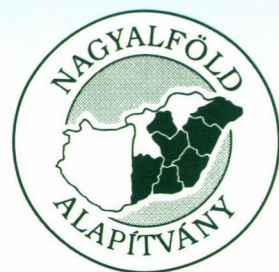

alföldi tanulmányok

MIGRÁCIÓ ÉS AZ ALFÖLD 2002/2003

1.

2.

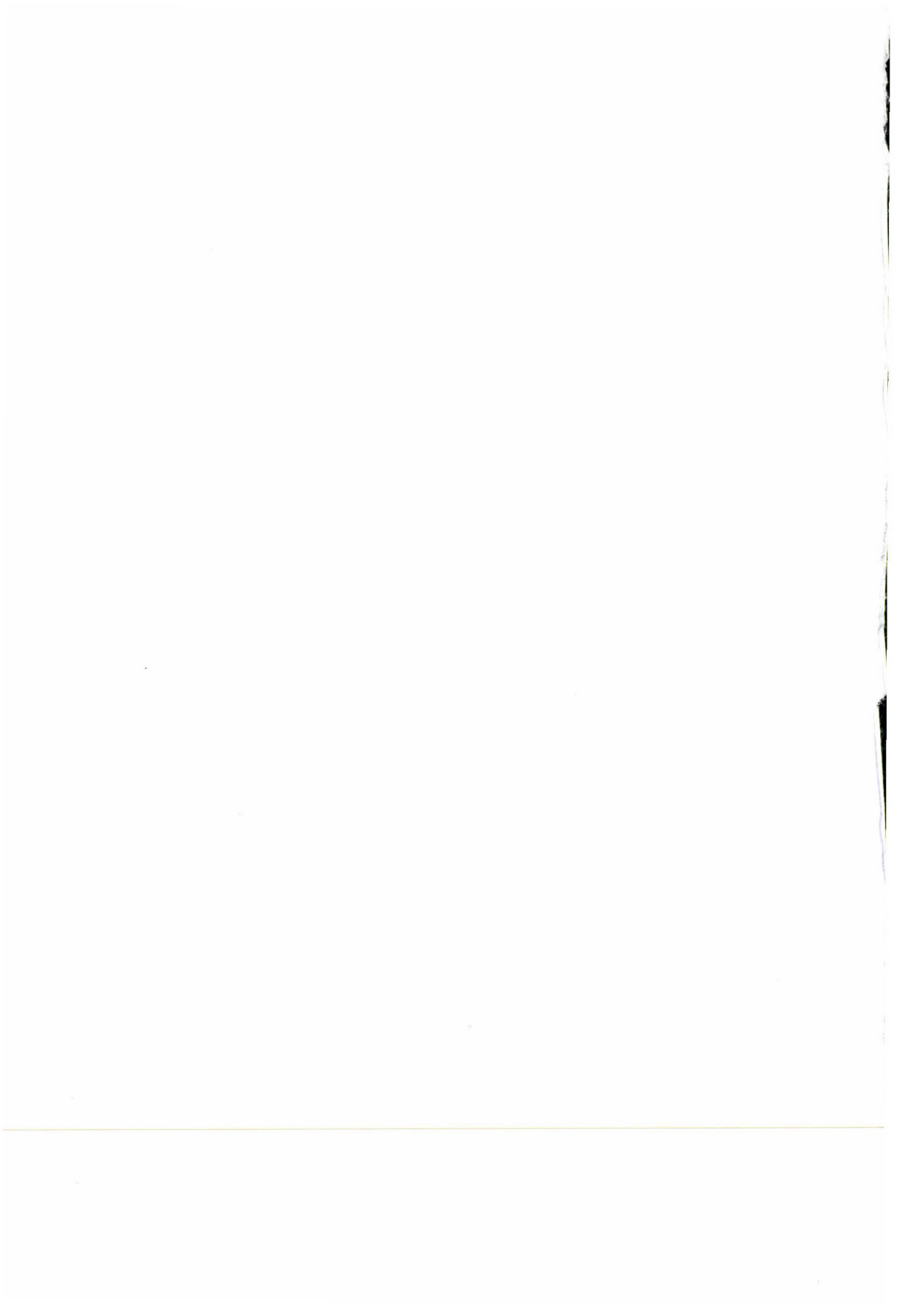
3.

4.

1. Az 1980-as árvíz során ledőlt tanya Doboz határában (Rakonczai János)
2. Új házsor Nyírbátorban (Dám László)
3. Gyulai határátkelő (Lehoczky Péter)
4. A gyulai határátkelőhöz vezető kamionsor (Lehoczky Péter)

Hátsó borítón: Táj és az ember az Alföldön (Kovács Csaba)

ALFÖLDI TANULMÁNYOK 2002–2003

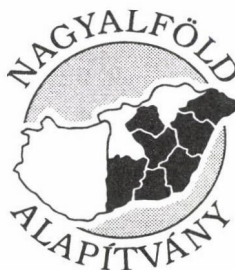

MTA REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA
ALFÖLDI TUDOMÁNYOS INTÉZET

ALFÖLDI TANULMÁNYOK

2002–2003

XIX. KÖTET

NAGYALFÖLD ALAPÍTVÁNY
BÉKÉSCSABA, 2003

Szerkesztőbizottság

Elnök: MATOLCSI LAJOS

Tagok:

CSATÁRI BÁLINT	HAJNAL BÉLA
LENGYEL IMRE	MÉSZÁROS REZSŐ
POZDER PÉTER	RAKONCZAI JÁNOS
SÜLI-ZAKAR ISTVÁN	SZOBOSZLAI ZSOLT
TIMÁR JUDIT	

Főszerkesztő:

CSATÁRI BÁLINT

Szerkesztők:

EKÉNYÉ ZAMÁRDI ILONA – TIMÁR JUDIT

Lektor:

DÖVÉNYI ZOLTÁN

Technikai szerkesztő:

VÁMOSNÉ ZÖLD MÁRTA

A tartalmi összefoglalók fordítása:

DARÓCZI ETELKA	MÓD LÁSZLÓ
SZENOGRÁDI PÉTER	BARTON GÁBOR
MISKOLCZY LÁSZLÓNÉ	

Ábrák:

BENCSIKNÉ SZŐKE MARGIT
VETÉSI SÁNDOR

Borítóterv:

BARABÁS FERENC

Kiadja a Nagyalföld Alapítvány

HU ISSN 0139-3545

TARTALOM

Előszó	3
EKÉNÉ ZAMÁRDI Ilona: A nemzetközi migráció napjainkban	5
LUKÁCS Éva – ILLÉS Sándor: Szabad-e a személyek áramlása?	18
SZENOGRÁDI Péter: A Romániából Békés megyébe áttelepültek társadalom-földrajzi vizsgálata	36
BALCSÓK István – DANCS László: Munkaerő-piaci kapcsolatok az Északkelet-Alföldön, különös tekintettel a magyar–ukrán határ mentére	51
DARÓCZI Etelka: Az állandó vándorlások regionális és hierarchikus szerkezete Magyarországon és az Alföldön	66
BAJMÓCY Péter: Az elővárosi fejlődés migrációs vonatkozásai az Alföldön	84
MOLNÁR Melinda: Területi mobilitás a nagykunsági tanyavilágban	99
MÓD László: Bolgár kertészek Szentés környékén	110
RAKONCZAI János – PRISTYÁK Erika: Az árvizek hatása az alföldi népesség migrációjára az utóbbi fél évszázadban	118
INFORMÁCIÓK, AKTUALITÁSOK, BIBLIOGRÁFIA AZ ALFÖLDRŐL A Nagyalföld Alapítvány beszámolója és közhasznúsági jelentése a 2002. évről	130
T: GÉMES Tünde (szerk.): Könyvek az Alföldről 2002–2003 válogatott bibliográfia	132

CONTENTS

Preface	3
Ilona ZAMÁRDI-EKE: Present-day international migration	5
Éva LUKÁCS – Sándor ILLÉS: Is the movement of persons free?	18
Péter SZENOGRÁDI: Geographical analysis of immigrants from Rumania	36
István BALCSÓK – László DANCS: Labour market relations in the North East of the Great Hungarian Plain with special attention to the Hungarian-Ukrainian border zone	51
Etelka DARÓCZI: Regional and hierarchical structure of permanent migration in Hungary and the Great Hungarian Plain	66
Péter BAJMÓCY: Migration-related aspects of suburban development in the Great Hungarian Plain	84
Melinda MOLNÁR: Spatial mobility of residents on scattered farmsteads in Great Cumania	99
László MÓD: Bulgarian gardeners in the region of Szentes	110
János RAKONCZAI – Erika PRISTYÁK: Effects of floods on the migration of the population of the Great Hungarian Plain in the last fifty years	118
INFORMATION, CURRENT EVENTS, BIBLIOGRAPHY	
A report of the Nagyalföld (Great Hungarian Plain) Foundation	130
T: Tünde GÉMES (ed.): Books on the Hungarian Plain in the 2002–2003 A selected bibliography	132

ELŐSZÓ

Az Alföldi Tanulmányok jelen tematikus kötete a vándorlások vizsgálatának eredményeiből közöl egy keresztmetszetet. Két dolog indokolja a témaválasztást:

1. A rendszerváltás mind a nemzetközi, mind a belső vándorlások tekintetében szembevető változást hozott. A határok megnyitásával Magyarország bekapcsolódott a nemzetközi migrációba. Nemcsak innen lehet szabadon külföldre utazni, hanem mi is tranzit-, illetve célországgá váltunk a határainkon túlról érkezők számára. A bontakozó, épülő piacgazdaság módosította nemcsak a belső vándorlások irányait, hanem az ok-struktúra is színesebbé, összetettebbé vált.
2. Az Alföld szerepe felértékelődött a nemzetközi migrációs folyamatokban. Földrajzi helyzeténél fogva közvetlenül a határok megnyitása után az alapvetően kelet–nyugati irányú vándorlások első fogadó térségévé vált. Az Európai Unió bővülésével pedig még inkább megerősödik határzóna-szerepe. Az Alföld a belső vándorlások tekintetében is felmutat olyan jellegzetességeket, amelyek nemcsak a fejlett világ belső migrációs folyamataitól térnek el, hanem az országon belül is külön utat jelentenek.

Ahhoz, hogy valamelyest becsülni lehessen, Magyarországnak milyen jellegű és honnan hová tartó nemzetközi vándorlással kell számolnia, indokolt a *nemzetközi migráció* fő vonulatainak megismerése (Ekéné Zamárdi Ilona). Noha az Európai Unió országai nem egyforma mértékben és főként nem a belépés kezdetétől terjesztik ki az új tagokra a munkaerő szabad mozgásának a lehetőségét, a jövő útja mégis ez lesz. Szabad-e a *munkaerő áramlása az Európai Unió tagállamaiban?* – teszi fel és válaszolja meg a kérdést Lukács Éva és Illés Sándor tanulmánya.

Hazánk migrációs mérlege pozitív, többen jönnek hozzánk külföldről, mint ahány hazai lakos elhagyja az országot. Az ide érkező külföldieknek azonban több mint a fele magyar anyanyelvű, akik a szomszédos országokból, főként *Romániából települnek* át. Szenográdi Péter írása az Erdélyből Békés megyébe költözött társadalom-földrajzi vizsgálatával foglalkozik. Balcsók István és Dancs László Kárpátalja, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg, s részben Hajdú-Bihar megye példáján azt elemzi, hogy milyen *legális és illegális munkakapcsolatok* jöhettek és jöttek létre az eltelt évtizedben a periférikus helyzetű keleti határzónák között.

A hazai *belső vándorlások* átfogó áttekintését adja Daróczi Etelka dolgozata. Az évtizedeken át népesség-kibocsátó Alföldön az utóbbi években a régióon belüli mozgások erősödtek meg a kifelé mutatók rovására, sőt érzékelhető visszatelepülés mutatkozik az ipari zónák felől.

A fejlett európai országok belső migrációjában még ma is jelentős szerepe van a *szuburbanizációs mozgásoknak*. Bajmócy Péter az alföldi nagyvárosok övezetében vizsgálja meg ezt a jelenséget. Szociálgeográfiai elemzése kimutatja, hogy a városkörnyéki településekre kiköltözők társadalmi összetétele eltér nemcsak a nyugati mintától, de az ország többi részétől is abban, hogy a kiköltözők között túlréprezentált a szegény rétegek aránya. A kiköltöző szegények problematikája Molnár Melin-

dának a *tanyai lakosok térpályáit* a Nagykunságban feltáró dolgozatában is megjelenik. Az állandóan lakott tanyákon élők között sokkal nagyobb a szegények aránya, mint az időszakosan lakottakén, amelyeknek tulajdonosai az anyatelepülés lakói.

A nem szabad elhatározásból történő Alföldre vándorlásoknak egy *etikai szegmensét*, a bolgár kertészek kényszerű ország-elhagyását és 19. századi Szentesre költözését mutatja be Mód László történeti munkája. Ugyancsak *kényszer-vándorlást* váltottak ki a Tisza és mellékfolyóinak áradásai az elmúlt években, amelynek hatásait Pristyák Erika és Rakonczai János munkája taglalja.

Ekéné Zamárdi Ilona

A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓ NAPJAINKBAN

Ekéné Zamárdi Ilona*

1. BEVEZETŐ

Magyarország számára a nemzetközi migrációs folyamatok ismerete a rendszerváltással nyert fontosságot. Akkor az addig zárt országhatárok megnyitáltak, így bő évtizede a magyarok szabadon utazhatnak külföldre, s hozzánk is érkeznek a határon túlról más országok állampolgárai. Az eltelt időszak statisztikai és migrációs tapasztalatai azt mutatják, hogy hazánk a befogadó országok csoportját gyarapítja, sokkal nagyobb számban élnek itt idegenek, mint amennyi magyar elhagyta az országot.

1990–2001 között közel 200 ezer bevándorló külföldi érkezett hozzánk, akiknek csupán ötöde távozott el, a többségük ma is itt él.

Miként lehet értékelni e migrációs nyereséget, s területi vonatkozásai kihatnak-e az Alföldre? Az utóbbi öt év adatai a következőket mutatják.

1. táblázat. A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok regionális megoszlása (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Közép-Magyarország	49	51	52	53	45	49
Észak-Alföld	11	11	11	11	13	12
Dél-Alföld	16	14	14	14	15	13
Többi régió	24	24	23	22	27	26
Tartózkodási engedéllyel rendelkezők száma						
Magyarországon	142506	148263	150245	153125	110028	116429

Forrás: Demográfiai Évkönyv 2002. KSH

A származási helyet illetően a legálisan itt tartózkodók 59%-a a szomszédos országokból érkezett, a bevándorlók 18%-a Európa többi országából jött, s 23%-nak az Európán kívüli kontinensek a kibocsátói. Közismert a Magyarországra irányuló nemzetközi migrációnak az a sajátossága, hogy a környező országokból származó külföldiek többségének az ott élő kisebbségi magyarság a kibocsátója.

A regionális megoszlás szinte állandónak tekinthető az utóbbi öt évben, sőt az arányok már a rendszerváltást követő határnyitás után kialakultak. Nemcsak Közép-Magyarország kitüntetett helyzete változatlan, hanem az a szituáció is, hogy az Alföld két régiója a tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldieknek mintegy negyedét fogadja. Ez természetesnek tekinthető a legnagyobb kibocsátó országokkal érint-

* Ekéné Dr. Zamárdi Ilona a földrajztudomány kandidátusa, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Debrecen.

kező határszakaszok miatt (Románia, Ukrajna, Szerb Köztársaság). Az Ukrajnából származó mintegy tízezer fő fele az Észak-Alföldön, döntően Szabolcs-Szatmár-Beregben, a velük nagyjából megegyező számú Szerb Köztársaságból érkezett személyek ugyanekkora aránya pedig a Dél-Alföldön, főleg Csongrád megyében él. A külföldiek csaknem felét kitevő román állampolgárok a hosszú határszakasz ellenére csupán negyedrészen maradnak az alföldi megyékben.

A szomszédos országokból érkezettek ittléte többszörösen is előnyt jelent az Alföld számára. Itt tartózkodásuk kedvező hatása a korösszetételük okán. A korábbi fél évszázad során népességkibocsátó nagytáj lakossága – főként a Dél-Alföldre – előregedett. A 14 év alattiak 16,6%-os aránya megegyezik az országos értékkel, a 60 év feletti időséké azonban meghaladja azt (ország: 20,3%, Dél - Alföld: 21,2% 2002-ben). A migránsok körében a fiatal munkavállalási korú, szülőképes korosztályok dominálnak, a 15–39 év közöttiek 55%-ot tesznek ki 2001-ben. Nyilvánvaló, hogy a migránsok nem túl nagy száma miatt ez nem hat döntően az Alföld demográfiai arculatára, hosszú távon azonban mégis pozitív hatással lehet számolni.

A határok közelében maradás elősegíti a szomszédos országok kapcsolatainak kiszélesedését, jobban összekovácsolja a bővülő piacgazdaságokat, mint a hivatalos állami együttműködések. A gazdasági-társadalmi kapcsolatok megsokasodása mellett nem elhanyagolható pozitív vonás a kulturális, szokásbeli sokszínűség megjelenése sem. Az egymás értékeinek tiszteletben tartása egy „köztes közegben” (közös nyelv, de eltérő ország) jobban tanulható, könnyebben elfogadható, mint a más kontinensekről érkezettek esetében.

A nemzetközi migránsoknak azonban tekintélyes részét, csaknem negyedét adják az Európán kívüli kontinensekről érkezők. Nemcsak a több tízezres nagyságrend indokolja a megkülönböztetett figyelmet, hanem az a tény is, hogy ők a leginkább problematikus szegmensét képezik az itt tartózkodó idegeneknek. Mind származási helyüket, mind úti céljukat, mind demográfiai-társadalmi összetételüket illetően roppant heterogén csoportról van szó. A kibocsátó területet illetően a legnagyobb részük fejlődő országból származik. További jellemzőjük, hogy sokan közülük illegálisan, legtöbbször okmányok nélkül lépik át az országhatárt, s nem Magyarországon szándékoznak megtelepedni. Az itt élő kínaiak nagyobb csoportjának kivételével a többiek úti célja Nyugat-Európa, s a határőrizeti szervek éberségének vagy a nemzetközi szerződésekben foglaltaknak köszönhetően rekednek meg nálunk.

Ha a nemzetközi migrációba egy nem régen bekapcsolódó, az európai kontinens közepén fekvő országban ilyen jelentékeny a más kontinensekről érkezettek száma és aránya, érdemes a nemzetközi migráció fő vonulatait áttekinteni. Annál is inkább indokolt ez, mert a prognózisok a jövőre nézve egyértelműen növekedést jeleznek. A tényleges mozgásokat tükröző, megbízható statisztikai adatok hiánya miatt azonban nem könnyű feladat a nemzetközi migrációt nyomon követni.

2. A MIGRÁCIÓS STATISZTIKÁK BIZONYTALANSÁGA

Mind az egyes országok, mind a nagy nemzetközi szervezetek adatbankjai rendszeres időközönként közrebocsátanak elemzéseket, értékeléseket a népesség- és a

gazdasági-társadalmi fejlődés különböző területeiről. A hosszú ideje, rendszeresen gyűjtött és publikált statisztikai adatok valóságtartalmában a legnagyobb bizonytalansági tényező mindig a népességfejlődés egyik meghatározó komponense, a nemzetközi migráció tekintetében van. Mi ennek az oka?

A legfőbb az, hogy nincs semmiféle megegyezés a migrációs adatok egységes gyűjtésére vonatkozóan nemcsak hogy a Föld minden országa, de még a fejlett országok között sem. Így aztán amikor nemzetközi összehasonlító adatok elemzésére kerül sor, azzal kell szembesülnie a tudományos kutatásnak, hogy az egyes országok nagyon eltérő értelmezésben, mélységben, mennyiségben és időintervallumban tesznek közzé migrációs adatokat.

Néhány példa a nehezen áthidalható különbözőségekre: sok ország csak az évtizedenként megtartott népszámlálások adatbázisára támaszkodva ad tájékoztatást a nemzetközi vándorlásokról. Ez a mai rendkívül gyorsan változó világban túl tág intervallum. Más esetekben a nyilvántartások nem tartalmaznak olyan fontos adatokat, mint a vándorlók nemi és kormegoszlása, iskolázottsága, foglalkozási összetétele. Így az adathiány áll a háttérben azoknak a nemzetközi migrációs munkákban gyakran előforduló megfogalmazásoknak, hogy az eltávozók vagy érkezettek túlnyomórészt férfiak, meg, hogy nagyrészt szakképzetlenek stb. Az egyes országok migrációs politikája is meghúzódnak a hiányos adatok mögött: amennyiben tiltják az ország elhagyását, nem építik ki a regisztrációt. Elmaradhat a pontos számbavétel akkor is, ha pártolják és támogatják, mert ekkor meg a hazautalt pénzen van a hangsúly, különösen annak fényében, hogy a munkavállaló migránsok nem végleges vándorlási célterületnek tekintik a külföldi tartózkodási helyet. Mindkét adathiány-változat a fejlődő világ országaira jellemző.

A bizonytalan adatközléseket tovább homályosítja a migrációnak mint népességi jelenségnek a kiszámíthatatlansága is időben és térben egyaránt. Míg egy-egy ország vagy akár nagyrégió népességének demográfiai összetételét a termékenység és a halandóság trendjei kiszámíthatóan és hosszú távon alakítják, addig a vándorlások rendkívül rövid idő alatt akár gyökeresen is megváltoztathatják azt.

A dolgozat célja, hogy statisztikai adatokra, valamint a fenti bizonytalansági tényezők miatt több esetben megbízható becslésekre alapozottan az utóbbi évtizedek nemzetközi vándorlásait kontinensek között és az egyes kontinenseken belül fő vonásokban áttekinthesse.

3. A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓ NAGYSÁGA

Statisztikák és megbízható becslések (International Organization for Migration, International Labour Organization stb.) a világ népességének 2%-át ítélik a nemzetközi migráció nyomán követhető résztvevőjének. A felemás megfogalmazás annak szól, hogy még ezen áttekinthető, s főként a befogadó országok és a nemzetközi segítségnyújtó szervezetek statisztikáiban szereplő migráción belül is a vándorlók ötöde-hatoda illegális, tehát nem regisztrált.

A migráció irányát – tehát, hogy honnan hova mennek az emberek – egyrészt a gazdasági fejlettségbeli különbségek (a szabad elhatározásból történő vándorlás leg-

főbb mozgatórugói) jelölik ki, másrészt a legkülönbözőbb eredetű kényszerek, köztük természeti és ökológiai katasztrófák, háborúk, tömeges üldöztetések.

A Nemzetközi Vöröskereszt a környezeti menekültek számát már 1990-ben félmilliárd főre tette, s borúlatozó becslése az ezredfordulóra duplázódást jósolt (Wöhlcke 1995). A környezeti menekültek egyelőre csak töredékben nemzetközi migránsok, de viharos gyorsasággal növekvő számuk miatt ez már csak idei-óraig lesz így. Nem jobb a helyzet a háborús vagy politikai okokból menekülésre kényszerültek körében sem, számuk az utóbbi évtizedben több mint duplájára emelkedett, s kb. 25 millióra tehető (Aktuell' 99).

A regisztrált és a hosszabb ideje célországának tekintett legnagyobb befogadók által meg lehetőséget pontossággal becsült nemzetközi migráció mintegy 80 milliós nagyságrendű, s azt alapvetően (de nem kizárólagosan) a munkalehetőségek mozgatják. A vándorlók csaknem felének, 35 millió főnek afrikai, főként fekete afrikai ország mind a kibocsátója, mind a befogadója, s e kontinensen a legkisebb a munkavándorlók aránya az összesből. 13–15 millió vándorló esik Nyugat-Európára és Észak-Amerikára, s további 15 milliót tesz ki a közel-keleti és ázsiai országhatárokat átlépő migráció. A fentieknél jóval kisebb, de az erős konjunkturális ingadozások függvényében is milliós nagyságrendet jelent a Latin-Amerika országai között zajló vándorlás.

4. A KONTINENSEK KÖZÖTTI VÁNDORLÁSI MÉRLEGEK

A modern világgazdaság kialakulása óta a Wallerstein (1983) által meghonosított centrum-periféria terület fogalom párt kijelöli a nemzetközi migráció kibocsátó és befogadó kontinenseit is. A gazdaságilag fejlett országokat hordozó kontinensek a befogadók, az elmaradott gazdaságú és túlnépesedett országok lakhelyeül szolgálók pedig a kibocsátók. Észak-Amerika az USA-val és Kanadával a két ország létrejötte óta máig tartóan a nemzetközi migráció legfőbb célkontinense. Több mint kétszáz éve történt felfedezése óta pozitív a migrációs mérlege Ausztráliának és Új-Zélandnak is, s új fejlemény, hogy az 1970-es évtizedtől ugyancsak alapvetően befogadó kontinenssé vált a korábbiakban kibocsátó Európa.

A többi kontinens, Dél- és Közép-Amerika, Afrika és Ázsia a „szegény kontinensek”, a kibocsátók a Föld országainak háromnegyedével és óriási, egyre növekvő migrációs nyomással. E migrációs nyomás növekedését a demográfiai és gazdasági, valamint a politikai tényezők együttes hatása okozza.

A migráció várható növekedésének demográfiai oldalról történő készítése mögött az áll, hogy a világ nemcsak gazdaságilag, hanem népesedés tekintetében is két pólusú. Az emberiség kb. egyötödét kitevő fejlett országokban – legkifejezettebben az európaiakban – már egyre inkább a *második demográfiai átmenet*nek nevezett népesedési folyamatok figyelhetők meg (Bírg 1993). Ezek lényege, hogy az 1970-es évek óta a termékenység messze a szülői korosztályok legalábbis pótlását szolgáló 2 alá süllyedt, s a korszerkezetben drasztikusan alacsony a gyermekkorúak aránya. A születéscsökkenéssel együtt a halálozások is lefelé tendáltak, amelynek következménye, hogy a születéskor várható élettartamok mintegy tíz évvel meghosszabbod-

tak. Az 1990-es évek végén az EU 15 tagországában a férfiak születéskor várható élettartama 74 év, a nőké 80,5 év volt a mindkét nemre vonatkoztatott 66 éves világátlag mellett (Aktuell' 99).

A fejlett országok második demográfiai átmenetével egy időben a Föld népességének négyötödét kitevő fejlődő országokban még az első demográfiai átmenet jellemzői az érvényesek. Rendkívül magas a természetes szaporodás, a világ évi népességnövekményének 90%-a itt keletkezik.

A magas természetes szaporodás gyors ütemben gyarapítja a fejlődő országok munkaképes korú népességét – ezek gazdaságuk fejletlensége miatt képtelenek a munkahelyek népességnövekedéssel lépést tartó gyarapítására. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) előrejelzése 1990 és 2010 között a fejlődő országok 41,2%-os munkaerő-növekedését prognosztizálja. Ez számszerűsítve 733 millió új munkavállalót jelent. Az összesített adat mögött az egyes kontinensek viszonylatában nagy eltérések mutatkoznak. A leggyorsabban (évi 3%-os népességnövekedési ütem) növekvő Afrikában a munkaerő növekedése is természetszerűen dinamikusabb az átlagnál, a fejlett Európa tőszomszédságában fekvő kontinens munkaerő-növekedése az átlaggal szemben 75%-os lesz a harmadik évezred első évtizedének végéig.

Politikai okok is mozgatják az országhatárokat átlépő nemzetközi migrációt, annak a legkevésbé kiszámítható szegmensére, a menekültek áramlását idézve elő. Az 1. ábra a Föld azon országait jelöli, amelyekben polgárháború dúl, vagy válságócokként háborús tűzfészek az ezredfordulón. A megjelölt 44 ország az összes államalakulat csaknem negyede, a kontinensek közötti megoszlásban pedig megint csak Afrikáé a vezető szerep. A fegyveres konfliktusokat kiváltó háborús tűzfészek mintegy fele itt van, méltán rászolgálva az újságírók adta „puccs-járványos” kontinens jelzőre (Réti 1981). A magas természetes szaporodás és az élelmezés elégtelensége mellé zárkózó harmadik ok folytán nem csodálható, hogy az országhatárokat átlépő migráció is e kontinensen a legnagyobb. Az 1990-es évek végén az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Szervezete (UNHCR) a világ legtöbb menekültet kibocsátó tíz országa közül hetet Afrikában tartott nyilván (Burundi, Ruanda, Szomália, Szudán stb.).

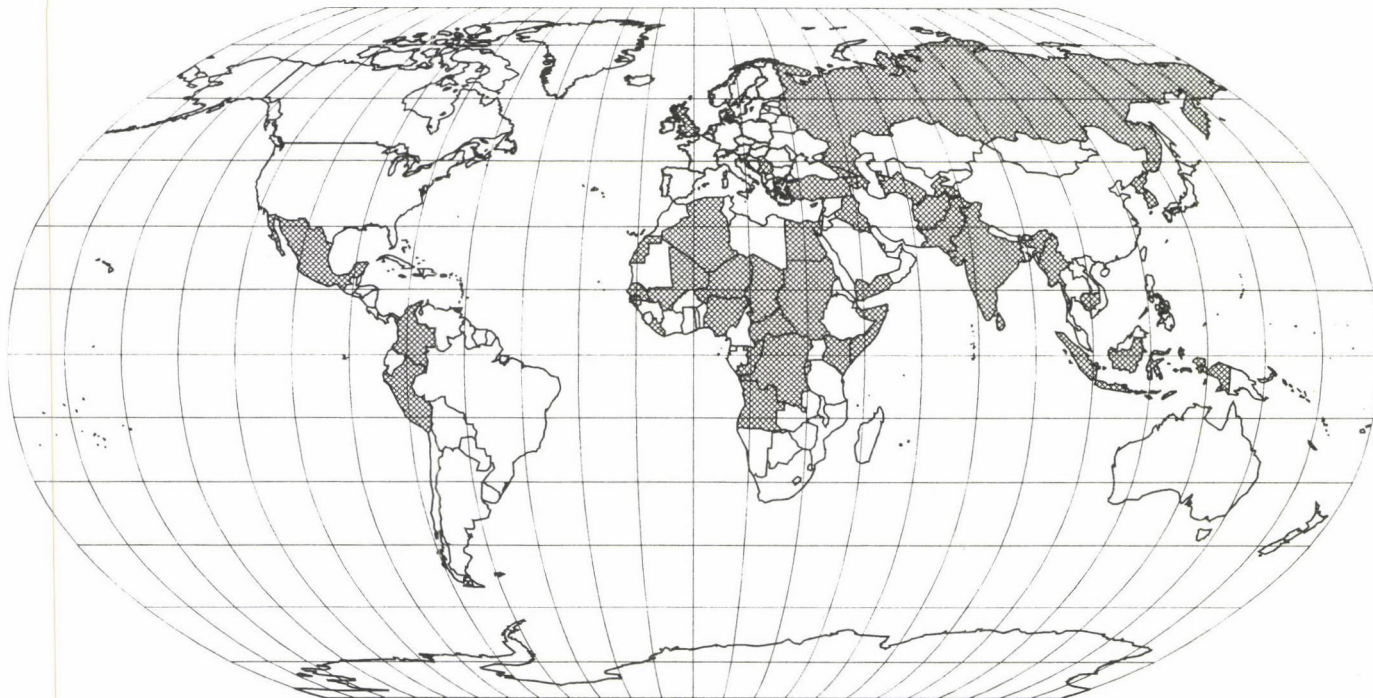
5. A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓ REGIONÁLIS MEGOSZLÁSA

5.1. A legnagyobb befogadók

A legtöbb bevándorlót még ma is Észak-Amerika, közelebbről az USA fogadja (2. ábra). 1985–2000 között öt éves átlagokban 2,5–3 millióra tehető a migránsok száma. A világstatisztikák szerint Ausztrália követi a bevándorlók fenti intervallumok szerinti 600 ezres számával, majd Kanada, Szaud-Arábia, s végül Elefántcsontpart a kanadai mennyiség kevesebb mint felét kitevő értékeivel.

Az utóbbi évtizedekben alapvető változás következett be a fejlett befogadó kontinensekre érkező vándorlók etnikai összetételében és a származási helyét illetően is. Az USA és Kanada bevándorlóinak zöme már nem Európából érkezik. 1951–1960

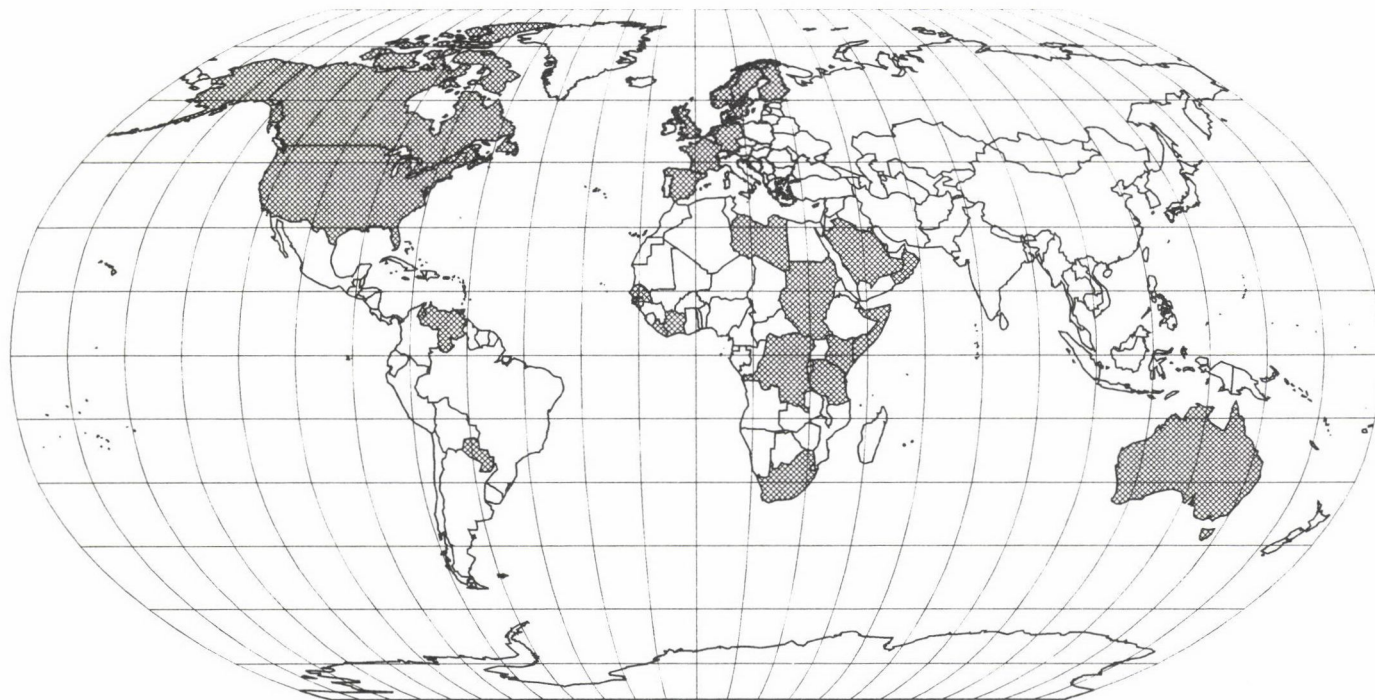
1. ábra. Háborúk és háborús tüzfészkek a Föld országaiiban a 20. század végén
Figure 1 Wars and trouble spots in the world at the end of the 20th century

Forrás: Aktuell. '99

2. ábra. A Föld tartósan pozitív vándorlási mérleggel rendelkező országai
Figure 2 Countries with a permanently positive balance of migration

között a két ország együtt negyedmillió migránst fogadott, akiknek bő fele még európai volt. Ettől az időtől kezdve azonban rohamosan apad az „öreg kontinens”-ről érkezettek száma, s 1981–1985 között a mintegy félmillió befogadottnak már csupán 11%-a európai. Ugyanezen időintervallumok között a latin-amerikaiak részesedése 22-ről 35%-ra, az ázsiaiaké pedig 6-ről 48%-ra nőtt.

A Latin-Amerikából és Ázsiából érkezettek túlsúlyával párhuzamosan az illegális bevándorlók száma is megnőtt. Óvatos becslések az USA-ban 3–5 millió közé teszik a nem regisztrált, főként latin-amerikaiak számát.

Ugyanilyen irányú változás következett be a másik nagy befogadó, fehérek lakta kontinens, Ausztrália és Új-Zéland esetében is. A korábban szinte kizárólag angolkat fogadó országok bevándorlói között ma már csupán csak egyötöd, egyharmad aránnyal szerepelnek, s a bevándorlók etnikai összetételében az ázsiaiak dominálnak.

Európa az 1960–1970 közötti évtizedben vált a migráció tekintetében pozitív szaldójúvá. Az évtizedenként 1–2 millió fő közötti népességnyereséget adó bevándorlói ugyancsak a fejlődő országokból érkeznek.

Szaúd-Arábia vezető kőolaj-termelőként fogad vándormunkásokat az arab országokból és Ázsia más államaiból, Elefántcsontpart pedig az ültetvényes gazdálkodás nagy élők munkája miatt a Guineai partvidék szomszédos országaiból.

5.2. A legnagyobb kibocsátók

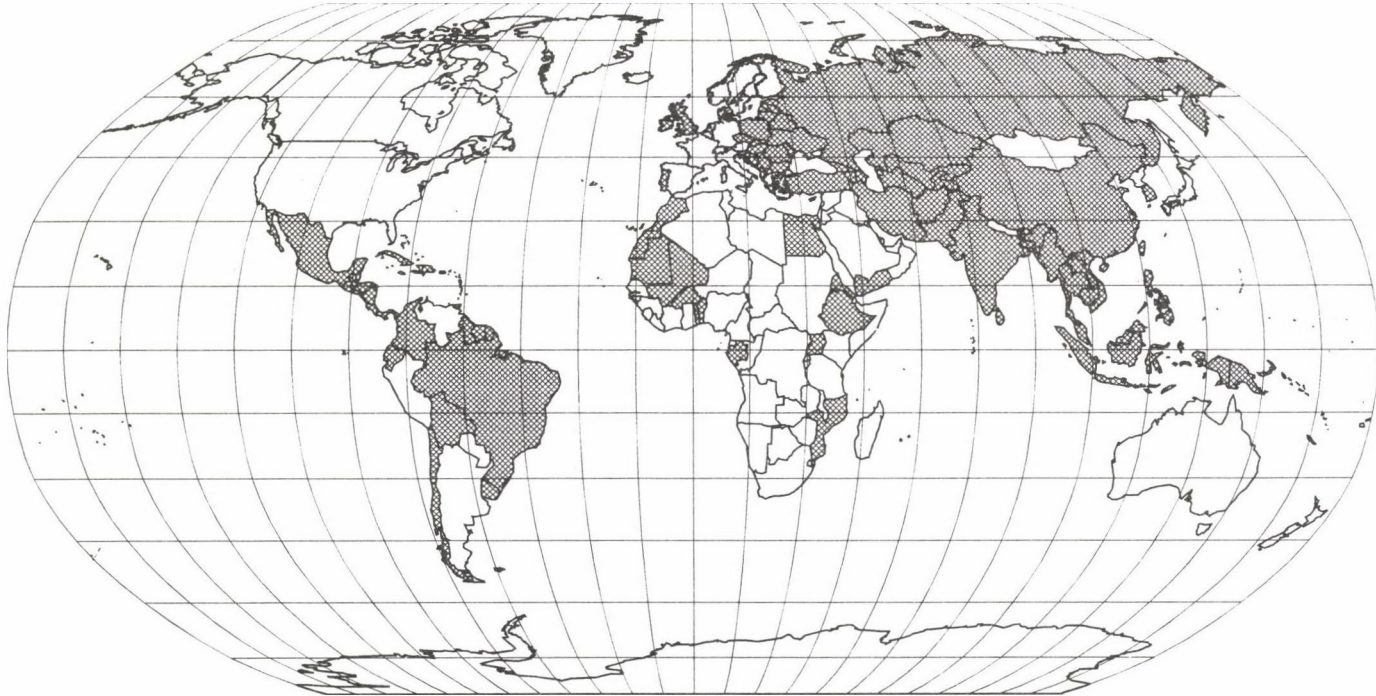
Latin-Amerika, amely a korábbi tengerentúli kivándorlás egyik célkontinense volt, mára kibocsátóvá vált (3. ábra). A legnagyobb mértékű az elvándorlás Mexikóból, s az első számú célterület az USA. Az Amerikai Egyesült Államok 1997-ben 268,2 millió lakosából 10,3% a spanyol ajkú. Számuk, amely 1970-ben még alig haladta meg a 9 millió főt, szűk három évtized alatt háromszorosára nőtt, s a gyors növekedés nem írható egyedül a fehér amerikaiakénál kétségtelenül magasabb természetes szaporodás számlájára, sokkal inkább a nagy mértékű és tartós bevándorlás idézi elő.

Afrika és Ázsia is negatív vándorlási mérlegű. Mindkét kontinensre az a jellemző azonban, hogy a más földrészre történő elvándorlás csak kevés országát érinti. Afrikából a mediterrán partvidékről Algéria, Marokkó és Tunézia járnak az élen, Ázsiából pedig Kína, Japán, a Fülöp szigetek, Korea, Vietnam. További közös jellemzője a két kibocsátó kontinensnek, hogy vándorlói között nagyon sok a menekült és az illegális vándorló.

6. AZ EGYES ÁLLAMOK KÖZÖTTI VÁNDORLÁSOK

Az egyes nagyrégiókon belül gyakran nagyobbak az államok közötti népesség-elmozdulások, mint az egymástól távol fekvő nagytérségek közöttiek. Különösen Európára és Afrikára áll ez a megállapítás, de a Latin-Amerikán és Ázsián belül is kialakult munkaerő-vándorfolyamok fejezik ki az országok közötti gazdasági-társadalmi együttműködést, s a fejlettségbeli különbségeket.

3. ábra. A nemzetközi migrációban tartós kibocsátóként résztvevő országok
Figure 3 Countries involved in international migration as permanent issuers

2. táblázat. Európai migrációs mérlegek 1950–1993-ban (millió fő)

Régiók*	1950–60	1960–70	1970–80	1980–90	1990–93	Összesen
Kelet	-4	-1,9	-1,1	-2,3	-2,3	-11,6
Szovjetunió	+0,0	+0,1	-0,4	-0,4	-1,3	-2,0
Észak	-0,0	+0,1	+0,2	+0,2	+0,2	+0,7
Dél	-2,9	-3,1	+0,6	+1,6	+0,7	-3,1
Nyugat	+4,2	+5,1	+2,5	+2,5	+3,9	+18,2
Európa összesen	-2,7	+0,3	+1,9	+1,6	+1,1	+2,2

* Kelet: valamennyi korábbi szocialista ország a SZU nélkül; Észak: a skandináv államok; Dél: Spanyolország, Portugália, Olaszország, Görögország, Málta; Nyugat: a többi európai ország
Forrás: Fassmann–Münz 1995

Európán belül a vándorlások keletről nyugat felé, a kevésbé fejlett területekről Nyugat- és Észak-Európába tartanak. A 2. világháború utáni évtizedek migrációs mérlegei nagyon jól igazolják ezt (2. táblázat). A fejlett nyugat-európai országokban élő külföldiek száma a harmadik évezred küszöbén meghaladta a 18 millió főt.

A volt szocialista országok negatív migrációs mérlegei különösen a rendszerváltásokig fennálló vasfüggönyre tekintettel figyelemre méltóak.

Afrikán belül különösen a Szaharától délre jelentősek az országok közötti vándorlások. Ennek okai egyrészt a gyarmati időkben meghúzott, gazdasági és települési régiókat figyelmen kívül hagyó államhatárok, másrészt a gazdaságok átforgalmazása az európai gyarmatosítás igénye szerint. A gyarmati idők után az egyes országok gazdasági lehetőségei nagyon eltérően alakultak, s nem lehet az ezek alapján kifejlődött vándormunkás-áramlásokat ideiglenesnek tekinteni. Hosszú idő óta a Dél-Afrikai Köztársaság a bevándorlási célpont, csak a bányászat közel félmillió vándormunkást foglalkoztat. Erős az állami kontroll, a fekete vándormunkásokkal határidős szerződéseket kötnek, s nem hozhatják magukkal a családjukat. Ez egy állandó vándormozgalmat tart fenn főként az Egyenlítőtől délre fekvő államok és a Dél-Afrikai Köztársaság között. A másik célterület Afrikán belül a Guineai öböl partvidéke, ahova ugyancsak a bányászat, valamint az ültetvényes gazdálkodás vonz munkaerőt. Burkina Faso és Mali a legnagyobb kibocsátók, a fogadók pedig Elefántcsontpart, Ghana, Szenegál, Gambia, részben Nigéria (bár ott inkább a belső vándormozgalom a mérvadó). Elefántcsontpart kiterjedt trópusi ültetvényeinek köszönhető, hogy a lakosság negyede külföldi, akik felerészben Burkina Fasóból származnak.

Nyugat-Afrika vándormozgalmának érdekes színtöltje a Mekkába irányuló zarándoklat. A muszlim hitű lakosság területi mobilitása nem jelent lakóhelyváltást, azonban évekig eltart, mert mind az oda-, mind a visszaút résztvevőinek munkát kell vállalniuk a költségek fedezése céljából.

A legális és illegális munkavándorló folyamoknál sokkal nagyobb, 1997-ben mintegy 22 millió fő azoknak a száma Afrikában, akiket az éhség és a polgárháborúk űznek az országhatárokon kívülre. A Szahel-övezet államai – Mali, Niger, Bur-

kina Faso, Csád – a világ legszegényebb régióját alkotják, ahol a népesség 1960 óta megduplázódott, miközben a mezőgazdasági termelés feltételét jelentő évi csapadékmennyiség csökkent. Hosszan sorolhatók sajnos azok az országok is, ahonnan milliós, sőt több milliós nagyságrendű a polgárháborús menekültek száma: Ruanda, Burundi, Szudán, Mozambik, Etiópia, Szomália, Angola.

Ázsiában a munkajellegű vándorlások kitüntetett célpontja az alacsony népsűrűségű, de olajban gazdag Perzsa-öböl országcsoportja, főként Szaúd-Arábia, Irak, Kuwait, Bahrein és az Egyesült Arab Emírségek. Az 1970-es évek elejétől kezdődően két évtized alatt, Kuwait Irak által történő lerohanásának háborús konfliktusáig (1990 augusztus) mintegy 9 millió főre nőtt a térségben élő külföldiek száma (Meyer 1995). A Kuwait elleni támadás korunk legnagyobb munkajellegű remigrációját váltotta ki, kb. 2 millió fő vendégmunkásnak és családjának kellett visszatérnie hazájába elvesztett munkája miatt. A külföldieknek csak 40%-a származott arab országokból (főként a nagyon alacsony bérszintű Észak-Jemenből, Egyiptomból, Jordániából), a nagyobb részük dél- és délkelet-ázsiai volt (főként indiai, pakisztáni, bangladesi, indonéziai, Fülöp szigeteki). A háborús krízis után helyreállt olajgazdaságok ismét igénylik a külföldi munkaerőt. Az 1990-es évek második felétől azonban határozott migrációs politika körvonalazódik, amely egyrészt a külföldiek számának a korábbi időszaknál mérsékeltebb emelkedését tűzte ki célul, másrészt pedig az arab országokból érkezettek aránynövelését szorgalmazza.

A vándorlások sajátos célpontja Izrael állam, amely a második világháborút követő megalapítása óta a világ minden részéből fogadja a zsidó lakosokat. Az 1950-es évekig főként Európából érkeztek a bevándorlói, míg a mostani időszakban az afrikai és ázsiai bevándorlók érkezése a döntő.

Ázsia-szerte megfigyelhető az államközi vándorlások erősödése, azonban az egyes államok hivatalos rendelkezései általában tiltják a bevándorlók fogadását. Így a munkaerő mozgása inkább illegális, tehát ismert, csak nem regisztrált, pontosabb adatok a nemzetközi segítség szervezetek által támogatott menekültekről vannak. Közismert az Elő-Indiában permanens menekült-áramlást fenntartó hindu-mohamedán ellentét, amely az 1940-es évek végétől 10–15 millió embert mozgatott meg, s ma is tömegeket tart mozgásban a politikai eseményektől függően. Afganisztán szovjet megszállása 1979-ben 3 millió afgán szomszédos országokba (főként Pakisztán és Irán) menekülését váltotta ki, s a legújabb háborús konfliktus során elmenekültek számát is 2 millió körülre teszik a napi sajtó hírei.

A kínaiak politikai okokból történő tömeges távozása az anyaországból az 1940-es évek végi kommunista hatalomátvétel idején volt a legnagyobb. Nemcsak Tajvanra mentek az új rendszer ellenzői, hanem Hongkongba, Macaoba, Szingapúrba is. A kínaiak azonban sokkal inkább a gazdasági jellegű vándorlások szereplői. A környező országok etnikai összetételében mindenütt kimutatható a kisebb-nagyobb arányú jelenlétük (Malajzia 30%, Thaiföld 10%, Indonézia 3%), a kereskedelembe való részvételük azonban mindenütt meghaladja népességi arányukat.

Szingapúr, Malajzia és Indonézia között a bérkülönbségeket jól tükrözik a tapasztalat alapján kb. egymillió főre tehető munkavándorlások. A legmagasabb bér-

szintű Szingapúrba illegálisan érkezik a munkaerő Malajziából, ahol a munkaerőhiány miatt az ország rendelkezései tiltják a határokat átlépő migrációt. Az eltávoztakat azonban az ugyancsak illegálisan érkezett nagyon alacsony bérű indonézektől pótolják.

Latin-Amerikában szintén jelentős országok közötti munkaáramlások zajlanak. Célországok: az olaj-gazdag Venezuela, s a legutóbbi évekig Argentína, amelyek a szomszédos országokból (Paraguay, Uruguay, Chile, Bolívia, Kolumbia) fogadnak sok bevándorlót. Argentínába teljesen megszűnt az európaiak bevándorlása, sőt az utóbbi években a politikai és gazdasági helyzet együttes romlása éppen ellenkező folyamatot indított el, amelynek európai repatriálási kérelmekben is nyoma van.

7. ÖSSZEGZÉS

A nagyon nehezen mérhető és számszerűsíthető nemzetközi migráció figyelemmel kísérése a sok bizonytalansági tényező ellenére nagyon fontos feladat nemcsak a tudományos kutatás számára, hanem gazdasági és geopolitikai biztonsági okokból is. A globalizálódó világ gazdaság centrum- és periféria-területei között ugyanis a migrációs nyomás növekedését mind népesedési, mind gazdasági, mind politikai tényezők meggyőzően prognosztizálják. Az a tény, hogy a világnépesség évi növekményének 90%-a a fejlődő országokban képződik, továbbá, hogy nő a gazdasági szakadék a fejlett és a szegény országok között, valamint, hogy a Föld országainak egynegyedében fegyveres konfliktusok zajlanak, mind-mind figyelmeztetés arra, hogy a fejlett világban nemcsak a tőke és a szolgáltatások szabad áramlását kell biztosítani, hanem a migráció újfajta szabályozásával a szabadabb munkaerő-áramlás lehetőségét is meg kell teremteni. A fejlett országok mai, csak a magasan képzett munkaerő szabad mozgását lehetővé tevő migrációs politikája a harmadik évezredben már csak ideig-óráig tartható. Magyarország számára az Európai Unió tagjaként számos előnyt tartogat a munkaerő majdani szabad áramlásának a lehetősége. Az Unió keleti határán azonban számolnia kell a nemzetközi migránsok távoli országokból érkező megerősödő hullámával is.

IRODALOM

- Aktuell' 99 1999: Harenberg Lexikon der Gegenwart. Dortmund: Harenberg Lexikon Verlag.
- Arnold, F. 1990: Internationale Migration: Wehr geht, wohin? *Finanzierung und Entwicklung* 27(2): 46–47.
- Birg, H. 1993. Ursachen der Wanderungen im Hinblick auf Eigendynamik und die Wechselwirkung der internationalen und interregionalen demoökonomischen Prozesse – Zusammenfassende Thesen. *Raumforschung und Raumordnung* 5: 241–247.
- Fassmann, H. – Münz, R. 1995: Geschichte und Gegenwart europäischer Ost-West-Wanderung. Wien. *Österreichische Osthefte* 37. (3): 747–779.
- Meyer, G. 1995: Arbeiterwanderung in die Golfstaaten. *Geographische Rundschau* 47 (7–8): 423–428.
- Réti E. 1981: *Afrikáról fehéren, feketén*. Budapest: Kozmosz Könyvek.
- Wallerstein, I. 1983: *A modern világ gazdasági rendszer kialakulása*. Budapest: Gondolat.
- Wöhlecke, M. 1995: Umweltdegradierung und Wanderung: Das Phänomen der Umweltflüchtlinge. *Geographische Rundschau* 47 (7–8) 446–449.

PRESENT-DAY INTERNATIONAL MIGRATION

Ilona Zamárdi-Eke

In a world economy going increasingly global, in addition to the flow of capital and information, cross-border migration is also on the increase. The bipolarity of the world in terms of natural reproduction boosts cross-border migration enormously. 90% of annual natural reproduction increases the number of developing countries' population. Local economies are unable to absorb resultant continuously expanding labour supply. Trends in global migration are heading for advanced economies. The migration balances of North America, Europe and Australia continue to be positive, whereas those of the Asia, Africa and South America, where poor countries are situated, are permanently negative.

The extent of intra-continent migration exceeds that of inter-continent migration considerably. Economic migration involved nearly 80 million persons at the turn of the millennium. 35 million are involved in cross-border migration in Africa, mainly in the countries in Black Africa, 13 to 15 million in West Europe and North America, the remaining 15 million in the Middle East and Asia. Cross-border migration is less intense in countries in South America; even so, it affects over 1 million persons.

The number of coercive motives among the underlying reasons for global migration has been growing at an alarming rate. Over one quarter of the world's countries are hit by wars. As a result, the number of refugees has more than doubled over the past decade and currently stands at 25 million. Natural and ecological disasters force an even larger number of persons to leave their homes. They also add to the number of international refugees.

SZABAD-E A SZEMÉLYEK ÁRAMLÁSA?

Lukács Éva – Illés Sándor*

1. BEVEZETÉS

Ha bárkinek Magyarországon feltennénk a kérdéseket, hogy „vajon szabad-e a személyek áramlása a világon; szabadon vállalhatnak-e munkát magyarok külföldön és külföldiek Magyarországon?” akkor, aki csak korlátozottan is követi a média híreit, nagy valószínűséggel azt a választ adná, „nem”. Történne ez anélkül, hogy földrajzilag, történelmileg, jogilag stb. pontosítanánk a kérdést; mert akár az amerikai, akár az európai kontinensről, akár a közelmúltról vagy a jelenről lenne szó, az emberek sokkal inkább a személyek szabad mozgásának korlátait érzékelik. Várhatóan többen utalnának a Kanada által Magyarországgal szemben bevezetett vízumkényszerre, a Romániát elhagyni kívánók által bemutatandó pénzüsszegre és egészségbiztosításra, egy ismerősükre, akinek nem sikerült munkavállalási engedélyt kapnia valamely EU-tagállamban, az Olaszország által visszafordított albán menekültekre stb. Ha azonban az első kérdést egy Európai Unió tagállamban élő állampolgárnak (a továbbiakban: uniós polgár) vagy egy amerikainak tennénk fel, a válaszok között vélhetően sokkal több lenne az „igen”. Ennek oka abban rejlik, hogy az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok valósítottak meg olyan határok nélküli övezeteket, ahol ugyan megmaradt az államok bizonyos önállósága, de elfogadásra kerültek az állampolgárok szinte korlátozásmentes áramlását biztosító általános szabályok is.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa azokat a fő különbségeket, amelyek a jelenlegi magyar és az Európai Unióban alkalmazott migrációt szabályozó rezsimek között fennállnak, és ezáltal megpróbálja emellett érvelni, hogy a keretfeltételekhez képest igenis szabadnak tekinthető a személyek áramlása az Európai Unión belül. Az olvasó feladata lehet annak megítélése, hogy az alábbiakban szintén bemutatásra kerülő korlátozások megalapozzák-e az állítás ellenkezőjét.

2. A MIGRÁCIÓ ÉS EURÓPA

A nagy földrajzi felfedezések kezdete óta Európa kulcsszereplőnek számít a világban zajló migrációban. Évszázadokon át egészen az első világháborúig e kontinensről származott a tengerentúlra bevándorlók döntő többsége. A nemzetközi migráció sajátossága a nemzetállamok korában az lett, hogy nem egyszerűen csak hosszabb távolságokat ívelt át, hanem az állami fennhatóság megváltozásával is járt. Az államok szuverenitásából eredt saját határaik felett gyakorolt ellenőrző szerepük,

---

* Dr. Lukács Éva, Európai Integrációs Tárcaközi Bizottság 2. sz. munkacsoportjának vezetője, Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium

Dr. Illés Sándor Ph.D., tudományos főmunkatárs, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
A kutatást az OTKA F34538 sz. programja támogatta.

aminek következtében távol tarthatták országuktól a nemkívánatos bevándorlókat, vagy ellenkezőleg, szükség esetén ösztönözhatték a bevándorlást. Ez azt jelentette, hogy túlnyomórészt a befogadó országok politikája határozta meg, hogy egy áramlás megindulhatott-e, milyen méreteket ért el és meddig tartott. A 20. század folyamán a világ migrációjának Európa-központúsága oldódni kezdett, és új vonzó és taszító pólusok alakultak ki. A két világháború között a kivándorlás a korábbi nagyságrendek töredékére esett vissza és a második világháború után e terület már kiemelt befogadó területnek számított, sőt Nyugat-Európa világviszonylatban is a bevándorlók kulcsfontosságú célállomásává vált az Egyesült Államok, Kanada, Brazília, Argentína, Ausztrália és Új-Zéland mellett. A migráció egyre komplexebbé vált, egyre újabb és újabb formái bukkantak elő és váltak dominánssá.

A második világháború után a nemzetközi migrációt a világégés közvetlen utóhatásai határozták meg. Az 1950-es években a *letelepedési* célú migráció erősödött fel, különösen az európaiak Észak-Amerikába és Ausztráliába és a zsidók Izraelbe áramlása volt jelentős. Európa megosztottságát mutatta, hogy amíg Nyugat-Európában felpozsduilt a munkaerő migrációja, addig a keleti tömb országaiban a nemzetközi migráció gátjait építették fel. Az 1960-as évtized a szinte korlátok nélküli *munkaerő-vándorlás* korszaka volt a szabad világban. Az 1970-es években a világgazdasági válság következtében megkezdődött a munkaerő migrációjának a korlátozása, és Európában a *családegyesítési* célú mozgásokat preferálták csak. Az 1980-as évtizedben döntően a szegény országokból származó menekült-áradat került előtérbe, és a migránsok és *menekültek* közötti határvonal egyre cseppfolyósabbá vált. Az 1990-es években, a szocialista világrendszer megszűnése után újra egypólusúvá vált világban a hagyományosan befogadó országok egységesen megjelenő restriktív bevándorlási politikája a jellegadó folyamat, amellyel igyekeznek távol tartani országuktól a tömeges vándorlási folyamatokat (Európa-erőd, illetve „a hajó megtelt” effektus Észak-Amerikában és Ausztráliában).

A migráció változékonysága ellenére bizonyos nemzetközi migrációs térbeli hálózatok meglepően időtállóknak bizonyultak, döntően a célországok strukturái következtében. A Nyugat-Európa-magterülettel működő hálózatot a fejlett országok csilapíthatatlan munkaerő-éhsége hívta életre, melyet a kontinens periferikus térségeiből és a volt gyarmatokról származó munkaerővel elégítettek ki. E rendszert a változékonysága tartotta fenn közel fél évszázadig, hiszen a letelepedni szándékozó munkásokat a családtagjaik, majd a menekültek követték. A Közösségen belüli szabad mozgás korlátainak lebontása ellenére – vélhetően az életkörülmények folyamatos országok közötti kiegyenlítődése következtében – nem indultak meg nagy távolságokat áthidaló vándoráramlások. A hosszú távú mozgások helyett a belső és kisebb mértékben a külső határok menti napi *ingázások* növekedtek meg, összekapcsolva ezzel az államhatárok által átszelt hagyományos, illetve a gazdaság reálfolyamataiból eredő, újonnan kialakuló munkaerő-piaci körzeteket.

A statisztikai adatok nagysága a földrajzi helyzet, a nemzetközi migráció történeti hagyományai és az általános fejlettség komplex összefüggéseit tükrözi. Az Egyesült Királyság és Írország esetében a közelség és a hagyományosan meglévő

népességcsere játszik nyilvánvaló szerepet. A Benelux államok esetében a centrális helyzet, az EU-tagállamok szomszédsága a döntő momentum. A külföldiek lélekszáma általában növekvő tendenciát mutat, miközben az egyes országok között igen jelentősek az eltérések. A 20. század végén az össznépességhez képest a külföldiek aránya a kis területű és lakosság számú országokban volt a legmagasabb: Luxemburgban a teljes lakosság egyharmada, Svájcban az egyötöde. Három országban, Belgiumban, Németországban és Ausztriában 10% körüli volt a külföldiek aránya. Hollandia, Franciaország, az Egyesült Királyság, Írország, Dánia, Norvégia és Svédország 5%-os értékekkel rendelkezik, míg minden további nyugati-, és kelet-európai országban ez az arány 3% alatti volt.

Az EU államaiban élő külföldiek egyharmada érkezett csak a közösségen belülről, kétharmaduk a többi európai országból, illetve más kontinensről jött. Jelentős az Afrikából Franciaországba és Portugáliába érkezők száma a volt gyarmatosítások következtében, de kisebb mértékben Belgiumba és Olaszországba is érkeznek innen bevándorlók. Az Európa EU-n kívüli részéből érkező külföldiek nagy része Németországot választja úticéljául. Ide érkezik a Kelet-Európából elvándoroltak közel kétharmada is. Amerikához az Egyesült Királyságot, Spanyolországot és Portugáliát kötik szorosabb szálak.

A legnagyobb létszámú külföldi népcsoport a volt jugoszlávoké, akik 3,3 millióan voltak Nyugat-Európában a 20. század végén. A török emigránsok 2,8 millióan voltak, majd a marokkóiak követték őket 1,2 millió fővel és az algériaiak 0,7 millióval. A célállomásokat vizsgálva nyilvánvalóvá válik, hogy nem egyenletes a bevándorlók területi elhelyezkedése. A volt jugoszlávok és a törökök nagy része Németországban, az algériaiak és tunéziaiak Franciaországban, az indiaiak, pakisztániak és irakiak az Egyesült Királyságban éltek. A kínaiakra, az irániakra és a Fülöp-szigetektől érkezőkre jellemzőbb a preferált célsország hiánya. Levonható tehát az a következtetés, hogy a kibocsátó országokból az elvándorlók nem szélesebb területekre, hanem specifikus célsországokba mennek. A vándorlók többsége oda áramlik, ahol honfitársaik élnek, ami azt eredményezi, hogy az új migrációs áramlások tovább erősítik a már meglévő bevándorló csoportokat. A kelet-európai transzformáció ellenére az európai migráció irányaira a stabilitás volt a jellemző az elmúlt két évtizedben és várhatóan ez a közeljövőben sem fog alapvetően megváltozni (Salt, 2001).

3. A MIGRÁCIÓ ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

A Európai Unió a kontinensen belül elkülönülő térséget alkot a migráció sajátos kezelésével és szabályozásával, de mivel az egységesülő Európa vélhetően ezen szabályrendszert fogja követni, ezért nem tekinthetünk el a migrációval kapcsolatos jelenlegi szabályozás vázlatos ismertetésétől.

A migráció (személyek áramlása, népességmozgás – Ekéné Zamárdi 1994) két egymással összefüggő, mindazonáltal különálló szabályozási rendszert von maga után: az egyik a személyek határátlépésére és tartózkodására vonatkozik (a határátlépés és tartózkodás jelentik a szabad mozgás két összetevőjét), a másik pedig azok-

nak a külföldieknek a szociális integrációjára, akik már beléptek a fogadó országba. Fogalmilag mindkettőt tekinthetjük bevándorlás-politika tárgyának (*immigration policy, Zuwanderungspolitik*), noha a két rendszer között minőségi különbségek vannak. Előbbi ui. addig kíséri figyelemmel a migráns személy sorsát, amíg jogszerű tartózkodásra nyer jogosultságot az országban, utóbbi azonban továbbmegy: az országban jogszerűen tartózkodó külföldiek jogait és életkörülményeit öleli fel. Ide tartozik jellemzően, hogy kap-e a migráns választójogot, igényelhet-e kedvezményes lakáshitelt vagy éppen családi támogatást. A világ különböző részein – fejlettségi fokuktól és migrációs tapasztalataiktól függően – a két rendszer közti határmezsgyén mozognak. Vannak olyan országok, ahol könnyű jogszerű tartózkodást szerezni, ehhez azonban semmilyen egyéb kedvezmény sem járul. Vannak olyan országok, amelyek az integrációra és befogadásra koncentrálnak; általánosságban elmondható, hogy ezen államok legtöbbje jóléti állam és Amerikában vagy Európában található (ide tartozik hagyományos befogadó államként Ausztrália és Új-Zéland is). Ezekbe az országokba azonban néha nagyon nehéz huzamos tartózkodási céllal bejutni, mert a 20. század első felétől kezdődően megszorító politikákat alkalmaznak a bevándorlókkal szemben. Ezek az államok ui. azt vallják, hogy a sikeres integráció minden esetben a bevándorlás szigorú ellenőrzésétől és a potenciális migránsok előzetes szelekciójától függ – az ellenőrzés nélküli tömeges bevándorlás megnehezíti az integrációs törekvéseket (Heinz 1994). Amennyiben a befogadó ország jó minőségű lakhatási és iskoláztatási lehetőségeket biztosít, valamint alacsony szintű a társadalmi diszkrimináció, újabb bevándorlók érkeznek és telepednek le. Más szóval, minél bőkezübb, adakozóbb egy ország integrációs politikája, annál több erőfeszítést lesznek hajlandók más országok állampolgárai tenni annak érdekében, hogy még a legszigorúbb bevándorlási ellenőrzéseket is kijátsszák (Hammar–Lithmann 1987).

Az integrációt támogató országokban tehát az a helyzet, hogy a körülményes bejutást követően széles körű jogosultságokat tud szerezni egy külföldi, és a leghevesebb politikai viták már arra vonatkoznak, hogy mit lehet tenni az ország területén tartózkodó nagyszámú külföldivel, hogyan lehet őket a társadalom szempontjából is építő módon kezelni. Példaként említhetjük Németországot, ahol 1997-ben a muszlim közösség 2,8 millió főt számlált, 2000-ben elérte a 3,04 millió főt, amelyből kb. 800 ezer a gyermek. A három millió muszlim az ország összlakosságának (82 millió) 3,7 százalékát teszi ki, számuk folyamatosan növekszik; külön igényeikkel tehát már foglalkozni szükséges – legalábbis egy olyan államban, ahol megvan annak az anyagi és egyéb feltételei. Arra is van azonban példa, hogy az állam a nem jogszerűen az országban tartózkodók helyzetét legalizálja (ez az ún. regularizáció), mert a legalizálás és integráció révén tudja csak a szabályait megfelelően érvényesíteni (pl. adóztatás, egyéb járulékok behajtása, közrend védelme, megfelelő nyilvántartások, a tömeges kiutasítás költsége és a kitoloncolással kapcsolatos feszültségek elkerülése stb.). Erre említhető példaként Belgium, amely 2000 januárjában a területén illegálisan tartózkodó egyes személyek számára lehetőséget teremtett a legális tartózkodási jogcímek megszerzésére. Hasonló szabályozást ve-

zetett be 1997-ben Spanyolország is, ahol 400 ezer, addig jogszerűtlenül tartózkodó külföldi kérte legalizálását.

Az Európai Uniónak a személyek szabad áramlásával kapcsolatos politikáit az említett két fő szabályozási rendszer mentén fogjuk megvizsgálni. Elsőként a határ-átlépés és tartózkodás hatályos szabályaira térünk ki (beleértve a tartózkodás korlátait is), természetesen csak az Unió belső rendszerét vizsgálva. (A harmadik államok és az Európai Unió közti személyforgalomról az egyediség magas foka miatt most nem esik szó – erről lásd bővebben: Lukács 1999a.). Ezt követően szemlél-tjük a szociális integráció formáit, tagállami megnyilvánulásait. Tekintettel arra, hogy a személyek szabad mozgása alapvető fogalomrendszere már bemutatásra került más cikkekben (Lukács 1999b, 2000a, 2000b, 2001; Illés–Lukács 2001), azokra külön csak a szükséges mértékben térünk ki.

4. HATÁRÁTLÉPÉSI ÉS TARTÓZKODÁSI SZABÁLYOK

4.1. Határátlépés

Az Európai Gazdasági Közösséget megalapító Római Szerződés (1958) csak a munkavállalók és önálló vállalkozók szabad mozgásának megvalósítását tűzte ki célul; ennek alapját gazdasági motivációk képezték.¹ A Közösség azonban közel harminc évvel később, az Egységes Európai Okmányban (1987) általános jelleggel is kimondta a személyek szabad mozgásának szükségességét.² Ezt követően kerülhetett sor a gazdaságilag nem releváns csoportok – diákok, nyugdíjasok és magukat önerőből eltartók – szabad mozgására vonatkozó szabályok megalkotására. Az újítás kapcsán a Római Szerződés is kiegészült, és a Közösség célkitűzése lett egy „olyan belső piac, amelyet a tagállamok között az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása korlátainak a lebontása jellemez.”³ Ebben a konstrukcióban kialakult egy hármas fogalomrendszer a különböző állampolgárok csoportosítására. A „saját állampolgár” fogalma logikusan a tagállam állampolgárait jelzi, az „uniós polgár” fogalma minden EU-tagállam állampolgárainak gyűjtőneve, a „harmadik állam állampolgára” fogalom pedig minden nem EU-tagállami állampolgárt jelent. Általános megállapítás, hogy az európai közösségi jog célkitűzése a saját állampolgárok és a többi uniós polgár egyenlő bánásmódjának megteremtése a közösségi politikák sok területén, így a személyek szabad áramlása területén is. További általános megállapítás, hogy az uniós polgárok családtagjai is részesülnek az egyenlő bánásmód adta szinte minden kedvezményben.

Sokáig vita tárgyát képezte, hogy mit jelent a személyforgalom ellenőrzésének eltörlése a belső határokon, hogy ez csak az uniós polgárokra terjedhet-e ki, vagy

¹ Római Szerződés az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról [mód.: HL 278/1 8/10/1976, HL L291/17 19/11/1979].

² Az Egységes Európai Okmány a Római Szerződés első átfogó módosítása volt, amely 1986. február 18-án került aláírásra, és 1987. január 1-jén lépett hatályba.

³ A Római Szerződés 3(c) cikke.

akár másokra is. Mára azonban egyértelművé vált – különösen az Amszterdami Szerződés aláírása óta –, hogy a belső ellenőrzés eltörlését valamennyi személyre, tehát a harmadik államok állampolgáira is ki kell terjeszteni. Ennek következménye, hogy azok a személyek, akik uniós polgárok vagy nem uniós polgárok, de jogszerűen bejutottak egy tagállam területére, szabadon beléphetnek másik tagállamok területére. Számukra is alapvető előírás azonban, hogy a személyazonosságukra alkalmas okmányokkal rendelkezniük kell. A határátlépés tehát elvben formalitássá vált, az ellenőrzés eltörlése azonban nem érinti a tagállamok területén a saját rendészeti szerveik által végzett szűrőpróbaszerű ellenőrzéseket (pl. rendőri igazoltatás). Ezt alapul véve, egyes tagállamok, így pl. Franciaország, Németország és Ausztria a belső határt képező államhatár szakaszairól áthelyezte az ellenőrzést az azokat övező 20–30 km-es területre. A forgalmasabb utakon, autópálya parkolóknak, pályaudvarokon, kikötőkben stb. határőrizeti, vám- és rendőri szervekből álló összevont egységek rendszeresen és szűrőpróbaszerűen vetik ellenőrzés alá a külföldieket. Persze az ilyen ellenőrzéseket alkalmazó államok erősen tagadják, hogy ezen idegenrendészeti akciók (razziák) a határellenőrzés egyszerű átcúsztatásai lennének az államhatárhoz közeli területekre, hiszen ennek pusztá elismerése a szabad mozgás filozófiájának tagadását, a közösségi eredmények bizonyos fokú kudarcát és a más tagállamok felé irányuló bizalmatlanságot jelentené (Vas 2001).

Nem a határon, hanem az országon belüli rendészeti ellenőrzésekkel volt kapcsolatos az Európai Közösségek Bíróságának *EK Bizottság versus Belgium* jogesete is.⁴

A tényállás a következő volt: egy belga királyi rendelet 1981-ből előírta, hogy a 15. életévüket betöltött tagállami állampolgároknak mindig maguknál kell hordaniuk a tartózkodási engedélyüket, és kérésre meg kell mutatniuk a hatáskörrel rendelkező illetékes államigazgatási szervnek. Egy 1985-ös királyi rendelet ugyanezt írta elő a belga állampolgárok számára személyazonossági igazolványuk vonatkozásában. A jogsértésre előírányzott büntetés 1500 BEF volt. A belga jogszabály továbbá előírta, hogy a határellenőrzésért felelős szervek a nem belga állampolgároktól a határátlépéskor kérhetik az útlevelel kívül tartózkodási engedélyüket is, és aki nem hordja magát, ugyan továbbutazhat, de büntetést kell fizetnie.

A jogszabályokat vizsgáló Európai Bizottság úgy gondolta, hogy az itt leírt gyakorlat ellentétes volt a közösségi joggal, ezért Belgium ellen eljárás indítását kezdeményezte. Az Európai Közösségek Bírósága kimondta, hogy a közösségi jog lehetőséget ad arra, hogy a tagállami hatóságok ellenőrizzék a területükön tartózkodási joggal bíró személyeket, nevezetesen, hogy maguknál tartják-e tartózkodási engedélyüket, amennyiben a saját állampolgárookra ugyanez a kötelezettség vonatkozik személyazonossági igazolványuk tekintetében. A közösségi jog továbbá általános jelleggel nem tiltja, hogy a tagállami hatóságok a tagállam területére történő belépéskor az érvényes útiokmányt – útlevelel, személyazonossági igazolvány – ellenőrizzék, amennyiben ez az ellenőrzés nem a bebocsátás feltételét jelenti. Az olyan ellen-

⁴ *EK Bizottság v Belgium* 321/87 (1989) ECR 0997.

őrzések azonban, amelyeket szisztematikusan, önkényes és szükségtelenül megszorító módon bonyolítanak le, a személyek szabad áramlása korlátját jelenthetik.

Összefoglalóan azt lehet elmondani, hogy a tagállamok ugyan a belső határokon eltörölték az ellenőrzést, de a területükön szűrőpróbaszerű ellenőrzések előfordulhatnak, amelyek során azonban érvényesíteniük kell a saját állampolgárok és az uniós polgárok egyenlő bánásmódját. Az egyenlő bánásmód azonban nem vonatkozik a nem uniós polgárokra, akiket a tagállami szervek fokozottabb ellenőrzés alá is vonhatnak, tehát anyagi fedezetük, tartózkodásuk célja stb. felől is érdeklődhetnek.

4.2. Tartózkodás

Utaltunk arra, hogy a szabad mozgás két összetevője a határátlépés (belépés-beléptetés) és a tartózkodás, továbbá bemutattuk mindkettőnek a jogszerű formáit.⁵ A világos megkülönböztetés érdekében először is a kettő közti határvonalat kell meghúznunk. Logikusan arról van szó, hogy egy adott tagállam területére a fent említetteknek megfelelően be lehet lépni, azonban további feltételektől függ, hogy a tagállam területén maradás meddig tekinthető jogszerűnek. Az Európai Unió tagállamaiban az uniós polgárokat érintő szabályozás jellegzetessége, hogy három hónapon keresztül minden egyéb formalitás nélkül jogszerű a tartózkodásuk. A három hónapot meghaladó tartózkodás esetén azonban nekik is szükségük van tartózkodási engedélyre, a tartózkodás jogszerűségét tehát a tagállami személyi igazolványtól és útleveleltől különböző dokumentum igazolja! Ebből a szempontból még nincsen túl nagy különbség az uniós polgárok és a harmadik államok (pl. Magyarország) állampolgárai között, hiszen három hónapos időtartamra egy magyar állampolgár is külön formalítások nélkül tartózkodhat turistaként az Európai Unió területén. (Ez alól a szabály alól azok a harmadik állampolgárok képeznek kivételt, akik országaival szemben vízumkötelezettség áll fenn; pl. Ukrajna.) A harmadik országok állampolgáira vonatkozó szabályozástól való alapvető különbség a három hónapot meghaladó tartózkodás esetében jelentkezik. Az uniós polgárok számára a tartózkodási engedély megszerzésének feltételei ui. sokkal könnyebbek, mint a harmadik országok állampolgárainak. Tulajdonképpen azt is mondhatnánk, hogy a tartózkodási engedély megszerzése számukra egy formáság (az alább a 4.3. *alfejezetben* leírt korlátok figyelembevételével), a harmadik államok állampolgárai számára pedig egy végeredményében kiszámíthatatlan, hosszú és bonyolult eljárás.

A tartózkodás tehát a határátlépéssel kezdődik, és három hónapon át nem követelhető meg a jogszerűen belépőtől, hogy a tagállam saját állampolgáraihoz képest diszkriminatív kötelezettségeknek eleget tegyen. Erről szólt az Európai Közösségek Bírósága elé került *Lothar Messner versus Olaszország* jogeset.⁶

A jogeset tényállása a következő volt: egy olasz belső jogi szabály előírta, hogy más tagállami állampolgárok számára Olaszországba érkezésükkor három napon belül nyilatkozniuk kellett tartózkodási helyükről, és ennek elmulasztása esetén büntetőjogi

⁵ Az illegális migráció problémakörét a dolgozatban nem érintjük, tekintettel arra, hogy a vándorlás ezen formája tiltott, tehát fogalmilag kizárt, hogy „szabad” legyen.

⁶ *Lothar Messner v Olaszország* C-265/88 (1989) ECR 4209.

szankcióra kellett számítaniuk. A bejelentkezésre azok a más tagállami állampolgárok voltak kötelesek, akik munkavállalóként vagy szolgáltatás nyújtója, illetve igénybevevőjeként akartak Itáliába menni, nem hosszabb időre, mint három hónap. A bejelentkezés elmulasztása esetére három hónapos börtönbüntetés vagy 400 000 olasz líráig terjedő pénzbírság volt kiszabható. A német állampolgár Messner úr nem jelentkezett 3 napon belül, ezért őt eljárás alá vonták.

Előzetes kérdés alapján került az ügy az Európai Közösségek Bírósága elé, amely kimondta, hogy az európai közösségi joggal összeegyeztethetetlen az olyan belső jogi szabályozás, amelynek alapján más tagállami állampolgároknak Olaszországba érkezésükkor három napon belül nyilatkozniuk kell tartózkodási helyükről, és ennek elmulasztása esetén büntetőjogi szankcióra kell számítaniuk, amely a börtönbüntetést is jelentheti. Nem megengedhető az ilyen szabályozás, mert a kötelezettség csak más tagállami állampolgárokra vonatkozik, továbbá nem ésszerű határidőt ír elő a bejelentkezésre, illetve a bejelentés elmulasztása esetére előírt jogsértés szankcionálása nem áll összhangban az elkövetett cselekmény súlyával. A rövid tartózkodások esetében is be kell tehát tartani az uniós polgárok egyenlő bánásmódjának az elvét. Megemlítjük, hogy Ausztriában is sokáig hatályban voltak hasonló bejelentkezési szabályok, azok azonban éppúgy kiterjedtek az osztrák állampolgárokra is, tehát nem minősültek diszkriminatívnak.

Terjedelmi okokból nem részletezzük a huzamos tartózkodás további európai közösségi jogi szabályait (Jakubovich 2001). Annyit hangsúlyozunk csupán, hogy a jogszerű tartózkodást igazoló tartózkodási engedély megszerzése nagyrészt formalitás, tehát nem függ az elbíráló hatóság diszkrecionális jogkörétől. Mind a belépésre, mind a tartózkodásra általánosan igaz, hogy csak jól meghatározott esetekben lehet korlátozni azt az uniós polgárokkal szemben. Az alábbiakban ezekről a korlátokról lesz szó.

4.3. A határátlépés és tartózkodás korlátai

Az Amszterdami Szerződés hatályba lépése óta a biztonság kérdése – a szabadság és igazságosság mellett – központi vezérelvvé vált. Az Unió valamely polgára esetében is meg lehet azonban tagadni a más tagállam területére történő belépést és ott tartózkodást, ha személye – az illetékes hatóságok megítélése szerint – veszélyt jelent a közrendre, a közbiztonságra vagy a közegészségügyre. Az uniós polgárok ugyanúgy felkerülhetnek tiltó, köröző stb. listákra, mint a harmadik országok állampolgárai, annak ellenére, hogy a belső határokon nincs ellenőrzés. A munkavállalás és szolgáltatás nyújtása céljából más tagállamokba érkezők tartózkodása továbbá megtiltható abból az okból is, hogy az általuk végezni kívánt tevékenység közszolgálati tevékenységnek minősül.⁷

⁷ Az Amszterdami Szerződés személyek szabad mozgásával kapcsolatos jogositványai a közrend, a közbiztonság, a közegészségügy és a közszolgálat által indokolt korlátozások keretei között érvényesülhetnek csak.

4.3.1. A közre gyakorolt hatások

A 64/221/EGK irányelv⁸ tartalmazza összefoglalóan azon feltételeket, amelyek fennállása esetén a tagállamok a közrend, a közbiztonság, a közegészségügy és a közszolgálat kivételeire hivatkozhatnak az uniós polgárok szabad mozgását korlátozó intézkedések alkalmazása során. Az irányelvben szabályozott esetekben a tagállamok megtagadhatják más tagállamok állampolgárainak a belépését és tartózkodását, illetve elrendelhetik kiutasításukat.

Az elsődleges európai közösségi jog, illetve a másodlagos jogalkotási aktusok (így maga az irányelv is) nem definiálják, hogy mit kell érteni közrend alatt. Az Európai Közösségek Bírósága több jogesetében meghatározta ugyan, hogy a fogalmat szűken kell értelmezni, mert a közösségi jog egyik alapszabadságához rendel korlátozást,⁹ de konkrét feltételek nem kerültek tisztázásra. Általános megfogalmazásként értékelhetőek a Bíróság egyéb jogeseteiben megjelenő mondatok is, miszerint közrendre az a magatartás veszélyes, amely „a társadalomra tényleges és alapvetően súlyos fenyegetést valósít meg”¹⁰, amely a „társadalom alapvető érdekét sérti”¹¹, mégpedig „egy adott időpillanatban, mert a közrendre veszélyes magatartások idővel változhatnak”.¹² Az egyedi esetek megítéléséhez vagy még inkább a középszintű általánosításhoz ennél több támpontot a közösségi jogban nem találunk. A közrend meghatározása tehát egyértelműen a nemzeti jog feladata. Fontos azonban annak hangsúlyozása, hogy a huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező uniós polgárokat csak a közrend súlyos megsértéséért lehet kiutasítani! Az a munkavállaló, aki tartózkodási engedélyét már megkapta, közrendi és közbiztonsági okokból kiutasítható, de közegészségügyi okból nem. Egyáltalán nem utasítható ki a következő okok miatt: pénzügyi helyzetében beállt kedvezőtlen változás, útlevele vagy tartózkodási engedélye lejárt, kisebb súlyú bűncselekményben bűnösnek találták.¹³ Tartózkodási engedélye nem vonható vissza a következő esetekben sem: ha az illető baleset vagy betegség miatt munkaképtelenné vált, vagy akaratán kívül veszítette el munkáját. A közegészségügyre vonatkozó kiutasítás eseteit az irányelv melléklete taxatív felsorolja, ezek a következők: tuberkulózis, annak is egy már előrehaladott állapota; szifilisz; más gyulladásoz vagy járványos fertőző betegségek; drog-függőség; valamint mentális képességekben való visszaesés különböző fokozatai.

⁸ A Tanács 64/221/EGK számú irányelve a külföldi állampolgárok mozgásával és letelepedésével kapcsolatos olyan különleges intézkedések összehangolásáról, amelyeket a közrend, közbiztonság és közegészségügy indokol, OJ English Ed. 1964 I (63–64) 117.

⁹ *Van Duyn* eset 41/74 (1974) ECR 1351.

¹⁰ *Rutili* eset 36/75 (1975) ECR 1219.

¹¹ *Regina v Pierre Bouchereau* eset 30/77 (1977) ECR 1999. A jogeset szerint: „a nemzeti hatóságoknak a közrend fenyegetésére, továbbá a társadalom biztonságának megzavarására történő hivatkozásának az a feltétele – bármilyen esetben –, hogy a sértő cselekmények a vonatkozó jogszabályok megsértését eredményezzék, a fenyegetésnek pedig ténylegesnek és kellően súlyosnak kell lennie ahhoz, hogy a társadalom érdekét ténylegesen sértse”.

¹² *Santillo* eset 131/79 (1980) ECR 1585.

¹³ Az irányelv 3. cikke.

A közrendet veszélyeztető magatartással kapcsolatban az Európai Közösségek Bíróságának az *Audou és Cornuaille* ügyben hozott döntését kell megemlíteni.¹⁴

A jogesetben két francia hölgytől a belga hatóságok megtagadták a tartózkodási engedélyek kibocsátását, mivel egy olyan bárban dolgoztak pincérmőként, amely a jó erkölcs határait súrolta. Vélhetően prostitúcióval is foglalkoztak, ezért magatartásukat a belga hatóságok közrendbe ütközőnek minősítették. Az eset kulcsát a belga jognak a prostitúcióval kapcsolatos rendelkezései jelentették. A belga jog ui. tartalmazott különböző korlátozásokat a prostitúció visszaszorítására, de nem mondott ki abszolút tilalmat, és nem büntette kifejezetten az ilyen tevékenységet végző belga állampolgárokat sem. A francia hölgyeket viszont – prostitúció gyanújával – kiutasítással büntették. Egyértelmű volt tehát a saját állampolgárok és a más uniós polgárok eltérő bánásmódja.

Az Európai Közösségek Bírósága két fontos faktort vizsgált. Egyrészt foglalkozott azzal, hogy a francia hölgyek által megvalósított magatartás közrendbe ütközőnek minősült-e, azaz a társadalom fontos érdekét eredendően és súlyosan sértő cselekmény volt-e. Ezzel összefüggésben a Bíróság megállapította, hogy a tagállami hatóságok feladata annak eldöntése, hogy valamely magatartás megfelel-e a közrendre való hivatkozás feltételének; tehát elvileg nem zárható ki, hogy a prostitúció a közrendre – azaz szűkebben közerkölcsre – károsnak legyen tekinthető. Másrészt azonban a Bíróság kimondta, hogy a közrendre való hivatkozás nem eredményezheti a többi tagállam polgárait sértő önkényes megkülönböztetést; bármi legyen is tehát a közrendbe ütközés következménye, annak ugyanúgy kell érintenie a saját állampolgárokat és a többi uniós polgárt. Ha a belga prostituáltak nem kapnak büntetést, miközben a francia hölgyeket kiutasítják ugyanezen tevékenység végzése miatt, akkor az egyenlő bánásmód nem valósul meg. Az Európai Közösségek Bírósága ezért kimondta, hogy a belga szabályozás és gyakorlat összeegyeztethetetlen az európai közösségi joggal. A jogeset azért nagyon fontos, mert megjelenik a Bíróság érvelésében két lényeges tényező: a nemzeti hatóságok joga a közrend fogalmának meghatározására, amelyben a Bíróság egyedül a kivétel szűk értelmezését írja elő, illetve az egyenlő bánásmód objektív előírása. A közrenddel kapcsolatos problémák megközelítése jórészt ezen az érvelésen alapul a közösségi jogban.

4.3.2. A közszolgálati kitétel

A közszolgálatban történő foglalkoztatás jogcímén alapuló korlátozáson olyan foglalkozások gyakorlását kell érteni, amelyekben a közhatalom gyakorlása kerül a középpontba, tehát valamely állami funkció betöltéséről van szó (pl. miniszterek, bírák, ügyészek, katonák, rendőrök stb.). Abban az esetben ugyanis, ha az adott foglalkozás közvetlen vagy közvetett kapcsolatot mutat a közhatalom gyakorlásával, akkor a tagállamnak jogában áll az érintett munkakör betöltését saját állampolgáira korlátozni; ez pedig a személyek szabad áramlása jogszerű gátját képezi. A közszolgálati kitétel nem kerül bővebb kifejtésre a másodlagos közösségi jogban, általános elveit az Európai Közösségek Bírósága fektette le. Kimondta például, hogy a kö-

¹⁴ *Audou és Cornuaille v Belgium* C-115-116/81 (1982) ECR 1665.

zépiskolai tanárok, a kórházakban dolgozó nővérek, az állami szervezetekben foglalkoztatott segédszemélyzet – vízvezeték-szerelő, takarítónő stb. – nem gyakorolnak közhatalmat, ezért a foglalkozás saját állampolgárookra korlátozása nem legitim. Az *EK Bizottság versus Belgium* esetben pl. a belga jogszabályok előírták, hogy azoknál a szervezeteknél dolgozó személyek, amelyek a víz-, gáz- és áramszolgáltatásért felelnek, közszolgálatban foglalkoztatottaknak minősülnek, tehát rájuk alkalmazható a Római Szerződés korlátozása. Az Európai Közösségek Bírósága azonban kimondta, hogy ezek a munkakörök nem érintik a közhatalom sem közvetlen, sem közvetett gyakorlását, ezért az európai közösségi joggal ellentétes, hogy ezek a foglalkozások belga állampolgársághoz vannak kötve.¹⁵ A Bíróság viszont elfogadta az éjjeliőrök állására vonatkozó tagállami állampolgársági megszorítást. A Bíróság ugyanakkor a *Sotgiu*¹⁶ ügyben kimondta, ha a munkavállalót egyszer már alkalmazták egy másik tagállam közszolgálatában, akkor a közszolgálati kitétel nem lehet alapja az állampolgárságon alapuló, fizetéssel vagy az alkalmazás más feltételeivel kapcsolatos diszkriminációnak.

Fentiekben láthattuk, hogy a határátlépés és tartózkodás mennyiben tekinthető „szabadnak” az Európai Unión belül – legalábbis az uniós polgárok vonatkozásában –, illetve mennyiben tekinthető „korlátozottnak” a közrend, közbiztonság, közegészségügy és közszolgálati foglalkoztatás által. Ezáltal próbáltunk bepillantást nyújtani a migránsokra vonatkozó szabályrendszer első részébe. A következőkben a már belépett, illetve tartózkodási jogot nyert vándorok szociális integrációjának kérdésével foglalkozunk.

5. A MIGRÁNSOK SZOCIÁLIS INTEGRÁCIÓJA

5.1. Az integrációs stratégiákról általában

Különböző, markánsan elkülönülő integrációs stratégiák léteznek. Ide tartozik az asszimiláció és az akkulturáció, a kulturális sokféleség elfogadása (multikulturalizmus), valamint az előbbiektől különböző irány: az integráció visszautasítása, a szegregáció. Az *asszimiláció* nem más, mint az a folyamat, amely során az idegenek felveszik a befogadó ország lakosainak jellemzőit és szokásait, s ezzel egy időben feladják saját régi életmódjukat és a befogadó társadalom részévé válnak (Lebon–Falchi 1980). Egy másik fogalom, amely gyakran az asszimiláció szinonimájaként is használatos, az *akkulturáció*. Ez az a folyamat, amely során egy adott etnikai csoport tagjai magukévá teszik a nagyobb társadalom tagjainak szokásait, gondolkodásmódját és más jellemzőit. Az asszimilációval ellentétben azonban az akkulturáció inkább a különböző etnikai csoportok közötti kulturális folyamatokra, mintsem a strukturális kapcsolatokra épül (Hammar–Lithmann 1987). Az integráció skálájának nehezen meghatározható pontján a *multikulturalizmus* található. A pluralista vagy más néven multikulturális szemlélet viszonylag új jelenség, és Ausztráliában,

¹⁵ *EK Bizottság v Belgium* C-173/94 (1996) ECR I-3265.

¹⁶ *Sotgiu v Deutsche Bundespost* C-152/73 (1974) ECR 153.

Kanadában, az Egyesült Államokban valamint Svédországban úgy tűnik, ez a jellemző norma. A multikulturalizmus azon felismerésen alapszik, miszerint egy adott közösség különböző csoportjai identitásukat és erejüket a különböző kulturális hagyományokból merítik. Az integrációs stratégiák negyedik fajtája, magának az integrációnak az ellentéte, a *szegregáció*. A szegregáció általában olyan rendszer, amelyben a lakosság bizonyos szegmenseitől *de jure* és *de facto* megtagadják a szélesebb társadalmat megillető szociális, kulturális, politikai és gazdasági lehetőségeket és településterületük is elkülönül a többségtől.

A szegregációt elvető államokban alapvetően kétféle integrációs politika létezik: a közvetett és a közvetlen. Az olyan, csak a bevándorlókra vonatkozó intézkedések, mint például a nyelvtanfolyamok, a lakás- és munkahelyteremtő-programok, *közvetlenül* célozzák meg a bevándorlók integrációját. Gyakoribb a másik forma, nevezetesen: egy adott ország általános, a gazdaságra, társadalomra és politikára vonatkozó stratégiái, valamint az egyéb hasonló programjai az adott ország minden lakosára (állampolgárokra és külföldiekre is) vonatkoznak, de ezek csak *közvetetten* befolyásolják a bevándorlók helyzetét. Az alapvető integrációs megközelítések összehasonlításánál egyes kutatók szorgalmazzák mind a külön a bevándorlók számára szervezett programok, mind az általános közjólétet célzó stratégiák figyelembevételét (Hammar–Lithmann 1987). Az integráció lényegi mutatói az állampolgárság odaítélésével kapcsolatos politikáktól a szavazáson keresztül az ingatlanszerzésre, az iskoláztatásra, az egészségügyi és szociális ellátások igénybevételére és a munkavállalásra vonatkozó politikákig stb. terjedhetnek.

5.2. A migránsok legfontosabb jogosultságai az EU-ban

Az egyik EU-tagállamból a másikba költöző uniós polgárok szociális integrációjának foka nagyban függ attól, hogy milyen minőségben vándorolnak el; munkavállalók, diákok, netán olyan nyugdíjasok, akik aktív életpályájuk lezártaival inkább egy kellemesebb helyen kívánnak letelepedni. Az európai közösségi jog a migráns munkavállalók számára biztosítja a legkiterjedtebb jogosultságokat.¹⁷ A munkavállalók tekintetében az egyenlő bánásmód a lehető legteljesebben jelentkezik, őket semmilyen szociális jogosultságból nem lehet kizárni. Természetesen egyrészt arról van szó, hogy a munkavállaló produktívnak tekinthető a szociális rendszerben – befizeti a szociális hozzájárulásokat, tehát a társadalombiztosítási rendszerben biztosított lesz az egészségügy és a nyugdíj szempontjából, továbbá munkavállalói járulékokat is fizet, valamint adózik –, ezért szükségszerűen nem lehet kizárni a juttatásokból sem. Másrészt azonban nem szabad elfelejteni, hogy az EU számára még mindig a munkavállalók a legfontosabbak, tehát az ő mozgásukat még közvetetten sem lehet akadályozni. A szociális juttatásokra való részleges jogosultság természetesen akadályt képezne, ezért alkották meg a szociális rendszer ellátásainak a teljes egyenlőségen alapuló igénybevételét. Ennek megfelelően az európai szabályozás biztosítja a céltagállam nemzeti juttatásainak igénybevételét a betegség, anyaság, munkahelyi

¹⁷ Erről a munkavállalók Közösségen belüli szabad mozgásáról szóló 1612/68/EGK tanácsi rendelet rendelkezik.

baleset, foglalkozási megbetegedés, rokkantsági juttatások, öregségi- és hátramaradotti juttatások és családi juttatások tekintetében. A közösségi jog kifejezetten garantálja a lakáshoz jutást, az egyenlő bánásmódot az adózás, a szakszervezeti életben való közreműködés területén. Utóbbira ad markáns példát az *EK Bizottság versus Luxemburg* jogeset.¹⁸ Az Európai Bizottság azért kezdeményezett eljárást Luxemburg ellen, mert a területén foglalkoztatott uniós polgároknak ugyan kötelezővé tette a szakmai szervezetekben (guilde) való részvételt, viszont kizárta őket a tisztségviselés, tehát irányítás lehetőségéből. Az Európai Közösségek Bírósága egyetértett az Európai Bizottsággal, és kimondta, hogy a luxemburgi jogszabály ellentétes az európai közösségi joggal.

A fenti jogosultságokon túl a munkavállalók jogosultak a szociális előnyökre is, amelyek minden juttatást és kedvezményt magukba foglalnak. A következő szociális előnyöket ítélte meg az Európai Közösségek Bírósága a munkavállalók részére: a nagy családoknak nyújtott kedvezményes vasúti menetjegy jár a más EU vagy EGT állambeli munkavállaló családjának is, a fogyatékos felnőtteknek járó pótlék is jár a munkavállaló által eltartottnak, az alacsony jövedelemmel rendelkező családok számára a gyermek születésével összefüggésben nyújtott kedvezményes kölcsön is szociális előny. Az élettárssal való együttélés engedélyezése a befogadó országban – amennyiben ez megengedett a nemzeti munkavállalónak külföldi élettárs esetén – szintén szociális előnynek tekintendő. A közösségi munkavállaló ezen túl saját anyanyelvét használhatja a bíróság előtti eljárásban, szociális előny a munkavállaló továbbképzésének biztosítása is, és ehhez járul különféle ösztöndíjak pályázati és igénybevételi lehetősége. A szociális előny fogalma azonban az említett konkrét eseteken jóval túlmutat, magába foglal minden juttatást, amelyet a nemzeti jog saját állampolgárai számára nyújt. Ezekre a juttatásokra pedig a közösségi munkavállalók valamennyien jogosultak. Elmondhatjuk, hogy mára a szabályozás és a bírósági esetjog nemcsak az elvek szintjén, hanem a gyakorlatban is egyenlő elbánást biztosít a közösségi munkavállalóknak a nemzeti munkavállalókhöz hasonlóan.

A többi csoport – diákok, áttelepülő nyugdíjasok – jogai korántsem ilyen kiterjedtek. Velük kapcsolatosan az a hipotézis, hogy vándorlásuknak megvan az anyagi fedezete, ezért elvben nem jogosultak kiegészítő ellátásokra. A diákokkal kapcsolatos közösségi irányelv pl. konkrétan lehetőséget ad a tagállamoknak, hogy a migráns diákok ne vehessenek igénybe szociális támogatást (*maintenance grant*) a célállamban. Egyéb közösségi jogforrások viszont biztosítják, hogy a migráns diákokat ne lehessen diszkriminálni az oktatással összefüggésben. Joguk van pl. a saját állampolgárok által igénybe vehető tandíjmentességre, bizonyos tanulmányi ösztöndíjak megpályázására, kollégiumi elhelyezés igénylésére stb., ugyanolyan feltételek mellett, mint a saját állampolgároknak.¹⁹

¹⁸ *EK Bizottság v Grand Duchy of Luxembourg* C-118/92 (1994) ECR I-1891.

¹⁹ *Gravier v Liege* 293/83 (1985) ECR 0593.

5.3. Az uniós polgárok választójoga

A vándorló uniós polgárok szociális integrációjának van egy egyedi eleme az Európai Unióban: mind a helyhatósági, mind az európai parlamenti választásokon aktív és passzív választójoggal rendelkeznek – az erre vonatkozó közösségi jogi normákban megfogalmazott feltételek betartása mellett. A jogosultságot a Maastrichti Szerződés célkitűzései alapozták meg. Ez a Római Szerződés második nagy módosítása volt, 1992. február 7-én került aláírásra és 1993. november 1-jén lépett hatályba. A Maastrichti Szerződés egyrészt megteremtette az uniós polgárság fogalmát, másrészt ehhez jogokat rendelt. Jelentősége azért kiemelkedő, mert a szabad mozgás jogát uniós polgári joggá emelte. A Maastrichti Szerződés 8a. cikke (a jelenlegi számozás szerinti 18. cikk) kimondta, hogy: „Az Unió minden polgárának joga van szabadon mozogni és letelepedni a tagállamok területén, a Szerződés rendelkezéseinek és azok végrehajtási szabályainak a figyelembevételével”. Ezen túlmenően a Szerződés akkori 8b. (jelenlegi 19. cikke) kimondta, hogy az Unió minden polgárának aktív és passzív választójoggal kell rendelkeznie a helyhatósági és az európai parlamenti választásokon. Az Alapszerződésben megjelenő jogot két irányelv implementálta,²⁰ amelyek alapján a különböző formai (pl. bejelentkezés) és tartalmi (pl. összeférhetlenség tilalma) követelmények betartása mellett az érintett uniós polgárok részt vehetnek a politikai jogok gyakorlásában.

6. ÖSSZEGZÉS HELYETT

Meg kell jegyeznünk, hogy a tanulmányban fent részletezett előjogok egyike sem volt meg a magyar jogrendszerben az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt szükségessé váló jogharmonizáció megtörténte előtt. Jelenleg már vannak a fenti jogokat biztosító hatályos rendelkezéseink – főként a munkajog területén – és olyan érvényes jogszabályaink is, amelyek hatálya az EU-hoz való csatlakozás időpontjával áll majd be. Hangsúlyozni kell azonban azt, hogy a kedvezményezettek köre e rendelkezések alapján természetesen csakis az uniós polgárokra és meghatározott családtagjaikra fog kiterjedni.

A magyarországi demográfiai alapproblémák, nevezetesen a népesség 1981 óta tartó fogyása és a lakosság öregedése, tehát korösszetételének egyre „idősebbé” válása, az országos mértékekhez képest az uniós elvárásokra szabott *Észak-Alföldön* kevésbé, a *Dél-alföldi régióban* fokozottabban jelentkezett. E folyamatok alakulása részben a múlt század közepe óta az ország más területeire tartó belföldi vándormozgalomnak az alföldi népesség számára és összetételére gyakorolt szelektív hatásával magyarázható. Megválaszolandó kérdésként merülhet fel, hogy a más régiókba

²⁰ 94/80/EK irányelv (19 December 1994 lawying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals) és a 93/109/EK irányelv (6 December 1993 lawying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals)

való elvándorlás folyamata folytatódni fog-e a csatlakozás körüli időszakban, esetleg megfordulnak-e a belső vándorlási irányok? Az Unióba irányuló nemzetközi vándorlások lehetősége – nagy valószínűséggel – bővülni fog, még a csatlakozást követő átmeneti korlátozások idején is. Vajon élnek-e ezzel a lehetőséggel az alföldi régiókban élők, és ha igen, akkor milyen mértékben? Célpontjai lesznek-e e térségek az uniós állampolgárok bevándorlásának, és ha igen, akkor mely területek lesznek a kiemelt célpontok, illetve mely rétegek részesítik előnyben a síkvidéket?

A fenti kérdéseket természetesen nem tudjuk jelen pillanatban kielégítő módon megválaszolni. Mindössze szubjektív feltételezéseket tehetünk, szigorúan utalva arra, hogy az alábbiakban pusztán az általunk mérvadónak tartott hipotéziseket vizsgáljuk fel. Az Alföldről az ország más tájaira történő elvándorlás folytatódása mellett a már hagyományosnak mondható migrációs kapcsolati hálók önmozgásos működése, a jövedelemszerzési lehetőségek korlátai és a mezőgazdasági foglalkoztatottság még mindig jelentős súlya szól. Természetesen az eláramlásnál kisebb volumenű beáramlás is lesz, hiszen az e területekben rejlő lehetőségek kiaknázása még közel sem merült ki, és a migrációs hálózatok mentén nemcsak elvándorlás, hanem visszavándorlás is történik. Nehezebb dolgunk lenne és sokkal inkább zavaros vizetekre eveznénk, amennyiben a jelenben gyökerező és újonnan kialakuló nemzetközi vándorlási folyamatokat próbálnánk meg kitapintani. A vállalkozás kockázatossága miatt, meg sem próbálunk a „jövőbe nézni”. A jóslás helyett mindössze néhány adalékkal szeretnénk szolgálni a jövőbeli szisztematikusabb kutatások elősegítéséhez.²¹

A Magyarországról munkavállalási céllal Németországban tartózkodók kibocsátó területek (megyék) szerinti megoszlása kapcsán, általában érvényes az a megállapítás, hogy a gyakornokok és a vendégmunkások a gazdaságilag fejlettebb, kedvező munkaerő-piaci helyzetű megyékből indultak el. A szezonális munkavállalók körében teljesen más volt a helyzet a kilencvenes évtized végén. A szezonális munkavállalók közel egyharmada – ami ezernél több főt jelentett – egyetlen megyéből, nevezetesen Bács-Kiskunból származott. Baranya kivételével az összes többi megyéből indulók száma csak töredéke (nyolcada-tizede) volt a Bács-Kiskun megyei értéknek. Összességében a szezonmunkák háromnegyedét mezőgazdasági tevékenységek adták, a maradék egynegyeden pedig a vendéglátó-ipari munkák és a vásározó tevékenységek osztoztak. Az aktivitás jellegéből adódóan nem meglepő, hogy a nemek szerinti megoszlásban nőtöbblet tapasztalható, ami különösen érvényes a Bács-Kiskun megyebeliekre, ahonnan több mint kétszer annyi nő kelt útra, mint férfi (Hárs 2001). Az Európai Unió Magyarországon tartózkodó és/vagy munkát vállaló állampolgárainak vizsgálata már elkezdődött (Illés 2001), azonban területi elhelyezkedésük és esetleges magyarországi mozgásuk feltárása előttünk álló kutatási feladat. A nyugati határszél mellett a témának speciális alföldi vonatkozásai is lehetnek, gondolva itt a nagy politikai vihart kavart és ezért jelentős sajtóvisszhangot is

²¹ Jól ismert, hogy a népesedési folyamatok közül a vándormozgalom a legkevésbé kiszámítható, előrebecsülhető tényező.

kapott EU-tagállamokbeli gazdák magyarországi településére/telepítésére, továbbá az aktívak hosszabb-rövidebb ideig tartó rekreációs célú itt-tartózkodására, illetve a nyugdíjasok gyógyfürdőkhöz (egészség-centrumokhoz) közeli letelepedésére.

A mezőgazdasági termelők immigrációja önmagában nem irreális elképzelés (Kovács–Romány 1999), hiszen a magyarországi viszonylag jó minőségű nem művelt földterületek, az alacsonyabb környezetterheltség (Nagy et al 2000), az alacsonyabb munkabérek, földárak és még sok egyéb tényező vonzóerőként szerepelhet a meglehetősen magas földárak, a munkerohiány és az egyre gyakoribb állati eredetű járványok (BSE-kergemarhakór, száj- és körömfájás) által sújtott, birtokméretüket növelni képtelen nyugati gazdák számára. A mezőgazdaság és azon belül is a termőföldhasználat kérdéskörében mindenesetre a magyar kormány a földpiac kialakulatlanságára hivatkozva tíz éves földvásárlási moratóriumot igényelt a csatlakozási tárgyalások során. Erre az Európai Bizottság megjegyezte, hogy a szabad tőkeáramlás elvével összeegyeztethetetlennek tartja a kérelmet, de tekintettel a másik fél igényének megalapozottságára, a külföldiek termőföldszerzésére hétéves átmeneti mentességet javasolt (Magyari 2001). Ez azt jelenti, hogy a belföldi jogi személyiségű vállalkozásokhoz hasonlóan, a külföldi magánszemély és jogi személy sem szerezheti meg a termőföld tulajdonjogát. Kivételként, a termőföldszerzési tilalom nem vonatkozik azokra a Magyarországon jogszerűen letelepedett, valamely európai uniós állampolgárokra, akik egyéni vállalkozóként legalább három évre mezőgazdasági tevékenységet végeznek nálunk. A derogációs időszakot részekre szabdalták, és a csatlakozást követő harmadik évben felülvizsgálják. Magyarország várhatóan egy hét évesnél rövidebb, öt éves átmeneti mentességet kap a közösségi jog alkalmazása alól a másodlagos lakóhely (ahol nem életvitelszerűen tartózkodik a lakó) vonatkozásában. Ez azt jelenti, hogy a csatlakozástól számított legfeljebb öt évig Magyarországon az európai uniós tagországok állampolgárai és jogi személyiségű vállalkozásai csak engedéllyel szerezhetnek ingatlant másodlagos lakóhely, illetve telephely céljára. Kivéve azok, akik már legalább négy éve jogszerűen Magyarországon tartózkodnak. Az öt éves átmeneti időszak feldarabolása, az esetleges korábbi felülvizsgálata – a fentebb említett időszakok nagyságából következően – nem valószínű.

Az öregedési folyamat még előrehaladottabb az Unióban, tehát nagyobb és egyre növekvő réteget alkotnak a nyugdíjasok. Amerikai mintákat követve, a hetvenes évektől kezdődően, a tehetős nyugdíjasok egyre gyakrabban költöznek el kellemeesebb életfeltételeket nyújtó déli vagy magashegyvidéki területekre. A nyugdíjasok zömét adó középrétegek vajon pontosan fogják-e másolni a gazdagok nyújtotta mintát, vagy esetleg új célpontokat is találnak az Unió kibővítése idején?

A vándorlás témakörére különösen érvényes általános megállapítás, hogy Magyarországnak folyamatos belső reformokat végrehajtó közösséghez kell integrálódnia. Az amszterdami szerződés hatályba lépésével (1999. május 1.), vagyis a schengeni joganyag uniós szintre emelésével új korszak kezdődött a vándorlások közösségen belüli kezelésében. Az addig harmadik pillérbe (bel- és igazságügyi kormányközi együttműködés) tartozó migráció az első pillér része lett, vagyis a kormányközi együttműködés területéről közösségi hatáskörbe került, ahol a közös-

ségi érdekeket kifejező döntéshozatali mechanizmusok érvényesülnek. Az amszterdami szerződés szerint a Tanácsnak az egyezmény hatálybalépésétől számított öt éven belül szabályoznia kell a tagállamok területére való beutazást, az ott-tartózkodást, a migránsok belső (Unión belüli) mozgását szabályozó másodlagos jogforrásokat (rendeleteket, irányelveket...).

A dolgozat zárásaként sem kísérelünk választ adni a címben feltett kérdésre, és az olvasóra bízunk annak megítélésével, hogy tényleg szabad-e a személyek áramlása az Európai Unióban.

IRODALOM

- Ekéné Zamárdi I. 1994: Népesedési folyamatok. In: Perczel Gy. – Tóth J. (szerk.) *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. Budapest: ELTE: 83–109.
- Hammar, T. – Lithmann, Y. 1987: The integration of migrants: experience, concepts and policies. In: *The future of migration*. Paris: OECD: 234–256.
- Hárs Á. 2001: A magyarok külföldi foglalkoztatásának (legális) lehetőségei. In: Laky T. (szerk.) *A munkaerő szabad áramlása – Magyarországról nézve*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja: 46–75.
- Heinz, W. 1994: *Integration of foreign workers into the labor market: France, Germany, the Netherlands and Sweden*. Geneva: International Labour Organization.
- Illés S. – Lukács É. 2001: Személyek szabad áramlása a statisztika látószögéből. In: Dormány G. – Kovács F. – Péti M. – Rakonczi J. (szerk.) *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. A Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. Szeged: SZTE TTK Természeti Földrajz Tanszék: (CD)
- Illés S. 2001: Külföldiek az Európai Unióból. *Statisztikai Szemle* 79 (2): 162–177.
- Jakubovich N. 2001: A legális migráció belügyi vonatkozásai – tekintettel az uniós csatlakozásra. In: Lukács É. – Király M. (szerk.) *Migráció és Európai Unió*. Szociális és Családügyi Minisztérium. Budapest: AduPrint: 127–145.
- Kovács J. – Romány P. (szerk.) 1999: *Az agrár-népesség migrációja az EU csatlakozás folyamatában*. Budapest: MTA Agrártudományok Osztálya, Agroiinform Kiadó.
- Lebon, A. – Falchi, G. 1980: New developments in intra-European migration since 1974. *International Migration Review* 14 (4): 539–579.
- Lukács É. 1999a: 'Menni vagy nem menni' – a magyar munkavállalók és vállalkozók esélyei a Közösség munkaerőpiacán. *Magyar Jog* 46 (3): 169–177.
- Lukács Éva 1999b: Morzsák a személyek szabad mozgása témakörből. *Esély* Különszám: 91–102.
- Lukács É. 2000a: A munkaerő szabad mozgása I.-II., *Célgog.* 3–4.
- Lukács É. 2000b: A munkavállalók szabad mozgása. In: Gyulavári T. (szerk.) *Az Európai Unió szociális dimenziója*. Budapest: AduPrint: 55–84.
- Lukács É. 2001: Az EK által kötött nemzetközi szerződések szerepe a személyek szabad mozgása területén. In: Lukács É. – Király M. (szerk.) *Migráció és Európai Unió*. Budapest: AduPrint: 205–231.
- Magyari D. 2001: *A migráció és a mezőgazdasági foglalkoztatottság összefüggései*. Kézirat. Budapest: Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium.
- Nagy I. – Técsy Z. – Tózsá I. 2000: Az alföldi települések környezetterhelésének vizsgálata. *Földrajzi Értesítő* 49 (3–4): 245–263.
- Salt, J. 2001: Az európai migrációs térség. *Regio* 12. (1): 177–212.
- Vas G. 2001: Az illegális migráció belügyi vonatkozásai. In: Lukács É. – Király M. (szerk.) *Migráció és Európai Unió*. Szociális és Családügyi Minisztérium. Budapest: AduPrint: 147–167.

IS THE MOVEMENT OF PERSONS FREE?

Éva Lukács and Sándor Illés

Its special treatment and regulation of migration set the European Union apart from the rest of Europe. This study seeks to highlight the major differences between the current Hungarian and EU regimes regulating migration. Relying on the analysis they have conducted, the authors claim that, relative to framework conditions, the movement of persons within the European Union *is* free. A Europe undergoing unification is likely to adopt EU regulations, once the inevitable overhaul of the treatment of migration has taken place. The authors, therefore, go on to provide a brief outline of the history and current state of migration regulations.

Migration (i.e. the movement of persons and population) entails the existence of two interrelated, yet separate systems of regulations. One pertains to border-crossing and stay in a foreign country, the other to the social integration of the foreign nationals who have already entered the host country. Conceptually, either may be regarded as the subject matter of immigration policy. However, there are significant differences between the two systems. The study does not address the issue of migration between the European Union and third countries, owing to the highly unique nature of this issue. It does, however, cite straightforward case law examples to illustrate how general principles are put into practice, pointing out how case law has contributed to the development of the regulation of migration.

The assertion that Hungary will have to be integrated into a community that implements internal reforms on an ongoing basis is particularly true for migration. The authors analyse international developments in migration that are deeply rooted in the past, but they refrain from giving future predictions. Their ambition is confined to contributing to the promotion of future systematic research on migration that also bears relevance to the Great Plain.

A ROMÁNIÁBÓL BÉKÉS MEGYÉBE ÁTTELEPÜLTEK TÁRSADALOM-FÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

Szenográdi Péter*

Hazánk az 1980-as évek végétől jelentős mértékben kapcsolódott be az országok közti migrációba. A Magyarországot érintő vándorlásnak több sajátos vonása volt. Egyrészt hazánk az eltartóképességéhez viszonyítva a legnagyobb terhet vállalta Európában a menekültek befogadásában (Dövényi 1992). Másrészt a menekültek, áttelepülők többsége külföldről érkezett magyar volt. A velük kapcsolatos regisztrációs problémák és a sokszor ellentmondó adatok, vélemények indokolták teszik a szűkebb területre szorítókat kutatásukat. A Békés megyébe áttelepült magyarok közül a legtöbben a földrajzi közelség és a kibocsátó közösség nagysága miatt Romániából érkeztek. E velük foglalkozó tanulmány a megyében élő külföldiek átfogóbb vizsgálatához kapcsolódik.

1. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Békés megye történelmében a migráció gyakran játszott meghatározó szerepet. A megyeszékhely a 18. század eleji újjáéledését is a vándorlásnak, a felvidéki szlovákok betelepítésének köszönheti.

Erdélyből az első nagy migrációs hullám az első világháború idején érte el Békés megyét. A román hadsereg támadását követően 1916 őszén 10 ezer menekült érkezett a megyébe, többnyire székelyföldi falusi emberek, akik átmenetileg kerültek a Viharsarokba. Az 1920–21 során érkezett közel 5 ezer fő nagy részét már végleges szándékkal telepítették le a hatóságok, jelentős számban városi polgárokat, értelmiségieket is (Szívós 1989).

A II. világháború tragikus népességmozgásai sem kerültek el a megyét. Az elhurcolt zsidók száma elérte a négyezret, a kényszermunkára elszállított németek pedig 3,5 ezer fő körül volt. Az utóbbiak nagy része ugyan visszatért, de később hétézer németet telepítettek ki nyugatra (Erdmann 2001).

A világháborút követő években Erdélyből és a Felvidékről is több ezer magyar települt Békés megyébe, miközben 12 ezer szlovák hagyta el ezt a területet (Kugler 1994).

Újabb tömeges, a mai határokon is átnyúló vándorlásra az 1980-as évek második feléig nem került sor. Romániából – elsősorban az egykori magyar területekről – 1987 óta több mint 5 ezer fő érkezett Békés megyébe, döntően magyarok. Az áttelepültek egy része rövid időn belül továbbköltözött, sokan azonban hosszabb ideig maradtak Békés megyében, illetve ma is itt élnek. Ez a migráció része annak az 1980-as években induló és egyre erősödő kivándorlási hullámnak, amit a homogén román nemzetállam megteremtésére irányuló politika keltett, majd a felemás átala-

---

* Szenográdi Péter Phd hallgató, Debreceni Tudományegyetem, Debrecen

kulás nehézségei tartottak életben. A romániai menekültek száma 1990-ben érte el a csúcst, az 1988 és 1994 között hazánkba érkező román állampolgárok 32,4%-a ebben az évben jött át (Tóth Pál 1996).

A Trianon utáni harmadik nagy kivándorlási hullám nagyságát az egyes források eltérően ítélik meg. Az 1988 és 1994 közötti időszakban hazánkba érkező román állampolgárok számát 50 és 74 ezer közé teszik, az 1990-es években áttelepültekét pedig 60 ezerre. A négy éves átfedést figyelembe véve is az összes áttelepült román állampolgár száma elérheti a 100 ezer főt. A létszám meghatározását számos tényező nehezíti, ilyen az eltérő és pontatlan regisztráció és az áttelepülők egy részének továbbvándorlása is.

A vándorlás romániai magyarokra gyakorolt hatásáról leegyszerűsítve azt szokták mondani, hogy a 20. század folyamán az elvándorlás az asszimilációval együtt eltüntette a természetes szaporulatot. A magyarok száma 1910-ben és 1992-ben is 1,6 millió volt. Az utóbbi évtizedben azonban egyértelmű és jelentős fogyás figyelhető meg. A létszám mellett a természetes folyamatok és a központilag irányított népességmozgások következtében egyre többen élnek szórványban, és egyre kevesebb a magyar többségű város is. 1910-ben a 41 erdélyi városból csak 8 kisváros volt román többségű, 1992-ben a 118 városból csak 17 volt magyar többségű, és azóta ezek száma is csökkent (Sebők 2002).

Mindhárom 20. századi kivándorlási hullámban jellemző volt az értelmiségiek magas aránya. Ennek a tényezőnek a kibocsátó és a befogadó közösségekre gyakorolt hatásai kevésbé feltártak.

2. ADATFORRÁS

Az ORFK adatai alapján 1987 eleje és 1998 februárja között 3920 Romániából érkezett személy kapott letelepedési engedélyt Békés megyében, közülük 49 fő 1987 előtt érkezett, de letelepedési engedélyt csak később kapott. Az áttelepülők száma 1988-ban ugrásszerűen megnőtt. Legtöbben 1990-ben érkeztek. Ezt követően számuk évről évre csökkent.

A közel 4 ezer fő kutatása szempontjából a legtöbb információt az ORFK által átadott dokumentumok tartalmazzák. Ennek a nyilvántartásnak azonban kutatási szempontból több hiányossága is van. A nyilvántartás az alábbi személyekre nem terjed ki:

- 1998 után érkezettek¹,
- 1987 és 1998 között érkezett, de csak tartózkodási engedéllyel Békés megyében élő áttelepültek,
- Békés megyében tanuló, Romániában élő állampolgárok.

További gondot okoz, hogy a nyilvántartásba vett személyek adatait csak az állampolgárság elnyerése esetén frissítették 1998-ig.

¹ 1998. március 1-jétől a bevándorlás engedélyezése a közigazgatási hivatalok hatáskörébe tartozik. Az ORFK nyilvántartásához hasonló részletes adatokat ez a hivatal eddig még nem adott át.

A hiányosságok ellenére a legátfogóbb képet az ORFK által regisztráltak adatai adják, ezért az áttelepültek társadalom-földrajzi vizsgálata jelentős részben erre az adatbázisra támaszkodik. A közel 4 ezer fő alaposabb kutatását a közülük véletlenszerűen kiválasztott 500 fő adatainak további pontosítása, bővítése tette lehetővé egy rövid, a fontosabb személyes adatokra vonatkozó kérdőív segítségével. A kiválasztott 500 fő közül 100 személy esetében egy részletesebb kérdőíves felmérésre került sor, illetve 30 áttelepülttel készült interjú. Ez utóbbi két vizsgálatnál a kérdések az áttelepülés okaira, a letelepedés utáni változásokra, a jövőre vonatkozó tervekre és a migráció előtti és utáni életkörülmények összehasonlítására is kiterjedtek.

3. AZ 1987 ÉS 1998 KÖZÖTT ÁTTELEPÜLTEK VIZSGÁLATA AZ ORFK ADATAI ALAPJÁN

3.1. Az áttelepültek területi megoszlása lakó- és születési helyük alapján

Az 1987 eleje és 1998 februárja között Békés megyében letelepedési engedélyt szerző román állampolgárok új lakóhelyei szinte az egész megye területét lefedik. A 3920 személy a megye 75 közigazgatásilag önálló településéből 72-ben talált új otthon, 45%-uk öt városban telepedett le, legtöbbször az egykori megyeszékhelyre, Gyulára költöztek.

Az áttelepülteként regisztrált közel négyezer fő a megye lakosságának 1%-át teszi ki. Az egyes településeket vizsgálva azonban az arány igen eltérő, a falvakban 0,1% és 6,4%, a városokban pedig 0,4 és 1,8% között mozog a lakosságon belüli arányuk (1. ábra).

Az áttelepültek többségénél csak a születési helyet regisztrálták, 5,3%-uk esetében olyan módon, hogy a települést nem lehet azonosítani a hiányos adatfelvétel miatt. A pontosan nem meghatározható helyen született személyek többsége is vélhetően erdélyi, rajtuk kívül a Békés megyébe áttelepültek közül Erdély 16 megyéjének 390 településén 3488 személy született. A többiek Románia Erdélyen kívüli területein (36 fő), Németországban (2 fő), illetve Magyarországon (186 fő) születtek. Az utóbbiak többsége (179 fő) Romániából átköltöző szülők gyerekeként született hazánkban, őket csak papíron tekinthetjük „áttelepülőknek”. Ezt figyelembe véve, a vizsgált időszakban a „hivatalos adatnak” tekinthető 3920 fő helyett ténylegesen csak 3741 személy érkezett Romániából.

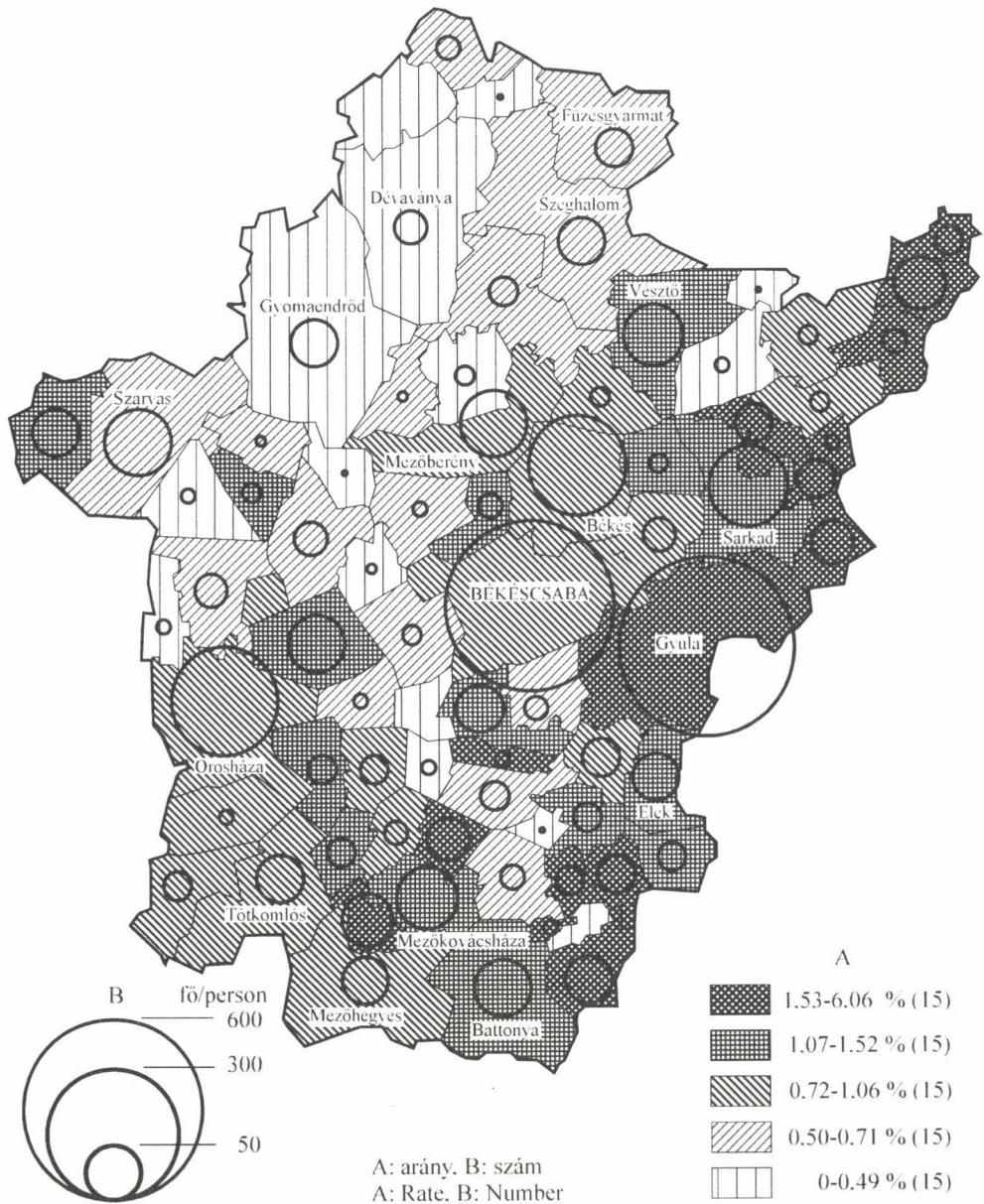
A Magyarországon született 186 fő közül heten az áttelepülés előtt születtek hazánk mai területén, közülük hatan a II. világháború utáni területi visszarendeződéskor kerültek Erdélybe, és 1987 után települtek vissza, egyikük pedig házassági okok miatt költözött Erdélybe, majd a családjával együtt érkezett vissza szülőföldjére.

Az erdélyi megyék közül – a magyarok területi megoszlásának megfelelően – a legkevesebben (8-8 fő) Beszterce-Naszód és Krassó-Szörény megyékből érkeztek. A határ közelségének migrációban betöltött szerepére utal, hogy a legtöbbször Bihar és Arad megyéből jöttek át (az áttelepültek 39,8%-a, illetve 20,8%-a), ugyanakkor Bihar a 3., Arad pedig csak a 10. az erdélyi megyék között a magyarság számát figyelembe véve.

A ROMÁNIÁBÓL ÁTTELEPÜLTEK TÁRSADALOM-FÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

1. ábra. A Békés megyében élő erdélyiek száma és aránya településenként (1987–1998)

Figure 1 The number and rate of immigrants from Transylvania by settlements (1987–1998)

Forrás: ORFK (1987–1998) adatok alapján saját számítás

1. táblázat. A Békés megyében élő erdélyiek és ezen belül az értelmiségiek származási helye (első 10 település)

A Békés megyében élő erdélyiek származási helye (első 10 település)			A Békés megyében élő erdélyi értelmiségiek származási helye (első 10 település)		
1.	Nagyszalonta	730	1.	Nagyszalonta	42
2.	Arad	437	2.	Nagyvárad	32
3.	Nagyvárad	383	3.	Marosvásárhely	29
4.	Marosvásárhely	209	4.	Arad	25
5.	Kolozsvár	129	5.	Kolozsvár	22
6.	Gyergyószentmiklós	60	6.	Sepsiszentgyörgy	8
7.	Temesvár	56	7-8.	Szatmárnémeti	6
8.	Csíkszereda	50	7-8.	Temesvár	6
9.	Köröskisjenő	43	9-10.	Tamálda	5
10.	Brassó	40	9-10.	Nagybánya	5

Forrás: ORFK (1987–1998) alapján saját számítás

Az erdélyi magyarok 45%-ának otthont adó 3 megye (Hargita, Kovászna és Maros) a Békés megyébe áttelepülteknek mindössze 20,6%-át adta.

A megyékhez hasonlóan az egyes települések szülőhelyként előforduló gyakoriságát vizsgálva is egyértelművé válik a távolság áttelepülésben játszott szerepe (1. táblázat).

A legnagyobb erdélyi magyar közösségek alapján készült települési listán a 9. helyen szereplő Arad a 2., a legtöbb magyar lakossal rendelkező 15 város között nem szereplő határ menti Nagyszalonta pedig a legnagyobb kibocsátó város a Békés megyében élő áttelepültek születési helyét figyelembe véve. A Békés megyével határos romániai megyékben lévő 3 település (Arad, Nagyvárad, Nagyszalonta) magyar lakossága a romániai magyarság 7,2%-át tette ki (Varga 1996), ugyanakkor a Romániában született és Békés megyébe áttelepült személyek 41,5%-a ebben a 3 városban jött a világra. A Békés megyében élő áttelepült diplomások születési helyénél ennek a 3 városnak a részesedése 29,3%.

A Békés megyébe irányuló migráció szempontjából kiemelkedik Nagyszalonta, az áttelepültek és ezen belül az értelmiségiek közül is a legtöbben itt születtek. Az 1987. január és 1988. február között áttelepült 730 nagyszalontai születésű személy a város 1992. évi magyar lakosságának 5,8%-át adta.

3.2. Az áttelepültek összehasonlítása Békés megye lakosságával és a romániai magyarsággal

Az áttelepültek bizonyos szempontból jól reprezentálják a romániai magyarságot és néhány szempontból azonosságot mutatnak a befogadó társadalommal.

A romániai magyarok 51,6%-a nő (Varga 1996). A Békés megyébe letelepedett román állampolgárok (döntően magyarok) esetében ez az arány 51,3%, ami azonban

fokozatosan alakult ki, hiszen az első kétezer áttelepült között még lényegesen több volt a férfi.

A Romániából érkezők és a Békés megyében élők szinte ugyanolyan arányban városlakók (64%, illetve 63%).

Természetesen az áttelepültek összetétele sok szempontból eltér a helyi társadalomtól, mindenekelőtt a korösszetétel területén. A gyermekkorúak és az idősek aránya az áttelepülteknél kisebb, mint a befogadó, illetve a kibocsátó társadalomban. Az idősek aránya annak ellenére is alacsony, hogy fokozatosan nőtt a nyugdíjasként áttelepülők száma. Többségük a korábban kivándorolt gyermekét követve érkezett hazánkba. A vizsgált időszak első három évében (1987–1989) összesen 13 nyugdíjas érkezett a megyébe, ezt követően számuk évente 27 és 52 között ingadozott. Összesen 287 nyugdíjas települt át, a teljes létszám 7,3%-a.

Jelentős különbség mutatkozik a megye lakossága, az erdélyi magyarság, illetve a megyébe áttelepültek között a diplomások arányát figyelembe véve. A Romániából áttelepültek 8,6%-a, 338 fő értelmiségi. A romániai magyarokon belül ez az arány 1992-ben 3,1% volt (Varga 1996).

Békéscsabán a népszámlálási adatok szerint 1990-ben a 25 évnél idősebb lakosságon belül a felsőfokú végzettségük aránya 11,8% volt, az alföldi megyeszékhelyek között a legalacsonyabb. Ugyanebben az évben a Békéscsabán élő 25 évnél idősebb erdélyiek közül 27,7%-nak volt diplomája. A békéscsabai fiatal diplomások körében jellemző elvándorlás miatt egyes értelmiségi pályákon, elsősorban az orvosoknál munkaerő-kereslet alakult ki, ami vonzóvá tette a várost a bevándorló diplomások számára. Békéscsaba értelmiségén belül az arányuk alig haladja meg az 1%-ot, de az erdélyi diplomások koncentráltasága egy-egy szakmai területen ennél jóval nagyobb. A Zeneművészeti Szakközépiskola tantestületének éveken át közel harmadát adták, 1996-ban pedig az akkor még Kőrösi Csoma Sándor nevét viselő főiskola főállású oktatóinak 10%-a származott Romániából. A megye lakosságának egészségügyi ellátását az áttelepült orvosok és nővérek nélkül még nehezebben lehetne biztosítani.

3.3. Az Erdélyből áttelepült értelmiségiek fontosabb területi, társadalmi jellemzői

A legtöbb áttelepült Gyulára költözött, ugyanakkor a keleti szomszédunk területéről érkezett értelmiségiek közül a legtöbben (58 fő) Békéscsabán élnek. A megye 55 településén élő erdélyi diplomások 51%-a öt városban talált új otthonra: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Békésen, Szeghalmon.

Az 1987 és 1998 között Békés megyében letelepült erdélyi értelmiségiek aránya településenként igen eltérő volt. A megye 17 településén az áttelepültek között nem volt diplomás. A többi 55 településen a Romániából érkezettekben belül az értelmiségiek aránya 1,6% és 50% között mozgott, elsősorban azért, mert kisebb falvakba csak néhány áttelepülő érkezett. Reálisabb képet ad, ha a városokat vizsgáljuk meg ebből a szempontból. Meglepő, hogy találunk olyan várost, ahol nem regisztráltak diplomást. A többi város közül Mezöhegyesen élt az áttelepültek számához képest a legkevesebb értelmiségi (3,4%), Szeghalmon pedig a legtöbb (24,6%).

2. táblázat. Békés megyében és a megyeszékhelyen élő erdélyi értelmiségiek foglalkozás szerinti megoszlása

Foglalkozás	Békés megyében élő erdélyi értelmiségi		Békéscsabán élő erdélyi értelmiségi	
	fő	%	fő	%
Pedagógus	129	38,16	22	37,93
Orvos	91	26,92	12	20,69
Mérnök	78	23,08	15	25,86
Festőművész	6	1,78	1	1,72
Iparművész	5	1,48	1	1,72
Programozó	4	1,18	1	1,72
Közgazdász	4	1,18	2	3,44
Egyéb	21	6,21	4	6,90
Összesen	338	100,00	58	100,00

Forrás: ORFK (1987–1998) alapján saját számítás

Eleken a vizsgált időszakban nem élt áttelepült értelmiségi, de a más településről bejáró tanárok között volt erdélyi. Az 1998 februárja óta eltelt időszakban a Romániából érkezett személyek közül sokan lakóhelyet váltottak elsősorban megyék között, de néhányan Békés megyén belül mozogva. Egy ilyen továbbköltözésnek köszönhetően ma már Eleken is él diplomás erdélyi.

Az erdélyi diplomások foglalkozási szerkezetét vizsgálva feltűnő a pedagógusok és az orvosok nagy száma (2. táblázat).

Az Erdélyből jött értelmiségiek nagy részének sikeres letelepedése összefügg a megye „értelmiséghiányával”, amit jól illusztrál, hogy 10 000 lakosra az országban 34 orvos, Békés megyében csak 24 orvos jut.

A kérdőíves felmérésbe bevont orvosok mindegyike, a pedagógusoknak pedig a döntő többsége könnyen jutott lakáshoz és végzettségének megfelelő munkához. A válaszadók egy része ugyan nem volt teljesen elégedett az áttelepülés utáni körülményeivel, de ők néhány éven belül új lakást és állást szereztek. A pedagógusok és az orvosok romániai áttelepülteken belüli magas aránya az egész országra jellemző, de Békés megyében ez az arány más megyékhez képest is nagy. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az 1996-ig áttelepült diplomásokon belül a pedagógusok aránya 21%, az orvosoké 15% volt. Ugyanebben az időszakban Békés megyében ez az arány 38 és 26% volt. Ezek az értékek gyakorlatilag megegyeznek az 1998-ban áttelepülteket is tartalmazó 2. táblázat adataival, mivel 1996 után már csak néhány diplomás érkezett a megyébe. Az összes áttelepülthöz hasonlóan a diplomások többsége (70%) 1988 és 1990 között érkezett a megyébe, a legtöbben 1990-ben.

A kérdőíves válaszokból az is kiderült, hogy elsősorban a demokratikusabb közélet, a magyar nyelvű környezet, a gyerekek jobb továbbtanulási lehetőségei, illetve a magasabb életszínvonal azok a tényezők, amelyek ellensúlyozzák a szülőföld távolságát és az áttelepülés nehézségeit. Ezek a tényezők azonban Magyarország egészét jellemzik, és nem adnak választ a Békés megyei letelepedésre.

Eredeti elképzelésem szerint négy ok miatt lehetett vonzó a terület, elsősorban a diplomások számára. A viszonylag könnyű lakáshoz jutás, az egyes területeken meglévő munkaerő-kereslet, a szülőföld közelsége és a korábban áttelepült erdélyiek jelenléte. A kérdőíves válaszok az utóbbi tényező kivételével igazolták e feltevélezt. A gyorsan megszerzett és megfelelőnek ítélt lakás és munkahely leginkább a már említett tanár- és orvosközösségre jellemző, de a többi értelmiségi is alapvetően sikeres volt ezen a területen.

Az értelmiségiek 90%-a évente legalább egyszer hazalátogat, ezen belül 56%-uk 2-3 havonként vagy még gyakrabban. Valószínűleg ezzel is összefügg, hogy a diplomások 52%-a egyformán otthon érzi magát Magyarországon és Erdélyben, 34%-uk inkább Magyarországot tekinti otthonának, a többiek viszont egyiket sem.

A békési településeken megtalálható erdélyi közösségek áttelepülésben játszott szerepe a visszajelzések alapján kevésbé jelentős. Mindegyikük ismer erdélyit a lakóhelyén, sőt többnyire a kollégáik között is található Romániából érkezett magyar, ennek ellenére többségük áttelepülésében az itt élő sorstársaik nem játszottak meghatározó szerepet, továbbá az átköltözés után kialakult baráti kör nagy részét sem ők alkotják. A fentieket figyelembe véve, a lakáshoz jutás, a munkalehetőség és az otthon közelsége tekinthető olyan tényezőnek, ami miatt a többség Békés megyét választotta, annak ellenére, hogy az adott település és a táj sokuk számára önmagában kevésbé vonzó.

A nagyváradi Ady Gimnázium végzős magyar diákjainak véleménye számos tekintetben hasonlít az áttelepült diplomások válaszáira. A 100 végzős tanuló 91%-ának élnek rokonai, ismerősei hazánkban, és döntő többségük elképzelhetőnek tartja az áttelepülést, de a céltelepülések között többnyire nem azokat a városokat jelölték meg, ahol ismerőseik élnek. Fontosabb szempont volt a továbbtanulási lehetőség, a város fejlettsége és hangulata, illetve az Erdélyre emlékeztető környezet. Ennek megfelelően kevesen, mindössze hatan jelölték meg lehetséges új otthonként Békés megye településeit (Szenográdi 1999). A felnőttek példája azonban azt mutatja, hogy az áttelepülést követően az új otthonok kiválasztásánál a 18 évesen preferált szempontok háttérbe szorulhatnak az életszínvonalat közvetlenül befolyásoló tényezők mögött. A potenciális áttelepülés szempontjából Békés megye közelsége és lehetőségeinek ismerete fontosabb lehet, mint a fiatalok „népszerűségi listáján”.

4. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS ALAPJÁN VÉGZETT TOVÁBBI ELEMZÉSEK

4.1. Az áttelepültek nemzetiségi hovatartozás, családi állapot és foglalkozás szerinti megoszlása

A közel négyezer áttelepült nyilvántartásban szereplő adatai sokszor hiányosan, illetve nem egyértelműen szerepelnek a nyilvántartásban. Ötszáz, véletlenszerűen kiválasztott személynél sikerült – részben az adatok összevetése, ellenőrzése, részben interjúk készítése útján – pontosítani a legfontosabb adatokat, így realisabb kép adható az áttelepültekről.

Az ötszáz főből 466 személy magyar nemzetiségű (93,2%), 14 fő román–magyar, illetve német–magyar vegyes házasságban született, a további 20 áttelepülő között 1 németet, 6 cigányt és 13 románt találunk, közülük ketten magyar házastárs oldalán érkeztek Magyarországra.

A leggyakoribb vándorlási mutatóktól eltérően, viszonylag magas a házasként áttelepültek aránya. Az ötszáz fős mintából a 18 év feletti áttelepülők (377 fő) kétharmada telepedett le férjzett vagy nős személyként. A családi állapot nemek szerinti vizsgálata már jobban megfelel az egyedülálló fiatal- és középkorú férfiak nagyobb vándorlási hajlandóságára vonatkozó migrációs „szabálynak”, mivel a nők 71,3%-a, a férfiak 62,9%-a volt házas a letelepedés évében, ami az esetek többségében megegyezik az érkezés évével.

Az 500 fő közel negyede 18 év alatti személyként érkezett Magyarországra, illetve néhányan már itt születtek. Többségük (76 fő) közoktatásban résztvevő tanuló volt az áttelepüléskor, a többiek (47 fő) pedig 6 év alatti gyerekek. A 377 felnőtt közt 6 főiskolai és egyetemi hallgatót, továbbá 30 nyugdíjast találunk. Az aktív keresők többségét (199 fő) a szakmunkások alkották. Érettségihez kötött munkahellyel 40 fő, vállalkozással pedig 4 áttelepült rendelkezett. A szakképzetlenek és a diplomások száma egyaránt 49 fő volt. A diplomások aránya a 18 év felettek között 13,0%, az aktív keresőkön belül pedig 14,4% volt.

4.2. Az erdélyiek áttelepülés előtti és utáni migrációja

Az ORFK által Békés megyei letelepülteként regisztrált közel négyezer személy születési helye az esetek többségében egyértelműen meghatározható. Ugyanakkor jelentős részüknél nem derül ki a születési és lakóhely közti kapcsolat.

A mintaként kiválasztott ötszáz főnél sikerült minden esetben meghatározni a pontos születési helyet, illetve az áttelepülés előtti utolsó lakóhelyet. Ez alapján megállapítható, hogy az erdélyiek 80%-ánál a születési és a lakóhely ugyanabban a megyében található és ezen belül 60,7%-uk a születési helyéről költözött át Magyarországra (3. táblázat).

3. táblázat. A Békés megyében élő erdélyiek megoszlása a születési hely és az áttelepülés előtti utolsó lakóhely közti eltérés alapján (%)

Áttelepülési kategóriák	Születési és lakóhely azonos	Születési és lakóhely megyén belül eltér	Születési és lakóhely más megyében található
Teljes minta	61,74	18,30	19,96
18 év alattiak	76,77	13,13	10,10
Értelmiségi	49,25	8,95	41,80
Nyugdíjasok	40,00	20,00	40,00

Forrás: 500 fős mintán végzett saját kérdőíves felmérés (2000)

Néhány kivételtől eltekintve az áttelepülés előtti igazi vándorlásnak azt tekinthetjük, amikor más megyéből érkezett az illető, mint ahol született. Nem meglepő módon, az ilyen személyek aránya a nyugdíjasok és az értelmiségiek körében a

legmagasabb. Az előbbieket esetében az életkor, az utóbbiaknál a továbbtanulás migrációs hatása és a forradalom előtti román állam széttelepítési politikája jelenti a magyarázatot. A román vezetés előszeretettel küldte a friss magyar diplomásokat román többségű területekre.

Az azonos megyén belüli eltérések mögött sok esetben a kórházi szülés áll, mivel a falusi anyák a közeli város kórházában szültek.

A Békés megyébe történt letelepedés időszakában a munkával rendelkező és mintában szereplő erdélyiek közel 30%-a volt kénytelen ingázni. Összesen 101 személy, közülük 20 fő más megyében talált munkahelyet. Az utóbbiak jelentős része azóta elhagyta a megyét. Az általános- és középiskolai tanulók negyede, illetve az összes felsőoktatásban résztvevő diák más településen tanult, mint ahol az áttelepülés után élt. Az utóbbiak esetében egy főiskolai hallgató kivételével ez más megyét is jelentett.

A magyar közvélemény szerint a romániai magyarok a rossz életkörülmények és az üldöztetés miatt vándorolnak ki. A mintába bevont személyek ötödére kiterjedő kérdőíves felmérés alapján pontosítani tudjuk ezt az elképzelést. Az áttelepültek 65%-a válaszolt úgy, hogy magyar származása miatt nehézségei voltak Romániában. Legtöbbször a munkahelyi érvényesüléssel és a továbbtanulással kapcsolatos diszkriminációt említették, ezt követték a hivatalos ügyek intézése során megélt kellemetlenségek és a magánéletre is kiterjedő megfigyelések. Voltak, akik a külföldre utazás megakadályozását, a sportolóként megélt csalásokat, illetve a katonaként elszenvedett megaláztatást is felsorolták. A kivándorlók 18%-ának nem volt egy román barátja sem. Ennek ellenére a kivándorlás, illetve a magyarországi letelepedés okaként az üldöztetést, a nemzetiségi diszkriminációt csak 21%-uk jelölte meg. Ezek az arányok összhangban vannak a nagyváradi diákok véleményével. A magyar környezetben tanuló diákok 30%-a nyilatkozott úgy, hogy nincs román barátja, 93%-uk szerint van magyar–román ellentét Erdélyben, továbbá 85%-uk szerint jelentős különbség van a románok és a magyarok érvényesülési lehetőségei között a románok javára. Ugyanakkor csak 7%-uk említette azt, hogy a magyarként megélt sérelmek miatt költözne át Magyarországra. A diszkrimináció tehát fontos, de a legtöbb esetben nem meghatározó oka az áttelepülésnek.

Az életszínvonal migrációs szerepe is kiegészítést igényel. Az Erdélyből áttelepültek 87%-a ugyan jobbnak ítélte az itteni életszínvonalát, mint az áttelepülés előtti (13% életében nem következett be komoly eltérés), de jelentős részük otthon is jó és a környezetükhöz képest jobb körülmények között élt. A kivándorlás okai között felsorolt tényezőknél sem szerepel sokszor az ottani rossz megélhetés. A válaszok alapján az áttelepülés fő motivációja a család hosszú távú sorsa. Sokan említették a házastárs, még többen a gyerekek jobb magyarországi érvényesülését. Természetesen a család jövőjének a biztosítása mögött a sikeresebb hazai politikai átalakulás, az erőteljesebb demokratizálódás mellett a jobb gazdasági mutatók és a magyar nyelvű környezet is szerepet játszik. A rossz életkörülményektől és a másodrendű állampolgárságtól való félelem többnyire nem az áttelepülésben közvetle-

nül résztvevő személy saját életére vetítve játszik fontos szerepet, hanem az utódok szempontjából.

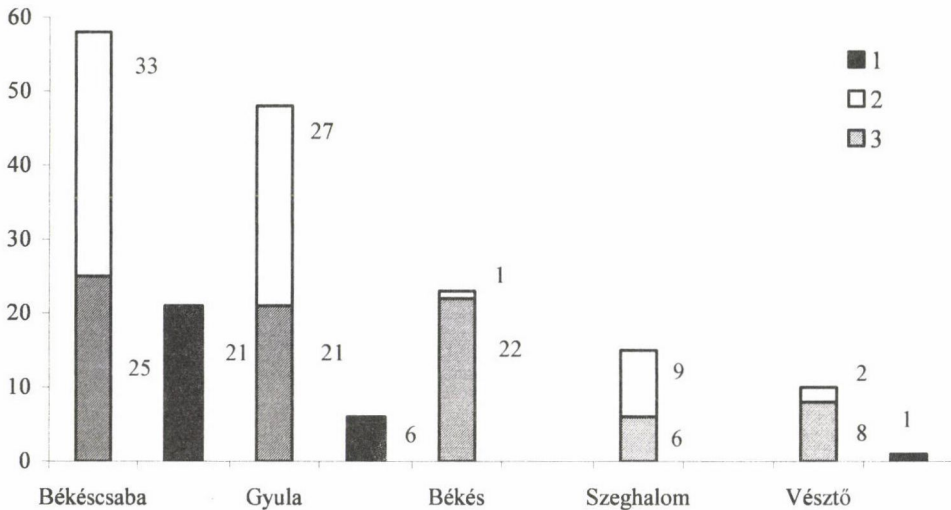
A többség szerint Romániában csak egyes területeken várható javulás, de az optimistán válaszoló 9,5% is úgy nyilatkozott, hogy most sem döntene másként az elvándorlásról, illetve a jövőben sem tudja elképzelni a visszaköltözést.

5. AZ ÉRTELMSÉGIEK ÉLETÉBEN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK AZ ÁTTELEPÜLÉS UTÁNI IDŐSZAKBAN

Az áttelepülést követő időszakban bekövetkezett változásokat nehéz nyomon követni. A rendőrségi nyilvántartás 1998. február végéig csak az állampolgárság megszerzését regisztrálta, a további változásokat nem követte. Pontos képet csak egy-egy településre szorítkozó, személyes kapcsolatokon alapuló interjúk, kérdőívek segítségével lehet felvázolni. Ezt Békés megye 5 városában sikerült eddig elérni. Egyrészt az 5 városban letelepedett összes értelmiségi számának alakulását (2. ábra), ezen túl Vésztő teljes áttelepült közösségének változásait sikerült rögzíteni. Az utóbbi, 2001 nyarán városi rangot kapott településen az 1998-ig áttelepült 96 erdélyi létszáma 2001 teléig 70 főre csökkent. A tanulóként érkezett diákok közül 5 szerzett diplomát, de közülük 4 elköltözött.

2. ábra. Az áttelepült értelmiségiek létszámának változása néhány településen (1998–2001)

Figure 2 Changes in the number of immigrant professionals in certain communities (1998–2001)

1: új, 2: elköltözött, 3: helyben maradt

1: Recently settled migrants, 2: Migrants left the community, 3: Migrants staying in the community

Forrás: Saját felmérés (2001)

A legtöbb változás természetesen a megyeszékhelyen történt. Az 1987 és 1998 között Békéscsabán letelepedett 58 értelmiségi közül 2001 őszén már csak 25 főt találunk. Közülük is 23-nak az életében az áttelepülés óta jelentős változás történt. Négyen új végzettséget (3 diploma és egy doktori cím) szereztek, nyolcnak a lakóhelye változott meg, öten új munkahelyre kerültek, hárman házasságot kötöttek, ketten elváltak, két fő nyugdíjba ment, négyen pedig már Magyarországon váltak szülővé.

A 25 Békéscsabán maradt értelmiségi gyerekei közül hárman szereztek az áttelepülés óta diplomát, mindannyian Budapesten élnek. Sokak gyerekei jelenleg járnak főiskolára, egyetemre.

Természetesen nemcsak értelmiségiként áttelepült szülők gyerekei választottak értelmiségi pályát. Figyelembe véve, hogy mennyien jöttek át gimnazistaként, főiskolai és egyetemi tanulóként, az azóta eltelt időszakban legalább egy tucatnyi új diplomással kellett volna bővülnie a város erdélyi értelmiségének. Minden tanulóként érkezett személy sorsa nem ismert, többségük valószínűleg diplomát szerzett és más megyében helyezkedett el. 2001 őszén mindössze két, áttelepülése óta értelmiségivé váló egykori diák él a városban, egyikük végzettségétől független munkát végez.

A két áttelepülés óta diplomát szerzett személyen kívül 1998. március elseje óta (az ORFK-nyilvántartást követő időszakban) 3 értelmiségi érkezett Romániából Békéscsabára. Ezeket a változásokat figyelembe véve 2001 őszén 30 áttelepült diplomást kellett volna találni a városban, ezzel szemben a számuk 46 volt. A különbségnek három oka van. Egyrészt a megye településein belül is történt lakóhelyváltás, másrészt négyen a vizsgált időszak (1987–1998) előtt érkeztek Erdélyből, továbbá sokan az adott időszakban települtek át, de nem kerültek be az ORFK által átadott nyilvántartásba, mivel ők csak tartózkodási engedéllyel rendelkeztek, és letelepedési engedélyt csak 1998 után kaptak.

Az öt vizsgált városból Békéscsabán kívül két településnél találunk „új” értelmiségieket (2. ábra). Közülük a Vésztőnél szereplő 1 fő tekinthető valóban új értelmiséginek, ő az áttelepülés után, illetve a vizsgált időszakot követően szerzett diplomát. A Gyulán található 6 új személy csak az ORFK nyilvántartása szempontjából új, ők még 1987 előtt települtek át.

Az öt város áttelepült értelmiségi lakosságának létszámváltozásait vizsgálva feltűnik Békés város viszonylagos stabilitása. Itt az 1987 és 98 között letelepedett 23 értelmiségi közül csak egy hagyta el a várost, ő a közeli Békéscsabára költözött.

Az okokat keresve, három egymással is összefüggő tényezővel lehet magyarázni, hogy a Békésben letelepedett erdélyi értelmiségiek helyben maradtak. Egyrészt ide a megyei arányt (65%) is meghaladó mértékben költöztek pedagógusok és orvosok (82,6%), akik a többi diplomáshoz képest kevésbé kényszerültek továbkköltözésre. Általában a helyi lehetőségek hiányában, illetve bérkülönbségek miatt a mérnökök, közgazdászok, informatikusok, művészeti ágakhoz kapcsolódó diplomások nagyobb arányban keresnek más megyében munka- és lakóhelyet. Másrészt a viszonylag

olcsó ingatlan és a megyeszékhely közelsége kedvező lakóhelyet jelent az áttelepültek számára.

6. ÖSSZEGZÉS

A Romániából Békés megyébe áttelepült személyek eddigi vizsgálata alapján az alábbi tények, következtetések fogalmazhatók meg:

- Jelentős számban először 1988-ban érkeztek. Legtöbbször 1990-ben, számuk ezután évről évre csökkent.
- Az áttelepültek döntően magyarok, nagy részük erdélyi vagy partiumi születésű, illetve az Erdélyen kívül születettek családja is az egykori magyar területekről származik.
- A többség nem menekültként érkezett. Jelentős részük viszonylag gyorsan, általában az érkezés évében kapott letelepedési engedélyt. Nagy részük néhány évi várakozás után a magyar állampolgárságot is megszerezte.
- Az áttelepültek viszonylag nagy száma összefügg a határ közelségével, a megye erőteljes népességfogyásával, az egyes értelmiségi pályákon található munkaerőhiánnyal, a viszonylag alacsony megélhetési költségekkel és ingatlanárakkal és kisebb mértékben a korábbi migrációs hullámokkal.
- Áttelepült erdélyiek eltérő arányban a megye majdnem összes településén megtalálhatók.
- Az áttelepültek összetétele több szempontból hasonlít a megyei társadalomra (nemek aránya, városlakók aránya, családi állapot).
- Jelentős eltérések is megfigyelhetők a befogadó társadalom és az érkezők összetétele között (korösszetétel, diplomások aránya).
- Az áttelepülők számát és összetételét éves bontásban vizsgálva a legszembetűnőbb változás a nyugdíjasként érkezők számának fokozatos emelkedése.
- A megyében élő erdélyiek döntő többsége – az értelmiségiek és a nyugdíjasok kivételével – születési helyéről vagy annak közeléből települt át.
- A letelepedés évében a felnőttek közel 30%-a kényszerült ingázásra. Az arány később nőtt, részben emiatt sokan más településre, illetve megyébe költöztek.
- Az egyes települések megtartó ereje az erdélyiek szempontjából eltérőnek tekinthető. Előfordul, hogy egy településen belül jelentős különbség mutatható ki a diplomás és az egyéb munkaerő továbbvándorlási arányában.
- Az áttelepültek további társadalmi és térbeli mobilitása, a nyilvántartásban bekövetkezett változások, a pontatlan regisztráció és az eltérő fogalomhasználat miatt az adatokat óvatosan kell kezelni, a hivatalos adatok feldolgozását pedig célszerű interjúkkal, kérdőíves vizsgálatokkal kiegészíteni.

IRODALOM

- Dövényi Z. 1992: A menekültkérdés néhány területi aspektusa Magyarországon. In: Sik E. (szerk.) *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*. Budapest: MTA PTI: 83–90.
- Erdmann Gy. 2001: Békés vármegye 1918-1948. In: Erdmann Gy. (szerk.) *Békés megye képes krónikája*. Békéscsaba: Békés Megyei Közgyűlés: 259–261.

A ROMÁNIÁBÓL ÁTTELEPÜLTEK TÁRSADALOM-FÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

- Kugler J. 1994: A lakosságcsere hatása Békéscsaba népességszámának alakulására. In: Micheller M. – Virágné Horváth E. (szerk.) *Migráció a Kárpát-medencében*. Békéscsaba: Körösi Csoma Sándor Főiskola: 189–212.
- Sebők L. 2002: A határokon túli magyarság néhány népességszerkezeti jellemzője és perspektívái. *Kisebbségkutatás* 11(2): 237–246.
- Szenográdi P. 1999: Az erdélyi diákok áttelepülési szándékai. In: Füleky Gy. (szerk.) *A táj változásai a Kárpát-medencében*. Gödöllő: GATE: 95–98.
- Szívós T. 1989: *Magyarok Erdélyből történő menekülése az I. világháborútól az 1920-as évek elejéig*. Békéscsaba: Körös Főiskola.
- Tóth Pál P. 1996: A Magyarországra menekülők, 1988–1994. *Statistikai Szemle* (5–6): 444–445.
- Varga E. Á. 1996: A nemzetiségek iskolázottsága Romániában az 1992. évi népszámlás idején. *Statistikai Szemle* (4): 332–351.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF IMMIGRANTS FROM RUMANIA

Péter Szenográdi

After the World War I, a number of migrants arrived at Békés County (Hungary) in three major waves, primarily, from Transylvania that had been annexed to Rumania. From the second half of the 1980s, about five thousand people sought for shelter in the discussed region. Although, a number of them moved on in a short time, the majority of the migrants got residence permit and settled in Békés County. The police register data suggest that, 3920 of them were successful in working up. Recently, the number of residents migrated from Rumania is approximately 4000, that take about 1% of the population of the county, however, the proportion of this social group is various by communities (0,0,9–6,35% in villages and 0,4–1,83 in towns). The majority of settlements in Békés County (72 of 75) were involved in the migration process, and a fewer of them (55) absorbed also intellectuals from Rumania.

However, police registers are incomplete and do not contain information concerning the changes in migrants' life. Therefore, the research was extended on the detailed analysis of the path of life of 500 migrants. About 93% of the studied group is Hungarian-speaking, and the majority moved in 1990, henceforth, the number of migrants has been declining, despite the family re-unifications.

From many points of view, the social structure of immigrants is similar to that of local communities they were integrated in, particularly, in terms of gender, marital status and the place of origin. Nevertheless, the lower number of children, as well as elderly furthermore, the relatively high number of professionals (particularly, doctors and teachers) among immigrants slightly changed the structure of local societies. The relative overrepresentation of intellectuals is rooted in the structural deficiencies of the county's labour market, however, their migration was stimulated also by the housing market conditions (prices and quality), as well.

Motivations, such as discrimination and low incomes were of high importance for all groups of immigrants. They all were seeking for safety and wealth, and made a compromise by choosing Békés County near their homeland and characterised by tolerable real estate prices. About 60% of immigrants arrived from the neighbouring Rumanian counties, visit their home several times a year, have dual citizenship and consider both Rumania and Hungary their homes – but none of them the slightest inclination to move back.

MUNKAERŐ-PIACI KAPCSOLATOK AZ ÉSZAKKELET-ALFÖLDÖN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYAR–UKRÁN HATÁR MENTÉRE

Balcsók István – Dancs László*

1. BEVEZETŐ

A határon átnyúló kapcsolatok egyik meghatározó, napjaink tudásbázisú társadal-mában egyre fontosabbá váló szegmense a munkaerő szabad áramlása a szomszédos országok között. Jól jelzi ezt az a tény, *hogy az EU és a csatlakozásra váró országok közötti tárgyalásokban kiemelt szerep jutott ennek a kérdéskörnek.* A helyzet bonyolultságára utal, hogy míg egyes tagországok a csatlakozást követően azonnal lehetővé teszik a teljesen szabad munkavállalást, addig mások átmeneti korlátozásokat kívánnak bevezetni.

A meglehetősen heterogén álláspontok háttérben az a kettősség áll, hogy bár a magasan kvalifikált szakembereket mindenhol szívesen látják, ám az egyes államok ugyanakkor védeni szeretnék saját munkaerőpiacukat a nagy tömegű olcsó munkaerő beáramlásától. Mindez természetesen nemcsak az Unió és a tagjelöltek viszonylatában igaz, hanem általánosan is jellemző. *A munkaerő áramlásának lehetőségeiben azonban jelentős eltéréseket figyelhetünk meg* aszerint, hogy milyen az érintett országok egymáshoz való viszonya, a határok fizikai és politikai nyitottsága, ebből következően pedig a határon átnyúló kapcsolatok jellege és intenzitása.

Az Észak-alföldi régió munkaerő-piaci kapcsolatait ebből a szempontból hosszú távon is kedvezőtlennek kell minősítenünk. Ez annak ellenére így van, hogy a régió három országgal – Romániával, Ukrajnával és (bár csak nagyon rövid szakaszon) Szlovákiával – is határos. A szóban forgó határszakaszok azonban a múltban a *legkevésbé átjárhatónak számítottak*, és féltő, hogy *a schengeni normák bevezetése miatt újra ez válik jellemző vonásukká.* Ebben az esetben a legális és illegális munkavállalási lehetőségek önmagukban is behatároltakká válnak (szigorított határátlépési feltételek, vízum stb.), ráadásul megakadhat a határon átvivő gazdasági kapcsolatok fejlődése, aminek szintén kedvezőtlenek a hatásai a határterületek közötti migrációra.

A múlt kedvezőtlen öröksége napjainkban is érezteti hatását: a határ menti együttműködési kezdeményezések általában vontatottan haladnak, és többségük még mindig csak protokolláris szintű (Dancs 2001). Ebben – számos egyéb tényező mellett – alapvető szerepet játszik a határok rossz átjárhatósága, ami igen komolyan behatárolja a napi kapcsolattartási vagy akár munkavállalási feltételeket. Magyaror-

---

*Balcsók István tudományos segédmunkatárs, MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Debreceni Csoport

Dancs László tudományos segédmunkatárs, MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Debreceni Csoport

szág EU-s tagságának közeledtével a határátkelők státusza is megváltozott. Románia felé 2003. október 16-ától, Ukrajna felé pedig már 2003. augusztus 1-jétől megszűnt a kishatárforgalom, csak nemzetközi útlevéllel lehet átkelni. A magyar–ukrán határszakaszon korábban csak kishatárforgalmat bonyolító Lónya és Barabás átkelőit továbbra is csak a két szomszédos ország állampolgárai vehetik igénybe, de már csak nemzetközi útlevéllel. A megállapítás különösen a magyar–román határra igaz, mivel annak a régiót érintő szakaszán nagy kiterjedésben vannak olyan területek, ahol egyáltalán nem lehet átjutni a szomszédos országba (1. ábra).

A határ menti kapcsolatok egyéb formáihoz hasonlóan a hivatalos munkaerő-piaci kapcsolatok tekintetében sem beszélhetünk komoly előrelépésről, mivel a munkavállalási feltételeket szabályozó kormányzati szintű egyezményeken kívül *meglehetősen esetleges az együttműködés a munkaügyi szervezetek között*. Igaz, hogy mind a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központ, illetve a romániai Bihar megyei tükörszervezete, mind pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg és Kárpátalja illetékesei között megtörtént a kapcsolatfelvétel, azonban a kezdeti lelkesedés elmúltával *hamar megszűnt a tényleges együttműködés*. Ez azért is sajnálatos, mert az ukrán partnerrel való első, magas szintű regionális találkozókra már 1991-ben sor került, ám az eredeti elképzelések legnagyobb részét sem itt, sem pedig a nem sokkal később, Bihar révén létrejött román kapcsolatokban nem sikerült megvalósítani.

A fent említett együttműködési tervek mindkét esetben elsősorban azt tüzték ki céljukként, hogy a román és az ukrán fél átvehesse és hasznosíthassa a munkanélküliség problémáinak kezelésében (aktív és passzív eszközök működése, adatgyűjtési módszer stb.) szerzett magyar tapasztalatokat. A szándék tehát mindegyik fél részéről adott volt, azonban számos tényező miatt a magyar–osztrák határ mentével szemben itt nem sikerült kiaknázni az együttműködésben rejlő lehetőségeket (tapasztalatcsere, szakemberképzés, közös tanfolyamok szervezése stb.).

A magyar illetékesek szerint a kudarc okai leginkább az általában jellemző forráshiányban, a szomszédos államok belpolitikai eseményeiben, illetve mindenekelőtt az érintett országok közötti hatalmas gazdasági-társadalmi különbségekben keresendők. Ebbe az irányba hatott az is, hogy a statisztikai rendszerek eltérései, az informatikai háttérbázisban meglévő fényévnyi távolságok, illetve a munkaügyi szervezeteknek a gazdasági átalakulás eltérő üteméből fakadó differenciált feladatrendszere mindegyik fél számára hamar nyilvánvalóvá tette az együttműködés korlátjait.

2. A MINDENNAPOK KAPCSOLATRENDSZERE: A LEGÁLIS ÉS A FEKETEMUNKA JELLEMZŐI

A határon átnyúló kapcsolatok jellemzően protokolláris jellegéből következően – az intézményi kapcsolatokon túl – a mindennapokban sem igazán intenzív a Magyarország és keleti szomszédai közötti munkaerő-áramlás. Ez annak ellenére is így van, hogy az utóbbi években fokozatosan növekszik a munkavállalási engedélyt a munkaügyi központtól kérő betelepülők száma.

A határ menti térségekben a legnagyobb jelentősége *a határokon túlról* évente néhány tíz fős nagyságrendben *érkező* (bár általában magyar nemzetiségű), *magasan*

1. ábra. Határátkelők a magyar–ukrán és a magyar–román határszakaszon (2003)
 Figure 1 Border-crossing stations along the Hungarian–Ukrainian and the Hungarian–Romanian sections of Hungary’s state frontier (2003)

1: vasúti határátkelő, 2: nemzetközi közúti határátkelő, 3: ideiglenes közúti határátkelő, 4: korlátozott forgalmú közúti határátkelő
 1: Border-crossing stations handling rail traffic, 2: International border-crossing stations handling road traffic, 3: Temporary border-crossing stations handling road traffic, 4: Border-crossing stations with restricted amount of road traffic

kvalifikált munkaerőnek van. A szomszédos országokból áttelepülő mérnökök, orvosok és tanárok ugyanis némileg enyhíteni tudják az ezeken a területeken jellemző szakemberhiányt, és mivel esetükben nincs rendelkezésre álló, megfelelő végzettségű magyar munkaerő, ezért a jelenleg hatályos munkavállalási szabályok sem jelentenek akadályt.

A határon túlról érkező diplomásokat ráadásul nem riasztják azok a tényezők sem (rossz elérhetőség, fejletlen vonalas és humán infrastruktúra, a szakmai karrier korlátozottabb lehetősége stb.), amelyek miatt magyar kollégáik nem szívesen maradnak a határ közeli falusias térségekben. Ennek oka egyrészt az otthoninál jóval magasabb és biztos kereseti lehetőség, másrészt pedig a szomszédos országok határrégióihoz viszonyított elmaradottsága ellenére is nagyságrendekkel jobb állapotú infrastruktúra és lakossági ellátás. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az országhatárhoz közeli településre költöző családok számára éppen a földrajzi fekvésből adódóan könnyebb a kapcsolat a határ túloldalán maradt rokonokkal.

A kevésbé képzett munkaerőt tekintve a hivatalosan Magyarországra érkező – leginkább román, ukrán és szlovák – munkavállalóknak döntően a feldolgozóipari kampányok biztosítanak munkalehetőséget. A hirtelen fellépő munkaerőhiány mellett az egyes szakmákra (varrónő, cipőfelsőrész-készítő stb.) jellemző, a kedvezőtlen munkavégzési feltételekkel párosuló igen alacsony keresetek is lehetőséget biztosítanak a legális munkavállalásra, mivel ezek miatt a tényezők miatt itt sem szorítanak ki magyar munkaerőt az álláshelyekről. Kisvárda és Záhony térségében már évek óta jellemző a felkínált feltételeket elfogadó ukrán állampolgárok nagyobb volumenű (30–40 fős) foglalkoztatása, mivel az üres álláshelyeket általában több hónap elteltével sem tudták magyar munkaerővel betölteni.

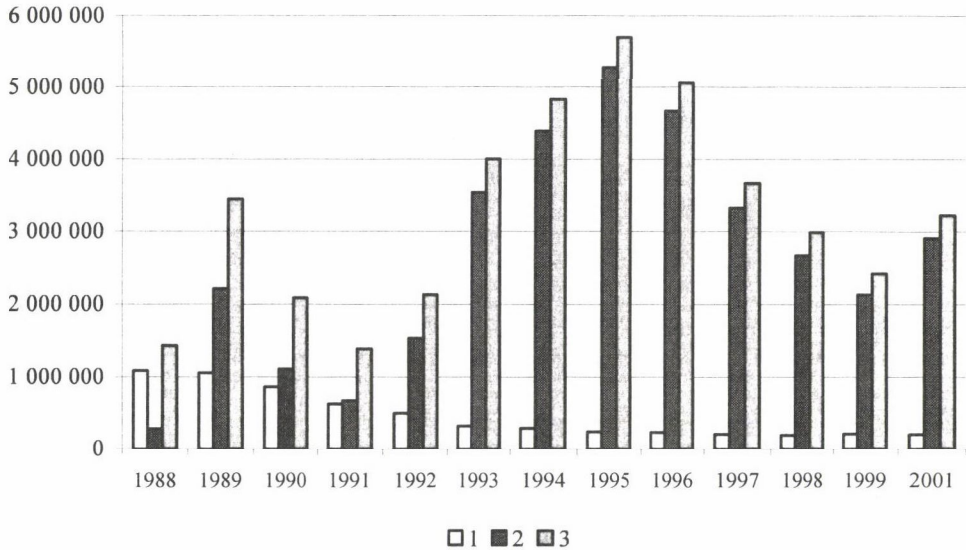
Mivel azonban a kiadott engedélyek száma az utóbbi években sem haladta meg a megyénkénti 700–800 darabot, ezért az igen lassú, bár gyorsuló ütemű emelkedés ellenére elmondható, hogy a szomszédos országokból törvényes keretek között érkező munkaerő mennyiségileg nem befolyásolja érdemben az Észak-alföldi régió munkaerő-piaci folyamatait.

Más a helyzet a Magyarországon illegálisan dolgozó *feketemunkásokkal*, akik elsősorban a mezőgazdasági és az építőipari idénymunkák alatt érkeznek hazánkba. Számukról nincsenek pontos adatok, de az bizonyos, hogy az *többszöröse a törvényes keretek között dolgozóknak*. Sokszor találkozhatunk azzal, hogy szervezett keretek között hozzák át őket a határon, és egyes térségekben (pl. Fehérgyarmat) nem ritka a feketemunkások tömeges, több száz fős csoportokban való megjelenése.

Az illegális munkavállalás befolyásolja a határforgalom jellemzőit is, mivel a jogszabályok miatt (aki nyilvánvalóan munkavállalási szándékkal érkezik, azt visszafordítják) nem a napi és a heti, hanem inkább a havi vagy a tartózkodási engedély időtartamával azonos intervallumú ingázás a jellemző. Ez alól természetesen kivételt jelentenek azok, akik rokonlátogatási vagy egyéb indokkal sűrűbbé tudják tenni a határátkelést.

2. ábra. A vasúti és a személygépkocsi-forgalom alakulása 1988–1999 között a magyar–ukrán határszakasz átkelőin

Figure 2 Rail and motorcar traffic at the border-crossing stations along the Hungarian–Ukrainian border between 1988 and 1999

1: vasúti jármű, 2: személygépkocsi, 3: összes jármű
 1: Rail vehicles, 2: Motorcars, 3: All vehicles combined

A megélhetést szolgáló határ menti kapcsolatok (megélhetési kereskedelem, üzemanyag-csempészet, feketemunka stb.) az ukrán–magyar határ forgalmának nemcsak időbeli alakulását, hanem szerkezeti összetételét is befolyásolják. Ezt támasztja alá, hogy a keleti piacok beszűkülését és a határnyitást követően egyrészt ugrásszerűen megnőtt a két ország közötti határforgalom, másrészt pedig a korábban meghatározó vasúti teherforgalom vezető szerepét a személygépkocsi-forgalom vette át (2. ábra).

A határforgalom alakulásával párhuzamba állíthatóak a kárpátaljai migrációs adatok is. Az 1990-es évektől Kárpátalján folyamatosan magas elvándorlás jellemző, a magyarlakta járásokban pedig kiemelkedik a külföldre (véltetően elsősorban Magyarországra) történő kivándorlás. A legfrissebb adatok alapján abszolút értékben Kárpátalja egészét tekintve csökkenést figyelhetünk meg az elvándorlás vonatkozásában, ám a magyarlakta járásokban még mindig messze átlag fölé a más országokba irányuló migráció (1. táblázat).

1. táblázat. Kárpátaljai migrációs adatok járásonként (2000. január–november)

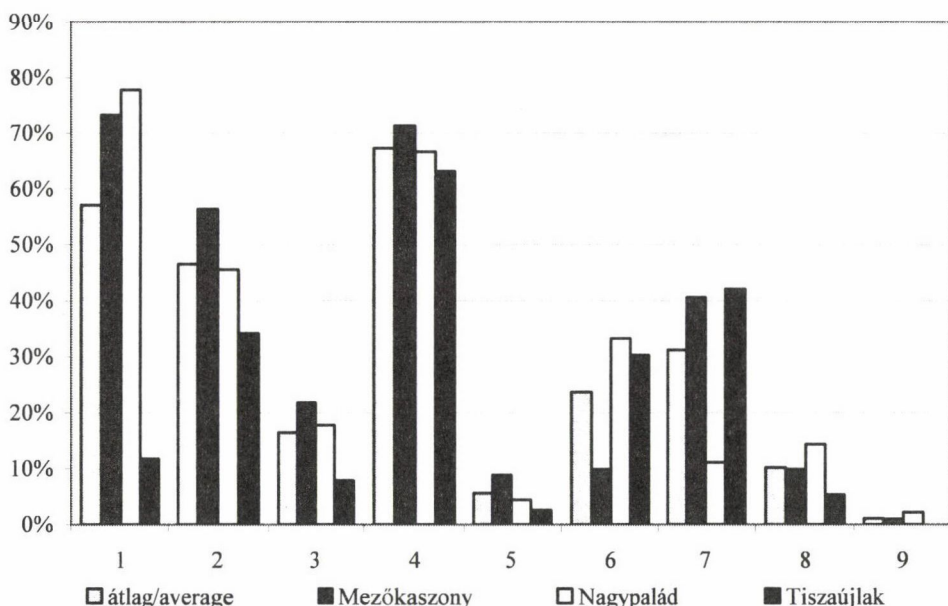
Járás	Vándorlás					
	bevándorlók			elvándorlók		
	fő	ebből külföldről fő	%	fő	ebből külföldre fő	%
Beregszászi	145	13	9,0	337	216	64,1
Husztói	341	51	15,0	494	58	11,7
Ilosvai	105	2	1,9	348	41	11,8
Nagybereznai	85	10	11,8	95	21	22,1
Nagyszőlősi	303	23	7,6	406	110	27,1
Munkácsi	311	66	21,2	465	221	47,5
Ökörmezői	83	8	9,6	265	3	1,1
Perecsenyi	59	2	3,4	67	14	20,9
Rahói	229	26	11,4	319	31	9,7
Szolyvai	137	13	9,5	287	101	35,2
Técsői	274	24	8,8	663	82	12,4
Ungvári	162	27	16,7	204	100	49,0
Volóci	45	0	–	118	10	8,5
Ungvár	531	61	11,5	827	273	33,1
Munkács	441	44	10,0	646	255	39,5
Kárpátalja összesen	3251	370	11,4	5541	1536	27,7

Forrás: Kárpátalja gazdasági és szociális helyzete, Kárpátalja Statisztikai Hivatal (ukrán nyelven) Ungvár, 2000

A Kárpátalján végzett kérdőíves vizsgálataink¹ alapján a válaszadók magyarországi kapcsolatainak jellege elsősorban a rokoni és a baráti kötelékek meglétét igazolja, hiszen a magyarországi kapcsolatokkal rendelkezők 57,1%-a, illetve 46,6%-a jelölte meg ezt a két lehetőséget. A legnépszerűbb természetesen a bevásárlás (67,3%), amely a nagyobb választék, a jobb minőség miatt, valamint nem egy esetben a kedvezőbb árak miatt érthető. A kevés kárpátaljai munkalehetőség és a gyenge megélhetési feltételek miatt sokan vállalnak munkát Magyarországon, illetve a határ közelségét és a két ország üzemanyagárai között meglévő különbségeket kihasználva többen választják a megélhetési kereskedelmet (csencselést) is. A kapcsolattal rendelkezők több mint 30%-a vesz részt a megélhetési kereskedelemben, s csaknem negyedrészüket vállalt munkát Magyarországon (valószínűleg túlnyomó többségük feketén). A vizsgált települések között néhány esetben jelentős eltérések tapasztalhatóak. Nagypaládon például lényegesen alacsonyabb a csencselők aránya, ami nem

¹ Három kárpátaljai határszéli település – Mezökaszony, Nagypalád és Tiszaújlak – lakosait kérdeztük meg határ menti együttműködéseikről, azok gyakoriságáról, területeiről, esélyeiről. A 374 válaszadó véleményét tartalmazó kérdőíves vizsgálat a Beregszászi Magyar Főiskola hallgatóinak segítségével készült 2000–2001-ben.

3. ábra. A magyarországi kapcsolatok jellege a kárpátaljai határszéeli falvakban
 Figure 3 Types of the relations of the villages in Ruthenia with Hungary

1: rokonlátogatás, 2: barátok, ismerősök látogatása, 3: pihenés, szabadság, 4: bevásárlás, 5: hivatalos üzleti kapcsolat, 6: munkavállalás, 7: megélhetési kereskedelem, 8: tanulás, 9: egyéb

1: Visiting relatives, 2: Visiting friends, 3: Recreation and holidays, 4: Shopping, 5: Legal business operations, 6: Employment, 7: Pedlars' trading, 8: Study, 9: Other

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai

meglepő, hiszen nincs a közelben határátkelő. Mezőkaszonyban pedig a másik két településhez viszonyítva kevesebben vállalnak munkát a túloldalon (3. ábra).

A feketemunka sok esetben szinte törvényszerű jelenség, mivel a magyar oldal kistelepülésein a vállalkozások munkaerő-igényének gyors és olcsó kielégítésére sokszor a román és ukrán állampolgárok foglalkoztatása az egyetlen lehetőség. Vásárosnamény térségében például nem egy esetben kifejezetten rá vannak kényszerülve az olcsó, illegális ukrán és román napszamosok munkájára. Ennek legfőbb oka a térség vonalas infrastruktúrájának szerkezete, mivel a települések döntő többsége csak zsákvonallal kapcsolódik a 41-es főúthoz, így módon nem éri meg szomszédos településekről származó munkaerőt foglalkoztatni.

Kifizetődőbb csoportosan áthozni a határon a térségben megszokott napszám feléért is munkát vállaló feketemunkásokat, mert még a több napos szállás biztosítása is olcsóbb, mint településenként összeszedni a magyar munkaerőt. Ők ugyanis egyrészt nem minden esetben vállalják el a felkínált munkát, másrészt tömegközlekedési eszközökkel a bejárás csak nehezen oldható meg, a vállalkozónak pedig számottevő pluszköltséget jelentene a munkások fuvarozása. A feketemunka tehát már komolyabban érinti a régió munkaerőpiacának működését, de a munkanélküliség

nagyon magas szintjét figyelembe véve ez még mindig nem tekinthető érdemi hatásnak.

3. A JELENT ÉS A JÖVŐT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK – KORLÁTOZOTT LEHETŐSÉGEK

A Magyarország és keleti szomszédai közötti munkaerő-áramlást nem csak a határok rossz átjárhatósága befolyásolja kedvezőtlenül. Ennél sokkal súlyosabb probléma, hogy *minden esetben meglehetősen ingatag gazdasági kapcsolatokkal jellemezhető, kevés saját erőforrással rendelkező, alacsony fejlettségű és tőkevonzó képességű perifériaterületek találkoznak egymással.* Emiatt a keleti határ menti régiók mindegyikében tartós foglalkoztatási válság jellemző, amely leginkább a kevés munkalehetőségben és a magas munkanélküliségben nyilvánul meg (Baranyi 2001; Balcsók–Dancs 2001).

A román és az ukrán munkanélküliségről kiadott hivatalos adatok nagyon kedvező képet festenek a foglalkoztatási helyzetről, ám ezek megbízhatósága erősen megkérdőjelezhető. *Kárpátalján* a Területi Statisztikai Hivatal a 6%-ot alig elérő munkanélküliséget regisztrál, a valósághoz jóval közelebb álló, független becsléseken alapuló adatok alapján azonban *kritikusan magas, az 50%-ot is meghaladó mértékű az állástalanok aránya.* Románia határ menti megyéiben ugyancsak kedvezően alakulnak a munkanélküliségi mutatók – a munkanélküliségi ráta 10% alatt marad minden megyében –, ám ez leginkább a vontatottan haladó gazdasági átalakulásnak és a szociális feszültségek csökkentése érdekében fenntartott jelentős „*kapun belüli munkanélküliségnek*” (a mezőgazdasági keresők 40% fölötti, az utóbbi években tovább emelkedő aránya beszédes adat) tudható be.

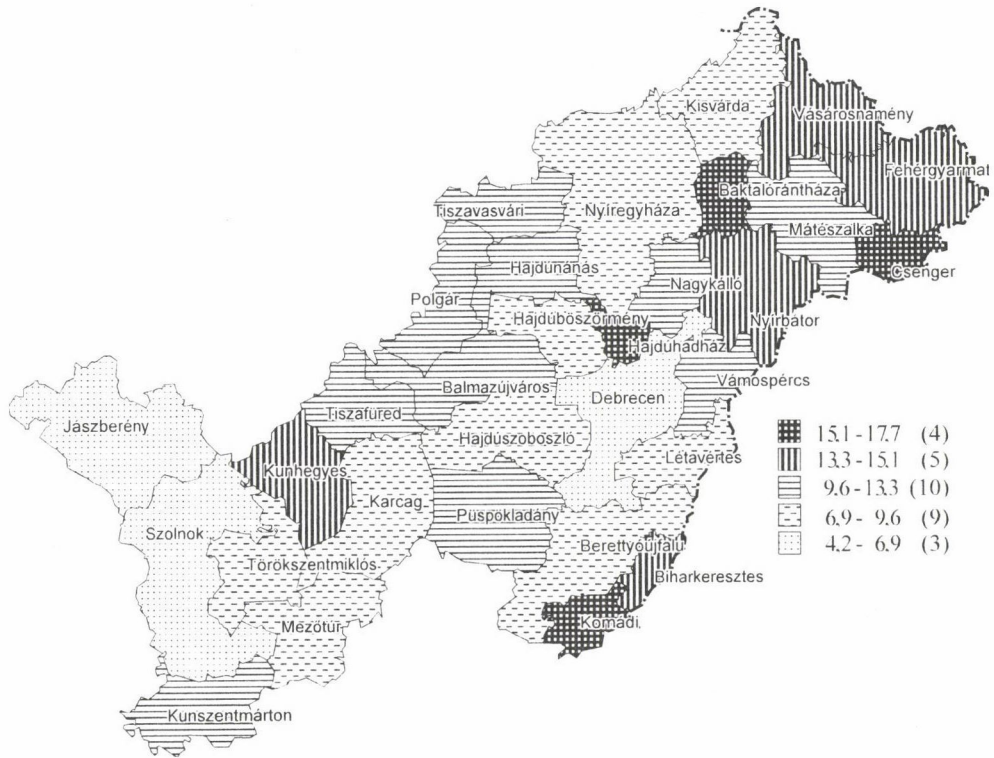
Az Észak-alföldi régióban a szomszédos országokhoz viszonyítva köztes értékek jellemzik a munkanélküliségi mutatók alakulását. A regisztrált munkanélküliek száma Hajdú-Bihar megyében 2001. júniusi állapotok szerint 29 409, Jász-Nagykun-Szolnokban 18 189 fő volt, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ugyanekkor 37 471 fő szerepelt a nyilvántartásban – *vagyis az Észak-alföldi régióban összesen 85 069 munkanélkület regisztráltak* (a szüneteltetőkkel, azaz a munkavégzésre átmenetileg rendelkezésre nem állókkal együtt ez az érték 116 733-ra emelkedik).

A munkanélküliek aktív korú népességhez viszonyított aránya ennek megfelelően 8,6%-os, 7,1%-os, illetve 10,4%-os szintet mutatott, *a régió átlaga pedig 8,9% volt.* Ezek a számok különösen az országos átlaggal összevetve válnak sokatmondóvá, mert az 5,8%-os mutatót valamennyi megyei érték alaposan meghaladja. Mindezek alapján a *második legrosszabb helyzetű* régióban nyilvántartott munkanélküliek az országos létszám 23,8%-át teszik ki, miközben a magyar lakosságnak alig több mint 15%-a él az Észak-Alföldön.

Hűen jellemzi a lehetőségeket, hogy a három közül a legfejlettebb ország határ menti területein milyen komolyak a problémák: a területfejlesztési normatívák alapján az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott tele-

4. ábra. A munkanélküliségi mutató (%) alakulása körzetenként (2001. június)
 Figure 4 Unemployment rate (%) by the districts of labour agencies (June 2001)

Forrás: A Megyei Munkaügyi Központok adatbázisa

pülések közül 292 található az Észak-alföldi régióban, összesen mintegy 637 ezer főnyi népességgel, vagyis a régió települései közül 76, lakónépességének pedig 42%-a sorolható ebbe a kategóriába. *A magas munkanélküliséggel egyidejűleg társadalmi-gazdasági szempontból is elmaradottnak minősített települések 613 ezer fős össznépességéből mintegy 230 ezren élnek a vizsgált régióban.*

Mindemellett a régióon belül is *jelentős eltérések vannak az egyes munkaügyi ki-
rendeltségek közzetei között a munkanélküliségi mutatók tekintetében.* A 2001. júni-
usi (becsült, nem hivatalos) adatok alapján a legmagasabb munkanélküliségi muta-
tók a komádi (17,7%), a csengeri (17,3%), a hajdúhadházi (16,4%), a baktalóránt-
házi (15,3%), a nyírbátori (14,3%) és a kunhegyesi (14,1%) körzetekben alakultak
ki. A legkedvezőbb helyzetben – döntően az Electrolux munkaerőigénye követke-
ztében – a jászberényi (4,2%), illetve a megyeszékhelyek kiemelkedő foglalkoztatási
ereje jóvoltából a szolnoki (5,6%), a debreceni (6,0%) és a nyíregyházi (7,3%) kör-
zetek voltak (4. ábra).

A jelentős eltérések nem új keletűek. Történtek ugyan kisebb eltolódások, de a kezdettől fogva magas munkanélküliséggel sújtott térségek nem voltak képesek a felzárkózásra, és az utóbbi néhány évben *megmerevedtek a fennálló különbségek*. A legrosszabb mutatókkal rendelkező körzetek *mindegyike periférikus fekvésű* saját megyéjén belül: Szabolcs-Szatmár-Beregben és Hajdú-Biharban éppen a határ menti térségek, Jász-Nagykun-Szolnokban pedig a Tisza vonalától keletre eső belső periféria rátája a legmagasabb.

Az elmondottak rávilágítanak a régió belüli térségi különbségek egy fontos objektív – és ennél fogva roppant nehezen változtatható – gyökerére, arra nevezetesen, hogy a piacgazdaság kialakulása pusztán földrajzi fekvésüknél fogva leértékelt bizonyos – a centrum-országoktól, illetve az ország központi területeitől távol fekvő, a nemzetközi áramlási irányokból kieső, jórészt tradicionálisan is elmaradott, s nagyvárosi központ híján piacként sem igazán vonzó – területeket. A földrajzi fekvésből adódó számtalan probléma a munkaerőpiac működési feltételeit is alapvetően meghatározza e térségekben (Baranyi et al. 1999).

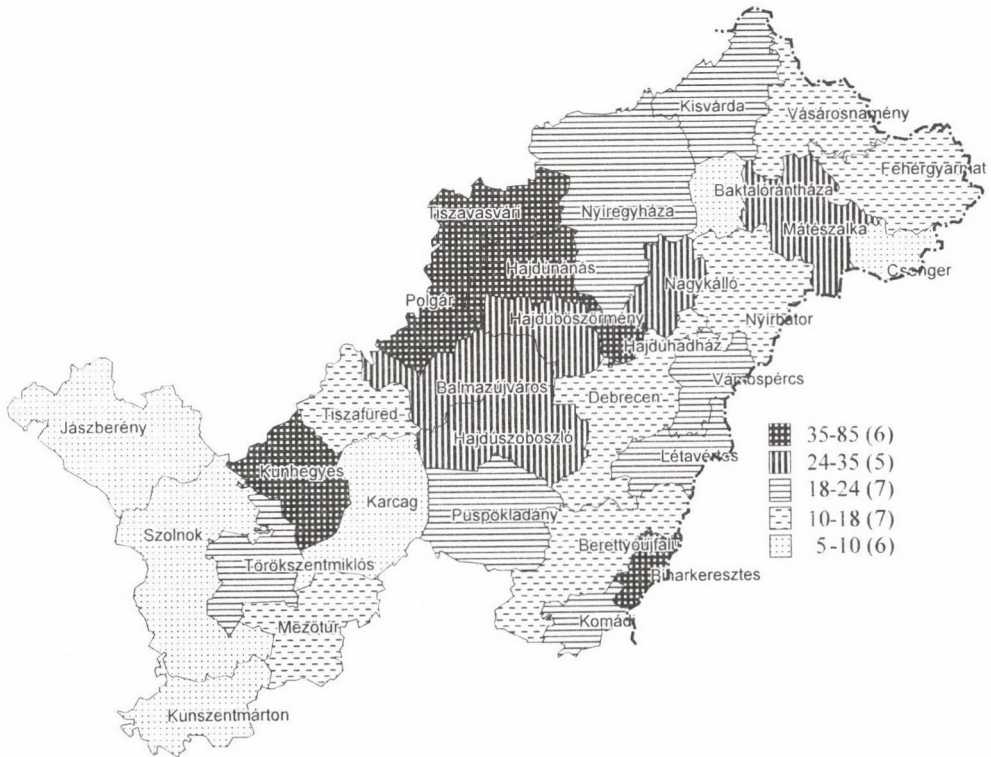
A korábbi nagy foglalkoztatók a rendszerváltás után eltűntek, vagy több cégre bomolva lassan újjáéledtek ugyan, de korábbi alkalmazotti létszámuknak a töredékével üzemelnek. A színre lépő magánvállalkozások legnagyobb része egy főre alapozott vagy tíz főnél kevesebbet foglalkoztató cég, ezért nem képesek felszívni nagyobb tömegben a rendelkezésre álló állás nélküli munkaerőt. Nagyobb cégek alapítására az általánosan jellemző tőkehiány miatt a helyi vállalkozóknak nincs esélye, a külföldi tőke pedig leginkább csak korábbi vállalatokat vett át – jobb esetben foglalkoztatóikkal többségével együtt –, *nagy munkaerő-igényű zöld-, vagy barnamezős beruházásokra csak kivételképpen került sor*.

Igaz ugyan, hogy a hátrányos helyzetű térségekben saját környezetükhöz, esetenként saját megyéjükhez vagy a régióhoz mérten kedvezőbb mutatókkal rendelkező területek is megtalálhatók, ezek azonban rendszerint egy-egy várost (Záhony, Berettyóújfalu stb.) körülölelő szigetek csupán. Ráadásul a környezetükhöz képest dinamikus városok fejlődése ellentmondásoktól terhelt és nem minden területen egyértelmű, ahogyan azt a Mátészalkával és környezetével kapcsolatos vizsgálatok eredményei is alátámasztják (Baranyi–Balcsók 2000).

A fentebbieknek megfelelően azonban a legnagyobb gondokat mégis a betölthető üres álláshelyek nagyon alacsony száma okozza. Ebben a tekintetben ugyanakkor problémákat okoz, hogy a keresleti oldalról csak a munkaügyi szervezetnél bejelentett üres álláshelyekre vonatkozóan vannak információink, s ezek aránya – különösen a kvalifikáltabb munkakörökben – a törvényi kötelezettség ellenére nem éri el a tényleges álláshelyek felét sem, mivel a vállalkozások a legtöbb állást egyéb úton (újsághirdetés, személyes ismeretség, stb.) kívánják betölteni. Emiatt az üres álláshelyekre vonatkozó adatok leginkább az önkormányzatok és egyes nagyobb foglalkoztatók által bejelentett munkaerő-igények, ami sok szempontból torzít a valós helyzetet.

A nyilvántartott munkanélküliek nagy létszámával szemben a betölthető üres álláshelyek száma igen alacsony, és – bár főbb jellemzőit tekintve követi az országos

5. ábra. Az egy érvényes üres álláshelyre jutó regisztrált munkanélküliek száma körzetenként (2001. június)
 Figure 5 Number of registered unemployment per vacancy by the districts of labour agencies (June 2001)

Forrás: A Megyei Munkaügyi Központok adatbázisa

tendenciákat –, folyamatosan az országos szint alatt alakul a régióban. Ugyanakkor az egyes megyék, illetve térségek között is nagy szóródás figyelhető meg az egy álláshelyre jutó munkanélküliek számában, és az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a feldolgozóipar, a mezőgazdaság, az építőipar, a kereskedelem és a vendéglátás szezonális munkaerőigénye miatt az év egyes hónapjaiban szintén számottevő különbségek alakulhatnak ki.

Mindezek mellett 2001-ben a tiszai árvizek ugyancsak jelentősen befolyásolták az érintett körzetek álláshelykínálatát, mivel a védműépítési, illetve a helyreállítási és újjáépítési munkálatok eredményeként jelentősen emelkedett a köz- és közhasznú munkák keretében foglalkoztatottak száma. Ez pedig azt eredményezte, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti részén fekvő térségekben a korábbi évektől eltérően a régiós átlagnál jóval kedvezőbb helyzet alakult ki, ám ez vélhetően csupán ideiglenes javulást jelent (5. ábra).

4. BIZONYTALAN FOLYAMATOK, BIZONYTALAN JÖVŐKÉP

Számos kedvezőtlen tényező nehezíti tehát a Magyarország és keleti szomszédai közötti munkaerő-piaci kapcsolatok elmélyülését, és ezek közül a legfontosabbak (még mindig nehezen átjárható határok, elmaradott infrastruktúra és gazdasági szerkezet, tökehiány, kevés munkahely, magas munkanélküliség) ráadásul *csak külső segítséggel orvosolhatók*. A mainál is bizonytalanabbá teszi azonban a helyzetet az euroatlanti integrációs folyamat, amely számos újabb kérdést vet fel.

A három érintett ország európai uniós csatlakozására bizonyosan eltérő időpontban kerül sor, hiszen míg hazánk 2004. május 1-jén teljes jogú taggá válik, addig Románia várhatóan csak több éves késéssel (jelenleg a 2007-es dátum a legvalószínűbb), Ukrajna pedig teljesen bizonytalan idő elteltevel teljesíti majd a csatlakozás feltételeit. Mindez *kettős helyzetet eredményez* az Észak-Alföldi Régió határ menti területein. Egyrészt az EU keleti határaként jelentősen felértékelődik a térség szerepe, és jelentősen emelkednek majd az ide érkező fejlesztési források. Másfelől ugyanakkor a schengeni normák bevezetése jelentősen megnehezíti a határon átívelő munkaerő-piaci és egyéb kapcsolatok fejlesztését, egyáltalán fenntartását.

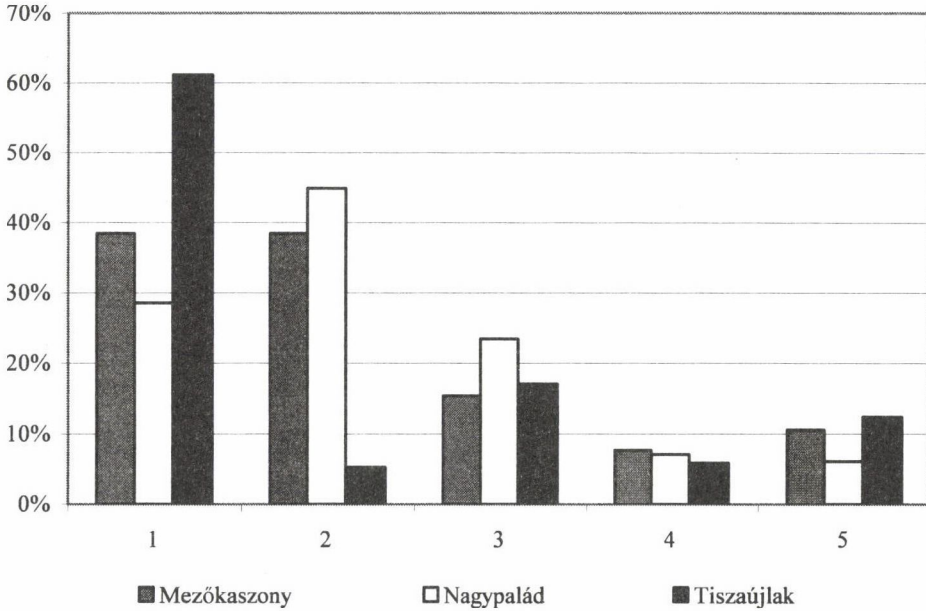
Magyarország Uniós tagsága és gazdasági fejlődése mindenképpen vonzóvá teszi a magyar munkaerőpiacot a külföldiek szemében, és ezért *a kelet-nyugati irányú munkaerő-áramlás egyik kiemelt területévé válhat*. A gazdasági folyamatok az ország nyugati felében egyes térségekben már ma is munkaerőhiányt okoznak (mindez jól jelzi a magyar munkaerő inmobilitását, és a nyugati országok alaptalan félelmét az olcsó munkaerő „inváziójától”), és a csatlakozás után vélhetően a keleti ország-részben is dinamikusan nő majd a munkahelyek száma.

A fentebbi folyamatokkal párhuzamosan viszont *jelentősen megnehezül majd a külföldi munkaerő mozgási lehetősége* (szigorú határőrizeti rendszer, vízumkényszer, munkavállalási kvóták stb.), vagyis várhatóan a közeljövőben sem kell tartani a külhoni munkavállalók tömeges megjelenésétől. Ezt a vélekedést erősíti az a tény, hogy a külföldről érkezők ma is csak „ugródeszkának” tekintik a régiót, és legtöbbször (főleg az Ukrajnából átlépő építőipari szak- és segéd munkások) Budapesten vagy attól is nyugatabbra keres munkát magának. A jelenlegi tendenciákat figyelembe véve, ez a jövőben sem változik jelentősen, így a régió *ebben a tekintetben is hídszerepet tölt majd be kelet és nyugat között*.

A határátlépési feltételek szigorításának *ugyanakkor nagy vesztesei lehetnek a határainkon túl élő magyarok*, mivel számukra jelentősen megnehezülhet az anyaországgal való kapcsolatok fenntartása. Ez nemcsak a rokonokkal való kapcsolattartást, hanem a csencselési és munkavállalási lehetőségeket is igen kedvezőtlen irányba befolyásolja. Igaz ugyan, hogy ezáltal jelentős mértékben csökkenhet a feketegazdaság súlya az Észak-Alföldön, ez viszont sokakat a létalapjuktól, az egyetlen megélhetési forrásuktól foszthat meg. A fent említett kérdőíves vizsgálat eredményei is ezt támasztják alá. Sokan bizonytalanok voltak, nem fogalmaztak meg elvárást, vagy nem tudták, mit várjanak Magyarország EU-csatlakozásától, a legtöbbször viszont azt remélték, hogy nem vezetnek be a vízumkényszert (6. ábra).

6. ábra. A lakosság elvárásai Magyarország EU-csatlakozásával kapcsolatban a kárpátaljai határ menti településeken

Figure 6 Expectations of the population in the Hungarian-Ruthenian border zone about Hungary's accession to the EU

1: nincs, nem tudja, 2: ne vezessenek be vízumkényszert, 3: többet törődjenek a határon túli magyarokkal, 4: fejlődjenek a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok, 5: egyéb

1: None, respondent unsure, 2: No visa for entry to Hungary, 3: The issue of ethnic Hungarians should be more in the focus, 4: Economic and trade relations should develop, 5: Other

Forrás: Kérdőíves felmérés adatai

A kárpátaljai lakosság reményeivel szemben 2003. november 1-jétől bevezetésre kerül a vízumkényszer, viszont a magyar vízumhoz az ukrán állampolgárok térítésmentesen juthatnak hozzá, és meghívólevélre sem lesz szükség. Mindez elvben nem nehezítené meg jelentősen a munkavállalási feltételeket, azonban miután a kishatárforgalom megszűnt, már csak a jóval nagyobb nehézségek és költségek árán beszerezhető nemzetközi útlevél jogosít fel magyarországi beutazásra. A magyarországi munkavállalási feltételek tisztázatlansága, illetve a fentebb említett bürokratikus akadályok miatt ugyanakkor az *továbbra is csak nehezen megjósolható, hogy hogyan alakulnak majd az Észak-alföldi régió szomszédos országokkal való munkaerő-piaci kapcsolata az elkövetkező években, évtizedekben.*

IRODALOM

- Baranyi B. – Balcsók I. – Dancs L. – Mező B. 1999: *Borderland Situation and Periferality in the North-Eastern Part of the Great Hungarian Plain*. Discussion Papers No. 31. (Series editor: Gál, Z.) Pécs: Centre for Regional Studies.
- Balcsók I. – Dancs L. 2001: A határon átnyúló kapcsolatok lehetőségei Magyarország egyik leendő schengeni határán. In: Dormány G. – Kovács F. – Péti M. – Rakonczai J. (szerk.) *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. A Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. Szeged, 2001. október 25–27. Szeged: SZTE TTK Természeti Földrajzi Tanszék: CD-ROM.
- Baranyi B. – Balcsók I. 2000: Mátészalka, a sikeres város – igazi siker-e vagy csak reményt keltő kitörési kísérlet? *Tér és Társadalom* 1: 101–128.
- Baranyi B. 2001: A határ menti térség és a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésének esélyei In: Baranyi B. (szerk.) *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs: MTA RKK: 338–368.
- Dancs L. 2001: Határon átnyúló kapcsolatok az Északkelet-Alföldön. In: Baranyi B. (szerk.) *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja: 257–294.

**LABOUR MARKET RELATIONS IN THE NORTH EAST
OF THE GREAT HUNGARIAN PLAIN WITH SPECIAL ATTENTION
TO THE HUNGARIAN-UKRAINIAN BORDER ZONE**

István Balcsók and László Dancs

The free flow of labour between neighbouring countries is a segment of cross-border relations that has been taking on increasing importance in present-day knowledge-based societies. Although the North Eastern region of the Great Plain borders two countries along a relatively long section of the borderline (in fact along the full length of the borderline in the case of the Ukraine), labour market relations are by no means intense in the immediate vicinity of the individual state frontiers. Official data fail to suggest any cross-border employment in the immediate border zone. The reason for this is that Hungarians do not seek employment in the neighbouring Eastern countries. Nor do Romanians or Ukrainians choose to earn their living there.

At the same time, it should be noted that a significant number of ethnic Hungarians in the neighbouring countries decided to settle in Hungary, so they are no longer recorded as non-resident employees. Migration data on districts in Ruthenia corroborate the importance of this process. They reveal that relative to overall migration, cross-border emigration from districts with an ethnic Hungarian population along the border has been rather intense over the past decades.

The exploration of the true situation is further hampered by the fact that even conservative estimates suggest that illegal trade is booming along the Hungarian–Ukrainian border. Illegal trading in motor fuel and excise goods, bootlegging for subsistence and illegal work in Hungary are all important means of earning a living for residents under harsh economic conditions in the Hungarian–Ukrainian border zone of Ruthenia. The immediate border zone generally offers seasonal farm work. Construction in more remote large towns, especially in Budapest, is another scene of illegal work. Increasingly tougher border surveillance also adds to worries about the future: border-crossing points for residents in the border zone were closed in August 2003, and visa is required for entry to Hungary as of 1st November.

AZ ÁLLANDÓ VÁNDORLÁSOK REGIONÁLIS ÉS HIERARCHIKUS SZERKEZETE MAGYARORSZÁGON ÉS AZ ALFÖLDÖN

Daróczy Etelka*

A tanulmány arra a kérdésre keres választ, hogy az országos jellemzőkhöz képest milyen hasonlóságokat, illetve eltéréseket mutat – több mint tíz évvel a rendszer-váltás után – az állandó vándorlások regionális és hierarchikus (településkategóriák szerinti) szerkezete az Alföldön, egyrészt a tájegységen belüli, másrészt az Alföld és az ország többi része közötti mozgásokat tekintve.

1. BEVEZETÉS

A lakóhely elhagyását rendszerint a külső (az országos, illetve a helyi társadalmi, gazdasági, politikai) vagy a személyes körülményekben (életpálya, jövedelem, családi életciklus, egészség) történt lényeges változás idézi elő. Mivel a költözés az ember életében fontos esemény, amit gyakran alapos mérlegelés előz meg, joggal tekinthető egy objektív helyzet szubjektív döntésben megnyilvánuló leképezésének.¹

A statisztikai számbavétel a lakóhely-változtatásokat² két szempont szerint különbözteti meg: egyrészt aszerint, hogy a régi és az új lakóhely azonos vagy különböző településen található-e, másrészt aszerint, hogy az állandó lakóhely (újabb fogalomhasználat szerint a *lakóhely*) vagy az ideiglenes lakóhely (újabb fogalomhasználat szerint a *tartózkodási hely*) változott-e meg. Ennek értelmében beszélünk településközi lakóhely-változtatásról vagy (belföldi) *vándorlásról* és településen belüli lakóhely-változtatásról vagy *költözésről*, illetve *állandó* és *ideiglenes* vándorlásról és költözésről.

* Dr. Daróczy Etelka a szociológiai (demográfiai) tudomány kandidátusa, tudományos főmunkatárs, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.

¹ Lásd ezzel kapcsolatban a vándorlási döntéshozatal folyamatábráját (Illés 2000: 24.).

² A statisztika csak a lakóhely-változtatások számát tudja nyomon követni, a vándorlókét/költözőkét nem. A kettő megkülönböztetésére akkor lenne mód, ha egy egyéni azonosító, például a személyi szám szerepelne a lakcímjelentő lapon. (Ebben az esetben például ki tudnánk számítani, hogy egy vándorlóra átlagosan hány vándorlás jut, a népesség mekkora hányada nem mozdul ki szülőföldjéről, mekkora a rendkívül mobilak aránya stb.) A ma érvényes bejelentő lap azonban nemhogy a személyi számot, de olyan – korábban szereplő – információt sem tartalmaz, amiből a vándorlók családi állapotára, iskolai végzettségére, foglalkozására, a lakcímváltozás tényleges okára lehetne következtetni. A kitöltés indokaként felsorolt formai okokon (lakóhely/tartózkodási hely létesítése, megváltoztatása, megszűnése, megújítása, külföldre/külföldről költözés) csak az életkor, a születési hely, az eddigi és az új lakcím szerepel, igen leszűkítve ezzel az elemzés lehetőségét. Igen fontosak ezért a területi mobilitás lényegi jellemzőit és összefüggéseit feltáró mintavételes vizsgálatok (Lakásviszonyok I. és II. 2000. Társadalomstatistikai füzetek 27, 28, Budapest; KSH) vagy az olyan mélyfúrások, mint amelyet Pethő László (1993) készített Jászszentandrásról, illetve Illés Sándor (1994) Pásztórol. Ezek ugyan nem helyettesítik, de kiválóan kiegészítik a teljes körű regionális elemzéseket.

A vándorlások és a költözések ritkán vezethetők vissza egyetlen okra, a lakóhely megváltoztatását az objektív feltételek és a szubjektív indítékok rendszerint nehezen kibogozgató összefüggései indítják el. Mégis elmondható, hogy mások a vándorlások és a költözések, illetve az állandó és az ideiglenes mozgások *jellemző* motívumai (ami természetesen nem jelent kizárólagosságot). Ha eltekintünk a demográfiai eseményeknek (házasodás, válás, születés, gyermekek kirepülése, halálozás) a lakóhelyi mobilitásban játszott igen fontos, de a külső körülményektől kevésbé függő szerepétől, akkor azt mondhatjuk, hogy a *vándorlást* többnyire *munkahely-változtatás* idézi elő, míg a *költözés* leggyakoribb célja a *lakáshelyzet* javítása, illetve a megváltozott szükségletekhez igazítása. Ez utóbbi esetleg – ma már nem is ritkán – kisebb vagy kisebb költséggel fenntartható lakásba költözést jelent. Az *állandó* lakóhely-változtatás értelemszerűen hosszú távra szóló döntés következménye. A családok együtt költözésére feltehetően inkább az állandó vándorlás/költözés jellemző, bár erre vonatkozóan nincsenek adataink.³ Az *ideiglenes* lakóhely-változtatás – szándékosan vagy szükségből – az állandó lakóhely előre nem látható, vagy meghatározott időre szóló elhagyását jelenti, jellemzően tanulás vagy munkavégzés céljából, illetve az önálló otthon megteremtésének idejére.

Ami a gazdasági helyzet és a területi mobilitás összefüggését illeti, a munkahelyek számát gyarapító beruházások növekedése, az emberek anyagi helyzetének javulása a lakásépítések fellendülését és a vándorlások számának növekedését hozza magával. A munkaerő területi mozgékonyasága ugyanakkor szükséges feltétele is az üzleti élet dinamikus, zavartalan fejlődésének, bár a helyhez nem kötődő gazdasági tevékenység szaporodásával, a *telemunka* elterjedésével ez a kapcsolat lazulhat.

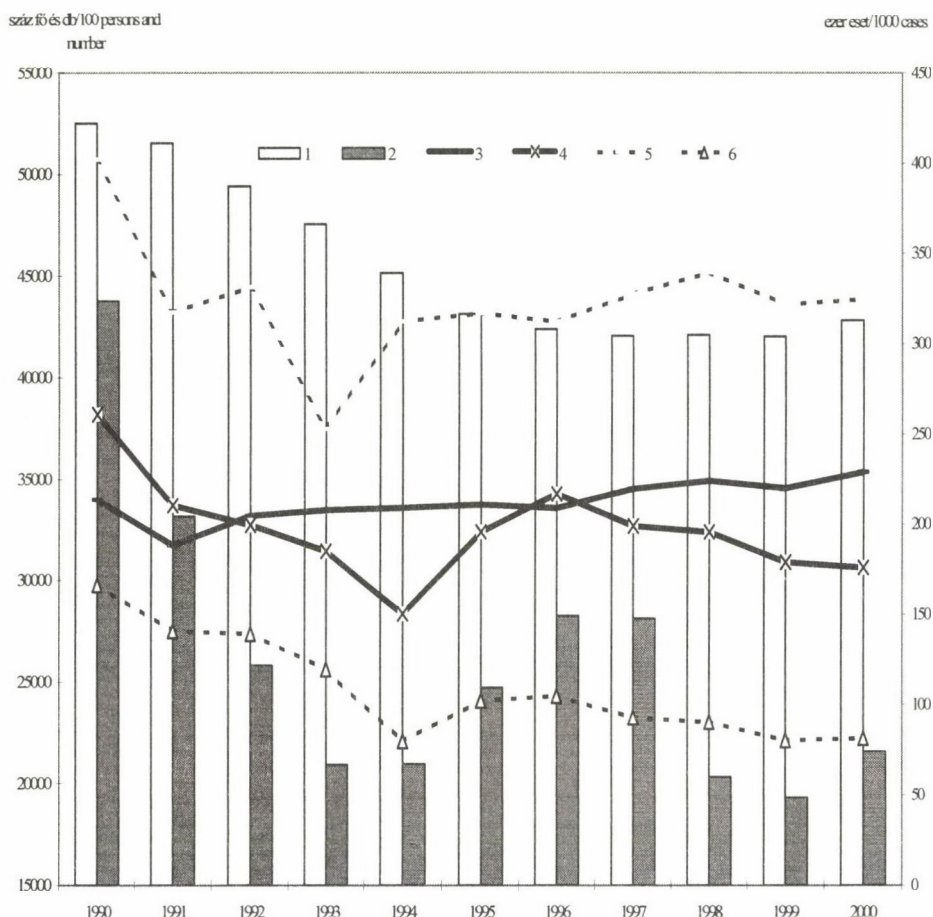
Ám nemcsak a külső körülmények miatt fontos a vándorlás. Az egyén fejlődése, személyiségének kiteljesedése szempontjából kedvező, ha életét nem egyetlen településen – sőt, lehetőség szerint nem egyetlen országban – éli le. A belföldi vándorlásoknál maradva, s az egyszerűség kedvéért 70 év várható élettartamot és egy életút alatt átlagosan három településközi lakóhely-változtatást feltételezve, a vándorlások száma egy naptári év alatt és ezer főre vetítve 42,9 lenne. Nézzük ezután, hogyan alakult ténylegesen a területi mobilitás Magyarországon a rendszerváltás után.

2. A BELFÖLDI LAKÓHELY-VÁLTOZTATÁSOK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON AZ 1990-ES ÉVEKBEN

A lakóhely-változtatás egyes típusainak gyakoriságára a rendszerváltás körüli évek gazdasági hanyatlása különbözőképpen hatott. Az ideiglenes vándorlások és a településen belüli költözések intenzitása jelentősen és tartósan csökkent, az állandó vándorlásoké azonban csak kisebb mértékű és mindössze két-három évig tartó

³ Ennek nem mond ellen, hogy az állandó vándorlók többségét az egyedül költözők alkotják: „A tömeges migráció idején az állandó jelleggel vándorlók körében a csoportos költözés majdnem annyi embert érintett, mint az egyéni. A 90-es évek elejére ...[az] egyéni költözés vált uralkodó típusá az állandó vándorlók háromnegyedénél.” (Illés 1998: 277).

1. ábra. Gazdasági mutatók és lakóhely-változtatások 1990–2000
 Figure 1 Economic indicators and changes in residence between 1990 and 2000

1: gazdaságilag aktív népesség, 100 fő; 2: lakásépítés, db; 3: állandó vándorlás 1000; 4: ideiglenes vándorlás 1000; 5: állandó költözés; 1000, 6: ideiglenes költözés, 1000

1: Economically active population; 2: Residential construction, number of flats and houses; 3: Permanent migration, 1000; 4: Temporary migration, 1000, 5: Permanent relocation, 1000; 6: Temporary relocation, 1000

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

megtorpanást mutatott. Megjegyzendő, hogy az állandó vándorlások szintje már korábban is mérsékelt volt – még a nagy gazdasági szerkezet-átalakulást hozó 1960-as években is csupán 30 ezrelék –, aminek oka a gazdasági (főképp infrastrukturális) elmaradottságban, a hiánygazdaság (elsősorban a lakáshiány) jellemzőiben, s talán kulturális, szokásbeli tényezőkben keresendő. Erről a viszonylag alacsony szintről sülyedt tovább az 1970-es évek közepéig. 1975–1978 között 21–22 ezrelékes szintre

ten stagnált, s úgy tűnt, ennél tovább már aligha csökkenhet.⁴ Valóban, a rendszerváltás körüli mélypontok kivételével (1989: 19,5; 1991: 18,2; 1992: 19,8 ezrelék) az állandó vándorlások ezer lakosra vetített száma egészen 1997-ig 20–22 között maradt, az ezt követő három év során pedig mérsékelt emelkedést mutatott. Ez utóbbi fejleményt már a válságból való kilábalás, a gazdaság megélénkülése eredményének tekintjük (1. ábra).

Az ideiglenes vándorlások korábbi trendje hasonlóan alakult az állandó vándorlásokéhoz, vagyis az 1970-es évek közepéig meredek csökkenés, majd több mint egy évtizedes lassú csökkenés-stagnálás következett. Ám 1989 után elvált a két trend iránya: az ideiglenes vándorlások száma zuhanásszerűen – még a hetvenes évekhez mérten is igen gyorsan – csökkent. 1992-ben fordult elő először, hogy az ideiglenes vándorlások száma még az állandó vándorlásokét sem érte el. Az 1996-os kisebb helyi maximum után a csökkenés – ha lassacskán is, de – tovább folytatódott. 1970 és 2000 között az ideiglenes vándorlások száma több mint félmillióról 176 ezerre (pontosan egyharmadára), míg az állandó vándorlások száma mindössze 15%-kal csökkent. A vándorlásokon belül ma már az állandó lakóhely-változtatások képviselik a nagyobb – 2000-ben 56,5% – súlyt. Ezt úgy értelmezzük, hogy a korábbi – jellemzően az extenzív, munkahelyteremtő iparosítás által generált – migrációs folyamatok helyett újabban az olyan vándorlások a tipikusak, amelyeket a munkahelyek megszűnése, a lakóhelyet a munkahellyel összekötő kényszervállalkozások elszaporodása, illetve – szerencsésebb esetben – a magasabb iskolai végzettség megszerzésének, illetve a lakással szemben támasztott megváltozott igények kielégítésének szándéka indít el. Ez utóbbit látszik igazolni a nagyvárosokból való kirajzás a városkörnyéki, családi házas övezetekbe (Daróczy 1998, 1999) és a településen belüli költözések alakulása (Dóra 2001; Hegedüs 2001).

A településen belüli költözésekről a *Demográfiai évkönyv 2000* közöl először részletesebb adatokat, 1990-ig visszamenőleg. A korábbi évekre vonatkozóan csak a költözések összes számát ismerjük, állandó és ideiglenes jelleg szerinti megoszlásukat nem. Az összes költözés elmúlt 40 éves trendje lényeges eltérést mutat a vándorlások időbeli alakulásától. Itt ugyanis nem a gazdasági szerkezet átalakulása, a munkahelyek számának növekedése vagy csökkenése játszott a közvetlen szerepet, hanem a lakásépítés. Ez pedig a 1970-es években – ezen belül 1975-ben – érte el csúcspontját (amikor a vándorlások már meglehetősen alacsony szintre süllyedtek). Ennek megfelelően változott a településen belüli költözések száma: az 1960-as években lassú, majd a rákövetkező évtizedben viszonylag gyors növekedés. Az 1980-as években már határozottan jelentkező gazdasági válság-jelenségek a településen belüli költözések visszaesését hozták magukkal, s ez a folyamat a rendszer-

⁴ „A hatvanas években a lakosság területi mobilitását leginkább az ipari létszámnövekmény generálta. Ennek szerepe a hetvenes években jelentősen mérséklődött, majd megszűnt. Úgy tűnik, az állandó vándorlások intenzitása ezzel egyidejűleg érte el minimumát.” (Daróczy 1981: 52) „Más kelet-európai szocialista országban is tapasztalható, hogy az állandó vándorlások rátája az elmúlt 30 év alatt lényegesen csökkent, éves szinten a népesség 20–25 ezrelékét kitevő érték felé konvergál, és valószínűleg megállapodik ezen a szinten.” (I.m.: 49)

váltás után felgyorsult. Közelebről megvizsgálva az elmúlt tíz év fejleményeit ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy a zuhanásszerű esés csak néhány évig tartott. Az 1990-es évek közepe táján – a vándorlásoknál 1989-ben tapasztaltakhoz hasonlóan – elválík az állandó és az ideiglenes költözések trendje (1. ábra). Az előbbieket száma inkább növekszik, az utóbbiaké lassan csökken. Ebben szerepe van annak, hogy gyakorlatilag nem épülnek állami bérlakások, a magánlakások bérleti díja (többek között az iroda céljából vagy a külföldiek által bérelt lakások növekvő száma miatt) igen magas, másrészt annak, hogy demográfiai (alacsony gyermekszám, kevés bevándorló) és gazdasági okok miatt csökken a városi lakások iránti látens és fizetőképesség kereslet. Megváltoztak a lakásigények is (nőtt a minőségi lakások, a családi házak iránti kereslet), amit az emberek nagyrészt lakásfelújítással, lakóházbővítéssel vagy a városkörnyékre költözéssel elégítenek ki.

3. AZ ÁLLANDÓ VÁNDORLÁSOK REGIONÁLIS ÉS HIERARCHIKUS SZERKEZETE MAGYARORSZÁGON 1990-BEN ÉS 2000-BEN

Az állandó vándorlások egy-egy évre vonatkozó részletesebb vizsgálatát a jellegükből adódó mérsékelt időbeli ingadozás teszi lehetővé, és az indokolja, hogy jellemzőikből tartós tendenciákra lehet következtetni, továbbá – mint korábban láthattuk – a területi mobilitásban játszott szerepük az utóbbi években abszolút és relatív értelemben is nőtt.

Regionális szerkezeten a viszonylag rövid távú (régió belüli vagy intra-regionális), valamint a hosszú távú (régiók közötti vagy inter-regionális) vándorlások részarányát és intenzitását értjük. A hierarchikus szerkezetet a vándorlási irányok településcsoportok (Budapest, többi városok, községek) szerinti megoszlásával és intenzitásával jellemezzük. Horizontális mozgásnak a településcsoporton belüli vándorlást, vertikálisnak a településcsoportok közötti vándorlást tekintjük, ami lehet felfelé (községekből városokba vagy Budapestre, városokból Budapestre), illetve értelemszerűen lefelé irányuló. Az intenzitást az egyes vándorlási irányokban mért vándorlások számának az elvándorlás helyén élő népesség 1000 főre vetített számával mérjük. (Az állandó vándorlások intenzitásának országos átlaga 1990-ben 20,62 és 2000-ben 22,85 ezrelék volt.) Feltételezzük, hogy 2000-ben magasabb értékeket kapunk a régió belüli és a lefelé irányuló hierarchikus mozgások arányára és intenzitására, mint 1990-ben.

A régióközi és a régió belüli állandó vándorlások alakulásának elemzésekor (1–2. táblázat) a Központi régió belüli megkülönböztetjük Budapestet és Pest megyét. A regionális egyenlegeket nézve azt látjuk, hogy 1990-ben Budapest és Pest megye még külön-külön is bevándorlási többletet ért el, bár a főváros alig 15%-kal járult hozzá a régió állandó vándorlási többletéhez. 2000-re viszont Budapest vesztesége akkorára nőtt (egy év alatt több mint 37 ezer ember adta föl állandó fővárosi lakását, s közülük „csak” 24 ezer maradt a régió belüli), hogy azt Pest megye vonzása már nem tudta ellensúlyozni, azaz a Központi körzet – a két északi régióval együtt – negatív vándorlási egyenleggel zárt. Ez igen jelentős változás a korábbi évekhez ké-

1. táblázat. Régióközi és régióon belüli állandó vándorlások 1990-ben

Régió	A vándorlások száma									Régióközi	Egyenleg
	Budapestről	Pest megyéből	K-Dunántúlról	Ny-Dunántúlról	D-Dunántúlról	É-Magyaró.-ról.	É-Alföldről	D-Alföldről	Oda összesen		
Budapestre	–	603	3357	1486	9374	3837	4518	2247	25422	39472	24608
Pest megyébe	10621	431	1368	374	9158	1277	1381	1095	25705		
K-Dunántúlra	2431	121	14216	1333	1893	4887	1148	837	26866	12650	-2176
Ny-Dunántúlra	1271	74	1265	14064	647	624	945	390	19280	5216	463
D-Dunántúlra	1298	71	1148	732	15378	507	7948	884	27966	12588	-13156
É-Magyaró.-ra	2089	3232	976	216	1187	22757	1481	422	32360	9603	-4316
É-Alföldre	2313	109	5556	320	1525	2141	16373	1185	29522	13149	-5250
D-Alföldre	1775	80	1156	292	1960	646	978	19617	26504	6887	-173
<i>El összesen</i>	21798	4721	29042	18817	41122	36676	34772	26677	213625		
<i>Régióközi</i>		14864	14826	4753	25744	13919	18399	7060		99565	
A vándorlások száma az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetítve											
Budapestre	–	1,42	3,00	1,48	9,23	2,91	2,19	1,61	2,45		
Pest megyébe	5,27	1,01	1,22	0,37	9,02	0,97	0,67	0,79	2,48		
K-Dunántúlra	1,21	0,28	12,72	1,33	1,86	3,70	0,56	0,60	2,59		
Ny-Dunántúlra	0,63	0,17	1,13	13,98	0,64	0,47	0,46	0,28	1,86		
D-Dunántúlra	0,64	0,17	1,03	0,73	15,14	0,38	3,85	0,63	2,70		
É-Magyaró.-ra	1,04	7,60	0,87	0,21	1,17	17,24	0,72	0,30	3,12		
É-Alföldre	1,15	0,26	4,97	0,32	1,50	1,62	7,93	0,85	2,85		
D-Alföldre	0,88	0,19	1,03	0,29	1,93	0,49	0,47	14,08	2,56		
<i>El összesen</i>	10,81	11,10	25,98	18,71	40,48	27,79	16,84	19,15	20,62		
<i>Régióközi</i>		14,21	13,26	4,72	25,34	10,55	8,91	5,07	9,61		
<i>Régióon belüli</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	11,01		

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

2. táblázat. Régióközi és régió belüli állandó vándorlások 2000-ben

Régió	A vándorlások száma									Régióközi	Egyenleg
	Budapestről	Pest megyéből	K-Dunántúlról	Ny-Dunántúlról	D-Dunántúlról	É-Magyaró.-ról.	É-Alföldről	D-Alföldről	Oda összesen		
Budapestre	–	7065	2155	1061	1402	2837	2803	1995	19318	19373	-830
Pest megyébe	24046	13189	1274	405	585	1600	1937	1319	44355		
K-Dunántúlra	3832	1748	19433	1240	1013	740	813	735	29554	10121	2055
Ny-Dunántúlra	1058	406	1564	14738	848	499	570	457	20140	5402	1392
D-Dunántúlra	1261	520	1224	687	21392	365	393	842	26684	5292	9
É-Magyaró.-ra	2564	1550	594	160	246	22940	1775	523	30352	7412	-1140
É-Alföldre	2437	1470	554	220	357	1961	23187	1067	31253	8066	-1591
D-Alföldre	1955	1402	701	237	832	550	1366	20308	27351	7043	105
<i>El összesen</i>	37153	27350	27499	18748	26675	31492	32844	27246	229007		
<i>Régióközi</i>		20203	8066	4010	5283	8552	9657	6938		62709	
	A vándorlások száma az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetítve										
Budapestre	–	6,79	1,95	1,08	1,44	2,24	1,84	1,49	1,93		
Pest megyébe	13,38	12,67	1,15	0,41	0,60	1,26	1,27	0,99	4,42		
K-Dunántúlra	2,13	1,68	17,55	1,26	1,04	0,58	0,54	0,55	2,95		
Ny-Dunántúlra	0,59	0,39	1,41	15,00	0,87	0,39	0,38	0,34	2,01		
D-Dunántúlra	0,70	0,50	1,11	0,70	22,00	0,29	0,26	0,63	2,66		
É-Magyaró.-ra	1,43	1,49	0,54	0,16	0,25	18,12	1,17	0,39	3,03		
É-Alföldre	1,36	1,41	0,50	0,22	0,37	1,55	15,26	0,80	3,12		
D-Alföldre	1,09	1,35	0,63	0,24	0,86	0,43	0,90	15,18	2,73		
<i>El összesen</i>	20,67	26,28	24,83	19,08	27,43	24,87	21,62	20,36	22,85		
<i>Régióközi</i>		14,11	7,28	4,08	5,43	6,75	6,36	5,18	6,26		
<i>Régió belüli</i>		–	–	–	–	–	–	–	16,59		

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

pest. A legkedvezőbb regionális egyenleggel 2000-ben Közép-Dunántúl rendelkezett, felülmúlva Nyugat-Dunántúl korábban nála kedvezőbb pozícióját. A két déli régió igen szerény, mégis pozitív egyenleget ért el.

A nullától alig eltérő egyenlegek dinamikus és lanya vándorforgalom mellett is kialakulhatnak. A régióközi vándorlások arányának 46,61%-ról 27,38%-ra történő csökkenése egyértelműen a hosszú távú mozgások visszaszorulását jelzi. Igen erőteljesen (10-10 százalékponttal) esett vissza a Központi régióba irányuló- és a Dél-Dunántúlról elmenő forgalom részaránya. Ami az alföldi régiókat illeti, az Észak-Alföldet érintő régióközi vándorforgalom részaránya (akár az oda-, akár az elvándorlást nézzük) körülbelül a felére esett vissza, míg a Dél-Alföld igen szerény (irányonként mindössze 3% körüli) érintettsége változatlan maradt.

Az inter-regionális állandó vándorlások gyakoriságát (az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetített értékét) az Alföld szemszögéből nézve megállapítható, hogy jelentősebb változások a területi irányokban 1990 és 2000 között az Észak-Alföldön tapasztalhatók. Ezek a változások nem a dinamika minden irányú csökkenését, hanem területi koncentrálódását, a beszűkülés jegyeit mutatják. Különösen a dunántúli, s főképp a legtávolabbi Dél-Dunántúllal való migrációs kapcsolatok hanyatlottak – az utóbbiak viszonylag magas szintről szinte a nullára estek vissza, akár az oda-, akár az elvándorlás irányát nézzük. Saját régiójuk mellett nőtt az északi és a déli szomszédos régiók népszerűsége az észak-alföldiek állandó lakóhely-választása tekintetében. Megfordítva, alig egy hajszállal csökkent e szomszédok hajlandósága arra, hogy állandó lakóhelyüket Észak-Alföldre helyezték. A fővárosba költözés gyakorisága csökkent (2,19 ezrelékről 1,84-re), s bár Pest megye vonzereje közel megkétszereződött (0,67-ről 1,27 ezrelékre nőtt), Budapestét nem érte el. A Központi régióban lakók – mind a budapestiek, mind a Pest megyeiek – gyakrabban választják állandó lakóhelyül Észak-Alföldet, mint Nyugat- vagy Dél-Dunántúlt, 2000-ben körülbelül ugyanolyan eséllyel, mint Észak-Magyarországot. Ennek több oka lehet, aminek feltárására ennek a tanulmánynak a keretein belül nem vállalkozunk. Mindenesetre kézenfekvőnek tűnik, hogy még mindig szerepet játszik a megélhetési visszavándorlás, illetve a nyugdíjazás utáni helykeresés.

A Dél-Alföld inter-regionális kapcsolatai lazának mondhatók, s az irányonkénti változások – ha részben hasonlóak is – kevésbé markánsak, mint az északi szomszéd esetében. A Budapestre költözés (már 1990-ben is igen alacsony) gyakorisága kevésbé csökkent (1,61 ezrelékről 1,49-re), Pest megye népszerűsége pedig kevésbé nőtt (0,79-ről 0,99 ezrelékre). Nagyobb a változás az ellenkező irányban: 2000-ben Pest-megye lakói már majdnem olyan gyakran költöznek Dél-Alföldre (1,35 ezrelék), mint Észak-Alföldre (1,41 ezrelék). A dunántúli régiókkal való laza kapcsolat gyakorlatilag szinten maradt, kivéve a dél-dunántúliak Dél-Alföldre vándorlási gyakoriságát, amely – ha nem is olyan nagymértékben, mint más, köztük az észak-alföldi irányban – jelentősen (1,93 ezrelékről 0,86-ra) süllyedt.

A régió belüli mozgásoknak⁵ egymással vagy az országos átlaggal való összevetése nem alkalmas az ott lakók lakóhelyi mobilitásának mérésére, sőt, egy ilyen összevetés félrevezető lehet. A településsűrűség, a települések átlagos népességszáma és határa ugyanis régióként oly mértékben különbözik, hogy az már érzékelhetően befolyásolja a statisztikailag mérhető intenzitást. A vándorlás a településhatár átlépését jelenti, ezért – ceteris paribus – ahol sűrűbben vannak a településhatárok (aprófalvas térségek) csupán ennél fogva több a regisztrált vándorlás. Ezért nem a mobilitási szinteket, hanem azok *változását* vizsgáljuk és hasonlítjuk össze régióként.

A Központi régió belülről erőteljesen megnőtt az állandó vándorlás. Tíz év alatt kétszeresére nőtt annak a valószínűsége, hogy egy fővárosi állandó lakóhelyet Pest megyeire változtatnak. 2000-ben a budapestiek 1,3%-a költözött állandó jelleggel valamelyik környező településre, ami valóságos kirajzásnak mondható. Az ország többi részén a százalékos megoszlás tekintetében kisebb, az intenzitást (az 1000 főre vetített vándorlások számát) nézve nagyobb elmozdulásokat láthatunk. Minden régió belülről növekedett az állandó lakóhelyi mobilitás, de az átlagosnál nagyobb mértékben csak a Közép-Dunántúlon, továbbá az Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon, ahol a növekmény – mintegy kárpótlandó a régióközi vándorlások tekintetében elszenvedett „mozgáshiányt” – több mint öt ezrelékponttal haladta meg az 1990-es értéket.

A belföldi állandó vándorlások *hierarchikus* szerkezetének időbeli változását nemcsak az egyes irányok intenzitásának különböző alakulása, hanem a várossá nyilvánítás is befolyásolja. Budapesten kívül 1990-ben 165, 2000-ben pedig egyharmaddal több, 221 város volt az országban. Az országos átlagnál nagyobb mértékben nőtt a városok száma Pest megyében (157,1%-kal) és az Észak-Alföldön (közel másfélszeresére). Ennek folyamán nemcsak az történik, hogy a városok száma nő, a községek pedig csökken, hanem az is, hogy a községek az átlagosnál fejlettebb, dinamikusabb tagjaikat veszítik el, míg a városok csoportja a saját átlagukhoz képest kisebb, kevésbé fejlett településekkel bővül. Ez természetesen kihat a közöttük zajló vándorforgalomra. A rendelkezésre álló adatok nem tették lehetővé, hogy ezt a hatást a településcsoportok közötti állandó vándorlások irányát ábrázoló mátrix (3. táblázat) esetében kiküszöböljük, ezért csak a viszonylag jelentős elmozdulásokat értékeljük.

Az abszolút számokból (2. ábra) az derül ki, hogy míg Budapest mind az oda-, mind az elvándorlás tekintetében jelentős veszteséget szenvedett el, a városok csoportja csak az elvándorlás révén veszített, az odavándorlás 1990 és 2000 között nőtt, főképp a városok közötti és a Budapestre irányuló forgalom megélénkülése miatt. A községek duplán nyertesek: az odavándorlás 10 ezerrel nőtt, az elvándorlás pedig 10 ezerrel csökkent. Ez az eredmény különösen figyelemre méltó, ha számításba vesszük, hogy ez idő alatt a községek száma ugyan szaporodott néhányval, de összetételük kedvezőtlenül alakult.

⁵ A táblázatok átlójában található – dőlt betűvel szedett – értékek.

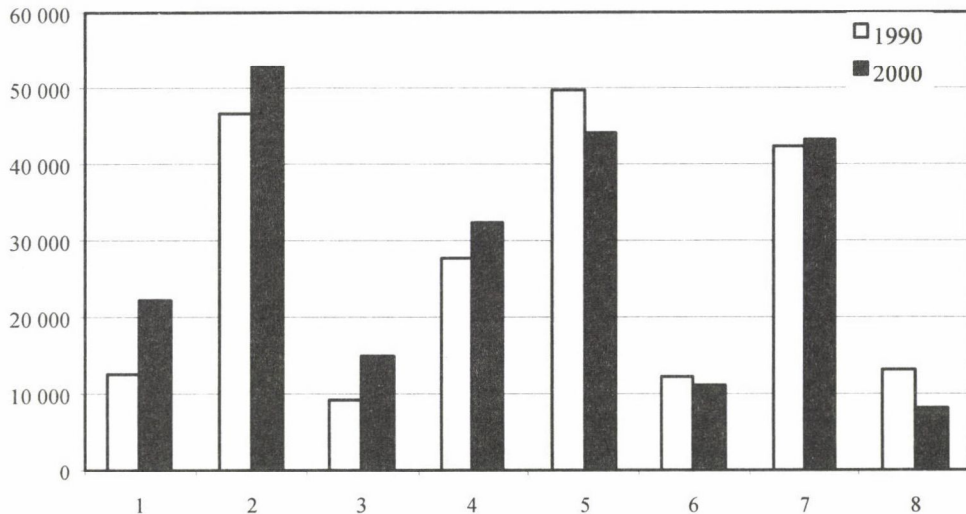

3. táblázat. Településcsoportok közötti és településcsoporton belüli állandó vándorlások száma az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetítve

	1990			
	Budapestről	Városokból	Községekből	Oda összesen
Budapestre	–	2,79	3,34	2,45
Városokba	4,58	6,29	10,75	7,65
Községekbe	6,23	10,61	12,60	10,51
El összesen	10,81	19,68	26,68	20,62
	2000			
	Budapestről	Városokból	Községekből	Oda összesen
Budapestre	–	2,44	2,23	1,93
Városokba	8,32	7,08	11,82	9,03
Községekbe	12,35	11,56	12,06	11,88
El összesen	20,67	21,09	26,10	22,85

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

2. ábra. Az állandó vándorlások száma irányonként (1990, 2000)
 Figure 2 The number and types of occurrences of permanent migration (1990 and 2000)

1: Budapest→község/village, 2: város/town→község/village, 3: Budapest→város/town, 4: város/town→város/town, 5: község/village→község/village, 6: város/town→Budapest, 7: község/village→város/town, 8: község/village→Budapest

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

A várakozásnak megfelelően a városok közötti forgalom nőtt, és a községek közötti csökkent. Mivel a csökkenés erősebb volt, mint a növekedés, a településcsoporton belüli, azaz a horizontális állandó vándorlások részaránya 1990 és 2000 között 36,21%-ról 33,40%-ra esett. 1990-ben a legnagyobb állandó vándorlási forgalom a községek között zajlott (23,26%), 2000-ben ezt a szerepet a városból-községbe irány vette át (23,06%). A legerőteljesebb növekedés a hierarchián lefelé történő állandó vándorlások körében figyelhető meg: részarányuk az 1990-es szintre nőtt. Ennél kisebb mértékű elmozdulás volt a felfelé mozgások arányában: 31,74%-ról 27,32%-ra. Összegezve a hierarchia mentén történő elmozdulásokat elmondható, hogy 2000-re az alacsonyabb rangú településekbe költözés vált az állandó vándorlások legjellemzőbb típusává.

Ezt húzza alá a vándorlások számának az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetített értéke (a vándorlások intenzitása) is, amely jellegénél fogva mérsékli a városossá nyilvánítások település-összetételre gyakorolt torzító hatását (3. táblázat). A fővárosba költözés valószínűsége csökkent, a városokba és a községekbe irányuló mozgás élénkebbé vált. Ennél jelentősebbek az elvándorlási intenzitások terén történt változások. Míg 1990-ben egy községi lakos csaknem háromszor akkora valószínűséggel tette állandó lakóhelyét másik településre (26,68), mint egy fővárosi lakos (10,81), 2000-ben a „ki a fővárosból” gyakorisága (20,67) megközelítette az „el a városból” gyakoriságát (21,09). A közeledés ellenére még mindig a községek kibocsátási valószínűsége, azaz a községi lakosok mobilitása a legnagyobb (26,10 ezrelék).

4. AZ ÁLLANDÓ VÁNDORLÁSOK TERÜLETI IRÁNYAI AZ ALFÖLDÖN 2000-BEN

A fejezet célja, hogy a legfrissebb rendelkezésre álló adatok alapján a korábbinál részletesebb betekintést nyújtson az Alföldet érintő állandó vándorlások jellemzőibe. Az alföldi megyék városai és községei közötti forgalom abszolút számait és intenzitásait a 4a és a 4b táblázat tartalmazza, az elemzést az utóbbiakra építjük.

A *megyén belüli állandó vándorlási irányok* közül (4a és 4b táblázatok átlója) a községből városba költözés a leggyakoribb (10–12 ezrelék), az ellenkező irányú forgalom intenzitása ennek körülbelül a fele, Csongrád megyében a háromnegyede⁶. A második legjellemzőbb irány a községek közötti vándorlás. A városok közötti forgalom elmarad ettől, Békés és Hajdú-Bihar megyében kisebb, Bács-Kiskun, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok megyében nagyobb mértékben. Az itt leírtakhoz képest kivételt képez Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, ahol a községek közötti a legnagyobb intenzitású irány (10,00), és a városból községbe irányuló forgalom is sűrűbb

⁶ Itt szeretnénk emlékeztetni arra, hogy az intenzitásokat minden irányban az elvándorlás helyén élő népességre vetítve számítjuk. Amikor tehát a példának okáért két település közötti forgalom intenzitási viszonyszámait nézzük, azok nem adhatók össze, illetve nem vonhatók ki egymásból, mert más a nevezőjük (az egyik, illetve a másik település népessége).

4a. táblázat. Az állandó vándorlások területi irányai az Alföldön 2000-ben

	A vándorlások száma											
	Bács-Kiskun		Békés		Csongrád		Hajdú-Bihar		Jász-Nk.-Sz.		Szab.-Szat-B.	
	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből
Bács-Kiskun megye												
Városba	1203	2473	59	40	244	60	47	10	127	76	22	55
Községbe	2162	1511	32	29	130	63	27	12	51	63	10	11
Békés megye												
Városba	38	22	1265	1375	204	138	54	55	97	34	19	27
Községbe	7	24	1280	869	107	57	27	63	93	15	10	20
Csongrád megye												
Városba	228	152	284	168	907	1430	45	6	114	49	34	19
Községbe	40	85	113	65	2517	927	15	12	19	13	4	11
Hajdú-Bihar megye												
Városba	24	12	74	51	52	7	2036	1587	97	54	327	401
Községbe	13	6	53	53	10	7	2234	914	54	12	44	108
J.-Nk.-Szolnok megye												
Városba	66	29	73	97	61	7	95	48	1124	1504	49	62
Községbe	72	30	21	36	45	9	24	30	1546	985	28	28
Szabolcs-Szat.-B. megye												
Városba	12	3	9	10	17	3	214	50	33	13	1109	2373
Községbe	23	24	16	18	18	6	296	74	28	43	2442	3121

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

4b. táblázat. Az állandó vándorlások területi irányai az Alföldön 2000-ben

	A vándorlások száma az elvándorlás helyén lakó 1000 főre vetítve												
	Bács-Kiskun		Békés		Csongrád		Hajdú-Bihar		Jász-Nk.-Sz.		Szab.-Szat.-B.		
	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	
Bács-Kiskun megye													
Városba	3,64	12,29	0,24	0,28	0,81	0,52	0,12	0,07	0,47	0,55	0,09	0,18	
Községbe	6,54	7,51	0,13	0,20	0,43	0,54	0,07	0,08	0,19	0,45	0,04	0,04	
Békés megye													
Városba	0,11	0,11	5,13	9,58	0,68	1,19	0,14	0,38	0,36	0,24	0,07	0,09	
Községbe	0,02	0,12	5,19	6,05	0,36	0,49	0,07	0,44	0,34	0,11	0,04	0,06	
Csongrád megye													
Városba	0,69	0,76	1,15	1,17	3,02	12,30	0,11	0,04	0,42	0,35	0,13	0,06	
Községbe	0,12	0,42	0,46	0,45	8,39	7,97	0,04	0,08	0,07	0,09	0,02	0,04	
Hajdú-Bihar megye													
Városba	0,07	0,06	0,30	0,36	0,17	0,06	5,12	11,09	0,36	0,39	1,27	1,28	
Községbe	0,04	0,03	0,21	0,37	0,03	0,06	5,62	6,38	0,20	0,09	0,17	0,35	
J.-Nk.-Szolnok megye													
Városba	0,20	0,14	0,30	0,68	0,20	0,06	0,24	0,34	4,15	10,84	0,19	0,20	
Községbe	0,22	0,15	0,09	0,25	0,15	0,08	0,06	0,21	5,71	7,10	0,11	0,09	
Szabolcs-Szat.-B. megye													
Városba	0,04	0,01	0,04	0,07	0,06	0,03	0,54	0,35	0,12	0,09	4,32	7,60	
Községbe	0,07	0,12	0,06	0,13	0,06	0,05	0,74	0,52	0,10	0,31	9,52	10,00	

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

(9,52), mint a községből városba haladó (7,60). Az eltérés magyarázatát egyrészt a megyék településszerkezetében, a városok számában és a városi népesség részarányában, másrészt a városok fejlettségében, befogadóképességében kereshetjük. Szabolcs-Szatmár-Bereg városai más alföldi megyéből sem nagyon vonzanak letelepedni vágyókat.

A megyén kívüli, de az Alföldön belüli állandó vándorlási irányok közül

(A) a legintenzívebbek a következők:

2000-ben legalább egy ezrelékes értéket ért el a forgalom:

Békés városaiból és községeiből Csongrád városaiba;

Szabolcs-Szatmár-Bereg városaiból és községeiből Hajdú-Bihar városaiba.

0,5–0,9 ezrelék közötti gyakorisági irányok:

Bácsk-Kiskun városaiból és községeiből Csongrád városaiba;

Hajdú-Bihar városaiból Szabolcs-Szatmár-Bereg városaiba és községeibe;

Hajdú-Bihar községeiből Szabolcs-Szatmár-Bereg községeibe;

Jász-Nagykun-Szolnok községeiből Bács-Kiskun városaiba.

(B) a legkevésbé jellemző irányok:

Legfeljebb 0,04 ezrelékes értéket ért el a forgalom:

Bács-Kiskun városaiból Békés községeibe;

Bács-Kiskun városaiból és községeiből Hajdú-Bihar községeibe;

Bács-Kiskun városaiból és községeiből Szabolcs-Szatmár városaiba;

Békés városaiból Szabolcs-Szatmár városaiba;

Csongrád városaiból Hajdú-Bihar községeibe;

Csongrád községeiből Szabolcs-Szatmár városaiba;

Hajdú-Bihar községeiből Csongrád városaiba;

Szabolcs-Szatmár-Bereg városaiból és községeiből Bács-Kiskun községeibe;

Szabolcs-Szatmár-Bereg városaiból Békés községeibe;

Szabolcs-Szatmár-Bereg városaiból és községeiből Csongrád községeibe.

A 4b táblázat adataiból részletesen megrajzolható az alföldi megyék és település-csoportok egymás közti „népszerűségi rangsora”, amit természetesen nemcsak az adott hely önmagában véve kedvező vagy kedvezőtlen adottságai, hanem az elérhetőség és a környezet jellemzői is befolyásolnak. A számok alapján mindenesetre leszűrhető, hogy a központi fekvésű Jász-Nagykun-Szolnok megye értelemszerűen a legnyitottabb az állandó vándorlások tekintetében, akár az oda- akár az elvándorlásokat nézzük. Bács-Kiskun és Csongrád tekinthető az Alföldön belül a legkevésbé nyitottnak. Lakói – úgy tűnik – szívesebben költöznek megyén belül, mint azon kívül, ide pedig nehezen jutnak el kívülről, kiváltképp a távoli Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből. Az utóbbiról az is világosan kiderül, hogy a térség megyéi közül a legszűkebb mozgástérrel rendelkezik.

Az Alföldön kívülre irányuló állandó vándorlási irányok elemzését a fővárosba költözés gyakoriságával kezdjük (4c, 4d táblázat). A Budapestre vándorlás tekintetében Jász-Nagykun-Szolnok kimagaslóan vezet az alföldi megyék között.

4c. táblázat. Az állandó vándorlások területi irányai az Alföldön 2000-ben
(A vándorlások száma)

	Alföldi		Más		Magyarországról össz.		
	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	Bp-ről	V-ből	K-ből
Alföldi							
Városba	10463	12500	4155	3750	2294	14618	16250
Községbe	13611	9354	3350	2950	2098	16961	12304
Más							
Városba	6769	5075	7510	6916	4030	14279	11991
Községbe	4135	4559	6223	5296	3675	10358	9855
Magyarországra							
Budapestre	3064	1435	8102	6717	19318	11166	8152
Városba	15741	15943	11665	10666	6324	27406	26609
Községbe	15993	12868	9573	8246	5773	25566	21114

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

4d. táblázat. Az állandó vándorlások területi irányai az Alföldön 2000-ben
(A vándorlások száma az elvándorlás helyén 1000 főre vetítve)

	Alföldi		Más		Magyarországról össz.		
	V-ből	K-ből	V-ből	K-ből	Bp-ről	V-ből	K-ből
Alföldi							
Városba	5,81	11,85	0,91	1,44	1,28	3,20	4,44
Községbe	7,55	8,86	0,73	1,13	1,17	3,71	3,36
Más							
Városba	3,76	4,81	1,65	2,66	2,24	3,13	3,28
Községbe	2,29	4,32	1,36	2,03	2,04	2,27	2,69
Magyarországra							
Budapestre	1,70	1,36	1,78	2,58	10,75	2,44	2,23
Városba	8,73	15,11	2,56	4,09	3,52	6,00	7,27
Községbe	8,87	12,20	2,10	3,17	3,21	5,60	5,77

Forrás: A szerző számításai a KSH Demográfiai évkönyvekből

A szolnoki falvakból (4,01 ezrelék) nagyobb irányú ez a mozgás, mint a megye városaiból (2,41). Ez szokatlanak számít, mert a többi alföldi megye esetében gyakoribb a városból Budapestre, mint a községből Budapestre költözés. (Különösen így van ez Csongrád esetében, ahol több mint háromszoros a különbség a városok „javára”). Ez a lépcsőzetesség folyamatának erősödését mutatja az állandó vándorlásokon belül. A lépcsőzetesség abban is kimutatható, hogy a nem alföldi városokba irányuló áramlás minden alföldi megye mindkét településtípusa esetében gyakoribb, mint a fővárosba költözés. A különbség kétszeres körül van, kivéve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét, ahol többszörös (a szabolcsi falvakból 8,15 ezrelék

a nem alföldi városokba költözés és 0,70 a fővárosba költözés valószínűsége), nyilván Borsod-Abaúj-Zemplén közelsége és a főváros földrajzi és társadalmi-gazdasági távolsága miatt.

Az alföldi és nem alföldi megyékbe irányuló forgalom összevetése azt mutatja, hogy ha városokról van szó, nincs akkora különbség az Alföld javára, mint a községek esetében. Különösen így van ez a Dél-Alföldön és Hajdú-Biharban. Annak az esélye, hogy egy községi lakos erről a vidékről az Alföldön kívül költözzön városba vagy községbe, töredéke annak, hogy a nagytájon belül válasszon másik városi vagy községi állandó lakóhelyet. A városi lakosok esetében ez a különbség legfeljebb kétszeres.

5. ÖSSZEGZÉS

Az országon belüli állandó vándorlási mobilitás 1990 és 2000 között mérsékelten emelkedett, és ezen belül lényegesen megnőtt a régió belüli vándorlások aránya a távolabbi vándorlásokhoz képest. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy a főváros (és részben Pest megye) lakóhelyi vonzása csökkent. A településcsoportok közötti vándorlási irányok tekintetében elmozdulás történt településhierarchián lefelé (Budapestre városokba és községekbe, városokból községekbe) irányuló mozgások javára, részarányuk 1990 és 2000 között 32,05%-ról 39,28%-ra nőtt. 2000-ben – országos átlagban – a városokból községekbe irányuló forgalom súlya nemcsak az ellenkező irányú mozgás, hanem a községek közötti vándorlások részarányát is meghaladta. A vándorlások gyakoriságát tekintve 2000-ben a Budapestre községbe költözés viszi a pálmát (12,35 ezrelék).

Az Alföldön belüli, s különösképpen a megyéken belüli vándorforgalom a távolabbi viszonylatok rovására bővült. A régió megyéinek állandó vándorlási pozíciója nemcsak a közöttük lévő társadalmi-gazdasági különbségek szerint változó, hanem függvénye a társadalom-földrajzi fekvésnek és a megyén belüli területi-települési feszültségeknek. Ezt mutatja például a megyék sorrendje aszerint, hogy városaikból milyen gyakori az Alföldön kívüli városba költözés (Szabolcs, Szolnok, Bács-Kiskun, Csongrád, Hajdú-Bihar és Békés), illetve falvaikból milyen gyakori az Alföldön kívüli községekbe költözés (Szabolcs 10,12 ezreléke után Szolnok következik 3,76-tal, Bács-Kiskun 1,71, Hajdú-Bihar 1,61, Békés 1,37 és Csongrád 0,90).

IRODALOM

- Daróczi E. 1981: A belföldi vándorlás intenzitásának és térbeli szerkezetének változása Magyarországon 1960–1978 között. *Demográfia* 44 (1): 37–72.
- Daróczi E. 1998: Pest megye növekvő vándorlási forgalma. In: Illés S. – Tóth P.P. (szerk.) *Migráció II. kötet*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: 245–256.
- Daróczi E. 1999: Ki a fővárosból – Változások Budapest és az ország vándorforgalmában. In: Barta Gy. – Beluszky P. (szerk.) *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest: Regionális Kutatási Alapítvány: 69–90.
- Dóra I. 2001: Lakásváltoztatások és családi életciklusok. *Statistikai Szemle* 79 (12): 984–1000.
- Hegedüs J. 2001: Lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. *Statistikai Szemle* 79 (12): 934–954.

- Illés S. 1994: *Miért költöztek az emberek Pásztóra 1989–91-ben?* Kutatási Jelentések 50. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Illés S. 1998: Vándorlási egységek (együtt költöző személyek). In: Illés S. – Tóth P.P. (szerk.) *Migráció II. kötet*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: 273–288.
- Illés S. 2000: *Belföldi vándormozgalom a XX. század utolsó évtizedeiben*. Kutatási Jelentések 63. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Pethő L. 1993: A migráció többoldalú megközelítésének néhány kérdése. *Juss* 6 (1–2): 91–102.

REGIONAL AND HIERARCHICAL STRUCTURE OF PERMANENT MIGRATION IN HUNGARY AND THE GREAT HUNGARIAN PLAIN

Etelka Daróczi

In Hungary the number of changes in permanent residence per 1,000 population was 20.6 in 1990 and 22.9 in 2000. Migration distance decreased: intra-regional moves intensified and inter-regional migration slowed down. Percentage share of the latter dropped from 46.6% in 1990 to 27.4% in 2000 (Tables 1 and 2). Distant migration decreased most in less developed regions. Intra-regional mobility intensified in all regions but unevenly. The process was very strong in the Central region (first of all due to suburbanisation around Budapest) and above average in regions which lost much of their inter-regional flows.

Intersettlement class (Budapest, towns and villages) permanent migration flows became less centralised. In 1990 horizontal migrations (i.e. from a village to another village or from a town to another town) amounted to about 36% of all permanent migrations. Vertical migrations, i.e. upward and downward moves (from villages to towns or Budapest and from towns to Budapest and vice versa) made up 32–32%. In the year 2000, the percentage of downward moves was larger by 7.2 points and those of horizontal and upward moves were smaller by 2.8 and 4.4 points respectively. Changes in vertical moves were caused primarily by the exodus from and keeping off Budapest.

Focussing on the Great Plain (Alföld) alone, between 1990 and 2000 the basic migration structure of South Alföld remained almost unchanged (like in West Transdanubia) but structural changes were specifically marked in North Alföld (similarly to North Hungary). The combined regional and hierarchical migration intensities by counties (Table 4b) reveal that counties in the South and county Hajdú-Bihar have much in common while counties Jász-Nagykun-Szolnok and Szabolcs-Szatmár-Bereg show individual characteristics. A distinct common feature of the four is the high intensity of intra-regional rural–urban migrations. Another common feature is the stepwise character of hierarchical moves: migration to Budapest is more likely from towns than from villages. Due to her geographical position, county Jász-Nagykun-Szolnok is much more open to non-Alföld regions than the others and her rural population has a higher inclination to settle in Budapest than her urbanites. Finally, county Szabolcs-Szatmár demonstrates intensive intra-rural and urban–rural migration flows, that derives from her fragmented settlement structure and underdeveloped urban network.

AZ ELŐVÁROSI FEJLŐDÉS MIGRÁCIÓS VONATKOZÁSAI AZ ALFÖLDÖN

Bajmócy Péter*

1. A SZUBURBANIZÁCIÓ MAGYARORSZÁGON

Az 1990-es években a településközi belső migráció egyik leglátványosabb eleme a lakóhelyi szuburbanizáció volt Magyarországon, mely számottevően átformálta a nagyvárosaink környékén lévő települések képét. Jelen tanulmány esetében a szuburbanizációnak decentralizációs és centralizációs folyamatként való értelmezését fogadjuk el (Van den Berg 1982; Timár 1993, 1999). Ezen értelmezés szerint: „a szuburbanizáció a városi népesség és tevékenységek decentralizációja, amely szerkesztés képezi az átfogó urbanizációs folyamatnak. Decentralizáció abban az értelemben, hogy az urbánus népesség, a termelő és nem termelő emberi tevékenységek egy része ..., a tőke, a beruházások ... már nem a városi központokban, hanem egyre inkább az azokat övező térségekben koncentrálnak. Továbbá decentralizáció abban az értelemben, hogy a korábbi városiak, az üzemek, hivatalok, szolgáltatások stb. bizonyos köre ténylegesen ki is települ a központokból azok közvetlen környezetébe. Ez a folyamat tehát csak a városi téren belül decentralizáció, egy nagyobb régió, egy ország viszonylatában továbbra is centralizáció” (Timár 1993: 218). Jelen tanulmány a decentralizációs folyamatokon belül kizárólag a népesség decentralizációjával foglalkozik, részben azért is, mivel a „vidéki”¹ Magyarországon, így az Alföldön is a kereskedelmi és az ipari jellegű szuburbanizáció – az eddigi felméréseink szerint – még kezdeti állapotban van, mint a lakossági.

Ráadásul a lakóhelyi szuburbanizációnak csak kevés előzménye volt korábban, s az addigi sok évtizedes, – s így természetesnek vélt – urbanizációs folyamathoz képest alapvető változást hozott az ország nagyvárosi tereiben. Az is igaz azonban, hogy szuburbanizációs jellegű folyamatok messze a legerősebben Budapest környékén jelentkeznek az országban, a vidéki nagyvárosok körüli folyamatok alig említhetőek egy lapon a fővárosiakkal. Részben emiatt a ma még csekély, bár örövendően szaporodó hazai szuburbanizációs szakirodalom döntő része is a fővárossal és környékével foglalkozik (Daróczy 1999; Dövényi-Kovács 1999; Izsák 1999; Kovács K. 1999; Kovács Z. 1999; Váradi 1999). A vidéki térségek hasonló – bár jóval kisebb léptékű – folyamatai még kevésbé kutatottak, s így a szuburbanizációs folyamatokban esetlegesen meglévő területi különbségek is jórészt feltáratlanok (Timár-Váradi 2000). A korábbi, a „vidéki” Magyarországot a szuburbanizáció szemszögéből vizsgáló kutatások általában egy nagyváros környékével (Szeged: Mészáros 1993; Debrecen: Süli-Zakar 1996; Pécs: Bajmócy 1999), néhány település összeha-

---

* Bajmócy Péter, egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged

¹ A későbbiekben a vidéki kifejezést a „nem Budapest környéki” értelemben használjuk.

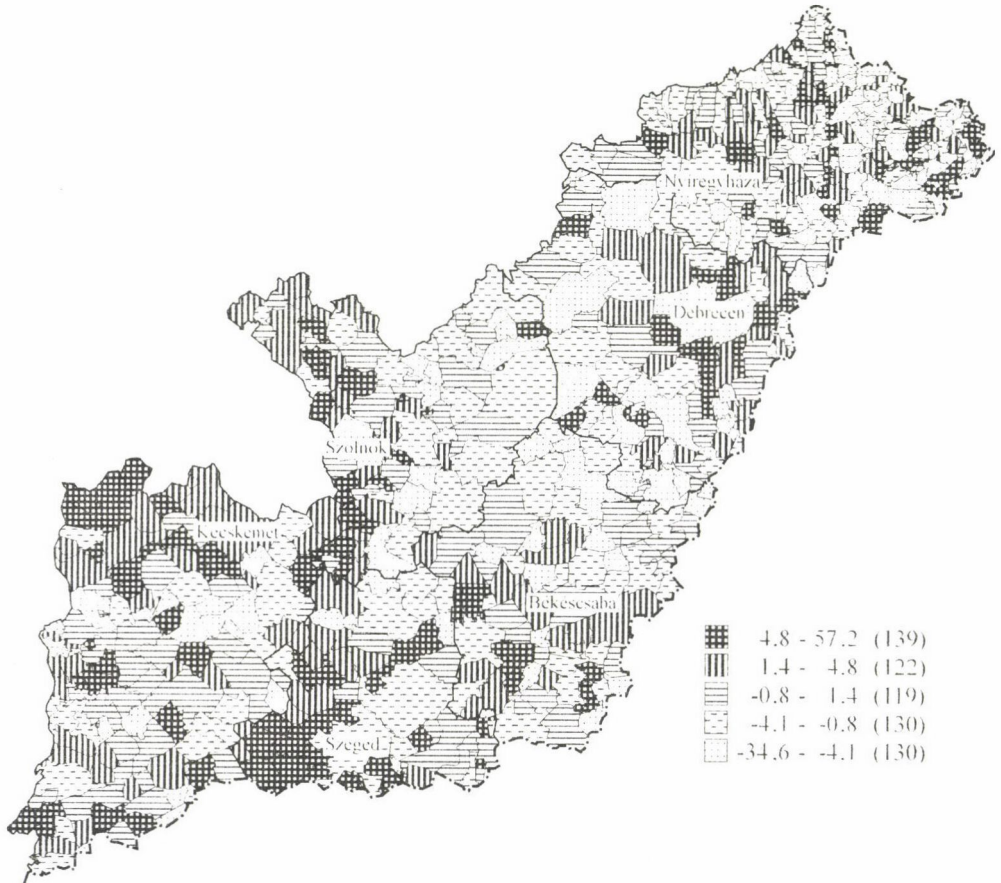
sonlításával (Győrújbarát-Szabadkígyós: Timár–Váradi 2000), avagy kivételes esetben egy-egy régió sajátosságaival (Alföld: Timár 1993) foglalkoznak. Ugyanakkor a legelső átfogó tanulmány épp az Alföldről készült Magyarországon (Timár 1993). Igény mutatkozik azonban az egész országra, avagy egyes régiókra kiterjedő vizsgálatok elvégzésére is.

E tanulmány egy nagyobb léptékű kutatás részét képezi, melynek célja az 1990-es évek „*vidéki*” szuburbanizációs folyamatainak összehasonlító geográfiai vizsgálata. A jelenlegi tanulmány egyrészt megkísérli feltárni – a korábban említetteknek megfelelően – a szuburbanizáció területi különbségeit mind az egyes nagyvárosi térségek között, mind pedig azokon belül az Alföldön, másrészt pedig megkísérel átfogó képet adni az alföldi lakóhelyi szuburbanizációt kiváltó okokról. A kutatás adatbázisa három forrásból táplálkozik: a fellelhető statisztikai adatbázis kezelése elengedhetetlenül szükséges, azonban számos kérdésre önmagában a statisztika nem ad elegendő választ. Így kiegészíti ezt a „potenciálisan szuburbanizálódó” települések önkormányzatainál elvégzett kérdőíves felmérés során nyert adatbázis, valamint néhány nagyváros környéki településen az oda kiköltöző családok körében végzett kérdőívész adatbázisa is. A szuburbanizáció motivációinak feltárásához ez utóbbi két forrás nyújtott számottevő segítséget.

2. SZUBURBANIZÁCIÓ AZ ALFÖLDÖN

Az Alföld (melyen jelen esetben a hat teljes területével az Alföldön fekvő megyét értjük) szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatát magunk elé tűzve, kézenfekvő megkísérelni a szuburbanizáció által érintett terület lehatárolását. Mivel azonban direkt adatok nem állnak rendelkezésre a vándorlások számáról és irányáról, közvetett mutatókat szükséges alkalmazni. A lakóhelyi szuburbanizáció esetében a települések vándorlási egyenlegének vizsgálata megfelelőnek tűnik. Csakhogy ennek során (1. ábra) rögtön nyilvánvalóvá válik: e mutató nem tökéletes. A legnagyobb vándorlási nyereséggel rendelkező települések igen szórta helyezkednek el az Alföld területén. A felső két kategóriát együtt tekintve már szabályosabbnak tűnik a kép, azonban a nagyvárosi térségek közül csak Szeged és Debrecen esetében lehet város körüli dinamikus zónáról beszélni, de egyik város esetében sincs szó teljes, zárt körről. Többé-kevésbé dinamikus települések találhatóak még Kecskemét és Nyíregyháza térségében is, ugyanakkor számtalan egyéb helyen is feltűnnek dinamikus foltok (Tiszazug és környéke, Közép-Tiszavidék, a Jászság déli része, Szabolcs-Szatmár-Bereg különböző területei, Bács-Kiskun északnyugati csücske). Annak, hogy a vándorlási nyereséggel rendelkező települések eloszlása ennyire szórt, két részből tevődnek össze az okai (esetleg háromból). A harmadik a vándorlással kapcsolatos adatok megbízhatatlanságából adódik, s ez a probléma a 2001-es népszámlálás előzetes adatainál is megjelenik. Egyrészt a vándorlási céltelepülések számos más típusa megtalálható az Alföldön a szuburbanizáció által érintett településeken kívül. Ilyenek többek között a szociális otthonnal rendelkező települések (Óföldrétek, Mérk, Bácsborsód), romák bevándorlása miatt növekvő községek

I. ábra. Az Alföld településeinek évenkénti vándorlási egyenlege (%), 1994–1999
 Figure 1 The annual migration balance of the individual communities
 in the Great Plain between 1994 and 1999 (per cent)

Forrás: KSH

(Uszka), aprófalvak, melyeknél a magas vándorlási egyenleg esetenként csak évi egy-két főt jelent (Komlódtótfalu, Darnó, Hunyadfalva), idegenforgalmi jellegű települések (Tivadar, Berekfürdő), avagy a városi szegénység és megélhetési gondok elől a falvakba (vissza)menekülőknél otthont adó községek (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés számos települése). Másrészt a szuburbanizáció mértéke is kisebb az Alföldön, mint pl. a Dunántúlon, s ennek gazdasági és területi okai is vannak (Timár-Váradai 2000). A gyengébb lakóhelyi szuburbanizáció következménye, hogy kevésbé egységesek a városok körüli dinamikus zónák, tarkítva ezzel a vándorlási egyenleg területi differenciáit. A kisebb mértékű városkörnyéki migrációt a kiköltözők részben eltérő társadalmi szerkezete (ld.

később) mellett magyarázza az is, hogy a kiköltözés célterületét meghatározó egyik legfontosabb tényező a távolság (Bajmócy 1999), s az Alföld településhálózatának sajátossága a nagy településhatár, a nagy távolságok, így a kiköltözések esetében a várostól nagyobb távolságra kell migrálni, ugyanakkor a városok területén belül is több hely van terjeszkedni.

Valamivel közelebb kerülünk a megoldáshoz egy egyszerű településtípusítás segítségével. Az ország településeit öt csoportra osztottuk az 1994–1999 közötti népességváltozásuk és vándorlási egyenlegük szerint. (Az 1994 előtti adatok a vándorlások regisztrálásában bekövetkezett változások miatt valótlán adatokat eredményeznének.) Az általunk elhatárolt típusok a következők:

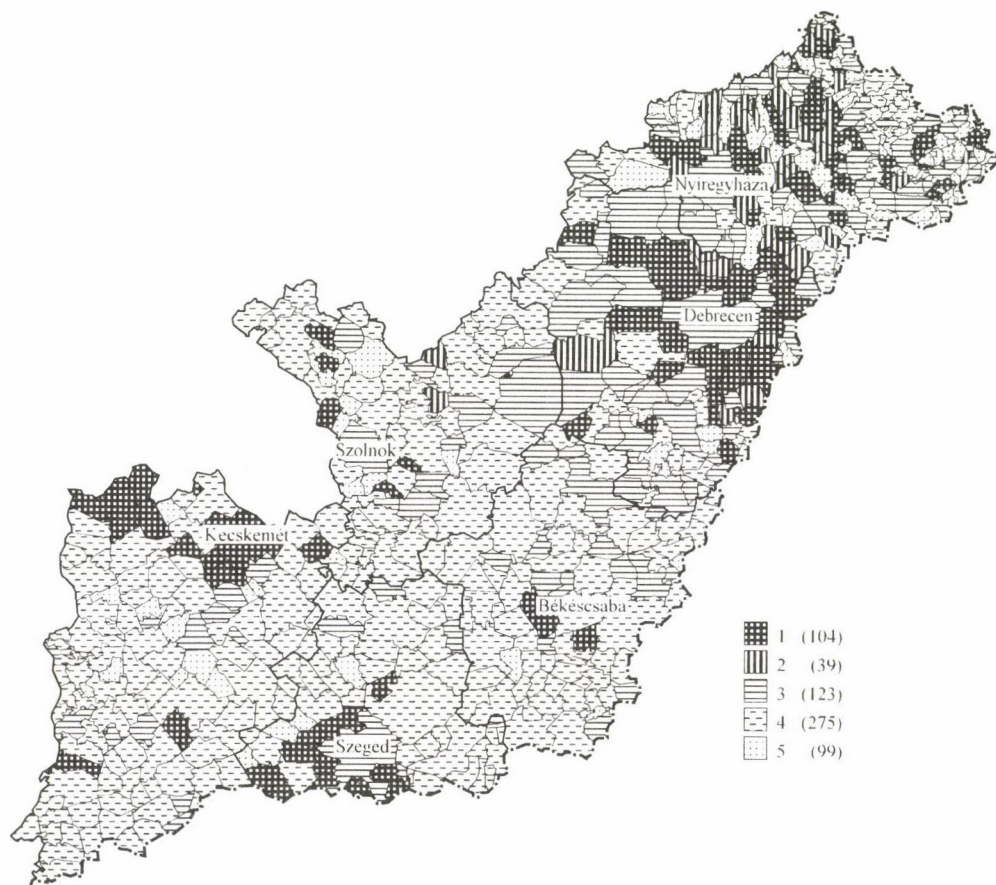
- 1. típus: növekvő népességű települések, ahol a növekedés oka elsősorban a vándorlási nyereségük,
- 2. típus: növekvő népességű települések, ahol a növekedés oka elsősorban a természetes szaporodásuk,
- 3. típus: fogyó népességű települések, ahol a fogyás oka elsősorban a vándorlási veszteségük,
- 4. típus: fogyó népességű települések, ahol a fogyás oka elsősorban a természetes fogyásuk,
- 5. típus: stagnáló népességű települések, ahol a népességváltozás 1994–1999 között nem haladta meg a ± 10 főt.

1. táblázat. Magyarország településeinek megoszlása vándorlásuk szerinti típusok alapján (%)

Régió/megye	Települések száma	1.	2.	3.	4.	5.
		típus megoszlása százalékban				
Nyugat-Dunántúl	646	15,6	0,3	14,9	42,4	26,8
Közép-Dunántúl	402	31,6	0,7	14,7	30,8	22,1
Dél-Dunántúl	653	16,4	2,6	21,1	32,9	27,0
Észak-Magyarország	600	15,3	6,0	19,3	40,0	19,3
Észak-Alföld	388	19,6	10,1	23,2	27,1	20,1
Dél-Alföld	251	11,2	0,0	13,1	37,3	8,4
Közép-Magyarország	185	76,2	0,5	1,1	14,1	8,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	228	20,2	13,6	22,4	16,7	27,2
Hajdú-Bihar	82	28,0	7,3	34,1	23,2	7,3
Jász-Nagykun-Szolnok	78	9,0	2,6	14,1	61,5	12,8
Bács-Kiskun	117	10,3	0,0	10,3	70,1	9,4
Csongrád	59	22,0	0,0	10,2	57,6	10,2
Békés	75	4,0	0,0	20,0	70,7	5,3
Magyarország	3125	21,5	3,1	17,1	36,9	21,4

Forrás: KSH, 1994–1999.

2. ábra. Az alföldi települések népességszám-változás szerinti típusai, 1994–1999
 Figure 2 Types of the communities in the Great Plain according to changes in the size of the population 1994–1999

1: népességnövekedés +, vándorlási egyenleg > természetes szaporodás; 2: nép.növ. +, vánd. egy. < term. szap. 3: nép.növ. -, vánd. egy. < term. szap. 4: nép.növ. -, vánd.egy. > term. szap. 5: stagnáló népesség

1: Population change +, migr. balance > nat. repr.; 2: Pop. change +, migr. balance < nat. repr.; 3: Pop. change -, migr. balance < nat. repr.; 4: Pop. change -, migr. balance > nat. repr.; 5: Flat population

Forrás: KSH

E településtípusok korántsem egyenletesen helyezkednek el az ország területén (1. táblázat). A szuburbanizációs migráció által érintett községek zöme az 1. típusba tartozik, bár kivételes esetben a 2. és a 4. típusban is lehetnek hasonló települések. Az Alföld e tipizálás szerint (sem) tekinthető egységesnek (2. ábra). A Dél-Alföld és Jász-Nagykun-Szolnok megye a 4. típus dominanciájával jellemezhető (ide tartozik

még Heves, Nógrád és Tolna is). Ugyanakkor Hajdú-Bihar Szabolcs-Szatmár-Bereggel (és Borsod-Abaúj-Zemplénnel) egy másik kategóriát alkot, ahol a 2. és a 3. típus aránya haladja meg jelentősen az országos átlagot. Ezek mellett még három másik kategória jelentkezett, Pest és Fejér megyékben az 1. típus dominál, a többi dunántúli megyében pedig az 5. típus emelkedik ki, de e típus mellett Baranyában és Somogyban a 2. és 3. is jelentős, az öt Északnyugat-dunántúli megyében pedig a 4. típus is számottevő. Az Alföld területén az 1. típusú települések Debrecen, Szeged, valamint kisebb mértékben Kecskemét, Nyíregyháza és Békéscsaba körül csoportosulnak, de megtalálhatóak Bács-Kiskun északnyugati csücskében és Szabolcs-Szatmár-Bereg több területén is. Újabb mutatók figyelembevételével (lakásépítés dinamizmusa, SZJA, munkanélküliség, vállalkozási aktivitás, stb.) a statisztikai lehatárolás jelentős mértékben javítható, de a szuburbanizáció (nem csak a lakóhelyi) által érintett települések körének pontos lehatároláshoz más módszer is szükséges.

3. SZUBURBANIZÁCIÓ ÉS ÖNKORMÁNYZATOK

Az előzetes vizsgálatok során 345 városkörnyéki település (köztük 71 alföldi) került kiválasztásra vándorlási egyenlegük és fekvésük alapján, melyek önkormányzatához 2001 tavaszán kérdőívet juttatunk el (a Budapest környéki települések nem kerültek a kutatásba). Végül az önkormányzatok a kérdőívek kereken kétharmadát (230 darab) küldték vissza, az arány az Alföldön is hasonló volt (45 darab, 63,4%). A 71 alföldi település 10 város környékén helyezkedik el: Szeged környékén 18 település, Debrecen 15, Nyíregyháza 10, Szolnok 9, Kecskemét 6, Békéscsaba 5, Baja 4, Mátészalka 2, Hódmezővásárhely és Makó környékén 1-1 település. A kérdőíveket az önkormányzatoknak címeztük, a válaszokat polgármesterek, jegyzők, illetve különböző előadók töltötték ki. A válaszok tehát egy-egy, a település problémáit jól ismerő ember véleményét fejezik ki, így a válaszokból számított adatok csak tájékoztató jellegűek.

A vizsgált alföldi települések (azaz az a 45, ahonnan visszaérkezett a kérdőív) 24%-ából jellemző ma is az elköltözés valamely másik, konkrét településre, 62%-ából nem (a többi esetben nem volt válasz a kérdésre). Ugyanakkor a beköltözés a vizsgáltak 62%-ánál volt jellemző, szemben az országos 54%-kal. Végül konkrétan rákérdezve, hogy jellemző-e a beköltözés a közeli nagyvárosból, a vizsgált alföldi települések esetében már 71%-nál volt igenlő a válasz (országosan 69%)². E települések jelentik az alföldi lakóhelyi szuburbanizáció célterületeit. Az alföldi szuburbanizációra jellemző, hogy a városból való kiköltözések gyakran nem a közigazgatásilag önálló településeket célozzák meg, hanem a városok, avagy a városkörnyéki községek egyéb belterületeire vagy külterületeire történnek. A „városhatáron belüli szuburbanizációról” (Timár 1993) a vizsgálat jelenlegi fázisában az adatok hiánya miatt nem rendelkezünk információkkal, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az önkormányzati kérdőívek válaszai alapján Zagyvarékason a kedvező for-

² Azaz néhányan, akiknek spontán módon nem jutott eszébe a közeli nagyváros, a konkrét rákérdezés esetében jelezték, hogy költöznek ki onnan a településükbe.

galmi helyzetű Vasúti-Újtelepre irányul a kiköltözés 80, Helvécian a Kecskeméthez legközelebb eső Szabó Sándor lakótelepre a 70%-a, míg Zsombón a kiköltözések 35%-a külterületre, igaz leginkább annak a közvetlenül a belterület melletti részeire történik. (Zsombón a külterület ezen része már utcásítva van, a belterülethez csatolása csak idő kérdése.) A kiköltözők zöme a városok lakótelepi részeiből (pl. Szolnok: Széchenyi-lakótelep, Szeged: Tarján, Északi városrész, Békéscsaba: Lencsési lakótelep, stb.), kisebb részük a belvárosból érkezik.

A városból kiköltözők társadalmi összetételének vizsgálata során a „Mely társadalmi csoportból származók költöznek leginkább ki Önökhöz?” kérdésre kellett a válaszadóknak az alább felsorolt lehetőségek közül tetszőleges számút megjelölni. Mivel egy kérdőíven több csoportba tartozókat is megjelölhettek, így az összes válasz (az Alföldön 45 kérdőíven 80) megoszlásának vizsgálatára nyílt lehetőség (2. táblázat).

2. táblázat. A „Mely társadalmi csoportból származók költöznek ki leginkább Önökhöz?” kérdésre adott válaszok megoszlása %-ban

Társadalmi csoport	Ország összesen	Alföld	Az Alföldön kívüli területek
Gazdag	8,3	5,0	9,2
Szegény	13,0	26,3	9,5
Értelmiségi	21,2	16,3	22,5
Vállalkozó	15,3	10,0	16,7
Roma	2,6	0,0	3,3
Kisgyermekes család	24,9	28,8	23,9
Nyugdíjas	11,9	12,5	11,8
Egyéb	2,8	1,3	3,3
Összes válasz (100%)	386	80	306

Forrás: saját kérdőíves felmérés az önkormányzatok válaszai alapján

Az Alföld és a többi országrész eltérése leginkább a gazdag-szegény relációban szembeötlő. Míg az Alföldön kívüli vidéki térségekben a két társadalmi csoport aránya közel azonos, addig az Alföldön a szegények több mint ötször nagyobb súlyt képviselnek a kiköltözők között a gazdagoknál. Az Alföld, legalábbis részben – úgy tűnik – hogy a kelet-európai típusú (szegényebbek ki-, illetve elköltözésére is építő) szuburbanizációs utat járja, szemben a jómódúak kiköltözésére építő nyugati úttal (Dövényi–Kovács 1999; Tasan–Kok 1999).

Az önkormányzatok szerepe igen nagy a szuburbanizáció koordinálásában, a beköltözés ütemének meghatározásában, mint arról már számos tanulmány beszámolt (Bajmócy 1999; Kovács R. 1999; Timár–Váradi 2000). Az Alföldön a vizsgált önkormányzatok 47%-a támogatja valamilyen formában a beköltözéseket, leggyakrabban olcsó, előkészített házhelyek biztosításával, ritkábban a lakásépítés támogatásával. Az alföldi önkormányzatok így is hátrányban vannak, a más régiókban

található önkormányzatoknak ugyanis 66%-a támogatja a beköltözéseket, egyébként zömmel hasonló eszközökkel. A vizsgált alföldi települések 34%-ában nyitottak új utcákat 1990 óta a beköltözőknek, s további 20% tervezi ezt. Az arányok ismét csak magasabbak az Alföldön kívüli területeken (39 és 30%). A Budapest környékén manapság igen divatos lakóparkok a vidéket még alig hódították meg, a megkérdezett vidéki települések mintegy 80%-a (az Alföldön és országosan is) nem tervezi, hogy ilyen módon csalogasson beköltözőket, de közeli-távoli tervekben is csak a települések mintegy 15%-ánál jön elő a lakópark. A fővárosból, illetve a vidéki nagyvárosokból kiköltözők anyagi helyzetének ismeretében az arányok nem is tekinthetők meglepőnek. Figyelemre méltó arra, az egyébként utolsónak feltett, kérdésre adott válaszok megoszlása, hogy „Fontosnak tartja-e a település fejlődése szempontjából a szuburbanizációt?”. Az Alföldön megkérdezettek csaknem 20%-a nem tudott a kérdésre érdemi választ adni, s csak 55%-uk mondta azt, hogy fontos a szuburbanizáció. Azaz a nagyváros környéki települések csaknem felénél nem érzik igazán fontosnak ezt a folyamatot (vagy esetleg igen, de nem tudják, hogy mi az). Az önkormányzati kérdőívek segítségével a szuburbanizáció által érintett települések lehatárolása könnyebbé vált, ám az is kiderült, hogy ilyen típusú egzakt lehatárolás valószínűleg nem is készíthető.

4. A SZUBURBANIZÁCIÓS MIGRÁCIÓ MOTIVÁCIÓI

A szuburbanizáció létének igazolása után a következő kérdést annak megvizsgálása jelentette, hogy mi motiválja az embereket az ország különböző területein a nagyvárosokból való kiköltözésre? E kérdés eldöntésére az ország különböző nagyvárosi térségeiben mintegy 1500 háztartást kérdeztünk meg 1998–2000 között a Szegedi Tudományegyetem földrajz és geográfus szakos hallgatóinak segítségével (Bajmócy 2002). A kérdőívek a nagyvárosokból a környező településekre kiköltözött népességet célozták meg, s a kiköltözés körülményeire vonatkozó kérdésekből álltak (kiköltözés ideje, a korábbi és a jelenlegi lakásviszonyok, ezek értékelése, a költözés és a településválasztás motivációi). A lakástulajdonosokat véletlenszerűen választottuk ki a városkörnyéki települések újonnan beépített területein az önkormányzatok és a helyi lakosság információinak segítségével. A néhány hiányosan vagy bizonytalanul kitöltött kérdőív mellett külön vizsgáltuk azokat a kérdőíveket, amelyek esetében a költözés nem a környező nagyvárosból, hanem máshonnan, zömmel közeli-távoli falvakból történt. Így végül 1226 olyan kérdőív maradt, melyek esetében a környező nagyvárosból költöztek ki a háztartások valamely városközeli településre. Ezek képezték a kutatás alap-adatbázisát. Az 1226 kérdőív az ország 24 városa környékéről származik, többségük közvetlenül városkörnyéki településekről, kisebb részük pedig – a hazai szuburbanizáció sajátosságait követve (Timár 1993) a városok közigazgatási területéhez tartozó, de attól fizikailag elkülönülő, részben korábban önálló településekről. Ilyen települések nemcsak az Alföldön (pl. Békéscsaba, Debrecen, Kecskemét, Nyíregyháza, Szeged esetében), hanem az ország más területeinek nagyvárosai (Győr, Miskolc, Veszprém, Zalaegerszeg) körül

3. táblázat. A vizsgált városok környékéről származó kérdőívek jellemzői

A város neve	A város környékéről származó kérdőívek száma	Az érintett települések száma*
Szeged	140	12
Kecskemét	99	5
Debrecen	82	5
Békéscsaba	49	6
Nyíregyháza	42	6
Szolnok	8	1

* a településrészekkel együtt

Forrás: saját felmérés

is található. Egyes esetekben éppen az ilyen költözési célpontok a városi zóna legdinamikusabb térségei (Debrecen-Józsa, Kecskemét-Katonatelep). Az 1226 kérdőív közül 420 származott az Alföld területéről, mégpedig a hat megyeszékhely környékéről, közülük Szolnok esetében a válaszok kis száma miatt önálló vizsgálatra nem volt lehetőség (3. táblázat). Az egyes városok környékén a kérdőívek a helyi adottságoktól, a települések vándorlási egyenlegétől és népességszám-változásától függően 1–14 településről származnak. Az egyes településekről rendelkezésre álló kérdőívek száma az egytől a kéttucat föléig (Kecskemét-Katonatelep 28, Debrecen-Józsa 27, Domaszék 27) terjed.

A migráció motivációinak értelmezéséhez szükséges megállapítani, hogy a kérdezettek döntő többsége, 77%-a bérházból vagy panelházból költözött ki a város környékére, s jelenleg 98%-uk kertés-családi ház, valamint 2%-uk ikerház vagy sorház lakója. Így a kiköltözés az esetek döntő többségében drasztikus változást hozott a lakás minőségében, mely tehát egyrészt jellemző sajátossága a hazai szuburbanizációnak, másrészt, mint a szuburbanizáció okainak magyarázó faktora is számottevő. A kiköltözés motivációinak feltárására a válaszadóknak néhány tulajdonság alapján értékelniük kellett a korábbi városi lakást, valamint annak szűkebb környékét, illetve a jelenlegi lakóhelyet. Az országos és alföldi eredmények meglepő hasonlóságot mutatnak mind a városok, mind pedig a városkörnyéki községek vonatkozásában. (4., 5. táblázat) Az Alföldön és országosan is a természeti előnyök tűnnek a legmeghatározóbbnak a falvak szemszögéből (természeti környezet, levegő tisztasága és a csendesség), ugyanakkor szembeötlő, hogy az összes értékelt szempont alapján a városok környezeti állapotát (különösen a levegő szennyezettségét és a zajt) ítélték meg legrosszabbnak a válaszadók. Szintén számottevő a községek előnye a szomszédság és a közbiztonság tekintetében is. A szomszédság kérdésében jelentkezhet talán leghatványozottabban az „önmagunk igazolásának jelensége”, azaz ha már elköltöztünk egy másik helyre, legalább elégedettek legyünk vele, hiszen ellenkező esetben – némileg – saját hibánkat ismernénk be.

A városkörnyéki községek ellátottságát, illetve egyes alapintézmények elérhetőségét ugyanakkor jóval gyengébbnek ítélik meg a városkörnyéki községek vonatko-

4. táblázat. A korábbi (városi) és a jelenlegi lakás, lakókörnyezet megítélése a kiköltözők véleménye alapján az összes vizsgált „vidéki” városban és környékén

Mutató	Városok	Községek	Különbség*
Természeti környezet	2,97	4,55	1,58
A levegő tisztasága	2,80	4,59	1,79
Zajártalom	2,75	4,39	1,64
Szomszédság	3,89	4,43	0,54
Közlekedés	4,49	3,64	-0,85
A munkahely elérhetősége	4,47	3,80	-0,67
Élelmiszerbolt elérhetősége	4,69	4,00	-0,69
Szolgáltatások elérhetősége	4,59	3,34	-1,25
Infrastrukturális ellátottság	4,59	3,88	-0,71
Közbiztonság	3,45	4,31	0,86

Pontértékek: 1 = nagyon rossz, 2 = rossz, 3 = közepes, 4 = jó, 5 = kiváló

* A községek és a városok pontértékének különbsége

Forrás: saját kérdőíves felmérés.

5. táblázat. A korábbi (városi) és a jelenlegi lakás, lakókörnyezet megítélése a kiköltözők véleménye alapján a vizsgált alföldi városokban és környékükön

Mutató	Városok	Községek	Különbség*
Természeti környezet	2,94	4,50	1,56
A levegő tisztasága	2,84	4,57	1,73
Zajártalom	2,72	4,43	1,71
Szomszédság	3,78	4,44	0,66
Közlekedés	4,43	3,56	-0,87
A munkahely elérhetősége	4,30	3,43	-0,87
Élelmiszerbolt elérhetősége	4,61	4,12	-0,49
Szolgáltatások elérhetősége	4,46	3,35	-1,11
Infrastrukturális ellátottság	4,45	3,81	-0,64
Közbiztonság	3,39	4,38	0,99

Pontértékek: 1 = nagyon rossz, 2 = rossz, 3 = közepes, 4 = jó, 5 = kiváló

* A községek és a városok pontértékének különbsége

Forrás: saját kérdőíves felmérés

zásában, mint magában a városéban. Nem meglepő módon a legnagyobb különbség éppen a szolgáltatások elérhetősége tekintetében figyelhető meg, hiszen e szolgáltatások egy része kifejezetten városi funkció, s a falvakban – nem utolsósorban a kisebb településméret következtében – nem vagy alig találhatóak meg.

Ha markáns különbségek nem is mutatkoztak az Alföld és a vidék egésze között, azért mégis érdemes néhány megállapítást tenni. A természeti adottságok (természeti környezet, zaj, levegő tisztasága) tekintetében csak alig tértek el az alföldi városok az ország egészétől, ami e városok múltja (erőteljesebb agrár-, gyengébb ipari jelleg, nagyobb terület, ritkább beépítés) alapján meglepőnek tűnik. Jelentősebb az eltérés

ugyanakkor az elérhetőségi mutatóknál. A munkahely elérhetősége mind az alföldi nagyvárosokban, mind a környező községekben rosszabb, mint a megfelelő országos adatok; különösen számottevő az eltérés a városkörnyéki községek vonatkozásában (3,80-as országos, 3,43-as alföldi értékelés), melynek oka a városi munkahelyek nagyobb távolságában és kisebb számában keresendő. Ugyanakkor az élelmiszerbolt elérhetősége a nagyobb lélekszámú alföldi városkörnyéki községekben jobb, mint országosan. A szolgáltatások elérhetősége tekintetében e két hatás (kedvezőtlenebb gazdasági helyzet és nagyobb népességszám) eredőjének következtében az alföldi falvak értéke az országgal megegyező.

Érdeemes összehasonlítani az egyes városokat és környékeiket is. A dolgozat terjedelme miatt nincs lehetőség minden egyes kérdéskörre kitérni, ezért csak néhány jellemző eltérés bemutatására vállalkozhatunk. Azon városokat, ahonnan tíznél kevesebb kérdőív állt rendelkezésre (az Alföldön Szolnok), nem vontuk be a vizsgálat ezen részébe.

Szembeötlő, hogy a 6. táblázatban szereplő adatok szórása igen kicsi, azaz a fő különbség nem az egyes városok között, hanem a városok és a környező községek viszonylatában vannak. Az infrastrukturális ellátottság tekintetében csak Debrecen emelhető ki, s megjegyzendő, hogy mind az infrastruktúra, mind a szolgáltatások elérhetősége vonatkozásában Szeged és Békéscsaba kapta országosan is a legrosszabb eredményeket.

6. táblázat. A korábbi (városi) lakás, lakókörnyezet megítélése néhány szempont alapján a kiköltözők véleménye szerint

Város	Természeti környezet	A levegő szennyezettsége	Szolgáltatások elérhetősége	Infrastrukturális ellátottság
Ország össz.	2,97	2,80	4,59	4,59
Békéscsaba	2,98	2,69	4,40	4,29
Debrecen	2,87	2,63	4,66	4,80
Kecskemét	2,94	3,00	4,49	4,50
Nyíregyháza	2,95	2,60	4,57	4,45
Szeged	2,99	2,98	4,44	4,34

Pontértékek: 1 = nagyon rossz, 2 = rossz, 3 = közepes, 4 = jó, 5 = kiváló

Forrás: saját kérdőíves felmérés.

A városkörnyéki községek megítélésében szembeötlő, hogy a Békéscsaba környéki falvakat csaknem minden mutató esetében rosszabbnak értékelték, mint az országos átlag. Az itteni kérdőívek egy része a város gyengén ellátott egyéb belterületeiről származik (Fényes, Gerla, Mezömegyer), másik felük pedig önálló községek-ből, melyekben a kisléptékű kiköltözési folyamat nem jelentett még számottevő dinamizáló tényezőt. Az országos átlag fölé csak a Nyíregyháza és Debrecen környéki községek emelkednek néhány mutató tekintetében (7. táblázat).

7. táblázat. A jelenlegi (városkörnyéki) lakás, lakókörnyezet, megítélése néhány szempont alapján a kiköltözők véleménye szerint.

Községek az adott város környékén	Természeti környezet	Közlekedés	Munkahely elérhetősége	Szolgáltatások elérhetősége	Infrastrukturális ellátottság
Ország össz.	4,55	3,64	3,80	3,34	3,88
Békéscsaba	4,29	3,39	3,57	3,38	3,65
Debrecen	4,43	3,67	3,60	3,61	4,33
Kecskemét	4,54	3,66	3,82	3,24	3,88
Nyíregyháza	4,55	3,79	4,02	3,52	4,00
Szeged	4,63	3,50	3,57	3,43	3,53

Pontértékek: 1 = nagyon rossz, 2 = rossz, 3 = közepes, 4 = jó, 5 = kiváló

Forrás: saját kérdőíves felmérés.

Magyarországon, miként a klasszikus nyugati szuburbanizáció esetében is, a saját ház iránti igény döntő szerepet játszik a városokból való kiköltözésben. Természetesen ez nem meglepő, hiszen a kiköltözők zöme emeletes házakból, lakótelepekről érkezik. Országosan a kiköltözők 57%-a esetében döntő, további 11%-nál jelentős tényezőnek bizonyult a saját ház iránti igény a kiköltözés motivációi között. A saját ház általában nagyobb lakásméretet is jelent, ez utóbbit, mint döntő vagy jelentős befolyásoló tényezőt a kiköltözők 64%-a jelölte meg.

A saját ház iránti igény kiköltözésben játszott szerepéről adott véleményekben az egyes alföldi nagyvárosok közül Nyíregyháza emelkedik ki, ezt vélhetően a szabolcsi megyeszékhely alföldi léptékben viharos növekedési üteme okozta (8. táblázat). Az anyagi lehetőségek megváltozása ugyanakkor az előzőeknél kisebb szerepet tölthet be a kiköltözéseket kiváltó okok között. Ugyanakkor, míg országosan azok a válaszadók, akiknél az anyagi lehetőségek megváltozása nem vagy csak alig befolyásolta a kiköltözést, többségben vannak (45%) azokkal szemben, ahol ez döntő vagy jelentős tényező volt (35%), addig az Alföldön a két csoport aránya, ha minimális mértékben is, de fordított (40% „nem”, illetve 41% „igen”). Ez azzal a ténnyel együtt figyelemre méltó, hogy az észak-amerikai vagy a nyugat-európai modellben a jövedelmek folyamatos növekedése indukál egy kifelé áramlást a városközponttól a peremek felé (Johnston 1971). Magyarországon tehát ennek a szerepe jóval kisebb, sőt az Alföldön inkább a csökkenő reáljövedelem eredményezett sok esetben kiköltözést.

A hazai szuburbanizáció egyik sajátossága, hogy a kert, illetve a gazdálkodás szerepe jóval nagyobb, mint a nyugat-európai folyamatoknál (Bajmócy 1999; Timár–Váradí 2000). Országosan a kiköltözők csaknem fele jelezte, hogy e szempont fontos volt az új lakóhely választásánál, ám egyes alföldi megyeszékhelyek környékén (Debrecen, Békéscsaba, Szeged) ennél jóval nagyobb volt a kert, illetve a gazdálkodás szerepe, mutatva, hogy az Alföld ilyen irányú hagyományai tehát tovább élnek. Ugyanakkor a dunántúli városok nagy része esetében a gazdálkodás sze-

8. táblázat. A kiköltözés egyes szempontjainak értékelése a kiköltözésben való szerepe szerint

Város	Saját ház iránti igény		Kert/gazdálkodási lehetőség	
	Döntő/jelentős szempont (%)	Nem befolyásoló vagy jelentéktelen szempont (%)	Döntő/jelentős szempont (%)	Nem befolyásoló vagy jelentéktelen szempont (%)
Ország össz.	68,2	22,7	45,2	39,2
Békéscsaba	63,3	24,5	55,1	36,7
Debrecen	64,6	25,6	54,9	35,4
Kecskemét	69,6	25,0	44,0	47,3
Nyíregyháza	75,6	14,6	41,5	46,3
Szeged	65,0	27,1	50,4	27,3

Forrás: Saját kérdőíves felmérés

repe már jóval kisebb. Érdekes azonban, hogy emellett Kecskemét és Nyíregyháza környékén is alacsonyabbnak bizonyult a kert és a gazdálkodás jelentősége. Szintén jelentős tényező az olcsóbb telekhez jutás, hiszen a családi ház építéséhez szükséges telkek a többnyire zsúfolt városokhoz képest nagyobb szabad területtel rendelkező községekben olcsóbban szerezhetőek meg. Ezen kívül megjelennek a falusi élet előnyei (a környezet szépsége, a levegő tisztasága, a nyugodtság és a csend, a falusi élet szépsége, a falu mint közösség szerepe, földszintes ház), a családi okok (helyben élő rokonok, házasság, egészségügyi okok), s végül néhány esetben a helyben lévő munkahely és a „városból el” mentalitás is, mint a kiköltözést befolyásoló szempont.

5. ÖSSZEGZÉS

Úgy vélem, e tanulmány keretein belül újabb adatokkal sikerült alátámasztani azt, hogy a szuburbanizáció az Alföldön is megindult az 1990-es években. Ugyanakkor az is kiderült, hogy az alföldi szuburbanizáció intenzitásában nemcsak a Budapest környékén tapasztalható folyamattól marad el számottevően, de az ország dunántúli feléhez képest is jelentős a lemaradása. E hátrány leginkább földrajzi és gazdasági okokkal magyarázható, de megjelenik többek között a szuburbanizációs folyamat mértékében és a helyi önkormányzatok hozzáállásában is. Nagymértékben eltér a nagyvárosokból kiköltözők társadalmi összetétele is a dunántúlihoz képest, ugyanakkor a kiköltözés motivációiban (saját ház, olcsó telek, nagyvárosi ártalmak) az eltérés a „vidéki” Magyarország egyes területei között nem számottevő. A lakóhelyi szuburbanizáció mindezekkel együtt mégis az 1990-es évek belső migrációs folyamatainak egyik leglátványosabbika.

IRODALOM

- Bajmócy P. 1999: A szuburbanizáció sajátosságai Pécs környékén. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 127–138.
 Bajmócy P. 2002: A szuburbanizációt kiváltó okok a vidéki Magyarországon. In: Abonyiné Palotás J. – Becsei J. – Kovács Cs. (szerk): *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*. Szeged: Ypsilon Kiadó: 247–255.

AZ ELŐVÁROSI FEJLŐDÉS MIGRÁCIÓS VONATKOZÁSAI AZ ALFÖLDÖN

- Daróczi E. 1999: Ki a fővárosból – változások Budapest és az ország vándorforgalmában. In: Barta Gy. – Beluszky P. (szerk.): *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest: Regionális Kutatási Alapítvány: 69–90.
- Dövényi Z. – Kovács Z. 1999: A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 33–58.
- Izsák É. 1999: A települési sorrend megváltozása a szuburbanizációs index alapján a budapesti agglomerációban. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 83–92.
- Johnston, R. J. 1971: *Urban residential patterns*. London: Bell & Hyman.
- Kovács K. 1999: A szuburbanizációs folyamatok a fővárosban és a budapesti agglomerációban. In: Barta Gy. – Beluszky P. (szerk.): *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest: Regionális Kutatási Alapítvány: 91–114.
- Kovács R. 1999: A szuburbanizáció hatása az önkormányzatokra. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 59–80.
- Kovács Z. (szerk.) (1999): A szuburbanizáció jellemzői a budapesti agglomerációban (esettanulmányok). *Földrajzi Értesítő* 1–2: 93–125.
- Mészáros R. 1993: *Szeged elővárosi fejlődése*. Háttér tanulmány. Kézirat. Békéscsaba: MTA RKK..
- Süli-Zakar I. 1996: Debrecen gazdaságának és településszerkezetének történeti földrajza. In: Süli-Zakar I. (szerk.): *Tanulmányok Debrecen városföldrajzából II*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Társadalomföldrajzi Tanszék: 149–266.
- Tasan, T. – Kok, H. (1999): A Varsó körüli szuburbanizációs folyamat jellemzői az 1990-es években. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 159–172.
- Timár J. 1993: Az alföldi szuburbanizáció néhány sajátossága. In: Gurzó I. – Timár J. (szerk.) *Alföldi Tanulmányok XV*. Békéscsaba: Békés Megyei Képviselőtestület Önkormányzati Hivatala: 217–232.
- Timár J. 1999: Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő* 1–2: 7–31.
- Timár J. – Váradi M. 2000: A szuburbanizáció egyenlőtlen területi fejlődése az 1990-es évek Magyarországon. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk) *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs: MTA RKK: 153–175.
- Van den Berg, L., Drewett, R., Klaassen, L. H., Rossi, A., Vijverberg, C. H. T. 1982: *Urban Europe: A Study of Growth and Decline*. Oxford: Pergamon.
- Váradi M. 1999: Hová megyünk lakni? Szuburbanizációs minták és konfliktusok a budapesti agglomeráció budai oldalán. Esettanulmány. In: Barta Gy. – Beluszky P. (szerk.): *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest: Regionális Kutatási Alapítvány: 115–129.

MIGRATION-RELATED ASPECTS OF SUBURBAN DEVELOPMENT IN THE GREAT HUNGARIAN PLAIN

Péter Bajmócy

One of the most spectacular elements of inter-settlement internal migration in the 1990s was residential suburbanisation, which has transformed the physical appearance of the environs of large towns profoundly. This study (which is also part of a nationwide study) seeks to explore the regional differences in suburbanisation across large urban areas, paying special attention to the Great Plain. It also strives to provide a comprehensive picture of the causes that lie in residential suburbanisation in the Great Plain.

As one or even more statistical indicators fail to demarcate the various places affected by suburbanisation accurately enough, such indicators were complemented with the information gleaned from the results of surveys involving the respective local governments of 345 communities (of them, 71 are situated in the Great Plain) in the environs of towns. Local governments play a major role in co-ordinating suburbanisation. Nearly half of the local governments in the Great Plain that were included in the study offer some form of support to those who want to make the relevant place their home, primarily through providing reasonably priced building sites with some public utilities.

An analysis of the underlying motivations for migration suggests that, of all the factors investigated, it is natural environment in villages that appeals most to suburbanites both in the Great Plain and across the country. They found urban environmental conditions appalling. Perception of accessibility and supply of services was less favourable in townships than in towns.

In terms of intensity, suburbanisation in the Great Plain lags considerably behind suburbanisation not only in the environs of Budapest, but also in Transdanubia. The reasons for this include both geographical and economic ones, which are also reflected in the extent of suburbanisation and the attitude that local governments adopt towards it. The social composition of those who move out of large towns also differs from that in Transdanubia. However, in terms of reasons for moving out, no material differences can be detected across the various regions in Hungary.

TERÜLETI MOBILITÁS A NAGYKUNSÁGI TANYAVILÁGBAN

Molnár Melinda*

1. A TERÜLETI MOBILITÁS ÉRTELMEZÉSE TANYÁK ESETÉBEN

A területi mobilitás vizsgálata magában foglalja minden olyan mozgás vizsgálatát, amely területi egységek között zajlik, függetlenül a távolságtól, a rendszerességtől, a területi egységek nagyságától. A vizsgálat sokrétű, hiszen a mozgás motivációja, iránya, rendszeressége egyaránt összetett. Az elemzések során szükségszerű elkülöníteni a migráció és a cirkulációs mozgás folyamatát. Amennyiben lakóhely-változtatással együtt járó mozgásfolyamatokat elemzünk, akkor *migrációról*, amennyiben lakóhely-változtatással nem járó egyéb, például a mindennapi szükségletekkel, a lakó- illetve munkahellyel, iskolával, szabadidős tevékenységgel kapcsolatos mozgásokat vizsgálunk, úgy *cirkulációs mozgásról* beszélünk (Ekéné Zamárdi 1995).

Minden társadalmi csoport élettértől függő területi mobilitással jellemezhető. A tanyai népesség területi mobilitását alapvetően meghatározza az a tény, hogy a tanya nem önálló település. Része a települési szerkezetnek, ugyanakkor fizikailag el is különül attól. A tanyás települések sajátos társadalmi-települési megosztottságából egy sajátos területi mobilitás adódik. A tanyai népesség migrációs és cirkulációs mozgása ugyanis jelentősen eltér a belterületen élő, tanyákhoz nem kapcsolódó népesség életében jellemző területi mobilitás jelenségeitől. A különbség egyrészt abból adódik, hogy a lakóhely-változtatással együtt járó migrációs folyamatok elemzése során a tanyai ember, ha közigazgatásilag ugyanazon helyen (településen) élte is le életét, alapvetően különbséget tesz *belterületi és külterületi otthon* között. A különbség abból is adódik, hogy a tanyák és települési környezetük között kisebb-nagyobb távolság mérhető, ami szükségszerűen egy sajátos, a belterületen élők cirkulációs mozgásfolyamataitól eltérő területi mobilitást eredményez.

A területi mobilitás kérdésének vizsgálata tanyák esetében tehát abból kell kiinduljon, hogy a tanya egy olyan sajátos települési-társadalmi szerkezetiség, amely része az anyatelepülés egészének, ugyanakkor megjelenésében szórványos elrendeződésű. A tanyatulajdonos, a tanyán élő népesség és a tanyák földrajzi környezete közötti területi mobilitás kutatása egyrészt a közigazgatási határ átlépésével nem járó, anyatelepüléshez való kapcsolódás, másrészt pedig a közigazgatási határ átlépésével járó, környező településekkel való kapcsolat vizsgálatát jelenti. A közigazgatási határ átlépésével nem járó mozgásfolyamatok kiemelését és tanulmányozását a tanyás települések megosztottsága indokolja. Nevezetesen, hogy az ilyen települések zárt belterületre és szórvány jellegű külterületre tagolódnak.

---

* Dr. Molnár Melinda PhD. egyetemi adjunktus, Szent István Egyetem, Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Intézet, Vidékfejlesztési Tanszék, Gödöllő

2. A DIFFERENCIÁLT TANYAI TÁRSADALOM ÉS A TERÜLETI MOBILITÁS

A területi mobilitás jellege a tanyák esetében nem csupán a vizsgált területi egységek térbeli elrendeződésétől függ. Alapvető különbségekre derül fény, ha a vizsgálatban különbséget teszünk a tanyai népesség különböző csoportjai között. Amikor ugyanis a tanyai népességet vizsgáljuk, nem egy homogén társadalmi csoportot elemzünk. A tanyai népesség sokféleképpen osztályozható. A területi mobilitás szempontjából *a tanyával rendelkező, de valamely település belterületén (általában az anyatelepülésen) élők, valamint a tanyával rendelkező, tanyán élők társadalmát azonban mindenképp szükségesnek tartom elkülöníteni.*

A tanyával rendelkezők és tanyájukon élők területi mobilitásának jellegzetessége abból adódik, hogy a tanya nem önálló település, lakói részei egy falu, egy város társadalmának. Igaz, a tanyán élők lazábban kapcsolódnak az anyatelepüléshez. A tanya számukra nem csupán a megélhetés, hanem a családi élet, a pihenés helye is. Ugyanakkor számtalan intézmény és szolgáltatás számukra is nélkülözhetetlen. Ebből adódóan a tanyán élők mindennapi tevékenységének egy része szorosan hozzáfűzi a tanyai embert valamely település (általában az anyatelepülés) belterületéhez. Ez a fajta speciális területi mobilitás tehát a mindennapi élet különféle tevékenységi területéhez köthető, egész éven át tartó, rendszeres jelenség.

3. KAPCSOLAT AZ ÁLLANDÓAN ÉS AZ IDŐSZAKOSAN LAKOTT TANYÁK KÖZÖTT

A tanyával rendelkező, de valamely település belterületén (általában az anyatelepülésen) élők, valamint a tanyával rendelkező, tanyán élők társadalmát élesen egymástól nem lehet elválasztani. E két csoport között egy sajátos *időbeli* folyamatkapcsolat létezik. Ennek létét a Nagyunságban folytatott vizsgálataim is igazolták¹. Az itt végzett felmérés során egyértelműen az derült ki, hogy a települések belterületén élő tanyatulajdonosok jelentős része, főleg az idősebbek eredetileg tanyán éltek, innen költöztek be – többnyire – az anyatelepülés belterületére. A belterületi otthon tehát időbeli követője a tanyai otthonnak. Erről a jelenségről olvashatunk Erdei Ferenc (1976) „Magyar tanyák” című munkájában is, igaz más társadalmi összefüggésben. A 20. század első harmadában ez a területi mobilitás még egyértelműen a tanyai gazdaság fiatalabb nemzedéknek történő átörökítésével volt kapcsolatban, melynek során a fiatalok az idősebb generáció tapasztalatait is átvéve, ilyen módon vitték tovább a gazdálkodást. Azaz az idősebbek belterületre költözésével párhuzamosan a fiatal nemzedék lett a tanya új gazdája. Ebben a korban tehát az idősebb nemzedék területi mobilitása inkább a belterület, a fiatalabb nemzedéké pedig inkább a külterület felé irányult. Mára ez a kép sok tekintetben megváltozott a Nagyunságban. Az idősebb nemzedék belterületre költözése ma is megfigyelhető, bár

¹ A Nagyunság egy történetileg összetartozó település csoport, melytől csak *Kunszentmárton* különül el térben. A hat település a következő: *Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunmadaras, Kunszentmárton és Túrkeve*

sokan vannak, akik nem kívánják elhagyni tanyai otthonukat, noha erre volna módjuk. A tanyán élők korfája előregedő népességről tanúskodik. Az állandó tanyai kintlakást választó tanyatulajdonosok fele a Nagykunságban 36–62 év közötti, további 36% pedig 62 év feletti (Molnár 2001). A tanyára költözést nem a fiatal generáció választja, különösen nem a családos fiatalok.

4. A TERÜLETI MOBILITÁS MÚLTBELI JELLEGZETESSÉGEI A NAGYKUNSÁGBAN

A Nagykunság tanyavilágának múltbeli jellegzetességeiről többnyire ugyan nem a területi mobilitás vizsgálatának céljával készültek tanulmányok, ám ezek mégis fontos adalékok a területi mobilitás korábbi jelenségeinek rekonstrukciójához.

A tanyával rendelkező, de valamely település (általában az anyatelepülés) belterületén élő népesség területi mobilitásának egyik múltban élő, mára lényegében megszűnt jellegzetessége a Nagykunságban, hogy – mint Bellon Tibor (1973) még a 20. század hetvenes éveiben Karcag esetében jelzi – a tanyatulajdonosok tavasszal tanyára költöztek, majd ősszel a városba húzódtak. Ezt a cirkulációs mozgást tehát a mezőgazdasági munkák kezdetekor a tanyára történő „kiáramlás”, a munkák elvégzésekor a tanyáról történő „visszáramlás” jellemezte. A kilencvenes években végzett terepi kutatások (Molnár 2001) ennek a periodicitásnak a létét már ilyenformán nem igazolták. A gazdálkodást folytató tanyatulajdonosok ma ritkán töltenek kint tanyájukon egy-egy éjszakánál többet. Ennek oka egyrészt, hogy a mezőgazdasági munka ma elsősorban a munka felügyeletét jelenti. Másrészt a benzin- és gázüzemű motorok, autók és teherjárművek elterjedtségének korában a tanya és a belterületi otthon közötti utazás időtartama (természetesen kedvező útviszonyok esetén) nem vállalhatatlan akár nap mint nap.

A tanyával rendelkező, tanyán élő népesség területi mobilitásának egy mára leűnt formáját a 20. század hetvenes éveiben a reformkommunizmus „új magyar agrármodellje” hívta életre. A nagyüzemi mezőgazdaság mellett legalizálódott mezőgazdasági kistermelés eredményeképp a nagykun tanyákon a tanya a fiatalok anyagi gyarapodásának lehetőségévé vált. A tanyán jószágneveléssel néhány év alatt a fiatalok elérhették, hogy városra költözhessenek, átadva helyüket újabb tanyalakóknak (Bellon 1973). Ez idő tájt tehát egy olyan sajátos tanyára áramlás indult meg, melynek aktív résztvevői a család- és otthonalapítás előtt álló fiatalok voltak. Természetesen a jelenséget a kor agrárpolitikai viszonyai tartották fenn. A mezőgazdaság holtvágányra kerülése után a kilencvenes években végzett kutatás éppen ezért érthetően ezt a területi mobilitást már nem rögzíthette (Molnár 2001).

5. A TERÜLETI MOBILITÁS JELLEGZETESSÉGEI A NAGYKUNSÁGBAN NAPJAINKBAN

A tanyai népesség életében a területi mobilitás mai jellegzetességeinek kutatása a Nagykunságban egyrészt a közigazgatási határon belüli, másrészt az azon kívül zajló mozgásjelenségek vizsgálatát jelenti, természetesen különbséget téve *a tanyával*

rendelkező, de valamely település belterületén (általában az anyatelepülésen) élők és a ténylegesen tanyán élők társadalma között. E kérdéskör kutatása során lehetőség nyílik továbbá arra is, hogy a mozgásjelenségek alapján megrajzoljuk, miként formálódik a tanyai népesség életén keresztül a nagykun települések közötti kapcsolat.

Az eredmények egy 1999-ben végzett tanyafelmérésen alapulnak, melynek során (összesen 341) kérdőívvel állandóan (121 tanya) és időszakosan lakott tanyák tulajdonosait kerestem fel.² Mindkét tanyatípusban a földhivatali nyilvántartások szerinti tanyák mintegy 40%-áról gyűjtöttem információt.³

A belterületen élő tanyatulajdonosok területi mobilitásának sajátosságát a belterületen élő egyéb népességgel szemben – mint a fentiekben kiderült – alapvetően a tanyán végzett tevékenység adja. A kutatás során szerzett tapasztalatok szerint a tanyák a Nagykuságban nem mentek át jelentősebb funkcionális átalakuláson. Ma is alapvetően a mezőgazdasági tevékenység színhelyei. A tulajdonosok területi mobilitása tehát a mezőgazdasági tevékenységhez igazodik. A belterületen élő mai tanyatulajdonosok közös ismérve, hogy még dologidőben is ritkán töltenek tanyájukon egy-két esténél többet.

Ahol a tanya a növénytermesztés színhelye, ott a mozgásfolyamatok a vetéssel kezdődnek és az aratással, betakarítással végződnek. A legtöbb tanyaival rendelkező gazda azonban jószágot is tart. A jószágot is tartók két csoportba sorolhatók. Egy részük télidőben az értékesítésre nem került jószágállományt takarmányostul városi, községi otthonába szállítja, s tavasszal költözteti ki újra. Ilyenkor ismét egy nagyobb állatállományt nevel, és ilyenkor rendszeresen föl is keresi tanyáját. A jószágtartók másik csoportja télen-nyáron kint tartja a jószágot. A tanyaára cselédet fogadnak. A tanya tényleges tulajdonosának a feladata ily módon csupán a tanyai gazdaság felügyeletére korlátozódik. Ebben az esetben a tanyaára látogatás részükről rendszeres, de nem szükségszerűen mindennapos.

Az állandóan tanyájukon élők esetében a területi mobilitás összetettebb jelenség. Tapasztalataim szerint az állandóan lakott nagykun tanyák túlnyomó része ugyan az anyatelepüléshez esik közel, tehát elméletileg az anyatelepülés vonzásában van, valójában azonban a mindennapi szükségletek, a munkahely- iskola, a szabadidős tevékenység kapcsán nem kizárólag az anyatelepülés a célpont. Mivel az ügyek elintézése *utazáshoz* kötődik, ezért amikor a tanyatulajdonos felszáll a buszra vagy vonatra, vagy beül az autójába, általában a számára valamilyen szempontból optimális útirányt választja, de ez korántsem biztos, hogy mindig az anyatelepülés kiválasztását jelenti. Két vagy több lehetséges útirány közül a választást döntően két tényező

² *Állandóan lakott* az a tanya, ahol a tanyatulajdonos egész éven át a tanyáján lakik, épp ezért az állandó lakcíme a tanya címe. *Időszakosan lakott* az a tanya, ahol a tanyatulajdonos az év nagy részét belterületi házában tölti, épp ezért valamely település (többnyire az anyatelepülés) belterületén rendelkezik állandó lakcímmel.

³ Itt fontos megjegyezni, hogy Kunmadaras esetében nem került sor állandóan lakott tanyák vizsgálatára. Ennek oka az, hogy a hivatalos statisztikák szerint mindössze egyetlen ilyen tanya létezik. Az erről kapható eredmények nem összevethetők a többi település hasonló tanyatípusával, épp ezért vizsgálatától szükségszerűnek tartottam eltekinteni.

határozza meg: egyrészt az utazási távolság (*még inkább az utazási idő*), másrészt a választható településeken kínálkozó választék. Természetesen vannak olyan esetek, amikor nem így merül fel ez a kérdés, mert az adott ügyet elintézni, az adott terméket megvásárolni csak bizonyos települése(ke)n lehet. Ennek a problematikának a feltárására a Nagykunság *állandóan lakott tanyáinak* tulajdonosai között 17 általam fontosnak tartott szükségletre, illetve azok kielégítésének helyszínére kérdeztem rá. A 17 potenciális úticél a következő volt: élelmiszer, ruházat, (háztartási) iparcikk, vetőmag és egyéb mezőgazdasági cikkek, piac, gázpalack-cseretelep, benzinkút, fodrászat, posta, körzeti orvos, fogorvos, egyéb szakorvos, gyógyszertár, templom, búcsú, hivatalos ügyek, szórakozóhely.

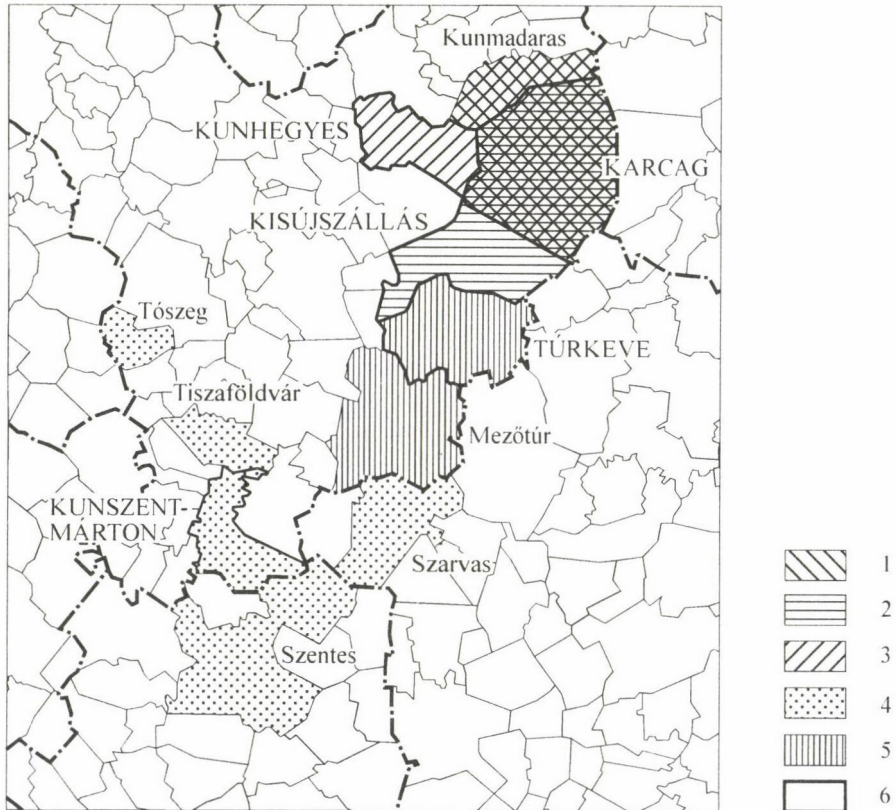
6. AZ ÁLLANDÓAN LAKOTT TANYÁK TULAJDONOSAINAK TÉRPÁLYÁI

Ahogy Mészáros Rezsőtől (2000: 29) olvashatjuk: „*a térpálya a térben történő elmozdulás irányának érzékeltetésére alkotott kifejezés*”. A térpályák vizsgálata a térben történő mozgás célpontja mellett a mozgás motivációjának vizsgálatát is megköveteli. A mozgás motivációját érdemes a mindennapi szükségletek szintjén tanulmányozni. A mindennapi szükségletekkel összefüggő térpályák elemzése a tanyatulajdonosok esetében jelenti egyrészt a *településen belüli* (pontosabban az anyatelepüléshez kötődő), és a *települést elhagyó* (más településbe irányuló) térpályák vizsgálatát. A mindennapi szükségletek kielégítésében jellemző térpályák elemzése azoknak az útirányoknak a megrajzolása, melyeket a tanyatulajdonosok tesznek meg, amikor az adott szükségleteket „elvégezik, elintézik”. Az *időszakosan lakott tanyák* tulajdonosai esetében ez a térpálya eléggé determinált, hiszen a mindennapinak nevezhető szükségleteket általában a lakóhelyüket jelentő község vagy város valamely intézményében, kereskedelmi egységében el lehet végezni. Az *állandóan lakott tanyák* tulajdonosai számára a mindennapi szükségletek ugyanakkor egy szövevényesebb térpályát rajzolnak ki. Külön vizsgálatra éppen ezért ez utóbbi tanyai népességcsoportban került sor (1. ábra).

7. AZ ÁLLANDÓAN TANYÁN ÉLŐK MOZGÁSFOLYAMATAIT MOTIVÁLÓ TÉNYEZŐK

A Nagykunság állandóan lakott tanyáinak tulajdonosai között a 17 vizsgált potenciális úticél nem egyformán van a térpályákra hatással (1. táblázat). Mindenkinél létező úticél csak az élelmiszer-beszerezés és a körzeti orvosi ellátás volt. A térpályákra legkevésbé hatással levő vizsgált szükséglet a templomi szertartás, a szórakozás és a búcsújárás volt. Túrkevéen, Kisújszálláson és Kunhegyesen például senki sem akadt a megkérdezettek között, aki eljárna szórakozni. Tapasztalatom szerint a Nagykunságban a tanyán élők mindennapját általában teljesen kitölti a munka és a szűk család, éppen ezért nemigen ápolnak más keretek között közösségi kapcsolatokat. Itt kell azonban megjegyezni, hogy ez csak nagy vonalakban igaz, és nem is mindenhol. Kunszentmártonban például a többi településtől eltérően több

1. ábra. Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunszentmárton és Túrkeve
 állandóan lakott tanyáinak napi térkapcsolatai
 Figure 1 The daily spatial relations of those in permanent residence on „tanyas”
 (farmstead settlements) in the environs of Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes,
 Kunszentmárton and Túrkeve

1: Karcag tanyáinak napi térkapcsolatai, 2: Kisújszállás tanyáinak napi térkapcsolatai, 3: Kunhegyes tanyáinak napi térkapcsolatai, 4: Kunszentmárton tanyáinak napi térkapcsolatai, 5: Túrkeve tanyáinak napi térkapcsolatai, 6: A vizsgálatban szereplő nagykun települések

1: The daily spatial relations of those in residence on „tanyas” in the environs of Karcag, 2: in Kisújszállás, 3: in Kunhegyes, 4: in Kunszentmárton, 5: in Túrkeve, 6: The communities in Great Cumania included in the study

Forrás: saját felmérés

olyan tanyatulajdonossal is találkoztam, akik rendszeresen – különösen télen – összejárnak, hogy megbeszéljék gondolataikat, kártyázzanak, vagy zenéljenek. Ezek teljesen spontán szerveződő baráti találkozások. Kunszentmárton állandóan lakott tanyáinak tulajdonosai más szempontból is eltérnek a többi település állandóan la-

1. táblázat: Az adott településen az állandóan lakott tanyák megkérdezett tulajdonosainak megoszlása az általuk felkeresett úticélok szerint (%)

Potenciális úticél	Túrkeve	Karcag	Kisújszállás	Kunszentmárton	Kunhegyes	Az állandóan lakott vizsgált tanyák átlaga
1	100	100	100	100	100	100
2	44	60	67	67	75	59
3	81	100	100	83	75	84
4	50	20	0	50	63	45
5	94	100	100	58	75	82
6	81	100	67	83	100	86
7	31	80	33	42	63	45
8	69	100	67	67	75	73
9	81	40	67	58	13	57
10	100	100	100	100	100	100
11	44	60	33	67	50	52
12	44	100	33	50	50	52
13	94	100	100	100	100	98
14	13	20	0	42	0	18
15	0	0	0	17	0	5
16	81	60	100	92	63	80
17	0	20	0	33	0	11

1: élelmiszer, 2: ruházat, 3: (háztartási) iparcikk, 4: vetőmag, műtrágya stb. (mezőgazdasági cikkek), 5: piac, 6: gázpalack-cseretelep, 7: benzinkút, 8: fodrászat, 9: posta, 10: körzeti orvos, 11: fogorvos, 12: más szakorvos, 13: gyógyszertár, 14: templom, 15: búcsú, 16: hivatalos ügyek, 17: szórakozóhely
Forrás: Molnár 2001

kott tanyáinak tulajdonosaitól. A templomba járás a vizsgált népesség harmadában jellemző volt, és ők általában sűrűbben is gyakorolják vallásukat. A református nagykun településeken legfeljebb a nagy egyházi ünnepekre mennek el a templomba járók. Mindent egybevetve úgy tűnik, hogy a Nagykuságban az állandóan lakott tanyák tulajdonosainak térpályáira legkevésbé a közösségi étellel kapcsolatos motivációk hatnak.

Ami a vizsgált potenciális úticélokot illeti, érdekes volt tapasztalni, hogy a *vetőmag és más mezőgazdasági cikkek* beszerzésében is csak a vizsgált tanyatulajdonosok fele volt érdekelt. Ez azért érdemel figyelmet, mert a tanyák a Nagykuságban hagyományosan a gazdálkodás telepei is. Annak, hogy nem volt általános a gazdálkodással összefüggő motiváció a vizsgált tanyatulajdonosok között, az egyik oka az, hogy a tanyák egy része a vizsgált térségben gazdaságilag nem hasznosított; csupán lakófunkciót lát el. A másik lényeges ok lehet, hogy a mezőgazdasági cikkek egy részét (főleg az eszközöket) egymás között cserélik, illetve ami a vetőmagot illeti, azt sok esetben a gazdák maguk termelik meg.

8. A CIRKULÁCIÓS MOZGÁSOK CÉLÁLLOMÁSAI A HAT NAGYKUN TELEPÜLÉSEN

A tanyán élők tehát ugyanúgy rendelkeznek a mindennapi szükségletek igényével, mint bárki más. Csak hogy mivel térben távol esnek a szükségleteket ellátó, kielégítő intézményektől, kereskedelmi egységektől, ezért ezek felkeresése szinte minden esetben utazáshoz kapcsolódik. Az utazás célpontjai között természetesen az anyatelepülés az első, de nem az egyetlen.

A 2. táblázatban összefoglalt adatokból az derül ki, hogy az állandóan lakott tanyák vizsgált népességében az igénybe vett szolgáltatások, elintéznivalók általában az anyatelepüléshez kötődnek. Ez megfelel annak a várához, miszerint a tanyák az anyatelepülésükkel együtt képeznek funkcionális egészet. A legkevésbé anyatelepüléshez a *ruhavásárlás*, a *postai ügyintézés*, a *tankolás*, a *vetőmag és egyéb mezőgazdasági cikkek* vásárlása, valamint a *szakorvosi ellátás* kötődött.

A *karcagi* állandóan lakott tanyák vizsgált tulajdonosai az anyatelepülésen kívül *Kunmadarasra* és *Berekfürdőre* járnak. *Kunmadarasra* csak a piac miatt, *Berekfürdőre* élelmiszerért, iparcikkekért, gázpalack-cserére, fodrászhoz, postára, körzeti orvoshoz, templomba és szórakozni. E két települést egyértelműen azok a tanyatulajdonosok keresik fel, akik e szomszédos településekhez térben közel élnek.

A *kisújszállási* állandóan lakott tanyák vizsgált tulajdonosai az anyatelepülésen kívül csak *Karcagot* szokták felkeresni, ha *szakorvosi ellátásra* van szükségük. Ennek oka, hogy itt található a *kisújszállásiak* szakorvosi ellátását is végző kórház.

A *kunhegyesi* állandóan lakott tanyák vizsgált tulajdonosai az anyatelepülésen kívül *Berekfürdőre*, *Kunmadarasra* és *Karcagra* járnak. *Berekfürdőre* körzeti orvoshoz, *Kunmadarasra* piacra, *Karcagra* pedig élelmiszerért, mezőgazdasági cikkekért, valamint szakorvoshoz. A Berekfürdő és Kunmadaras felé irányuló térpálya csak azokon a kunhegyesi határrészeken alakult ki, ahol a tanyatulajdonosok számára ezek a települések térben közel estek. A karcagi úticél létének fő oka viszont inkább az, hogy Karcag közintézményekkel, kereskedelmi egységekkel jobban ellátott.

A *kunszentmártoni* állandóan lakott tanyák vizsgált tulajdonosainak *Szarvassal*, *Szentessel*, *Tiszaföldvárral*, *Szolnokkal*, *Kunszentmárton-Kungyaluval* és *Kunszentmárton-Istvánházával* van kapcsolata. Kunszentmárton-Kungyalut és Kunszentmárton-Istvánházát külön vettem az anyatelepüléstől, noha ezek valójában Kunszentmárton városrag földrajzilag távolabb eső településrészei, melyek tehát közigazgatásilag Kunszentmártonhoz tartoznak. Ezek a településrészek azonban bizonyos földrajzi és intézményi önállósággal rendelkeznek, ami miatt leginkább egy kis falu képéhez hasonlíthatnak. Noha Kunszentmártonhoz tartoznak, mégis külön kezelendőnek tekintem őket, mivel a tanyatulajdonosok is különbséget tesznek a mindennapi szükségleteik kielégítése során Istvánháza, Kungyalu és Kunszentmárton között. *Kunszentmárton-Istvánháza* élelmiszerért, fodrászhoz, és hivatalos ügyeket intézni járnak. *Kungyalura* élelmiszerért, iparcikkekért, postára, körzeti orvoshoz

2. táblázat. Az állandóan lakott tanyák megkérdezett tulajdonosai úticéljainak kötődése az anyatelepüléshez (%)

Potenciális úticél	Túrkeve	Karcag	Kisújszállás	Kunszentmárton	Kunhegyes	Az állandóan lakott vizsgált tanyák átlaga
1	94	100	100	50	88	82
2	86	100	100	100	100	57
3	92	100	100	70	100	75
4	50	100	0	100	100	36
5	73	100	100	100	100	73
6	100	40	100	80	88	73
7	100	100	100	80	100	43
8	100	80	100	50	100	61
9	100	50	100	71	100	50
10	100	60	100	91	88	91
11	100	100	100	100	100	100
12	14	100	0	100	50	32
13	100	100	100	100	88	98
14	100	100	0	100	0	88
15	0	0	0	100	0	100
16	100	100	100	91	100	97
17	0	100	0	75	0	60

1: élelmiszer, 2: ruházat, 3: (háztartási) iparcikk, 4: vetőmag, műtrágya stb. (mezőgazdasági cikkek), 5: piac, 6: gázpalack-cseretelep, 7: benzinkút, 8: fodrászat, 9: posta, 10: körzeti orvos, 11: fogorvos, 12: más szakorvos, 13: gyógyszertár, 14: templom, 15: búcsú, 16: hivatalos ügyek, 17: szórakozóhely
Forrás: Molnár 2001

és szórakozni. Erre a két, Kunszentmárton városmagjától távolabb eső településrészre csak azok járnak, akik számára ez térben kedvezőbb. A többi településsel való kapcsolatot az tartja fenn, hogy bizonyos tekintetben jobban ellátottak, mint Kunszentmárton. *Szarvasra* mezőgazdasági cikkekért, *Szentesre* élelmiszerért, iparcikkekért, tankolni és szakorvoshoz, míg *Tiszaföldvára* szórakozni és gázpalackcsere céljából. *Szolnokra* pedig hivatalos ügyek miatt, továbbá szórakozni járnak.

A *túrkevei állandóan lakott tanyák* vizsgált tulajdonosai az anyatelepülésen kívül *Mezőtúrt* szokták még felkeresni, leginkább *élelmiszer, ruházati cikkek, iparcikkek, mezőgazdasági cikkek* beszerzéséért, továbbá a *piac* és az ottani *szakorvosi ellátás* miatt. A *túrkevei állandóan lakott tanyák* tulajdonosainak válaszaiból tehát egy olyan térpálya is kirajzolódik, melynek iránya *Mezőtúr* felé mutat. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy *Mezőtúrra* nemcsak azok járnak, akik számára térben az a közelebbi megoldás. Ennek a térpályának a kialakulását tehát nem csupán *Mezőtúr* térbeli közelsége ösztönzi, hanem az is, hogy *Mezőtúr Túrkevéhez* viszonyítva közintézményekkel, kereskedelmi egységekkel jobban és színvonalasabban ellátott.

Amint az a Nagykunságban tanyán élők úticéljainak vizsgálatából kiderült, a körúti mozgások az esetek döntő többségében nem lépik túl a közigazgatási határt. Az esetek nagyobb hányadában az állandóan tanyán élők is elsősorban az anyatelepülésen bonyolítják ügyeiket. Leginkább akkor nem, ha arra egyrészt objektíve nincsen mód, például nincs az anyatelepülésen szakorvosi ellátás, mezőgazdasági szakbolt, vagy nem megfelelő a választék az anyatelepülésen, illetve ha térben van közelebbi lehetőség.

9. ÖSSZEFOGLALÁS

A tanyás települések sajátos társadalmi-települési megosztottságából egy sajátos területi mobilitás adódik. A tanyákkal kapcsolatban beszélhetünk egy, a közigazgatási határ átlépésével nem járó és egy, a közigazgatási határok átlépésével járó területi mobilitásról. A tanyákat nemcsak térbeli, hanem társadalmi tagoltság is jellemzi, ami a területi mobilitásfolyamatokra nézve is következményekkel jár. A *belterületen élő tanyatulajdonosok* területi mobilitásához képest az *állandóan tanyájukon élők* területi mobilitása jóval összetettebb. Az állandóan tanyán élők is az anyatelepüléshez kötődnek elsősorban, de a mozgásfolyamatok célállomásai között egyértelműen szerepet kapnak a szomszédos települések, valamint a településhierarchia magasabb fokán álló környező települések is.

IRODALOM

- Bellon T. 1973: *Karcag város gazdálkodása* (Földművelés) Szolnok: Damjanich J. Múzeum.
- Ekéné Zamárdi I. 1995: A migráció és nemzetközi kutatása. *Acta Geographica Debrecina* 1994/95 No. 207.
- Erdei F. 1976: *Magyar tanyák*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Mészáros R. 2000: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*. Szeged: Ipsilon K. és Pedagógiai Szolgáltató Kft.
- Molnár M. 2001: A nagykunsági tanyavilág rendszerváltás utáni társadalmi-gazdasági helyzete. Doktori (Ph.D.) értekezés. Kézirat. Debrecen: DTE.

**SPATIAL MOBILITY OF RESIDENTS ON SCATTERED FARMSTEADS
IN GREAT CUMANIA**

Melinda Molnár

A study of spatial mobility between scattered farmsteads (“tanyas”) and their geographical environs includes both the exploration of means of mobility between “tanyas” and other communities, and the provision of an outline of the itineraries adopted by the people in residence on “tanyas”. A questionnaire survey on “tanyas” in the environs of six towns (Karcag, Kisújszállás, Kunmadaras, Kunhegyes, Kunszentmárton and Túrkeve) in Great Cumania, representing 40% (i.e. 341) of all the “tanyas” there, of which 121 are permanently inhabited, produced the following results:

People in permanent residence on “tanyas” choose different itineraries than do those in temporary residence.

People in temporary residence on “tanyas” commute between their town and the “tanya”, with the latter as their destination, especially when there is work to be done there. People in permanent residence on “tanyas” usually follow more intricate and extensive itineraries. They include the town as their base and the neighbouring communities, where they regularly go about their business. Although all the 17 reasons for travelling specified in the survey affect itineraries differently, each respondent mentions shopping for food and visiting the GP as their main consideration for selecting a destination.

The reasons why people in permanent residence on isolated farms travel more extensively include easy access to the places to be visited and a better institutional infrastructure there. The people in permanent residence on “tanyas” in the vicinity of Kunszentmárton have the most extensive system of spatial relations. It includes Kungyalu and Istvánháza, both situated in the administrative area, but further off the centre of the town, Szarvas, Szentes, Tiszaföldvár and Szolnok.

BOLGÁR KERTÉSZEK SZENTES KÖRNYÉKÉN

Mód László*

1. A BOLGÁR KERTÉSZEK MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁGON

A 19. század második felében a magyarországi nagyvárosok közelében feltűntek az intenzív zöldségtermesztéssel foglalkozó bolgárkertészek, akik jelentékeny hatást gyakoroltak a hazai kertkultúrára. Migrációjuk, elvándorlásuk háttérében elsősorban gazdasági, politikai tényezők rejlenek, amelyek arra készítették a kertészkedéssel foglalkozó népesség jelentős részét, hogy vándorbotot a kezükbe véve idegen országokban próbáljanak kenyérkereset után nézni.¹ A török megszállás alatt Trnovo környékén jelentős kertészeti központ alakult ki, amely a hadsereg igényeit elégítette ki. Az ország ipari fejletlensége ugyanakkor nem biztosította a felvevő piacot a zöldségfélék számára, a szétaprózódott birtokstruktúra pedig gátolta a kertészeti telepek kifejlődését. A bolgár kertészek természetési szakismeretüket elsőként a környező országokban próbálták meg kamatoztatni. Románián és Dobrudzsán keresztül Oroszországba is eljutottak, de egyes csoportjaik Lengyelországban, Németországban és Franciaországban is létesítettek kerteket (Boross 1973: 31–32).

A megélhetési és az értékesítési lehetőségekhez igazodva Magyarországon szétszórtan, egymástól viszonylag távol igyekeztek megtelepedni, hogy ne jelentsenek egymás számára konkurenciát (Peneva-Vincze 1981: 453–454). 1865-ben Káposztásmegyer határában öt bolgár 15 kat. holdat bérelt kertészkedés céljából Gróf Károlyi Istvántól. A Belgrád környékéről érkező kertészeket a korabeli szak-sajtó *szervianoknak* nevezte (Csoma 1987: 117). Az 1870-es években Aradon, Esztergomban, Nagyszebenben, Temesváron, Torontál-Almásán is megtalálhatóak kertészeik. Ebben az időszakban a főváros közelében, a Duna mindkét oldalán újabb telepek létesültek, amelyek a lakosság megnövekedett igényeit próbálták kielégíteni. A Körösök vidékére Temesvár környékéről érkeztek a bolgár kertészek. Gyula környékén az 1880-as, 90-es években jelentek meg az első bolgárok, akik a pósteleki határrészen, a Széchenyi uradalomtól béreltek földet. A vízhasználati engedélyek bevezetését követően jónéhány bolgár származású zöldségkertész került a nyilvántartásokba. Bogdanov Péter 1899-ben 7,5, 1904-ben 10, 1909-ben pedig 20 kat. hold földet bérelt Wenckheim Frigyes dobozi uradalmában. Ugyancsak bérelt földön gazdálkodott Pejkovics Iván borosjenői, Dimitrov Iván békéscsabai, Petrovics György nagypéli, Kovacsov Iván gyulavarsándi és Sztojkov Jordán pósteleki kertész is (Palov 1971: 554; Kósa 1967: 496–513). Kalocsán Ivanov József volt az első bol-

* Mód László muzeológus, néprajzkutató, Koszta József Múzeum, Szentes

¹ Az első bolgár családok a középkorban, Nagy Lajos uralkodása idején jelentek meg Magyarországon. A 18. század folyamán a háborúskodások miatt újabb és újabb csoportok hagyták el szülőföldjüket. 1737-ben 4600 katolikus bolgár menekült Olténiából Sztaniszlóvics püspök vezetésével a temesi bánóság területére. A bolgárok másik csoportja 1740 körül a resicabányai járásban telepedett le (Csoma 1987: 117).

gár kertész, aki 1914 előtt telepedett le a városban. Hubanov Dimitrov György, Ivanov József unokaöccse, egy évig nagybátyjánál dolgozott, majd 1922-től lett önálló kertész (Dimitrov 1973: 143–145). Avramov Illés 16 évesen, 1905-ben érkezett Magyarországra. Kiskunfélegyházán dolgozott bolgár kertészeknél. 1920-ban költözött Szegedre, ahol először a Szécsi tanyát bérelte (Csizmazia 1999: 15–16). Cegléd környékén az első bolgár kertészek (Atanasz Szirakov és Todor Kirov) 1929-ben telepedtek le. Az 1930-as, 40-es években a város közelében 20–30 kertész dolgozott (Surányi 1981: 174–176).

A Magyarországon megtelepedő bolgárok összefogására, az egymás közötti kapcsolatok szorosabbra fűzése céljából az 1910-es években kulturális intézmények, egyesületek alakultak. 1914-ben jött létre az első Bolgár Kertésztársaság, 1917-ben megnyílt Budapesten az első bolgár iskola, 1922-ben pedig az „Ivan Vazov” olvasókör. 1923-ban Miskolcon újabb iskola alakult. 1933-ban felépült Budapesten a Cirill-Metód templom, 1957-ben megkezdte működését a Georgi Dimitrov kultúrház (Peneva-Vincze 1981: 455). Az 1970-es évek elején Magyarországon mintegy 586 bolgár kertész család tevékenykedett (Boross 1973: 34).

2. TERMESZTÉSI ELJÁRÁSOK

Az Alföldön letelepedő bolgár kertészek száma ugyan nem volt jelentős, ám az általuk alkalmazott és meghonosított termesztési eljárásokkal és technikákkal a magyar lakosság is megismerkedett. A 19–20. század fordulójára szinte mindenütt a bolgár rendszerű kertkultúra vált meghatározóvá. A bolgárok növényápolási ismeretei széles körűek voltak. Élén jártak az új zöldségfajták és zöldségfajok termesztésében és elterjesztésében. A paprikafajták közül a Szopóckit, a kalinkói zöld régebbi formáját, a Kalinkuszit, a Narancspaprikát, a Nagyeröst, a Kiseröst, a Kosszarvút, a Paradicsompaprikát, a Királypaprikát, a Pestenszkit és a Cukorpaprikát termesztették, de a hazai fajtákat is előnyben részesítették. Tevékenységükhöz fűződik a padlizsán, a spárgatök és a póréahagyma elterjesztése is (Csoma 1987: 140).

A növényeket melegágyi hajtatással és árasztásos öntözéssel termesztették. A palántaneveléshez szükséges magot előcsíráztatták. Kezdetben a bolgárok gyékény- és nádtakarókkal dolgoztak. A ló- és marhatrágya keverékét betaposták a kiásott ágyásokba, majd földet hantoltak rájuk. A századfordulótól kezdve már melegágyi üvegeket is használtak. A talajbeosztást tavasszal a vízvezető árkok helyének kijelölésével és a köztes terület felásával, trágyázásával kezdték (Csoma 1987: 126, 130). A kert minden talpalatnyi helyét hasznosították. A barázdákra (kaval) kerültek a kevés vízigényű termények (Boross 1973: 46). Az öntözés során az ágyásokat, azaz a fiterákat vízzel árasztották el.

A bolgárok igyekeztek természetes vízfolyások mellett megtelepedni. Az öntözővíz kiemelése a bolgárkerék (dulap, asma dulap) segítségével történt. A szerkezet három részből állt: egy fából ácsolt, tengely körül forgó kerékből, egy fogaskerékből és az utóbbihoz csatlakoztatott egykarú emelőből. A bolgárkerék két alaptípusát különböztethetjük meg. A vízbe merülő szerkezet 12–13 méterre emelte fel az öntözővizet, ami facsatornákon jutott el a kertbe. A víz szintjétől függetlenebb volt a

vödörös vagy lánckoszorús típus. A bolgárkereket állati erővel mozgatták. Háromféle öntözést, a fakasztót, a nevelőt és az érlelőt különböztették meg egymástól. A két világháború között a bolgár kertészek többsége motoros vízkiemelésre tért át (Boross 1973: 35–38).

A kertészek sajátos kapákat használtak. A nagyméretű, félköríves motikát az öntözőárkok igazításánál alkalmazták. A csapa és a kalisztrija pedig a zöldségek közeinek lazítására szolgált. A kétágú dikellel a szántás után a hantokat munkálták el, de melegágykészítés és trágyabehúzás idején is használták (Boross 1973: 40–41). A piaci előkészületek a zöldségfélék szedéséből, tisztításából és csomózásából álltak. A szedéshez félkör alakú kiskosarat, valamint nagyméretű hátikosarat használtak. A zöldségféléket lovaskocsin szállították, amelynek oldalait deszkákkal magasították (Boross 1973: 48).

A Bulgáriából érkező vállalkozók és munkásaik nem a végleges letelepedés szándékával érkeztek Magyarországra. Jó néhányan a téli hónapokra visszatértek szülőföldjükre, mások pedig évek elteltével, némi vagyonra szert téve utaztak haza.

A bolgár kertészek sajátos munkaközösségben, ún. druzsesztvóban dolgoztak. A vezető gazda, a narednik irányította a munkát. A tagok meghatározott összegű pénz-biztosítékot helyeztek el nála, részesedésüket pedig a tiszta jövedelemből számították ki. A vállalkozók munkásaik többségét szülőföldjükön toborozták. Ez a társulási forma hamarosan megszűnt, a munkaerőt pedig saját családjukból vagy a helyi bér-munkásokból biztosították. A bérelt föld terjedelme rendszerint a gazda tőkeerejétől függött. A két világháború között nem volt ritka a 40–60 kat. holdas kertészet sem (Boross 1973: 33; Csoma 1987: 135–136).

3. BOLGÁROK SZENTES KÖRNYÉKÉN

Szentes környékére a bolgár kertészek bevándorlása az 1870-es évek közepétől az 1940-es évek végéig tartott. Többségük csak idénymunkát vállalt, ami azt jelentette, hogy a téli hónapokra visszatértek szülőföldjükre. Voltak azonban olyanok közöttük, akik a város határában új hazára leltek. Szentesen és Szegváron ma is élnek leszármazottaik. Ide sorolhatóak a szentesi Conkov, Todorov, Dimitrov és a szegvári Ivanov és Nedelkovics utódok. Egy 1949-ben készült összeírás szerint a Kurcából a következő bolgárok öntözték kertjüket: Kosztov Tódor (3 kat. hold 1341 négyszögöl), Id. Ivanov Gergely (2 kat. hold 136 négyszögöl), Ivanov Gergely (3 kat. hold 109 négyszögöl), Ivanov Imre (3 kat. hold), Todorov Illés (1 kat. hold 1434 négyszögöl), Conkov K. György (2 kat. hold 152 négyszögöl), Balokov Márton (2 kat. hold 179 négyszögöl), Sztobjanov György (2 kat. hold 1312 négyszögöl), Ivanov Stefán (1460 négyszögöl).²

Az első bolgár kertészek megtelepedésének körülményeit Czibulya Ferenc önéletrajzi ihletésű munkájából ismerhetjük meg. A bolgárok 1875 decemberében jelentek meg Szegváron, majd Károlyi László Úsztató-majori birtokán 30 kat. holdas

² Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fiókleveletára. V.B 184. a. 54.d. Szentes város mérnökének iratai. 1905–1950.

kertészetet hoztak létre. Az első kertészek négyen voltak, név szerint a következők: Sztefán Ruszev Canev, Iván Dimitrov Kosztadinov, Sztोजan Ilija Moszkov és Petrov Ivanov Lazarov. Mindannyian Plovdivból érkeztek. 1878-ban Szegvárra 30 fős bolgár csapat érkezett. 1881 tavaszán az Úsztató-majorban dolgozó kertészek szétszéledtek az ország különböző részeire. Tizenhét a Dunántúlon telepedtek le. Hatan Pécs környékén, négyen Dunaföldváron, négyen Cecén, ketten Tolnán és Bogyiszlón folytatták mesterségüket. A szegvári bolgárok közül négyen Orosházára és Berettyóújfaluba, ketten pedig Csongrádra költöztek (Czibulya 1987: 101–102).

Az úttörőket újabb és újabb bevándorlók követték, akik közül jó néhányan végleg letelepedtek Szentes környékén. Nedelkovics Miklóst és társait a szegénység készítette arra, hogy elhagyják szülőföldjüket. Szegváron a Károlyi uradalomban dolgoztak először. Kosztov Iván 1941-ben jött először Magyarországra, de a háború miatt vissza kellett térnie hazájába. 1947-ben újból vándorbotot vett a kezébe és Szentesen maradt. A bolgárok alkalmazottként vagy haszonbéresként kezdtek dolgozni, de volt, aki százalékosnak szerződött. Ivanov Gergely és Encsev György 1916-ban feles művelés alá fogta a Sós család tulajdonában lévő három holdnyi birtokot. Sósék adták a vizet, a trágyát, a palántaneveléshez szükséges magokat, elvégezték a fogatos munkát, valamint az állomásig szállították a termést. Kosztov Tódor 1928-ban érkezett Magyarországra. Encsev György hívta százalékosnak a Zsoldos kertészetbe, amelynek 1931-től a vezetője lett. A munkavállalást követően a bolgárok néhány esztendő elteltével annyi tőkére tettek szert, hogy földet is tudtak maguknak vásárolni. Nedelkovics Miklós Szegváron a Kurca-parton vett tanyát. Ártézi kutat fúratott, amelyből palántáit öntözte. A Kurcából 1937-ig bolgárkerékkel emelték ki a vizet, majd áttértek a szivattyúmotoros locsolásra. Az emlékezet szerint a nagypapa 12 kisholdon gazdálkodott. A családnak a faluban is volt háza, ahova az idősödő Nedelkovics Miklós beköltözött, miután fia, Nedelkovics László átvette a tanyai gazdaságot. A bolgár kertész bizonyos munkák elvégzésére ún. „hónapos” lányokat alkalmazott, akik havi bérezésben részesültek. Feladatuk a palántázás, a kapálás, a termények szedése és piaci előkészítése volt. 1929-ben 7 bolgárt hozott a tanára, akik feles művelést folytattak. Két évig maradtak Nedelkovicséknál, majd önállóan kezdtek gazdálkodni. A tanyához két hold Kurca-meder tartozott. A folyóparton termő nádból és gyékényből készítették a melegágyakat körülvevő kerítést és a takarókat. A család *Kalinkói Zöld* és *Fehér*, valamint *Szervian* paprika mellett padlizsán, káposzta, karalábé, uborka, dinnye, zöldhagyma, sárgarépa, zeller és gyökér termesztésével is foglalkozott. A terményeket Mindszinten, Vásárhelyen, Kisteleken, Orosházán, Kunszentmártonban és Makón értékesítették. Dimitrov Rudolf az 1900-as évek elején érkezett Szentesre. Eleinte haszonbéres földön gazdálkodott, majd az első világháború után saját földterületet vásárolt. Paprikát, paradicsomot, dinnyét termelt. Az árut főként helyben értékesítette. Ivanov Imre az 1910-es években rendszeresen bérelt a szegvári községi földből. Az 1916/17-es gazdasági évben az általa művelt haszonbéres terület elérte a 18 kat. holdat.

A megtelepedő bolgár kertészek szinte mindegyike helybeli lányt vett feleségül. Ivanov Jordán 1904. december 3-án vette el Csentes Máriát, Gancsov István pedig

1905. január 11-én házasodott össze Szücs Eszterrel Szegváron. A szentesi Dimitrov Rudolf 1913-ban esküdött Molnár Teréziával. Jónéhány esetben kiváló ismerkedési alkalmat jelentett a közös munka, a kertészkedés. Nedelkovics Miklós felesége, Oláh Terézia a tisztartó szakácsnőjének a lánya volt. Együtt dolgozott a bolgár kertészekkel az uradalmi kertben és ott ismerkedtek össze. Kosztov Iván feleségét kertészkedés közben ismerte meg. Dolgosnak tartotta, és elvette feleségül 1950-ben.

A vegyes házasságokból született gyermekek nem vitték tovább a görögkeleti hitet, az anya vallását követték. Dimitrov Teréziát katolikusnak, Todorov Cirillt pedig reformátusnak keresztelték. A visszaemlékezések szerint a kertészek a nagyobb ünnepeken rendszeresen felkeresték a szentesi görögkeleti templomot. Egymással is tartották a kapcsolatot. Szentesen a Kenyeres-féle vendéglőben találkoztak, ahol a pesti bolgár felvásárlók is rendszeresen megjelentek. A szentesi bolgár családok rendszeresen összejártak disznótorok és lakodalmak alkalmával. A Szentesen és Szegváron élő bolgár kertész családok közötti kapcsolatokat gyakran a keresztkomság fűzte még szorosabbra, ami annyit jelentett, hogy meghívták egymást keresztszülőnek. Dimitrov Teréziának a szegvári Ivanov Imréék lettek a keresztszülei.

Kezdetektől fogva a bolgár kertészekkel társként vagy időszakai munkásként helybeliek is együtt dolgoztak. Hamarosan elsajátították az új termesztési módszereket, majd saját kertészeteket alapítottak. Egyike volt az első magyar bolgárkertészeknek Czibulya Ferenc, aki 1875 és 1878 között dolgozott az Úszatói majorban. 1879-ben Szücs Jánossal, Orosz Józseffel és Kádár Mihállyal önállóan kezdett kertészkedni (Szalva 1959: 32). A századfordulóra a zöldségtermesztés szerepe egyre jelentősebbé vált. A város gazdasági életét jellemző polgármesteri jelentés a következőképp számolt be erről:

„Kereskedelmi növényeket nem termelünk, konyhakertészetünk azonban az utóbbi évtized alatt nagy lendületet vett. A zöldségféléket most már nemcsak a bolgárok, hanem a mi népünk is okszerűen tudja termesztetni. Gyökérért, vereshagymáért nem kell menni Makóra, a szentesi görög dinnyének pedig messze földön jó híre van, sőt külföldre is exportáltatik.”³

A kertészetek száma 1914-ig tízre emelkedett, termesztési területük pedig elérte a 35–40 kat. holdat. A két világháború között teljesen megszűntek a közösségi kertek, helyüket az egyénileg szerveződő kisüzemek vették át. A termesztési eljárások is jelentős mértékben átalakultak ebben az időszakban (Szalva 1959: 41–43). 1924 és 1927 között átlag 10, 1930-ban pedig már 188 vagon (a megye forgalmának 34,5%-a) korai zöldséget szállítottak el a városból. A Szentesről elvitt zöldségfélék mennyisége 1930 és 1933 között 40%-kal csökkent. 1933-ban 160 szentesi kertész szorult gazdasági vagy szociális segélyre. 1935-ben 619 kat. hold állt kerti művelés alatt, melynek 15%-a volt haszonbéres terület. 80 család számára jelentett a kertészkedés főfoglalkozást, a bérleteken pedig mintegy 700 család termelt zöldséget eladásra. 1942-ben a termelésbe vont terület nagysága már elérte az 570 kat. holdat. A szentesi

³ Jelentés Szentes város képviselőtestületéhez az 1901-ik közigazgatási év lefolyásáról. Szentes. 1902. 83–84.

teszi paprika iránt egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott ebben az időszakban. A fővárosi savanyító üzemek rendszeresen vásárolták a helyben megtermelt zöldségeket, a háborús évek alatt pedig évi átlag 100–150 vagon árut szállítottak Németországba (Olasz 2001: 267–269). A második világháborút követően a zöldségtermesztés jelentősége tovább növekedett. 1954-ben 890, 1957-ben már 1159 kat. holdon folyt kertészkedés Szentesen (Szalva 1959: 82).

4. ÖSSZEGRZÉS

A Szentes környékén megtelepedő bolgár kertészek jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a város a hazai zöldségtermesztés egyik központjává vált. Kertészeti ismereteik hamarosan a magyar lakosság körében is elterjedtek. Ennek köszönhetően a kertészkedés számos helybeli családnak nyújtott és nyújt ma is biztos megélhetést. A város határában végleg letelepedő bolgár kertész családok életútját áttekintve a következő megállapításokat tehetjük:

A bolgárok a kezdeti időszakban bérelt földön dolgoztak. Némi pénzfeleslegre szert téve saját birtokot vásároltak, amelyen egyéni vállalkozóként bérmunkaerőt alkalmazva gazdálkodtak. A levéltári források szerint a két világháború közötti időszakban Szentesen számos bolgár kertész megfordult, akik közül csak néhányan találtak új otthonra. A véglegesen letelepedők szinte mindegyike magyar lányt vett feleségül, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy könnyen asszimilálódtak a helyi környezethez. Gyermekeik görögkeleti vallásukat és bolgár anyanyelvüket sem vitték tovább.

Számárányuk az összlakossághoz képest elenyészően kevés volt, ám tevékenységüknek köszönhetően a város határában gomba mód kezdtek szaporodni a bolgárrendszerű kertészetek (1. táblázat). A kertészkedés térhódítását több tényező segítette elő. Az első világháború után megnőtt a zöldségfélék iránti kereslet, a gazdasági világválság pedig a gabonafélék termesztését szorította háttérbe. A helybeli kubikusok közül jó néhányan a földmunkák megszűntével a zöldségtermesztésben találtak biztos megélhetést. Mindezek eredményeként a két világháború közötti időszakban kialakult Szentes környékén egy számbelileg egyre inkább gyarapodó, kertészkedésből élő társadalmi réteg, amely sajátos mentalitással rendelkezett (Szalva 1959: 42–43).

1. táblázat. Bolgárrendszerű kertészetek számának alakulása Szentes környékén (1875–1912)

Kertek	1875	1884	1903	1912
Bolgár kertek száma	1	3	4	7
Magyar kertek száma	0	1	6	9
Összes kertek száma	1	4	10	16

Forrás: Szalva 1959: 39

IRODALOM

- Boross M. 1973: Bolgár és bolgár rendszerű kertészek Magyarországon 1870–1945. *Ethnographia* LXXXIV: 29–52.
- Czibulya F. 1987: *Bolgárkertészet magyar földön. Történetek és módszerek egy adatközlő bolgárkertész tollából*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Csizmazia Gy. 1999: „...a zöld kalinkóban rengeteg C-vitamin van...” Fejezetek a szegedi Avramov bolgárkertészet történetéből. *Szeged* 14. szeptember: 14–17.
- Csoma Zs. 1987: A könyv történeti háttere. In: Czibulya F.: *Bolgárkertészet magyar földön. Történetek és módszerek egy adatközlő bolgárkertész tollából*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó: 113–144.
- Dimitrov I. 1973: Bulgárkertészkedés Kalocsán. In: Kuczy K. (szerk.) *Kalocsa vidéke és népe 1963–1973*. Kecskemét: Bács-Kiskun M. Tcs: 143–149.
- Kósa L. 1967: A gyulai zöldségtermelő körzet kialakulása. *Agrártörténeti Szemle* 9: 496–513.
- Olasz L. 2001: Szentes gazdasági élete a Horthy-korszakban (1920–1944). In: Labádi L. (szerk.) *Tanulmányok Szentes város történetéből*. Szentes: Szentes Város Önkormányzata: 241–338.
- Palov J. 1971: Adatok a Békés megyei zöldségöntözések fejlődéstörténetéhez (1890–1944). *Békési Élet* 6: 553–565.
- Peneva-Vincze, L. 1981: Hagyományörzés és beilleszkedés a Magyarországon élő bolgárkertészek körében. *Ethnographia* XCII: 452–459.
- Surányi D. 1981: Bolgárkertészek Cegléden és hatásuk a város zöldségtermesztésére. *Agrártörténeti Szemle* 23: 163–187.
- Szalva P. 1959: *A szentesi paprika*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.

BULGARIAN GARDENERS IN THE REGION OF SZENTES

László Mód

Horticulture has an important role in the economic life of Szentes. In the study the author makes an attempt to present how the gardeners of Bulgarian nationalities reached the region of Szentes and how they adapted to the local society. Bulgarian gardeners began to immigrate to Hungary during the second half of the 19th century. Groups of men had come first and they were followed by their families. Most of the Bulgarian gardeners settled near big cities, where they could sell their products (different kinds of vegetables, for example tomato, red pepper, cabbage, onion, egg-plant, carrot) easily. The first Bulgarians arrived in 1875 near Szentes. The research has revealed that the Bulgarians did not form a closed ethnic community and they quickly assimilated. The following Bulgarian family names are in the documents: Balakov, Conkov, Dimitrov, Ivanov, Sztojanov, Todorov. The gardeners married Hungarian women. Their children did not learn the Bulgarian language and they followed their mother's religion (catholic or Calvinist). The author speaks of the sedentation conditions of the Bulgarian gardeners in Hungary as well as the methods of cultivation and vegetables naturalized by them. Red pepper had been consumed raw or pickled until the appearance of the sousing method of horticulture. Thanks to the Bulgarians several new and specifically culinary kinds of paprika became widespread in the town. It clearly becomes apparent from the documents that between the two World Wars the Hungarian gardeners had already developed the intensive horticulture by learning from the Bulgarian gardeners. The Archive of Szentes preserves a specific group of documents related to the Bulgarian market gardening. The irrigation licenses give information about the period estate structures, the size of the land cultivated by gardeners. But these also advise us of innovations (new types of irrigator equipments, apparatuses); when did they appear and how did they spread among farmers.

AZ ÁRVIZEK HATÁSA AZ ALFÖLDI NÉPESSÉG MIGRÁCIÓJÁRA AZ UTÓBBI FÉL ÉVSZÁZADBAN

Rakonczai János – Pristyák Erika*

1. BEVEZETÉS

Szinte nem múlik el hónap, hogy ne láthatnánk megdöbbentő képsorokat a világ valamelyik tájáról, ahol árvizek okoznak számottevő pusztítást – nem ritkán jelentős emberáldozatokat is követelve. Az elmúlt években az Alföldet is szinte minden évben fenyegette ez a természeti katasztrófa, s végül két évtized után, 2001 márciusában újra jelentős területeket öntött el az árvíz.

Az Alföld területe árvízi veszélyességét nézve kiemelten veszélyeztetett. Miközben a Föld lakosságának hozzávetőlegesen tizedét veszélyeztetik a rendszeresen ismétlődő árvizek, addig országunk esetében ez az arány kb. egyharmad, az Alföldön pedig még ezt is kissé meghaladja. A hazai árvízvédelem hatékonyságát azonban jól mutatja, hogy amíg például csak Európában az elmúlt 15 év alatt közel négyezer halálos áldozata volt az árvizeknek, addig hazánkban évtizedek óta nem követelt áldozatot (KöViM 2002).

A folyószabályozások előtt a népesség alkalmazkodott az évente ismétlődő vízborításokhoz, majd az ármentesítéssel mintegy 16 ezer km²-nyi területtel bővíthette a gazdaságilag hasznosítható területet nagytájunkon (mezőgazdálkodás, úthálózat, települések). A szabályozások egyik „melléktermékeként” jelentkező nagyvíz-növekedések azonban rendszeres töltésmagasításokat kényszerítettek ki már a 19. század utolsó harmadától. A színvonalas árvízi védekezés ellenére azonban néhány esetben mégis a víz került ki győztesen a „küzdelemből”. Az itt lakók ugyan többnyire fegyelmезetten éltek meg a „részcsaták” elvesztését, s csupán néhány árvíz esetében sikerült kimutatni, hogy a víztől való félelem, vagy más, az árvízhez kapcsolható ok miatt inkább az ármentesített területről való „visszavonulást” választották.

Az alföldi folyók szabályozása a 19. század végére jórészt befejeződött, a Túr 1927 és 1930 között elvégzett szabályozása és a borsodi nyílt ártér 1937-re befejezett ármentesítése pedig lényegében kialakította a máig jellemző legfontosabb védelmi vonalakat. Ezért vizsgálatunkban az ezt követő jelentősebb árvízi eseményeket és azok néhány hatását értékeljük.

2. A TELEPÜLÉSEKET VESZÉLYEZTETŐ FONTOSABB ÁRVÍZI ESEMÉNYEK

A vizsgált időszak első jelentősebb károkat okozó árvize 1947. december végén kezdődött, és két felső-tiszai területet érintett. December 30-án még szovjet területen

---

* Dr. Rakonczai János a földrajztudomány kandidátusa, egyetemi docens, SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged

Pristyák Erika tanársegéd, Nyíregyházi Főiskola, Földrajz Tanszék, Nyíregyháza

szakadt át a Tisza bal parti töltése, és a kitört víz a Batár töltésén átbukva, átszakítva azt, mintegy 8400 hektár területet elborítva négy magyarországi települést öntött el. A felsőbb szakaszon bekövetkezett gátszakadás ellenére továbbra is rekord vízmagassággal hazánkba érkező Tisza 1948. január 1-jén Tivadarnál (848 cm-es vízállásnál – ami 58 cm-rel haladta meg a korábbi maximumot, sőt töltésszakadás nélkül mintegy fél méterrel magasabb szinten vonult volna le) átszakította a töltést, és itt mintegy 18 500 hektárt, valamint tucatnyi települést öntött el (KöViM 2002). (Nagyon hasonló terület és adatok, mint a 23 évvel későbbiek.)

1966 februárjában a Fehér-Körös jobb partján a határ közelében, még romániai területen bekövetkezett töltésszakadás a határ menti lokalizációs töltést is átszakítva előntötte a Fehér- és a Fekete-Körös közötti területet – veszélyeztetve Gyulavárit (a vízzel borított hazai terület nagysága hozzávetőlegesen 7000 hektár volt – Szlávik 1984).

A Tisza egész vízrendszerére átfogóan kiterjedő hidrológiai események miatt az 1970-es árvíz talán máig a legjelentősebbnek tekinthető a szabályozott folyórendszer életében. („Az árvíz 125 napig tartott, számos védelmi szakaszon 103 napig III. fokú védekezéssel. Az egyidejűleg védett szakasz maximális hossza 2425 km volt. Az 1970. évi Tisza-völgyi árvíz során a legnagyobb védekező létszám 43 ezer fő volt. Összesen 69 település 95 ezer lakosát kellett kitelepíteni. Az árvíz kár összesen 8 milliárd Ft-ot tett ki.” – KöViM 2002). A kiterjedt árvíz végül is „csak” a Szamos és a Túr mentén öntött el településeket magyar területen, de az árvíz hidrológiai adatai egyértelművé tették, milyen védtelenek is vagyunk időnként a természeti eseményekkel szemben. A Szamos vízállása Csengernél 159 cm-rel haladta meg a korábbi maximumot, miközben maximális vízhozama több mint háromszorosa volt az addig mért legnagyobbknak. A $4700\text{m}^3/\text{sec}$ -os vízhozam több mint kétszerese volt a Duna Budapestenél tapasztalható középvízének, hozzávetőlegesen 55%-a a budapesti maximumnak, s több volt, mint az ugyanezen árvíz alkalmával az összes megáradt mellékfolyóval kiegészült Tisza értéke Szegednél. De igencsak jelentős a Szatmárnémetinél tapasztalt 98 cm/óra áradási intenzitás is. A kivédhetetlen „eredmény”: számos gátszakadás a Szamos és a Túr romániai és hazai szakaszán, melynek következtében magyar területen több mint 40 ezer ha-t öntött el az árvíz (több mint 5 ezer lakóház dőlt össze, s 25 ezer embert kellett kitelepíteni – László 1971; Rakonczi 1982; Fejér 2001). Bár az 1970-es áradás során több helyen alakult ki kritikus helyzet (a Berettyó bal parti töltését átvágva vésztározás alkalmazására is szükség volt), az eredményes védekezésnek köszönhetően (például a határ menti lokalizációs töltés megakadályozta a román területen átszakadt Fehér-Körös árvízének betörését) további jelentős hazai területeket nem öntött el a víz.

A következő két évtizedben a Körösök mentén alakultak ki rendszeresen kritikus vízmagasságok, s az árvizek nagyobb károsítását jó néhányszor csak a szükségtározók kényszerű megnyitásával (pl. 1974, 1981, 1988, 1989, 1995) sikerült elkerülni (Szlávik 2000). 1980 nyarán azonban két helyen is gátszakadás következett be a Körös-vidéken. Összesen 17 800 hektárt öntött el a víz, kitelepítettek 4100 főt. Bár a

keletkezett kár meghaladta a 2,5 milliárd forintot, a szükségtározók megnyitásával a települések elöntését ekkor is sikerült elkerülni.

1998 és 2001 között a Tisza-vízgyűjtő hazai felső és középső szakaszát folyamatos árvízi „csúcsdöntésekkel” jellemezhetjük (1. táblázat). A folyó egyes szakaszain négy egymást követő (!) évben is minden korábbit meghaladó vízállások alakultak ki (sőt a Zagyva és a Bodrog is rekordot döntött) úgy, hogy a legnagyobb növekedések kissé váratlanul a Közép-Tiszavidéken jöttek létre (Szolnoknál 1999 és 2000 során 131 cm-t nőtt a maximum). Bár a környező országokban ezek a rendkívüli vízállások jelentős pusztításokat okoztak (pl. 1998-ban Kárpátalján halálos áldozatokkal is járt, és 236 település károsodott), hazánkban egészen 2001 márciusáig sikerült jelentősebb árvízi elöntés nélkül megvalósítani a védekezést (kivételt jelentettek 1999 tavaszán és nyarán az Északi-középhegységéből lefutó patakok heves esőzések okozta helyi elöntései, illetve a Zagyva mentén az 1999. évi áradásokhoz kapcsolt szükségtározás). Az árvízi események szeszélyes alakulását azonban jól mutatja, hogy a Tiszán és mellékfolyóin tucatnyi időponthoz kötődnek máig érvényes árvízi maximumok (1. ábra).

1. táblázat. Minden korábbit meghaladó vízállások a Tiszán (cm)

Vízmerce	1970	1979	1998	1999	2000	2001	A maximális vízál- lások növekedése	
							1876– 2002	1970– 2002
Tiszabecs	680	*	708	*	*	719	181	39
Tivadar	865	*	958	*	*	1014	310	149
Vásárosnamény	912	*	923	*	*	941	124	29
Záhony	*	*	*	*	*	752	1	1
Tokaj	*	880	*	894	928	*	144	56
Tiszafüred	773	788	*	835	881	*	195	108
Szolnok	909	*	*	974	1040	*	288	131
Csongrád	935	*	*	*	994	*	237	59
Szeged	961	*	*	*	*	*	174	0

* Az adott évben a vízállás nem haladta meg a korábbi maximumot

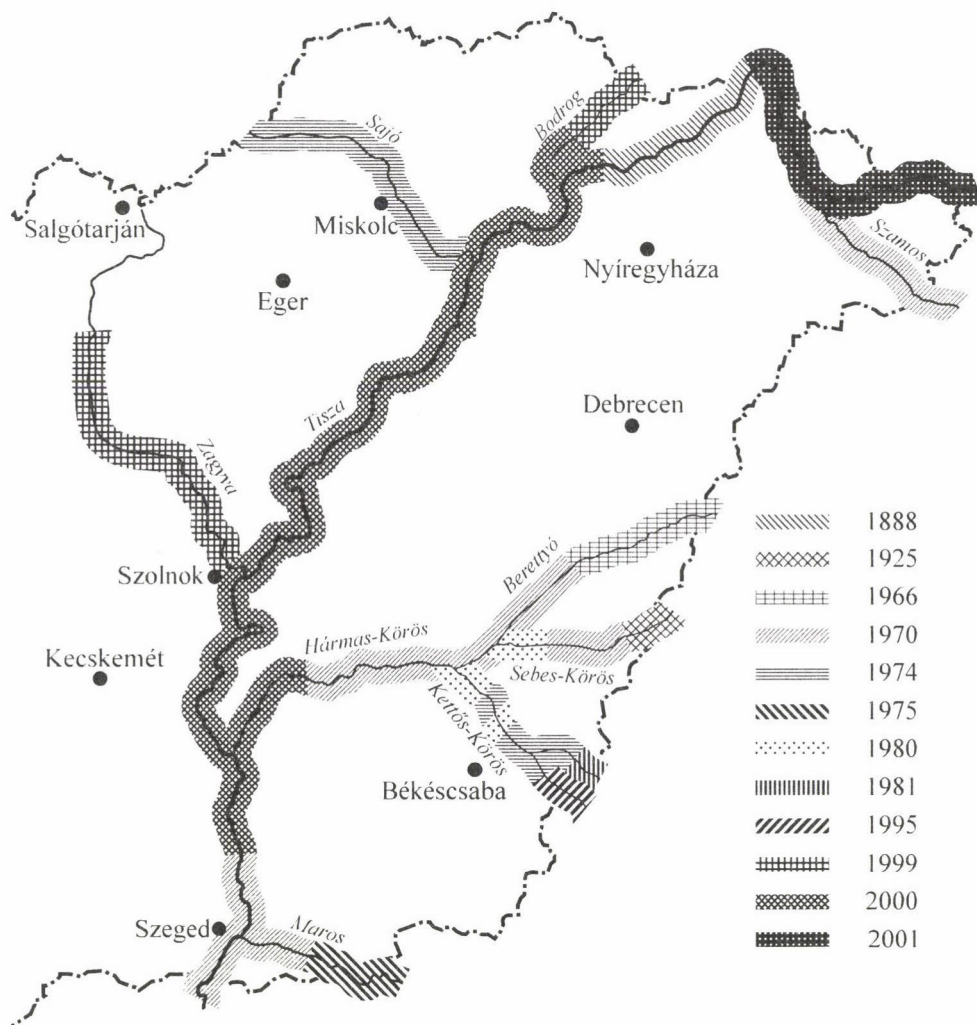
Forrás: Vízrajzi Évkönyvek 1950–1999. VITUKI, Budapest

A 2001. március elején a Felső-Tiszát ért újabb rekordvízállások következményeként bekövetkezett töltésszakadások három helyen is elöntést okoztak. Először az Ukrajna területéről (a Palád bal parti töltésének szakadása miatt) átfolyt víztől mintegy 3500 hektár, majd a Túr bal parti szakadása után újabb 4 ezer hektár került elborításra. Március 6-án Tarpa és Tivadar között két helyen is átszakadt a Tisza jobb parti töltése. A kifolyt 120–140 millió m³ víz itt mintegy 25 ezer hektárt öntött el – miközben 8 beregi település is víz alá került (KöViM 2002).

AZ ÁRVIZEK HATÁSA AZ ALFÖLDI NÉPESSÉG MIGRÁCIÓJÁRA

1. ábra. A Tiszán és mellékfolyóin 2002 végéig mért maximális vízállások időpontjai

Figure 1 Dates of the maximum water levels of the River Tisza and its tributaries prior to the year-end 2002

Forrás: Vízrajzi Évkönyvek 1950-1999. Budapest : VITUKI alapján saját számítások

Az 1998. november és a 2001. március közötti 28 hónap alatt bekövetkező Tisza menti árvízi események védekezési és újjáépítési költségei mintegy 120 milliárd Ft-ba kerültek (KöViM 2002). Az összeg nagysága és a károsodott települések száma jól mutatja, hogy jelentős gazdasági és társadalmi feladat a természet és a társadalom között kialakult konfliktus szükségzerű rendezése.

3. AZ ALFÖLDI ÁRVIZEK MIGRÁCIÓS KÖVETKEZMÉNYEI

A vissza-visszatérő árvízi események elbizonytalaníthatnák a veszélyeztetett területen élő lakosságot, ami esetleg számottevő elköltözésben nyilvánulna meg. Áttekintve azonban a felsorolt árvízi eseményeket, kevés olyan adatot találtunk, ami az ilyen, a „félelem vagy kényszer irányította” elköltözéseket egyértelműen alátámasztja. Három árvízhez kötődően azonban mégis kimutathatók ilyen változások (ezek közül kettőt egy korábbi cikkünkben részben érintettünk már – Rakonczai 1982).

3.1. Az 1970-es Szamos és Túr menti árvíz

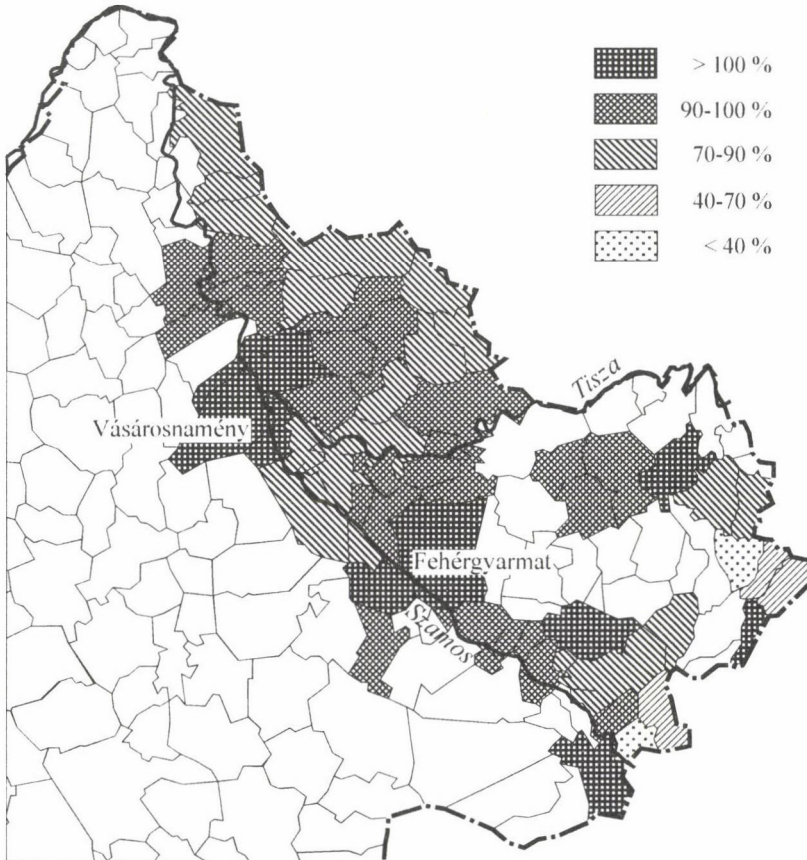
A folyók korábban ismertetett gátszakadásai miatt 40 településen mintegy 5700 lakás semmisült meg. A központilag is támogatott újjáépítés jelentősen javította a lakásállomány minőségét. Emellett azonban akkor még kevésbé látott problémákat is okozott. Például az építkezésekhez felvett hitelek későbbi jelentős kamatterhei számtalan családot sodortak nehéz helyzetbe, az uniformizált új épületek jellegtelenné tették a települések képét. Az árvíz és az azt követő újjáépítés ugyanakkor felgyorsította az érintett aprófalvas, elmaradottabb térségből a helyi központok felé irányuló vándorlásokat. Már az 1980-as népszámlálás adatai jól mutatták, hogy csak néhány központi település népességszáma növekedett, míg a települések többségében számottevő (10–30%) népességcsökkenés figyelhető meg – miközben Szabolcs-Szatmár megyét akkor még jelentős népességnövekedés jellemezte. Szembeötlő, hogy az 1948-as, illetve a későbbi 2001-es árvíz által érintett beregi térség már az 1970-es évtizedben is számottevően veszített népességéből (2. ábra).

Inkább csak gyanítható, hogy a migrációs folyamatok nagyobb része az általános társadalmi folyamatokhoz való alkalmazkodás eredménye. Az árvízi eseményekkel egyértelműen összefüggésbe hozható migrációs folyamatok is tapasztalhatók azonban, mégpedig néhány határközeli településen. Az 1970-es árvíz után a határ mentén létesített lokalizációs töltésen kívül maradt (ezáltal jobban veszélyeztetett, illetve építésügyileg is korlátozott) öt településről látványos a lakosság elköltözése (2. táblázat). A legnagyobb arányú népességcsökkenés Nagygécen következett be (itt adminisztratív eszközökkel is korlátozták a költözést), aminek hatására 1982-től meg is szűnt a település – területét Csengersimához csatolták. Jól megfigyelhető a többi település folyamatos népességvesztése is – igaz ez már nem migrációs csökkenés, hanem főként az utóbbi évtizedben az elöregedés miatti természetes változás.

AZ ÁRVIZEK HATÁSA AZ ALFÖLDI NÉPESSÉG MIGRÁCIÓJÁRA

2. ábra. A felső-tiszai árvizek által sújtott települések népességváltozása 1970–1980
 Figure 2 Changes in the population of the communities hit by floods along the Upper Tisza between 1970 and 1980

Forrás: Népszámlálási kötetek 1970–2001. KSH, Budapest

2. táblázat. Népegységcsökkenés az 1970-es árvíz után épült lokalizációs töltésen kívül maradt településeken a népszámlálási adatok alapján (fő)

Település	1970	1980	1990	2001
Garbolc	325	193	149	144
Komlódtótfalu	1057	233	90	98
Nagyéc	706	22	–	–
Kishódos	362	111	87	83
Nagyhódos	459	251	162	143

Forrás: Népszámlálási kötetek 1970–2001. KSH, Budapest

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyvei 1999–2001. KSH, Nyíregyháza

3.2. Az 1980-as Kettős-Körös menti árvíz

Nagyon tanulságos, statisztikai adatokkal elég nehezen megfogható migrációs folyamatot eredményezett a Kettős-Körös jobb partján bekövetkezett gátszakadás. Az itt elöntött több mint 10 ezer hektárnyi területen a településeket (Doboz, Tarhos) megvédték a körtöltések, a zömmel vályogházakból épült tanyavilág azonban elpusztult (Békésen 376, Tarhoson 33, Dobozon 26 külterületi épület semmisült meg). Egy korabeli felmérés (VÁTI 1980) szerint a tanyasi lakosság többsége újjáépítette volna tanyáját, erre azonban nem kaptak lehetőséget (az akkori településpolitika egyébként is számtalan eszközzel „munkálkodott” a tanyavilág felszámolásán). Az elmúlt húsz évben többször bejárva a területet, nyomon követhető volt a tanyavilág felszámolódásának folyamata.

Közvetlenül az árvíz után összedőlt házak, melléképületek látványa fogadott az egykori tanya körüli gyümölcsösökkel. A következő időszakban szaporodtak az elpusztult épületek használható elemeiből épült időszakos épületek, így háttérrel adva a tanyasi gazdálkodásnak (ha ott élni állandóan nem is lehetett). A mezőgazdasági termelés nehézségeinek fokozódásával folyamatosan csökkent a területen folytatott gazdálkodás, leglátványosabban ez a tanyahelyek körüli fák kivágásában nyilvánult meg. 2002 nyarán már csak elvétve láthattunk egykori tanyára utaló fát, facsoportot; csupán néhány szántó felszínére került tégladarab, egy-két ásott kút maradványa utalt arra, hogy nem olyan régen volt állandó lakossága is a vidéknek. A természet pusztítása és a hozzákapcsolt „kényszermigráció” felszámolta a tanyavilágot.

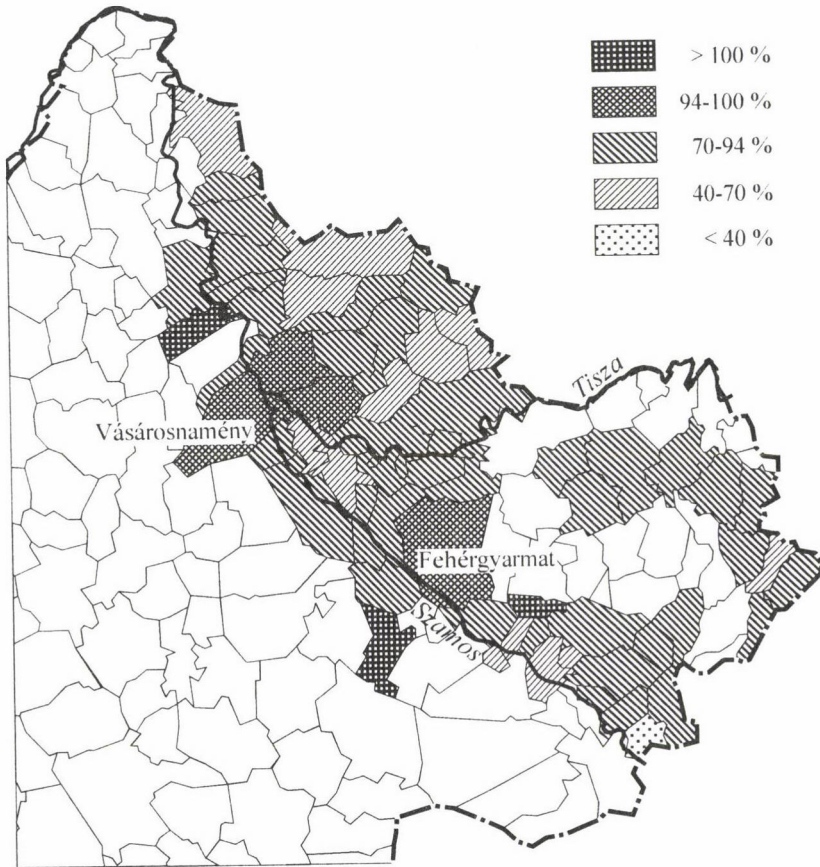
3.3. A 2001. évi felső-tiszai árvíz

A négy egymást követő évben bekövetkezett árvízi eseményeknek végül 2001-ben már nem tudtak a töltések ellenállni. Az előző évek folyamatos fenyegetettsége, az elpusztult lakások, a terület hátrányos gazdasági helyzete és nem utolsósorban az árvízi kártérítés, ha nem is látványos, de mégis rögzíthető mértékű migrációt okozott a területen. Feltétlenül indokolt azonban leszögezni, hogy a népességmozgás fő oka a térség nehéz gazdasági helyzete – az árvízi kártérítés összege csak lehetőséget adott az elköltözésre (az elmaradott térségekben alig eladható ingatlanok gyakran a „modern röghöz kötés” kényszerét jelenik). Jól bizonyítja ezt az árvizek által sújtott területek 1980 és 2001 közötti népességváltozása (3. ábra). A veszélyeztetett területeken már az árvíz előtt is mindenütt népességcsökkenés figyelhető meg. Két évtized alatt a települések nagyobb részének lakossága a korábbi 70–94%-ára csökkent (94% a megyei átlag), de nem ritka a 30%-ot meghaladó népességvesztés sem.

Ha a társadalmi háttérrel jobban szemügyre vesszük, megállapítható: a Beregsíkság falvainak általános jellemzője az alacsony természetes szaporodás, a 60 éven felüliek magas aránya. Nagy biztonsággal előre jelezhető, hogy a népesség csökkenése tovább fog tartani, bár az elvándorlás mértéke csökken, ugyanakkor akár egyes községek teljes elnéptelenedése is valószínűsíthető. A határmentiség egyirányú közlekedési lehetőséget, városi hiányt, munkalehetőségek hiányát, elvándorló fiatalokat, ellátásra szoruló időseket jelent. Kedvezőtlen a népesség iskolázottsági aránya,

3. ábra. A felső-tiszai árvizek által sújtott települések népességváltozása (1980–2001)

Figure 3 Changes in the population of the communities hit by floods along the Upper Tisza between 1980 and 2000

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyvei 1999–2001. KSH, Nyíregyháza

a munkaerő-tartalék szakképzetlen. A belső vándorlásnak a kulturáltabb életmódra törekvés és a biztosabb foglalkoztatás a mozgatórugója. A térség helyzetének kedvezőtlen megítélését mutatja, hogy a központnak tekinthető Vásárosnamény belföldi vándorlási különbözete is tartósan negatív (1999-ben -128, 2000-ben -59, 2001-ben -61 fő).

A 2001. évi árvíznek a migrációra gyakorolt hatását a településektől gyűjtött adatok alapján kíséreltük meg értékelni. Ezek alapján megállapítható, hogy három településnél tapasztalható jelentős mértékű elvándorlás.

Arányát tekintve legnagyobb migráció Jándon következett be, ahonnan 221-en költöztek el (a 2001-es népszámláláskori lakosságszám 1061 fő). Itt elsősorban a Vi-

rág utcát öntötte el a víz, ahol roma népesség élt. Innen 48 család költözött el, de nem jelentkeztek ki. Rajtuk kívül 5-6 idősebb család költözött el, gyermekeik közepébe.

Tarpáról 102 fő költözött el az árvíz miatt (népessége 2001-ben 2374 fő). Az elköltözés mellett döntők zöme fiatal családos, akik leginkább a környező városokat választották. Az elköltözés mellett 1-2 család beköltözése is tapasztalható volt.

A töltésszakadáshoz közelebb fekvő *Gulácsról* 145 fő (37 család) költözött el (2001-es népesség 953), kihasználva azt, hogy a lakástámogatási lehetőséget igénybe véve máshol lakást vásárolhattak.

A fenti három településen kívül kisebb arányú elköltözés Csarodán volt, ahonnan zömmel idősebbek költöztek el (16 fő), főleg Nyíregyházára és Vásárosnaményba.

Az árvíz sújtotta többi településen azonban inkább a helyben maradás a jellemző, az itt élők zöme kötődik a tájhoz. Az árvíz során pánikhangulat nem volt, az emberek teljes bizalommal voltak a polgármestereik iránt. Az újjáépítésben dolgozók segítőkészek voltak. A felépült házak szépek, egységes képet mutatnak, ugyanakkor mindegyik valamiben eltér a másiktól, nincsenek teljesen egyforma épületek, ami a benne élőknek is fontos. 2002 kora nyarán azonban a faluképek még vegyesek voltak: az újjal együtt léteztek a félig összeomlott melléképületek, ólak. Fontos társadalmi körülmény lehet azonban, hogy a lakásépítésekhez felvett kölcsönök miatt az itt élők eladósodtak.

4. HOGYAN TOVÁBB?

Az utóbbi évtizedben egyre gyakrabban felmerülő árvízi veszélyeztetettség az árvizek sajátosságainak és a védekezés koncepciójának felülvizsgálatát indokolta. Megállapítható volt, hogy az ismétlődő rekordvízmagasságok csak részben származnak rekordvízhozamokból (azaz nem feltétlenül kell több víz a magasabb vízszintek kialakulásához), s az is egyértelmű lett, hogy az árvízvédelemben a „korábban meghirdetett *egyenlő biztonság elve* helyett a *differenciált kockázat vállalásának elvére* térjünk át, vagyis arra, hogy a kiépítés és védelem megteremtésében sorrendet állítsunk fel” (KöViM 2002). Az átfogó stratégia „A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése” címen vált ismertté 2001 vége felé, az előzetesen egyeztetett koncepció 2002 márciusában készült el, kormány általi elfogadása 2003-ban megtörtént.

Jelen cikkünkben nem lehet feladatunk a koncepció és az abból következő fejlesztések ismertetése, ezért csupán annak két kiemelkedően fontos elemét emeljük ki. Egyrészt a javaslat az árvízi biztonság növelésével együtt integrálja az ökológiai és a gazdasági szempontokat, másrészt előtérbe hozza a szükségtározásos védekezés megvalósítását. Ez utóbbit korábban a mellékfolyókon sikeresen alkalmazták (a Körösök mentén már szinte rutinszerűen). Ennek is szerepe lehet abban, hogy a felsőtiszai népesség egy felmérés (MTA Szociológiai Kutatóintézet 2002) szerint nem idegenkedik ettől a védekezési módszertől, hanem azt nagyon fontosnak minősíti.

Az árvizek során, majd az azt követő időszakban tapasztalt fokozott kormányzati szerepvállalás, a kormányváltás bizonytalanságát is túlélte „Vásárhelyi-terv” együttes

hatása úgy tűnik, meggyőzi a veszélyeztetett területen élőket, és a kezdeti elvándorlások nem folytatódnak.

IRODALOM

- Fejér L. (szerk.) 2001: *Vizeink Krónikája*. Budapest: Vízügyi Múzeum. Levéltár és Könyvgyűjtemény.
KöViM Vízkárelhárítási Főosztály 2002: A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése. Konceptió-terv.
<http://www.vizugy.hu/vasarhelyi/>
- László F. (szerk.) 1971: *A Tisza-völgyi árvíz 1970*. Budapest: OVH.
- MTA Szociológiai Kutatóintézet 2002: A víz és a társadalmi fenntarthatóság a Tisza-vidéken. Kézirat.
In: *A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése*. Budapest: KöVim: 4. 3. fejezet.
- Rakonczi J. 1982: Példák a folyószabályozások utáni árvizek településhálózat-formáló hatására az Alföldön. In: Tóth J. (szerk.) *Alföldi Tanulmányok VI*. Békéscsaba: Békéscsaba városi Tanácsa VB: 67–86.
- Szlávik L. 1984: A Körösök árvizeinek sajátosságai. In: Rakonczi J. (szerk.) *Az Alföld gazdaságföldrajzi kutatásának eredményei és további feladatai*. II. Természeti környezet. Békéscsaba: Békés Megyei Tanács VB: 52–74.
- Szlávik L. 2000: Az Alföld árvízi veszélyeztettsége. In: Pálfi I. (szerk.) *A víz szerepe és jelentősége az Alföldön*. A Nagyalföld Alapítvány Kötetei 6. Békéscsaba: Nagyalföld Alapítvány: 64–84.
- VÁTI 1980: Békési árvíz – 1980. Helyzetkép, javaslatok. Budapest: VÁTI.

**EFFECTS OF FLOODS ON THE MIGRATION OF THE POPULATION
OF THE GREAT HUNGARIAN PLAIN
IN THE LAST FIFTY YEARS**

János Rakonczai – Erika Pristyák

The area of the Great Plain is highly endangered concerning flood-risk. Before river-regulations the population adapted itself to the yearly rhythm of floods. As a result of flood prevention efforts performed mostly in the late 19th century almost 16,000 km² of economically usable land was regained in the region (agriculture, roads, settlements). The ever-increasing flood levels, as a “by-product” of flood prevention, required constant dam heightening activities. In spite of the up to date flood-prevention efforts sometimes the water could still win the “fight”. The inhabitants of the area take most of such “losses” quite calmly and only on very few occasions could it be observed that they would rather leave the protected area because of fear of floods.

After the completion of flood-prevention (1937) there were four significant flood events, which endangered the population, in three regions: in December 1947 and March 2001 the Upper Tisza Basin, in 1970 the *Szamos* and *Túr* neighbourhood and in the summer of 1980 a dam-break occurred on the *Kettős-Körös*. The floods in the *Upper Tisza* basin and around the *Szamos* River destroyed small villages, the flood of the *Körös* however affected primarily disperse farmlands (*tanya*), which are characteristic of the area.

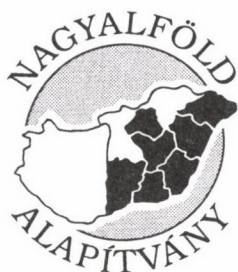
The returning flood events may cause population of endangered areas to become doubtful, resulting in significant migration from their homes. Available literature does not show many evident signs which would prove such “forced of fear-driven” migration. Three floods however did have such consequences.

Following the flood of 1970 in the *Szamos* region beside the general social processes (diminishing quality of life) in the case of five settlements flood-driven migration was clearly visible. These villages were left outside the localisation embankments near the national border, which greatly decreased the feeling of security in the population. This resulted in massive migration, and population decrease due to the remaining elderlies.

The 1980 dam-break on the right bank of the *Kettős-Körös* destroyed the dispersed farm landscape in almost 10,000 hectares. Here the forces of nature merely initiated the “forced migration”, in addition to the considerable effect of temporarily getting to know the better ways of life in the nearby towns, cities.

In the case of the 2001 *Upper Tisza* flood only three settlements showed significant migration. Our experiences show that the most important factor here was not the persistent flood risk, but rather the general economic hardships of the region. The sum of flood compensations only gave a chance for removal, because the difficulty of selling homes in endangered, disadvantaged areas served as a way of pinning down the inhabitants.

**INFORMÁCIÓK, AKTUALITÁSOK, BIBLIOGRÁFIA
AZ ALFÖLDRŐL**

A NAGYALFÖLD ALAPÍTVÁNY BESZÁMOLÓJA ÉS KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉSE A 2002. ÉVRŐL

1. Az alapítvány működésének háttere

Az alapítványt 1991-ben a hat „klasszikus” alföldi megye (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg) megyei önkormányzatai alapították, melyhez szinte azonnal csatlakozott (alapító jogokkal) Heves megye is. Bírósági nyilvántartásba vétele még abban az évben megtörtént.

Az alapítvány székhelye: Békéscsaba.

Az alapítvány célja:

- A Nagyalföld térségi helyi sajátosságokon alapuló, koordinált területfejlesztésének tudományos megalapozása,
- A Nagyalföld társadalmi-gazdasági-környezeti változását feltáró jelentősebb tudományos eredmények publikálásának támogatása,
- A Nagyalföld fejlesztésének menedzselése,
- A Nagyalföld kulturális értékeinek megőrzése és fejlesztése.

1998-ban az alapítvány közhasznú minősítést szerzett, ugyanis az 1997. évi CLVI. törvény 4.§ a/ és a 26. § c/ pontja alapján tevékenysége megfelel az alábbi követelményeknek:

- tudományos tevékenységek, kutatás,
- ismeretterjesztés,
- kulturális tevékenység,
- kulturális örökség megóvása.

Az alapítvány működési szabályzatának 1.2. pontja alapján évente köteles beszámolót készíteni az alapítók számára, a törvény pedig közhasznúsági beszámoló elkészítését és közzétételét is előírja.

2. A kuratórium személyi összetétele, tisztségviselői

A kuratórium személyi összetételében 1999. óta nem történt személyi változás, az elnöki és alelnöki feladatok a szabályzatnak megfelelően éves rotációban történnek.

A Kuratórium elnöke: Dr. Matolcsi Lajos (Hajdú-Bihar megye)

alenöke: Kun Zoltán (Heves megye)

tagjai: Hegedűsné Annus Jolán (Bács-Kiskun megye)

Gulyás Antal (Csongrád megye)

Lakatos István (Jász-Nagykun-Szolnok megye)

Sziklai Zoltán (Békés megye)

Dr. Szilágyi Dénes (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Az alapítvány igazgatója: Dr. Rakonczai János,

Gazdasági vezetője: Somogyi Tiborné

3. A kuratóriumi ülések és időpontjai

A Kuratórium üléseit a tevékenységéhez igazítja, így a korábbi években megszokott 2-3 ülés helyett 2002-ben csak egy ülésre (Békéscsaba, február 5.) került sor. Az ülés határozatképes volt, a róla készült jegyzőkönyv valamennyi megye kuratóriumi képviselőjénél megtalálható.

4. Az alapítvány tartalmi munkája

Az 1. pontban ismertetett négy közhasznú tevékenység közül leginkább az ismeretterjesztésre, illetve a kulturális tevékenységre terjedt ki. A rendszeres támogatások elmaradása, az alacsony kamatszint, illetve az alapítvány saját kiadványainak költségei miatt nem volt lehetőség ez évben sem pályázatok kiírására, s csupán egy korábban odaítélt kiadvány-támogatás kifizetésére került sor (a Traditio Humana Alapítványnak a Damjanich Múzeum szervezésében elkészült „From the Mesolithic to the Neolithic” c. tartalmú könyv nyomdai megjelenítéséhez 100 ezer Ft-tal járult hozzá).

2002 februárjában került sor az alapítvány legjelentősebb önálló kiadványának a „Szép vagy, alföld” c. képeskrónika sajtóbemutatójára. A könyv mintegy két éves előkészítő munka után jelent meg 3000 példányban. A kiadás közvetlen költsége 6,4 millió Ft volt. A Kuratórium döntése alapján az alapító megyék 50-50 példányt díjmentesen kaptak a kötetből, további példányokat pedig önköltséges áron (2900 Ft) lehet beszerezni az alapítványnál. A kiadvány kedvező sajtó- és olvasói visszhangot kapott, s a megyék, illetve intézmények, iskolák ajándékozási célból is beszerezték. (Korlátozott példányban még rendelkezésre áll, érdeklődni az rjanos@earth.geo.u-szeged.hu címen lehet.) A kiadvány értékesítéséből a 2002. évben 1,6 millió Ft bevétel származott.

A Magyar Földrajzi Konferencia számára az alapítvány egy korábbi kiadványából (A víz szerepe és jelentősége az Alföldön – Nagyalföld Alapítvány Kötetei 6.) 300 darab került díjmentesen átadásra.

5. Az alapítvány anyagi helyzete

1. 2002. évi induló vagyon	7.659 ezer Ft
2. Bevételek	
Támogatás (Bács-Kiskun megye)	500 ezer Ft
Kamatbevétel	232 ezer Ft
Egyéb bevétel (könyvértékesítés)	1.606 ezer Ft
Bevétel összesen	2.338 ezer Ft
3. Az Alapítvány forrásai	9.997 ezer Ft
4. Kiadások összesen	5.758 ezer Ft
Ebből kiadvány költség	4.736 ezer Ft
5. Az alapítvány 2002. évi záróegyenlege	4.239 ezer Ft

A Kuratórium tagjai munkájukat díjazás nélkül végzik. Az alapítványi igazgató megbízási díja márciustól 16 ezer Ft/hó, mely egy évre vetítve 200 ezer Ft-ot tett ki..

Békéscsaba, 2003. június 16.

Dr. Rakonczai János
alapítványi igazgató

KÖNYVEK AZ ALFÖLDRŐL

1999 – 2000

Liszt László emlékére

Válogatott bibliográfia

1999

ÁLTALÁNOS MŰVEK. KÉZIKÖNYVEK

717 1848-as nemzetőrök Heves és Külső-Szolnok vármegyében. Összeáll. bev., jegyz.: P. Kovács Melinda, Kozma György Bertalan, Szabó Jolán. (Szerk.: Bán Péter.) Eger, Heves M. Lev. 1999. 567 p.

Forrásközlés helynévmutatóval.

718 ADORJÁN Imréné – SZABÓ András: A Csurgói Református Gimnázium, valamint a Kecskeméti, Kiskunhalasi, és Kunszentmiklósi Református Egyházközségek könyvtárainak kézirat- katalógusa. 1850 előtti kéziratok. Bp. 1999. 118 p. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai 12.)

A kéziratok leírása gyűjteményenként. Névmutatóval, műfaji mutatóval.

719 Az Alföld a XXI. század küszöbén. (II. Alföld Kongresszus, 1998. november 12-13., Békéscsaba) (Szerk.: Baukó Tamás.) Bcs. Nagyalföld Alapítv. 1999. 398 p. ill. részben térk.

Regionalizmus. Területfejlesztés.

720 Alföldi tanulmányok, 1998-1999. (17. köt.) (Főszerk.: Csatári Bálint. Szerk.: Rakonczai János, Timár Judit.) Bcs. Nagyalföld Alapítv. 1999. 201 p.

Indulás: 1977. Tematikus szám: nagyvárosok. Térszerkezet, társadalom, infrastruktúra, szocializáció, művelődés. Könyvek az Alföldről, 1996. Bibliográfia (Szerk.: Liszt László.)

721 APRÓ Erzsébet: Kecskemét város tanácsa vb-ülési jegyzőkönyveinek témakatalógusa. 1950-1990. Ke. Bács-Kiskun M. Lev. 1999. 432 p. (Segédletek 4.)

722 Bács-Kiskun megye múltjából 15. Szerk.: Tóth Ágnes. Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Lev. 1999. 413 p. – Bibliogr. a jegyzetekben és a tanulmányok végén.

A Bács-Kiskun M. Önkorm. Levéltárának évkönyve. Történeti tanulmányok.

723 BAKÓ Endre: Gulyás Pál világa. (Db.) Csokonai K. (1999.) 235 p. (Csokonai irodalomtörténeti tanulmányok)

Irodalomtörténeti tanulmány.

724 Balogh László munkássága. Bibliográfia. (Összeáll., bev.: Lakner Lajos.) Db. Hajdú-Bihar M. Múz. Ig. 1999. 40 p.

Debrecenből indult irodalmár.

725 BARABÁS Rudolfné: Kisújszállás népoktatásának története a XVIII. századtól a XX. század közepéig. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 1999. 193 p. ill.

726 Békés megye. Körös-Sárrét=Körös-Sárrét small region=Körös-Sárrét Kleinregion. (Szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Köteles Lajos et al. Fotók: Fazekas

Ferenc.) (Hatvan), Ceba K. 1999. 140 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistérségei 3/6.)

Összefoglalás angol és német nyelven. A kistérség általános bemutatása, az egyes települések rövid története, nevezetességei.

727 Békés megye kézikönyve. (Főszerk.: Kőváry E. Péter.) (Szeged), Ceba. K. 1999. 857 p. részben színes ill. részben térk. (Magyarország megyéi kézikönyvei 5.) – Bibliogr. 780-786. p.

A megye általános bemutatása. Települések rövid története, adattárak. Angol nyelvű összefoglalók.

728 BÉNYEI Mikós: Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye 1997. Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 1999. 130 p.

729 BIELEK Gábor: Békéscsabai katolikus családlelexikon, 1750-1895. A száz kereszteltet meghaladó 44 család krónikája. Bcs. Tevan K. 1999. 219 p.

730 BODORIK Sándor: Mezőtúri életrajzi lexikon. Mezőtúr város pantheonja a a kezdetektől máig. (Mezőtúr), Bagdán Piroska. 1999. 195 p.

Mezőtúri életrajzok.

731 BOROS László – FRISNYÁK Sándor: A megye földrajza. Nyh. M. Ped. Közműv. és Továbbk. Közp. 1999. 158 p. – Bibliogr. 155-157. p.

Természet- társadalom- és gazdaságföldrajz, infrastruktúra, idegenforgalom, iskolahálózat, egészségügyi ellátás rendszere.

732 BUNYITAI Vince: A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig. 1. köt. A váradai püspökök a püspökség alapításától 1566. évig. (Hasonmás kiad.) (Nagyvárad), (Imprimëria de Vest.)(1999.) X, 473 p.

733 Civilek az oktatás segítéséért. Túrkeve, Beklen Nagykunsági Civil Társ. Alapítv.(1999.)56 p.

Közoktatást segítő civil szervezetek adatbázisa Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megyében.

734 Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének évkönyve 16. (Szerk.: Bárh János, Wicker Erika.) Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Múz. Szerv. 1999. 434 p.

Néprajzi, művészettörténeti, történeti, antropológiai tanulmányok.

735 CSIFFÁRY Gergely – HUSZÁR Éva, B.: Heves megye II. József-kori katonai leírása: 1783-1785. Eger, Heves M. Lev. 1999. 229 p. 5 t. 2 térk. mell.

Forráskiadvány. Mutatói: földrajzi névmutató forrás szerinti névalak, régi magyar névalak és mai magyar névalak alapján. Angol, német nyelvű összefoglalókkal.

736 Csongrád megye községeinek iratai. (Szerk.: Berta Tibor.) Sze. Csongrád M. Lev. 1999. 142 p. (A Csongrád Megyei Levéltár kiadványai. Segédletek 10.)

A mai megye 42 községének levéltári iratai, a települések betürendjében. Rövid településtörténeti összefoglaló, az iratok mennyisége, az elhelyezés helye. Meghatározza az iratok fajtáját, kutathatóságának módját, tárgyidőszakát.

737 DANKÓ Imre: Takács Béla (1930–1997) élete és munkássága. (Biográfia – bibliográfia.) (Db.)(Tiszántúli Ref. Egyházker.)(Db.-i Ref. Koll.)(1999.) 78 p.

Református lelkész, helytörténeti kutató.

738 Debrecen napjainkban. (Szerk.: Mester Gyula.) (Db.) Mester K. (1999.) 209 p.

Az 1996-ban megjelent Debrecen ma 1100 év tükrében c. könyv kibővített utánnomása. Áttekintés a város történetéről, irodalmi, művészeti és tudományos életéről, sportjáról, ismerteti a helyi katolikus és református egyházat, felsorolja a díszpolgárokat és a város díjasait stb.

739 A debreceni Déri Múzeum évkönyve 1997–1998. Szerk.: Sz. Máthé Márta, Selmeczi László.) Db. 1999. 635 p. (A debreceni Déri Múzeum kiadványai 73.)

Birkásné Vincze Rita: A Hajdú-Bihar megyei múzeumok munkatársainak bibliográfiája 1996–1997. 567–583. p.

Helyismereti, történeti, régészeti, néprajzi tanulmányok, folytatódik a debreceni képzőművészek adattára.

740 Debreceni egyetemi bibliográfia 1997. A Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatóinak és tudományos dolgozóinak szakirodalmi munkássága az 1997. évben. (Szerk.: Berényi Ernőné.) Db. KLTE Kvt. 1999. 194 p.

741 Debreceni Szemle 1981–1989. Repertórium. Összeáll.: Síró Judit. Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) (Napló Lapkiadó Kft.) 1991[!1999.] 26 p.

742 Az ezredvég iskolái. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közoktatása a millennium évében. Szerk.: Kuknyó János. Ny. Sz-Sz-B. M. Ped. Közműv. Int. és Továbbk. Közp. 1999. 487 p.

Közoktatási intézmények adattára.

743 Egy fenntartható nemzetiségi falu. Bedő szociálgeográfiai vizsgálata. Szerk.: Süli-Zakar István. Bedő, Db. KLTE Társadalomföldr. és Területfejlt. Tansz. 1998[!1999.] [8], 139 p.

Tanulmányok a község földrázáról, történetéről, népességéről, gazdasági jellemzőiről, népi építészetéről, környezeti állapotáról, a helybeli kisvállalkozásokról, a fenntarthatóság esélyeiről, a románok és a magyarok kapcsolatáról, a cigányság helyzetéről.

744 (FÁRI Irén – PINTÉR Veronika): Reizner János élete és munkássága. (Szerk.: Gyuris György, Tandi Lajos.) Sze. Somogyi-kvt. 1999. 180 p. 15 t. ill.

Életrajz és bibliográfia. A bibliográfiához egységesített mutató.

745 Forrás. (1969-1998). Repertórium. Összeáll.: Lisztes László. Ke. Forrás K. 1999. 367 p.

Szépirodalmi művek és műfordítások, tanulmányok, cikkek, ismertetések, tematikus számok, művészi alkotások repertórium a név- éstárgymutatóval.

746 GAÁL Ibolya: Négy évtized szociálpolitika- története életrajzok, pályaképek tükrében, Szabolcs-Szatmár megyében 1938-1998. Nyh. SZ-SZ-B. M. Önkorm. Lev. 1999. 244p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai 3. Tanulmányok 7.)

Szociálpolitikában 1938-1983 között tevékenykedő személyek adattára, a források megjelölésével.

747 GAZDAG László: Nagyhegyes falukönyve. Nagyhegyes, (Ethnica.) 2000[!1999.] 190 p. [6] t.

Címében eltérően, településtörténet.

748 HADABÁS János – DÁNIELISZ Endre: 1848-1849 Sarkadon és Nagyszalontán. (Szerk.: Szabó Ferenc.) Sarkad, Önkorm. 1999. 237 p. ill. – Bibliogr. 106-107, 224-226. p.

749 Hajdú-Bihar megye. Sárrét. Püspökladány és környékének települései=Püspökladány and their region=Püspökladány und Umgebungen. Szerző: Bakó Endre. (Fotó: Vencsellei István.) (Kaposvár), Ceba K. 1999. 194 p. (Magyarország kistérségei 8/4.)

Püspökladány, Nádudvar, Báránd, Bihardancsháza, Biharnagybajom, Bihartorda, Földes, Kaba, Nagyrábé, Sáp, Sárrétudvari, Szerep, Tetétlen.

750 A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyv XXIV. Szerk.: Radics Kálmán. Db. 1997[!1999.] 438 p.

Bényei Miklós: Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma 1996. – 359-399. p. Gazdag István: Debrecen város történeti kronológiája 1935. – 337-355. p. Történeti tanulmányok Hajdú-Bihar megye és Debrecem múltjáról. Név- és helynévmutatóval.

751 A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXV. Szerk.: Radics Kálmán. Db. 1998[!1999.] 469 p.

Bényei Miklós: Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma 1997. – 383-434. p. Gazdag István: Debrecen történeti kronológiája 1936. – 361-380. p. Történeti tanulmányok, többségük 1848/49-es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulójához kapcsolódnak.

752 A Hajdúdorogi Főesperesi Levéltár iratainak lajstroma és mutatója (1562-1819). Ford.: Lakatos László. Szerk.: Dudás László. Nyh. Görög Katolikus Püspöki Levélt. 1999. 139 p.

753 A Hajdúsági Múzeum évkönyve IX. (Szerk.: Nyakas Miklós.) Hajdúbozsörmény, 1999. 288 p.

Természetföldrajzi, régészeti, néprajzi, történeti tanulmányok.

754 Halasi múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára. Szerk.: Szakál Aurél. Kiskunhalas, Thorma János Múzeum. Halasi Múzeumalapítvány. 1999. 502, [6] p. [3] t. ill. részben színes (Thorma János Múzeum könyvei 3.) – Bibliogr. a jegyzetekben.

755 HAPÁK József: Közel az ég hozzám, közel az Istenem. Református templomok a Felső-Tiszavidékén. Db. Méliusz. 1999. 116 p. ill. színes.

756 HEGYESI Márton: Bihar vármegye 1848–49-ben. (Nagyvárad), Királyhágómelléki Ref. Egyházker. 1999. 271, [6] p.

Nagyváradon, 1885-ben közzétett mű újabb kiadása. Demény Lajos tanulmánya a szerzőről.

757 Helytörténeti emlékkönyv. (Szerk.: Gócsáné Móró Csilla.) Tápiószele, Blaskovich Múzeum. Baráti Köre. 1999. 256 p. 16 t. ill. – Bibliogr. a jegyzetekben.

Tápiószele.

758 Helyzetkép a békéscsabai településeggyüttesről. (Kész.: István Tibor et al.) Kiad.: KSH Békés M. Ig. Bcs. 1999. 67 p.

Békés. Békéscsaba. Gyula. Helyzetkép, a településenként is rendelkezésre álló legfontosabb adatok, mutatók és egyéb helyi ismeretek, információk.

759 A Heves Megyei Levéltár fond-és állagjegyzéke. (Összeáll.: P. Kovács Melinda.) Eger, Heves M. Lev. 1999. 116 p.

760 HORVÁTH Zoltán–SÖVÉNY Mihály–SZÉNÁ SINÉ HARTON Edit: Bácsalmás. Fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből. Bácsalmás, Szerző. 1999. 298 p. ill.

A város története, természet- és vízrajza, a közoktatás története, néprajz, kulturális élet, közművelődés stb.

761 ILYÉS Gábor: Lakóhelyünk Nyírbogdány. Lakóhelyismereti tankönyv. Nyírbogdány, Önkorm. 1999. 112 p. – Bibliogr. 108-110. p.

Településtörténet, helyismereti tankönyv.

762 Jász-Nagykun-Szolnok megye. Szolnok és térsége=Szolnok and their region =Szolnok und Umgebung. (Szerk.: Turóczy Istvánné.) Bp. Ceba K. 1999. 167 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistérségei 10/4.)

Idegenforgalmi, közszolgáltató és gazdasági adatár. Angol és német összefoglalóval

763 Jászladány története. 2. köt. A szabadságharctól Trianonig. Jászladány, Önkorm. 1999. 151 p.

764 Jászszági évkönyv, 1999. Jászberény, Jászszági Évkönyv Alapítv. (1999.) 257 p. ill.

Művészet, irodalom, történelem témájú tanulmányok és eseménytörténet a Jászszág életéből.

765 JÓZSA László: Megszentelt kövek. Kápolnák, szobrok, keresztek és temetők Kunszentmártonban. Sze. JATE Népr. Tansz. 1999. 430 p. [62] t. ill.

Szagrális monográfia.

766 JUHÁSZ István: Kecskemét város temetői. Ke. Print 2000 Ny. 1999. 256 p. ill.

A város egykori, már nem meglévő temetőinek története, és a ma is látható temetők leírása.

767 JÓNÁS Erzsébet, CS.: Nyelvpolitika és nyelvkutatás. Nyh. Sz-Sz-B. M. Ped. Közműv. Int. és Továbbk. Közp. 1999. 300 p.

Tanulmányok Bakonyi István 60. születésnapjára. A nyelvkutatás hazai aktuális kérdései.

768 Kajári Gyula bibliográfia. Szerk.: Királyhegyi Ottilia, Összeáll.: Kőszegfalvi Ferenc. Hmvh. Veszprém, Kajári Emlékalapítv. Veszprém M. Ped. Int. 1999. 69 p.

Fenyvesi Félix Lajos, Kajári Gyula grafikái című versével, és a művész tíz rajzával.

769 Kárpátalja. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai. Szerk.: Boros László. Nyh. BGYTF. TIT Jurányi Lajos Egyes. 1999. 250 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Kárpátalja természet-, társadalom-, gazdaság- és történeti földrajza.

770 KATONA Lajos – ORMOS Zsuzsanna – SZÉPHEGYI Lászlóné: Hódmezővásárhely ipari szakképzésének története 1699-1999. Hmvh. Hmvh.-i Vasas Kisinás Alapítv. 1999. 446 p.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

771 Katonai tábortól a mezővárosig 1. Böszörmény, Hadház, Nánás és Szoboszló magisztrátusi jegyzőkönyvei 1711-ig. Bev., sajtó alá rend.: Balogh István. Db. Hajdú-Bihar M. Lev. 1999. 239 p. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 31.)

772 Kecskemét, a lehetőségek városa. Főszerk.: Ballai József. Ke. Kecskeméti Lapok Kft. 1999. 88 p. ill.

A kötet angol, német, francia nyelven is megjelent.

773 KELLER József – FÜLÖP Béla – BLAHÓ János: A gimnázium története Orosházán, 1933-1998. (Szerk.: Fülöp Béla. Fotók: Fehér Réka, Szűcs László, Fülöp Béla.) (Kiad.: Táncsics M. Gimn. és Szakközépisk. Ig.) Orosháza, 1999. 587 p. ill.

774 Ki kicsoda Békéscsabán '99. (Fel. szerk.: Nemesi László.) (Közrem.: Tóth Nándor et al.) Bcs. [!Gyula], Lovász és Társa BT. 1999. 157 p. ill.

Életrajzi lexikon. Lezárva 1999. április 30.

775 Kormos László 1919-1996. Biográfia-bibliográfia. Db. Tiszántúli Ref. Egyházker. és Koll. Lev. 1999. 42 p. ill.

776 A Kossuth Lajos Tudományegyetem évkönyve 1997-98. tanév. (Szerk.: Bazsa György, Borbély Györgyné.) Db. Kossuth Egyetemi K. 1999. 243 p.

777 Könyv és könyvtár XX. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. (Szerk.: Kun András, Vecsey Beatrix.) Db. 1998[!1999.] 357 p.

Tanulmányok. Dr. Molnár Pál munkásságának bibliográfiája. Összeáll.: Kertész Gyula. – 340-345. p.

778 Laczka János emlékezete. Karcag, Önkorm. 1999. 223 p. ill.

A felvilágosodás magyar irodalmának egy kiemelkedő helyi alakja.

779 LAKATOS Gyula: Nagykáta története a kezdetektől 1848-ig. Nagykáta, Önkorm. 1999. 233, V p. 1 t. ill. részben színes

780 Látnivalók Heves megyében. Heves megye útikönyve praktikus tanácsokkal. (Szerk.: Körtvélyesi Erzsébet.) (Szerzők: Zsebéné Dobó Mariann et al.) (Fotók: Perl Márton et al.) Mis. Well-Press Kiadó Kft. 1999. 255 p. ill. színes fotók.

Fejezetcímek: Hatvan és a Zagyva-völgye, Mátra vidék, Eger és környéke, Hevesi síkság, Praktikus információk.

781 Látnivalók Jász-Nagykun-Szolnok megyében Misk. Well-Press, 1999. 200 p. ill. térk.

Turisztikai és idegenforgalmi információk.

782 LEÁNYFALUSI Károly: Bács-Kiskun megye numizmatikai bibliográfiája. Bp. Magyar Numizmatikai Társ. 1999. 161 p.

Az adatok 16 szakcsoportra osztva. Névmutatóval.

783 LENGYEL András: "Közkatonái a tollnak...". Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez. Sze. Bába. 1999. 494 p. (A Tisza hangja 31.)

A szegedi újságírás története az előzményektől 1944-ig. Arcok a szegedi sajtó történetéből. Jelentős lapok. Sajtó és irodalom.

784 Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 14. Jász-Nagykun-Szolnok megye. (Közread.: MTA Tört. Demográfiai Albiz. KSH Lakossági Adatgyűjtések Főoszt.) (Szerzők: Szikszai Mihály Sándor, Tóth Árpád.) Bp. KSH. MTA. 1999. 141 p. ill. térk.

785 MAKAI Sándor: Zsadány község története. Zsadány, Önkorm. 1999. 240 p. ill. – Bibliogr. 200-203. p.

786 MOLNÁR Ambrus: Békés pusztulása és újjászületése. Egy református mezőváros a 15-18. században. Bp. Mundus. 1999. X, 221 p. ill. (Protestáns művelődés Magyarországon 3.) –Bibliogr. 215-221. p.

787 A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok=Studia Historica 2. (Szerk.: Zombori István. Kiad.: Móra F. Múz.) Sze. 1999. 629 p. ill. – Bibliogr. a jegyzetekben.

788 A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Irodalom- és Művészettörténeti Tanulmányok=Studia Historiae Literarum et Artium 2. (Szerk.: Lengyel András. Kiad.: Móra F. Múz.) Sze. 1999. 262 p. – Bibliogr. a jegyzetekben.

789 A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archeologica 5. (Szerk.: Bende Livia, Lőrinczy Gábor, Szalontai Csaba.) (Kiad.: Móra Ferenc Múz.) Sze. 1999. 591 p. ill. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

790 NÉZŐ István – SZIVÁK Gábor: Kisvárda a források tükrében. Szemelvénygyűjtemény. Kisvárda, V. Kvt. 1999. 421 p.

Településtörténet, levéltári dokumentumok alapján.

791 NOVÁK László. Kerámia Nagykőrösön. Nagykőrös, Arany J. Múz. 1999. 192 p. ill. (Az Arany János Múzeum kiállítási kismonográfiái 3.)

792 Nyíregyháza MTA Sz-Sz-B. M-i Tudományos Testülete, 1999. Ny. MTA SZ.-SZ.-B. M. Tud. Test. 1999. 156, 14 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének kiadványai)

793 A nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve 41. Főszerk.: Németh Péter. Szerk. Almássy Katalin, Istvánovits Eszter. Nyh. Jósa A. Múz. 1999. 509 p. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Indulás: 1958. Régészeti, néprajzi, helytörténeti, képző, és iparművészeti tanulmányok.

794 OLÁH Miklós: A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája, 1784-1998. Sze. Bába. 1999. 172 p. (A Tisza hangja 29.)

Szegeden raboskodó jelentős személyek. Adatközlés, források leírása. Adattárában vezetők, hősi halottak. Névmutató.

795 Oppidum Csongrád. 1999. (Szerk.: Georgiádes Ildikó, Sebestyén István. Kiad.: Oppidum Csongrád Alapítv.) Csongrád, 1999. 131 p. ill.

Történeti, néprajzi, művelődéstörténeti tanulmányok Csongrád város 18-20. századi történetéhez.

796 OROSZ Károly – SIPOS Kálmán: Dombrádi olvasókönyv 2. Nyh. Szerző. 1999. 197 p.+1 térk. mell.

A dombrádi Római Kat. Egyházközség, a kivándorlás története. A halálozás, virrasztás, temetés helyi néprajza.

797 PÁLL István – PETRILLA Attila – NAGYNÉ BŐSZE Katalin: Vendégváró. Látnivalók Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Műs. Well-Press K. 1999. 240 p. – Bibliogr. 235-236. p.

798 SUGÁRNÉ KONCSEK Aranka: A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben. Jászberény, Jász Múz. Kult. Alapítv. 2000. 126 p. [3] t. ill.

799 SZABADI István: Kormos László (1919–1996) Biográfia – bibliográfia. (Közrem. Szabados Rita.) Db.(Tiszántúli Ref. Egyházker. és Koll. Lev.t.) 1999. 43 p.

A Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár egykori igazgatójának önéletrajza és munkáinak jegyzéke. Kormos László munkái. – 15-43. p.

800 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei civil almanach. Szerk.: Priksz Gábor, Szoboszlai Veronika. Nyh. E-Misszió Természet és Környezetvéd. Egyes. Tisztás Reg. Civil Közp. 1999. 78 p.

Non-profit szektor bemutatása.

801 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei utikönyv. Szerk.: Zoltai Dénes. Nyh. Litográfia Kft. 1999. 186 p.

802 Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv 13. Szerk.: Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva, Jánosi Zoltán. Nyh. Sz-Sz-B. M. Önkorm. Lev.t. 1999. 370 p.

Tanulmányok a 80 éves Margócsy Józsefről, Nyíregyházáról, a megyéről, Újfehértóról, a megye irodalmáról.

803 Szakmár, 1299-1999. Szerk.: Kuczy Károly. Szakmár, Önkorm. 1999. 103 p. ill.

A 700 éves község története. Közoktatás. Néprajz. Mellékletekkel.

804 A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene. 1921-1998. (Szerk.: Szentirmai László, Ráczné Mojzes Katalin.) Sze. JATE. 1999. 517 p. színes ill.

Az egyetem, Állam és Jogtudományi Kar, Bölcsészettudományi Kar, Természettudományi Kar története. MTA-tagok, díszdoktorok.

805 A szlavisztika 50 éve a Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1949–1999=50 let szlavjanovegeniju v Univerzitate im Lajosa Kosuta 1949–1999. Főszerk.: Agyagási Klára. Db. (KLTE Szláv Filológiai Int.) 1999. 349 p.

A szlavisztika (russzisztika, polonisztika) debreceni egyetemi oktatásának és kutatásának története, az oktatók felsorolása. A Szláv Filológiai Intézet oktatóinak tudományos munkássága 1949–1999. Szerk.: Agyagási Klára – 253-326. p. (Címjegyzék.) Függelék: A Szláv Filológiai Intézet oktatóinak szlavisztikán kívüli filológiai munkássága. Szerk.: Agyagási Klára – 327-340. p. (Címjegyzék.)

806 SZŰCS Sándor: A régi Sárrét világa. (Szómagyarázatok, jegyz.: Dankó Éva.)(Db.) Pedellus Tankvk. (1999.) 119 p.

A hajdan nagysikerű néprajzi leírás újabb kiadása.

807 Taar Ferenc. Bibliográfia. (Összeáll.: Sass Bálintné.) Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 1999. 39 p.

808 Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából. Szerk.: Nagy Ferenc. Nyh. SZ-SZ-B. Lev. 1999. 183 p. ill. (A Szabolcs-Számár-Berreg Megyei Levéltár kiadványai 3. Tanulmányok 8.) – Bibliogr. a jegyzetekben.

A megye és az államhatárokon kívül maradt nemzeti kisebbségek sorsáról szóló tanulmányok, levéltári források.

809 Tisicium. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 11. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 1999.

A múzeológiai tanulmányok német, angol vagy orosz nyelvű kivonattal.

810 Tóth Endre. Bibliográfia. (Összeáll.: Sass Bálintné.) (Db.) (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 1999. 47 p.

811 TÓTH Ferenc: Makói útikalauz. Makó, Önkorm. 1999. 46 p. ill. színes

A város története és látnivalói. Kirándulás néhány községbe.

812 TÓTH Judit, T.: XVII-XVIII. századi kalendáriumok a debreceni könyvtárakban. Db. KLTE Kvt. 1998[!1999.] 182 p. – (Régi tiszántúli könyvtárak 9.)

Címjegyzék.

813 Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére. Szerk.: Ujváry Zoltán. Db. Ethnica. 1999. 507 p.

Néprajzi tanulmányok (Polgár, Újiráz, Derecske, Berekböszörmény).

814 Vallási néprajz 10. Tanulmányok Dankó Imre tiszteletére. (Szerk. Küllős Imola.) Bp. (Ref. Egyh. Teológiai Doktorok Koll. Egyházi Népr. Szekciója.) 1999. – 270 p.

Tudományos életrajz, szűmos szórt néprajzi adat Hajdú-Bihar megyéről.

815 VAS János: Mozaikok a 75 éves Magyar Nemzeti Bank történetéből. Nyh. TIT Jurányi Lajos Egyes. 1999. 96 p.

Megyei banktörténeti összefoglalás.

816 Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 14. Szerk.: Zádorné Zsoldosi Mária. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Lev. 1999. 430 p. ill.

Német nyelvű kivonattal.

TERMÉSZETI KÖRNYEZET

817 Acta geographica ac geologica et meteorologica Debrecina 1996/97. (Red.: József Szabó.) Tom. XXXIV. Db. (KLTE) 1998[!1999.] 387 p.

A KLTE Földrajzi Intézetének évkönyve. Megemlékezés Borsy Zoltán professzorra, tanulmányok. Borsy Zoltán irodalmi munkássága 1987–1997. – 9. p. (Címjegyzék.) Dr. Pinczés Zoltán tudományos munkáinak jegyzéke 1987–1997. – 12-14. p.

818 ALBEL Andor – UNK Jánosné: Gyógyító vizek a Dél-Alföldön. A fürdők helyzete és fejlesztésük. Fotó: Kasza József. Gyula, Dél-Alföldi RIB Titk. 1999. 219 p. ill. (Az Alföld turizmusáért)

A turizmus jövője a Dél-Alföldön. Gyógy- és termálfürdők fejlesztése. Mellékletekkel.

819 Békés megye kunhalmi. Szerk., szerző: Szelekovszky László. (Fotók: Bende Sándor, Szelekovszky László.)(Kiad.: Körös-Maros Nemzeti Parkért Egyes.) Bcs. 1999. 64 p. [6] t. [19] t. ill.

820 BERGMANN Péter – SOMORJAI Ferenc: Dél-alföldi kerékpártúrák. Alsó-és Közép-Tisza mente, Körösök vidéke. Bp. Frigoria. 1999. 192 p. 16 t. ill.

Túrák leírása térképekkel. Függelékben: kerékpárszervizek, -üzletek, -nagykereskedők. Helynévmutatóval.

821 Crisicum 2. (Szerk.: Kalivoda Béla.) Szarvas, Körös-Maros Nemzeti Park (Ig.) 1999. 254 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Évkönyv. Természetvédelem. A park területét érintő kutatási eredmények. A bevezetők angol nyelven.

822 GÖÖZ Lajos: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye természeti erőforrásai. Nyh. Bessenyei K. 1999. 374 p. ill. + térk. (A természeti erőforrásokról) – Bibliogr. 338-364. p.

A megye természeti erőforrásainak számbavétele, értékelése, gazdasági hasznosíthatóságuk. Összefogl. angol és német nyelven.

823 HESZLER József: Battonya község természetföldrajzi vonatkozásai. (Szerk. és az utószó: Takács László. Ábrák: Bánhegyi István.)(Kiad.: „Népek barátsága” Közműv.-Isk. Kvt.) Battonya, 1999. 89 p. ill.

Előzőleg megjelent a Battonyai füzetek 2. számaként.

824 KOMÁROMI Sándor – SZABÓ Ferenc: Szabadkígyós, a Wenckheim-kastély és a park. Bp. (TKM Egyes.) 1999. 16 p. ill. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 613.)

Rezümé angol nyelven.

825 LOVAS Márton – HORVÁTH Ildikó, T.: Ásványok világa. Tájunk madarai. A debreceni Déri Múzeum állandó természettudományi kiállításai.(Ill.: Francz Vilmos Ákos.) Db. Déri Múz. 1999. 59 p.

826 A MTESZ Hajdú-Bihar Megyei Környezetvédelmi Bizottság negyed évszázada 1973–1998. Fel. szerk. Angyal László András.) Db. (MTESZ Hajdú-Bihar M. Környezetvéd. Biz.) 1999. 479 p.

Igényes tanulmányok a megye természeti és épített környezetének állapotáról (légszennyezettség, ártalmak, víz- és erdőgazdálkodás, talajvédelem, kommunális hulladékok elhelyezése, biogazdálkodás stb.), továbbá a megőrzésére tett erőfeszítésekről (természet- és műemlékvédelem, fásítás, szakképzés stb.).

Angyal László András bibliográfiája 1955–1998. – 445-461. p.

827 A puszta, 1998. A "Nimfea" Természetvédelmi Egyesület évkönyve. Szarvas, "Nimfea" Természetvéd. Egyes. 1999. 454 p. ill

Természetvédelmi tanulmányok.

828 SALLAI R. Benedek: Kirándulások Túrkeve környékén. Túrkeve, Herman O. Természetvédő Kör. 1999. 80 p. ill.

Élővilág. Természetvédelem. Útikönyv.

829 SZILÁGYI Tibor: Időjárási események Kecskeméten a XVII-XIX. században. Forrásgyűjtemény. Ke. Kecskeméti Lapok Kft. 1999. 473 p. ill. (Kecskeméti füzetek 10.) – Bibliogr. 399-402. p.

A város időjárására vonatkozó leírások 1601-től 1900-ig. Betűrendes eseménymutatóval.

830 Szolnoki képek. Árvízveszély '99. Szo. Szerző. (1999.) [86] p. ill.

A Szolnokon levonuló árvízről készült képek, rajzok.

831 A Tisza eltűnő kincsei. Sárrét. (Püspökladány), (Sárréti településeggyüttes.) (1999.) [46] p.

832 VÁNYI Róbert – BONA Gabriella: A Bihari-sík Tájvédelmi Körzet. (Fotó: Horváth Róbert, Molnár Attila.) (Földes), (Bihar Természet- és Környezetvéd. Egyes.) (1999.) 19 p. (Daru füzetek)

Angolul: Landscape Protection Area of Bihar Plain. Trans: Marianna Nagy Oláh. Németül: Das Landschaftsschutzgebiet die Ebene Bihar. Übers.: Edit Hajdu Lisztes.

GAZDASÁG. TÁRSADALOM. KULTÚRA

833 XXIII. Halászati Tudományos Tanácskozás. Szarvas, 1999. május 25-27. Kiad.: Haltenyésztési Kutató Int. Szarvas, 1999. 68 p.

Az előadások anyaga.

834 25 tanév. Közgazdasági Szakközépiskola, Hajdúszoboszló, 1973–1999. (Szerk.: Kovács Gábor.) (Hajdúszoboszló), (Közzgazd. Szakközépisk.) (1999.) 112 p.

Jubileumi évkönyv, történeti áttekintéssel, sok visszaemlékezéssel.

835 30 év a szakképzésben 1969–1999. Veress Ferenc Szakképző Iskola. (Szerk.: Bagossi Gáborné.) Hajdúböszörmény, (Veress Ferenc Kult. Alapítv.) (1999.) 160 p. [8] t.

Jubileumi kiadvány, történeti visszatekintéssel, visszaemlékezésekkel.

836 46. Vásárhelyi Őszi Tárlat, Tornyai János Múzeum, 1999. október 3–november 28. Katalógus. Hmvh. Tornyai Múz. 139 p. ill.

837 50 éves a Néprajzi Tanszék. Jubileumi kötet. Szerk.: Ujváry Zoltán. Db. (KLTE Népr. Tansz.) 1999. 274 p. (Folklór és etnográfia 100.)

A tanszék története, jelenlegi oktatói, munkatársai. A Néprajzi Tanszék kiadványai. Összeáll.: Dankó Imre – 173-181. p.

838 100 éves a MÁV Debreceni Járműjavító Kft. Üzemtörténet 1898–1998. Szerk.: Zágonyi Imre. Db. Lícium-Art Kft. 1999. 54 p. [27] t.

839 300 év története. Egy polgárváros az Aranybikában. Összeáll.: Végh László. (Szerk.: Szalai Csaba.) (Db.) (Cívis Hotel Rt.) (1999.) 180 p.

840 1848/1998. Hajdúdorog, Hajdúdorogi Honism. és Városvédő Egyes. 1999. [59] p. (Honismereti és Városvédő Egyesület füzetek 1.)

A hajdúdorogi eseményekről, illetve a városhoz kötődő korabeli személyiségekről.

841 ABONYI Sándor: Merre tovább gyülekezet? Jászberény, Jászberényi Keresztény Gyül. (1999.) 123 p.

Evangélikus egyház. Keresztény hit.

842 ABONYI Sándorné (et al.): Bizonyosságok: Bizonyosságok egy gyülekezet életéből. Jászberény, Jászberényi Keresztény Gyül. 1999. 151 p.

843 ALBEL Andor – EBERGÉNYI András: Az Alföldi turizmusért. Útmutató idegenforgalmi fejlesztésekhez, pályázatok készítéséhez. (Kiad.: Dél-alföldi Regionális Idegenforgalmi Biz.) Gyula, 1999. 168 p.

A sorozat első könyve a turizmusban érdekelt vállalkozóknak nyújt segítséget.

844 Ámos Imre szolnoki vázlatkönyve. Bp. Múlt és jövő. 1999. 51 t. 64 p.

Az album és Kőbányai János: Az apokalipszis aggadája: Ámos Imre és kora c. kísérő tanulmánya közös tokban.

845 Annual Report 1998. Institute of Nuclear Research of the Hungarian Academy of Sciences Debrecen, Hungary. (Ed.: Zoltán Gácsi, G. Hock) (Db.) (MTA Atommagkutató Int.) (1999.) VI, [4], 131 p.

Publications and Seminars – 81-123. p.

846 B. Kiss Albert püspökladányi pékmester második közéleti, családi naplója és krónikája 1920–2000. Püspökladány, Polgármesteri Hiv. 1999. 277 p.

Forrásértékű feljegyzések a település korabeli életéről.

847 Bács-Kiskun megye komplex tervének területrendezési terve. (Térségi szerkezeti tervszabályozási irányelvek.) Közread.: VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, MTA RKK Alföldi Tudományos Int. Témavez.: Zala György, Csatári Bálint. Bp. Ke. 1999. 126 p. ill. 1 térk. mell.

848 BAJNAI BEKE István: Gonczeczky János és az 1848-49-es szabadságharc. (Kiad.: Print Kódex Bt.) Mezöhegyes, (!Orosháza), 1999. 61 p. ill.

A szabadságharc idején kivégzett r. k. pap élete. A korabeli Mezöhegyes története. Tart. még: A megriadt hős c. drámai életképet is.

849 BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Betyárok a Kiskunságban. Db. Ethnica K. 1999. 107 p. ill. – Bibliogr. 105. p. ill.

Angyal Bandi, Rózsa Sándor, Bogár Imre és más neves betyárok. Melléklettel.

850 BARANYI, Béla – BALCSÓK, István–DANCS, László – MEZŐ, Barna: Borderland Situation and Periferality in the North-Eastern Part of the Great Hungarian Plain. Pécs, Centre for Regional Studies of HAS. 1999. 85 p. ill. (Discussion Papers 31.)

Tanulmányok. Határ menti kutatások az északkelet-alföldi határszakaszon.

851 Báthory István Gimnázium, Nyírbátor. Jubileumi évkönyv, 1954-1999. Szerk.: Krivánik József (et. al.) Nyírbátor, Báthory I. Gimn. 1999. 206 p.

852 Befektetési kalauz. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Keresk. és Iparkamara. (1999.) 44 p. ill.

A megye régióinak területfejlesztési lehetőségei.

853 Békés megye agrárgazdasága és az Európai Unió. (Szerk.: Nátor István.) Bcs. (Békés M. Képviselő-test. Önkorm. Hiv. Területfejl. Oszt.) 1999. 48 p.

854 BENE János: 115 éves a Nyíregyházi Tűzoltóság. Nyh. Ny.-i Hivatásos Önkorm. Tűzoltóság Parancsnoksága. 1999. 243 p.

855 BENE János – MARGÓCSY József: Adalékok a százéves nyíregyházi kórház történetében. Nyh. SZ-SZ-B. M. Jósa A. Kórház. 1999. 132, 5 p. – Bibliogr. a jegyzetekben.

856 BÉRES Klára: Szirtfoknak lenni. Béres József életútja. Bp. Béres Rt. 1999. 145 p.

Tudományos munkássága, küzdelmei, sorsa.

857 Bihari Diéta II. Szerk.: Matolcsi Lajos. Db. (Ethnica.) 1999. 162 p.

Az 1999. nov. 24-én Berettyóújfaluban tartott tudományos ülés előadásainak szövege.

858 BÓDI István: Hosszúpályi és Környéke Takarékszövetkezet története 1959–1999. (Hosszúpályi), (Hosszúpályi és Környéke Takarékszöv. Ig.)(1999.) 86 p. [15] t.

859 Cégekatalógus '99. Hajdú-Bihar megye. (Db.) Hajdú-Bihar M. Keresk. és Iparkamara. (1999.) 144 p.

860 A civil szféra Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Szerk.: Vass Lajosné. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Tud. Közalapítv. Kuratóriuma. 1999. 60 p.

A civil szervezetek jelentősége, jogtörténeti fejlődésük. A megyei egyesülések, alapítványok, közalapítványok, közhasznú szervezetek megszólása, bemutatása.

861 Csongrád megye területfejlesztési koncepciója. 1. kötet. Helyzetértékelés. 2. kötet. Fejlesztési koncepció. Bcs. Sze. MTA RKK ATI Békéscsabai Oszt. (Csongrád M. Területfejl. Tan. 1998 [!1999]. 326, 88 p. ill.

1. köt. A természeti és az épített környezet állapota, jellemzői. Emberi tényezők és humán infrastruktúra. Gazdaság. Műszaki infrastruktúra. Térszerkezet. A területfejlesztés eszköz és intézményrendszere. 2. köt. Fejlesztési koncepció.

862 A debreceni nagyvárosi településeggyüttes. Db. KSH Hajdú-Bihar M. Ig. 1999. 64 p.

Statistikai összeállítás.

863 Dél-Alföld borai=Wines from Dél-Alföld =Weine aus Dél-Alföld. Kiad.: Bács-Kiskun M. Agrárkamara. Bács-Kiskun M. Területfejl. Tan. Bács-Kiskun M. Önkorm. Csongrád M. Agrárkamara. Bács-Kiskun M. Keresk. és Iparkamara. (s. l.), 1999. 78 p.

864 DRAVICZKY Imre: Leánykérés – Kézfogó – Lakodalom. Hajdúnánás, (Hajdúnánási Szellemi Műhely.)1999. [VIII], 103 p.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Néprajzi adatok Hajdúnánásról.

865 *Economica*. Szo. Keresk. és Gazd. Főisk. 1999. 245 p. ill.

Jubileumi és a Magyar Tudomány Napi Konferenciájának kötete marketing, vidékfejlesztés, vendéglátóipar és elektronikus kereskedelem témában

866 Égerházi Imre virágcsendéletei. Hajdú-Bihari[!] költők versei a virágokról. Gyűjt., vál., szerk., bev.: Bényei József. Db. (Mozgáskorlátozottak Piremon Kisv.) 1999. 80 p.

Fényképfelvételek a képekről, esszé a debreceni festőművészről.

867 ÉGERHÁZI Péter: Bajnokcsapat piros-fehérben. ...elfogultan a DVSC labdarúgó szakosztályáról. Db. (Diákmagazin Lapk. Bt.) 1999. 171 p.

1976–1979, NB II. Publicisztikai írás.

868 „Az egyházak válasza az otthonápolás szociáletikai kihívásaira”. III. Bethesda Otthonápolási Konferencia. Debrecen, 1999. november. Előadáskivonatok. (Szerk.: Fazekas László.)(Bp.) (Bethesda Otthonápolási Szolg.)(1999.) 90 p.

869 Egy emberöltő a közművelődésben az ezredvégen. "Húszévesek a pályán" országos szakmai konferencia. Szo. M. Műv. és Ifj. Szolg. 1999. 81 p. ill.

Közművelődési konferencia anyaga.

870 Emlékkönyv Rác István 70. születésnapjára. Szerk. Kovács Ágnes. Db. KLTE Tört. Int. 1999. 288 p. 1 t.

Rác István műveinek bibliográfiája. Összeáll. Velkey Ferenc. 279-288. p. Két helyismereti tanulmány a bihari magánbirtokokon lévő mezővárosok nemeseiről és a Hajdúhát geomorfológiájáról.

871 Építészeti értékek Dabason. A klasszicista kúriák múltja és jelene. (Dabas), Galéria Alapítv. Önkrom. 1999. 79 p. ill. részben színes

Térképekkel.

872 ERDÉSZ Ádám: Kner Albert. Könyvművészet, reklám, látványtervezés. (Kiad.: Kner Nyomda Rt. Békéscsaba és a Gyomai Kner Nyomda Rt.) Gyomaendrőd, Bcs. 1999. 111 p. ill. (A Kner Nyomdaipari Múzeum füzetek 31.)

A legfiatalabb Kner fiú életpályája.

873 Európa mezőgazdasági nap–Békés megye. A konferencia előadásainak anyaga. (Szerk.: Nátor István et al.) (Kiad.: Békés M. Képviselő-test. Önkorm. Hiv. Békés M. Kvt. Európai Információs Pont.) Bcs. 1999. 75 p.

874 Évkönyv '98. Debreceni Orvostudományi Egyetem Női Klinika. (Szerk.: Major Tamás.) Db. (DOTE Női Klinikájának Orvosi Kara.) 1999. 245 p. [16] t.

Közlemények 1998. 151-176. p. (Annotált bibliográfia.)

875 A félegyházi mesekirály. Seres József, félegyházi parasztgazda népmeséi. (Gond., bevez.,kísérő tan.: Bereznai Zsuzsanna.) Ke. Katona J. Múz. 1999. 224 p. (A kecskeméti Katona József Múzeum közleményei 9.)

Néprajzi gyűjtés szövegű közlése, kísérő tanulmány a népmesékről általában.

876 FERKU Imre: A pedagógus munkája az ezredfordulón. Nyh. M. Ped. Közm. Int. Továbbk. Közp. 1999. 167, 3 p.

A pedagógusok szakmai kompetenciái, képességeik hangsúlyai, melyeket az európai csatlakozás és a polgárosodó magyar társadalom igényként fogalmaz meg.

877 Folia Uralica Debreceniensia 5. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének kiadványa. (Szerk.: Nyirkos István.) Db. (KLTE) 1998[!1999.] 262 p.

Elsősorban az 1998. május 29-30-án lezajlott Pápay József emlékülés anyagát tartalmazza.

878 FÖLDVÁRI László: „Próbáltam lenni városom igénytelen munkása”. Dokumentumok Kovács Ferenc életéből 1823-1895. Hmvh. Szerdahelyi József Kht. 1999. 193 p.

879 Függetlenségi Nyilatkozat 1849, Debrecen. (Szerk.: Angi János, G. Szabó Botond, Tóth Béla.) (Fotó: Hapák József.) (Utószó: G. Szabó Botond.) (Db.) (Multiplex Media–Debrecen University Press.) (Tiszántúli Ref. Egyházker.) (Önkorm.) (1999.) [55] p.

Szövegkiadás; magyarul hasonmásban is.

880 FÜLÖP Zoltán: Csongrád megye rendőri szerveinek története. Sze. Csongrád M. Rendőr-főkap. 1999. 87 p. ill. – Bibliogr. 47-51. p.

Öt történeti szakaszra tagolva írja le a rendőri szervek történetét. Rossz fotómásolatokkal.

881 Fürtös Sándor emlékezete. (Szerk.: Ungvári János.) (Db.) Hajdú-Bihar M. Neveléstört. Egyes. 1999. 96 p.

A hajdúsámsoni II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola igazgatója volt. – Az 1999. április 15-ei hajdúsámsoni emlékülés anyaga.

882 GÁBORJÁNI SZABÓ Botond: A szabadság szent igéi. A tiszántúli református egyházi vezetés és a Debreceni Kollégium 1848/49-ben. Db. Tiszántúli Ref. Egyházker. Gyűjt. 1999. 174 p.[16] t.

Gazdag dokumentumválogatás, bevezető tanulmánnyal.

883 GULYÁS István: Magyar Rendőrmúzeum. Tarnaméra. (Heves), Heves és Vidéke Bűnmegelőzési Alapítv. 1999. 55 p. ill. színes fotók

Tarnaméra, az Almásy kastély és a Magyar Rendőrmúzeum története.

884 Hajdú-Bihar megye mezőgazdaságának helyzetértékelése az EU-csatlakozásra való felkészülés tükrében. A Hajdú-Bihar Megyei Területi Agrárkamara Elnöksége által 1999. március 31-én elfogadott változat. Db. Hajdú-Bihar M. Területi Agrárkamara. 1999. 52 p.

885 „Hajdú-Bihar megyei szocinfo”. Információk a szociális ellátásokról Hajdú-Bihar megyében. (Hajdúszoboszló), (Hajdú-Bihar M. Önkorm. Módsz. Gond. Közp.) 1998[!1999.] 307 p.

886 Három helység határában. Olvasókönyv a Csárdaszállási Petőfi Mgtsz fél évszázadának történetéhez. (Írta, szerk.: Kőváry E. Péter.) Csárdaszállás, Petőfi MgTsz. 1999. 151 p. 30 t. ill.

887 Heves megye a regionalizálódás folyamatában. Helyzetkép a területfejlesztésről. Eger, Heves M. Területfejl. Tan. 1999. 32 p. ill. színes

A területfejlesztés fő irányai. A gazdaság helyzete. Társadalmi helyzet. A Heves Megyei Területfejlesztési Tanács. Statisztikai mellékletekkel.

888 Heves megye sportévkönyve, 1998 (Szerk.: Bocsi Lajos.) Eger, Heves M. Önkorm. Sportig. 1999. 178 p. ill. fotók

A megye éves sporttörténete sportáganként. Heves megyei sportkitüntetések. Sportmúzeum. 1999. évi versenynaptárak.

889 Heves megye szakképzési térképe 1999. (Szerk.: Gyetvainé Vitkóczy Mariann, Semperger Tibor.) Eger, Heves M. Önkorm. Ped. Int. Pályaorientációs Közp. Heves M. Keresk. és Iparkamara. 1999. 658 p. ill. színes

A megye gazdasági helyzete. A kamara tagjainál levő minőségi képzőhelyek.

890 Higiénikus tejtermelés a kisgazdaságokban. Egy lehetséges út – Körösszakál. Összeáll.: Jávor András.)(Szerk.: Nagy Ottó.)(Fotó: András István.) Bp. Mezőgazd. Szaktudás K. 1999. 55 p.

891 Hódmezővásárhely régi képes levelezőlapokon. Szerk.: Kruzslicz István Gábor, Máyer Jenő. Bp. Máyer Ny. és Kvk. 1999. 78 p.

A Levéltár rövid története. Feudális és ujkor. Szocializmus iratai. MSZMP Heves Megyei Bizottsága archívuma.

892 Hortobágyi Alkotótábor 1999. (Szerk.: Égerházi Imre.) (Db.) (Mozgáskorlátozottak Piremon Kis.) (1999.) 166 p.

A képzőművészek bemutatása.

893 Idősek és fiatalok. Zsidó Hitközségek I. Nemzetközi Tanácskozása. Debrecen, 1999. május 28-30. Szerk.: Halmos Sándor. Db. Lícium-Art. (1999.) 184 p.

DAB Geriátriai Munkabizottsága és a Debreceni Zsidó Hitközség konferenciája. A debreceni zsidó ifjúság helyzete és a Debreceni Zsidó Hitközség múltja.

894 IVANCSÓ István: Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége. Nyh. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittud. Főisk. 1999. 66 p. (Athanasiana füzetek 1.) – Bibliogr. 63-64. p. és a jegyzetekben.

895 JAKÓ János: Medicina in nummis Szabolcs-Szatmár-Beregiensis. Nyh. Jósa A. Kórház. 1999. 153 p.

A megye orvosi, gyógyszerészeti numizmatikai emlékei.

896 Jász-Nagykun-Szolnok megyei térségi drogmegelőzési napok Szo. Jász-Nagykun Szolnok M. Esély Szociális Alapítv. Reg. Szellemi Forrásközp. 1999. 56 p. ill.

Drogmegelőzés. Ifjúságvédelem

897 Jubileumi évkönyv a Lippai János Mezőgazdasági Szakközépiskola alapításának 60. évfordulójára. Szerk.: Majorné Bíró Éva. Nyh. Lippai J. Mezőgazd. Szakközépisk. 1999. 108 p.

Iskolatörténet 1939-1999.

898 JUHÁSZ Imre: A Bocskai István Múzeum négy évtizede 1958–1998. Hajdúszoboszló, (Hajdú-Bihar M. Múz. Ig.) 1999. 88 p. [14] t.

899 KÁLLAI Katalin: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei cigány etnikum többségi társadalomba való felzárkóztatásának stratégiája (s.l.) (s.n.) (1999.) 54 p.

A cigányság életkörülményeit bemutató szociológiai tanulmányok.

900 KÁLMÁN Lajos: A Kecskemét környéki népdalkincs kistükre. Ke. Kecskeméti Lapok Kft. 1999. 188 p. (Kecskeméti füzetek 9.)

Kottagyűjtemény. Betűrendes mutatóval.

901 KÁLNÁSI Árpád: Cívis beszélgetések Debrecenből. Db. (KLTE Magyar Nyelvtud. Tansz. 1999. 183 p. (A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai 74.)

Szövegközlés a nyelvészeti anyaggyűjtésből.

902 KÁRÁSZ József: Pirkad. Elsüllyedt világ. Sze. Lazy Bt. 1999. 118 p.

Önéletrajzi regény az Árva madár és a Göröngyös út folytatása.

903 A karcagi Szentannai Sámuel Mezőgazdasági Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium jubileumi évkönyve, 1899-1999. Karcag, Z. Tóth György. 1999. 327 p. ill.

904 KATONA Béla: Kazinczy Ferenc Nyíregyházán és Szabolcs-Szatmár-Beregben. Nyh. Kazinczy F. Ált. Isk. 1999. 46 p.

Újabb irodalomtudományi kutatások dokumentumai.

905 Két víz között. A Duna-Tisza közti nemzetiségek és népcsoportok hagyományai című nemzetközi néprajzi konferencia (Baja, 1999. július 15-16.) előadásai. Szerk.: Bárh János. Baja, Bács-Kiskun M. Nemzetiségi Alapítv., Cumania Alapítv. 1999. 215 p. ill.

Tanulmányok Dusnokról, Kiskőrösről, a Bácskáról, többnyelvű összefoglalókkal.

906 Kéttannyelvű oktatás Mezőberényben, 1987/1988-1997/1998.=Bilingualer unterricht am Petőfi-Sándor-Gymnasium. (Szerk.: Hruska Szilvia, Porubcsánszki Zita, Szutor Szilvia.) Mezőberény, Petőfi S. Gimn. 1999. 181 p. ill.

907 KISSNÉ MAJTÉNYI Mónika – MALAKCZINÉ Póka Mária: A nyíregyházi nagyvárosi településeggyüttes jellemzői a kilencvenes években. Nyh. KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Ig. 1999. 52 p.

Településstatistika.

908 KÓKAI Sándor: Az Alföld vonzásközpontjai és -körzetei a XIX. század közepén. Nyh. Bessenyei György K. 1999. 181 p. ill. (Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 7.)

Településhálózat, a városok hierarchikus rendje, regionális földrajzi tanulmány.

909 Kompolt-Kisté. Újkőkori, bronzkori szarmata és avar lelőhely. Leletmentés az M3-as autópálya nyomvonalán. (Szerzők: Vaday Andrea et al.)(Szerk. Petercsák Tivadar, Szabó J. József.) (Rajz: Nagy Andrea, T. Bíró Katalin, Vaday

Andrea.) (Fotó: Fenyvesi Róbert, Kádas Tibor.) Eger, Heves M. Múz. Szerv. 1999. 367, [3], XVIII p. 99, XIV t. ill.

910 KOVÁCS László: A 45 éve alakult Filharmónia tevékenysége Nyíregyházán és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 1952-1997. Nyh. Filharmónia Kelet-Magyarország Kht. 1999. 174 p.

911 KOZMA Gábor: A városmarketing elemeinek alkalmazása Debrecenben a rendszerváltozás után. Db. (KLTE) 1999. 120 p. (Studia geographica. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Tanszékének kiadványa)

912 Kölcsey Ferenc álmosdi évei. Szerk.: Hamar Péter. Fehérgyarmat, Kölcsey Társ. 1999. 110 p. (Kölcsey Társaság füzetei 11.)

913 Környezetvédelmi adatok Békés, Arad és Bihar megyéről=Date despre mediul din judetele Békés, Bihor si Arad. Gyula, Körös-vidéki Környezetvéd. Felügyelőség. 1999. ill. 116 p.

A kétnyelvű (magyar és román), a három megye környezetvédelmi adatait tartalmazó kiadvány egyedülálló a maga nemében: a határmenti környezetvédelmi együttműködés történetében először kerül sor széles körű adatcserére és az információk közzétételére.

914 Körös tanulmányok. (Szerk.: Micheller Magdolna.) Bcs. Szarvas, Körös Főisk. 1999. 266 p.

Az óvó- és tanítóképzés Tessediktől napjainkig című országos szakmai fórum előadásai. Helytörténeti és pedagógiai tanulmányok.

915 KŐSZEGFALVI Ferenc – BORUS Gábor: Espersit János és könyvei. Makó, Önkorm. 1999. 173 p. (A Makói Múzeum Füzetei 93.)

A gyűjtemény története és katalógusa.

916 KŐSZEGI János: Epizódok Tiszaigar múltjából 1945-ig. 2. Bp. Szerző. 1999. 192 p. ill. részben térk.

A szerző a település nyugalmazott tanára. Munkája az 1996-ban kiadott kéziratát egészíti ki.

917 Közelképtár. Szo. MTA Jász-Nagykun-Szolnok M. Test. 1999. 313 p.

Fábián Péter Népszabadságban megjelent interjúinak válogatása, melyben a megye nevesebb személyeit szólaltatja meg,

918 Kunhalmok."Ti vagytok a mi katedrálisaink". Kisújszállás, Alföldkutatásért Alapítv. 1999. 77 p. ill.

Földrajzi, régészeti, történeti és néprajzi tanulmányok

919 LAZÁNYI János – DOBRÁNSZKY Judit: Agricultural research in Nyírség region. Nyh. Research Centre of Debrecen Agricultural University. 1999. 193 p.

A nyírségben folyó legújabb mezőgazdasági kutatások angol nyelvű tanulmányai.

920 Lázár Sándor 4-es huszár főhadnagy naplója (1944). Szerk., bev., jegyz.: Bene János. Nyh. Jósa A. Múz. 1999. 71 p.

A MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Tud. Testülete tudományos ülésének előadása összefoglalói. Szerk. Sikolya László.

921 Magyar nyelvjárások XXXVII. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének évkönyve. Szerk.: Hoffmann István, Mező András, Nyirkos István. Db. (KLTE) 1999. 515 p.

Sebestyén Árpád egyetemi tanár 70. születésnapjára. Hlavacska Edit. Sebestyén Árpád tudományos és publicisztikai munkássága. 17-40. p.

922 MÁRÓ Gábor: Pásztorkodás Hajdúnánáson a XIX. század derekától az 1950-es évekig. Hajdúnánás, (Szerző.) 1999. 130 p. 1 térk.

923 Mesterségek művészete. Népelet a Közép-Tisza vidéken. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 1999. 106 p. ill.

A szolnoki Damjanich János Múzeum néprajzi állandó kiállításának katalógusa.

924 Mezőgazdasági és élelmiszeripari katalógus. Délkelet-Magyarország. (Kiad.: Partner Reklámügynökség.) (Bcs.) 1999. 160 p.

A régió mezőgazdasági és élelmiszeripari vállalkozói, vállalkozások, cégek.

925 Egy mikrorégió az ezredfordulón. Bp. Jászberény, MTA PTI. Jászberényi Tanítók. Főisk. 1999. 338 p.

Tanulmányok, szociográfiák és publicisztikák a Jászságról

926 Minőség, gazdaságosság, egészséges termék. Szerk.: Inántsy Ferenc. Újfehértó, Alma TermékTanács Gyümölcsterm. Kutató és Szaktan. Kht. 1999. 60 p.

A gyümölcstermesztési kutatóintézet történetét és a legújabb termesztéstechnológiákat, fajtahasználatot, művelési rendszereket mutatják be a tanulmányok.

927 MOLNÁR Béla: Bács-Kiskun megye az 1956-os események napjaiban. Tények és tanúk. Kiskunfélegyháza, Szerző. 1999. 134 p. (Tudomány és helytörténet)

1956 történései a megye 16 településén.

928 MÓNUS Imre: Mezőgazdasági Egyesület. Hajdú Gazdakör. Hajdúböszörmény, Hajdú Gazdakör. 1999. 105,[8] p.

Hajdúböszörményi Mezőgazdasági Egyesület (1907–1948); Hajdú Gazdakör (1992–).

929 MÓROCNÉ NAGY Mária: Egy országon át. Hajdúböszörménytől Újrónafőig. Hajdúböszörmény, (Tabulex Bt.) 1999. 253 p.

Visszaemlékezések.

930 Művészetoktatás '99. A Sz-Sz-B. Megyei Közoktatási Közalapítvány konferenciája. Szerk.: Veréb József. Nyh. Sz-Sz-B. M. Közokt. Közalapítv. 1999. 84 p.

Zeneművészet, a táncművészet, a képző- és iparművészet területéről elhangzott előadások.

931 NAGY Attila: A láthatatlan Debrecen. (Db.) (Uro-path Bt.) (1999.) 103, [9] p.

Ellentmondások a városfejlesztés, építkezés huszadik századi gyakorlatában. Polemikus, olykor szatírába hajló írás.

932 NAGY Attila: A létrontás dicsérete. Szelídített filippika. Db. (Uro-path Bt.) 1999. 98 p.

Szatíra a Debreceni Orvostudományi Egyetemről.

933 Náródopis slovákov v Madarsku. Red. Juraj Ando. (15.)=A magyarországi szlovákok néprajza. Bp. Magyar Néprajzi Társ. 1999. 229 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Tanulmányok. Rezümé magyar és német nyelven

934 Nem csak majális ... 50 év a battonyai Május 1. Mezőgazdasági Szövetkezet életéből, 1949-1999. (Írta, szerk.: Börcsök Lajos.)(Kiad.: Május 1. Mezőgazdasági Szöv.) Battonya, 1999. 67 p. (12) t. fol. ill.

935 Népi ételek a Jászságból. Jászberény, Jász Múz. Kult. Alapítv. 1999 (Jászberény), 120 p. ill.

Népi ételek, étkezési szokások.

936 NYAKAS Miklós: Sillye Gábor kormánybiztos tevékenysége és a hajdúvárosok önvédelmi harca 1848-ban és 1849-ben. Hajdúböszörmény, (Hajdúsági Múz.) (Önkorm.) 1999. 225 p. (Studia oppidorum haidonicalium 1.)

937 ÓNODI Mária: A kiskunfélegyházi Constatntinum Leánynevelő Intézet krónikája (1919. december-1923. augusztus) forrásközlés és kísérőtanulmány. Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Lev. 1999. – Bibliogr. a jegyzetekben és a kötet végén.

Névmutatóval.

938 Öntözéses gazdálkodás. (Főszerk.: Lelkes János. Szerk.: Medvegyné Skorka Anna.) Szarvas, Öntözési Kutató Int. 1999. ill. 148 p. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Mezőgazdasági termelés. Öntözés. Rezümé angol nyelven.

939 Ötven esztendő képekben. (Szerk.: Kovács Károlyné, T. Dögei Imre.) Kisújszállás, Nagykun Mezőgazd. Szöv. 1999. 89, [2] p. ill.

940 A paraszti asztal örömei. Szo. Kertész Róbert. 1999. 128 p. ill.

A Damjanich Múzeum Hagyományos ételek, népi konyha a Közép -Tisza vidékén című néprajzi kiállításának katalógusa.

941 Pedagógiai értékek az iskolában. Szerk.: Kiss Gyula (et. al.) Ibrány, Rétközi Iskolaszöv. 1999. 196 p. (A Rétközi Iskolaszövetség kiadványa 1.)

Iskolaigazgatók tanulmányai, szakmai törekvések és eredmények különböző aspektusokból.

942 Peremvidék. Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Szerk.: Lukácskó Zsolt, Fónai Mihály, Fábíán Gergely. Nyh. Salgótarján, DOTE Egészségügyi Főisk. Kar. Salgótarjáni Népjóléti Képzési Közp. 1999. 364 p. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Tanulmányok a helyi szociális ellátórendszerekről, a rokkantnyugdíjasokról, a hajléktalanokról, a megye öngyilkossági helyzetképéről.

943 PINTÉR József: Életem és az urológia. Tények, töredékek, mozaikok. Db. (Szerző.) 1999. 205 p.

A DOTE urológia professzorának visszaemlékezései.

944 PIRIGYI István: Görög katolikus papi sorsok. Db. (Görög Kat. Egyházközs.) 1999. 176 p.

Néhány Hajdúdorogon, Hajdúböszörményben és Debrecenben tevékenyedő pap, püspök életrajzával.

945 A régió kulturális központja, Szeged. Fejezetek Szeged város kultúrtörténetéből. Az 1997. május 5-i felolvasóülés előadásai. Szerk.: Molnár T. Gizella. (Kiad.: Juhász Gyula Tanárképző Főisk. Közműv. Tansz.) Sze. 1999. 131 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

A várossá válás folyamata a polgárosodásig. Az egyházi intézmények kultúrája a középkorban. Oktatási és kulturális intézmények a XVIII. századtól napjainkig.

946 RESZLER Gábor: 50 éve az úton. A Szabolcs Volán Rt. Története 1949-1999. Nyh. R Press Bt. 1999. 120 p. 7 t.

A megye közúti tömegközlekedését és áruszállítását legnagyobb mértékben végző vállalat 50 éves története.

947 ROMSICS Imre: Kalocsa anno... Kalocsai fotográfiák. Kalocsa, Kalocsai Múz.barátok Köre. 1999. 254 p. ill.

Bevezetés, fényképek-feliratok angol és német nyelven is. Fekete-fehér fotókkal.

948 A Sárrétudvari Énekkar 125 éve. Fel. szerk.: Tóthné Szabó Mária.(Sárrétudvar), (Parasztkórus Egyes.) (1999.) 194 p.

A könyv nagyobbik része Nagy Ferenc református lelkész verseit tartalmazza: 73-193. p.

949 Sikertörténet. 1998/99. Békés megyei gazdasági évkönyv. (Fel. szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Bod Péter et al. Fotó: Bartolf Ágnes et al.) Bcs. 1999. 96. ill.

A megye legjelentősebb vállalkozásai (történet, tevékenység, termékek, fejlesztési elképzelések).

950 SIMON Elemérné – BOLEMÁN Ilona: Eredeti kunsági szakácskönyv. Nyh. Balck & White. cop. 1999. 159 p. ill.

Jellegzetes kunsági ételek gyűjteménye, régi, praktikus gasztronómiai eljárások.

951 Sipkay évkönyv. Szerk.: Kertész Sándorné (et. al.) Nyh. Sipkay Barna Keresk. és Vendéglátóip. Idegenforg. Szakközépisk. és Szakisk. 1999. 65 p. 23 t.

Iskolatörténet, szakmacsoportok története.

952 SOMODI Henrietta: A kecskeméti ortodox zsidók és zsinagógájuk története. Bp. Aura. 1999. 65, [14] p. ill.

Angol és héber nyelvű összefoglalóval.

953 Spomienky zo zivota skoly. Emlékek az intézmény életéből. (A békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium jubileumi kiadványa.) Bcs. Szlovák Gimn. Ált. Isk. és Kollégium. 1999. 172 p. ill.

Iskolatörténet. Magyar és szlovák nyelvű.

954 Svetits Emlékkönyv. Debrecen 1950–1996. (Szerk.: Prevozné Balogh Irén.) (Bp.) (Míasszonyunk Iskolanővérek Diákszöv.)(1999.) 280 p.

Dokumentumválogatás a Svetits Intézet történetéből, a diákok visszaemlékezései, a volt diákok névsora.

955 Szaknyelvoktatási tanulmányok. Válogatás a KLTE Idegennyelvi Központ tanárainak nyelvészeti, nyelvpedagógiai és szaknyelvi lexikográfiai munkáiból a KLTE Természettudományi Kar alapításának 50. évfordulójára. (Szerk.: Kornya László, Pelyvás István.) Db. KLTE Idegennyelvi Közp. 1999. 186 p.

956 SZARKÁNÉ BIRÓ Piroska: Épületek fadíszei öt sárréti településen. Dévaványa, Füzesgyarmat, Körösladány, Szeghalom, Vésztő. Kiad.: Sárréti Múz. Közalapítv. (Fotók: Pál Lajos.) (Szeghalom), 1999. 109 p. ill. színes. – Bibliogr. 107. p. és a jegyzetekben.

Rezümé angol nyelven. Az alföldi népi építészeti irodalom jelentős forráskiadványa, építmények, fa alapanyagú díszítmények, telkekre lokalizálható ismereteket.

957 Szarvas a rendszerváltás éveiben, 1989-1991. Szerk.: Szilvássy László. (Kiad.: Mikroszoft Bt.) Szarvas, 1999. 184 p. ill.

958 Száz év műtárgyai a Munkácsy Mihály Múzeumban 1899-1999. (Szerk.: Grin Igor, Szatmári Imre.)(Szerzők: Andó György et al.)(Fotó: Váradi Zoltán.) Bcs. Db. Munkácsy M. Múz. Kapitális. 1999. 142 p. ill. színes

959 Száz éve alakult a Békéscsabai Múzeum-Egyesület. (Szerk.: Grin Igor, Szatmári Imre.) Bcs. (Békés M. Múz. Ig.) 1999. 377 p. ill. (A Békés megyei múzeumok közleményei 20.) – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Tanulmányok. Múzeumi kutatások.

960 Szegedi építészek. (Szerk.: Tandi Lajos.) Sze. Önkorm. 1999. 240 p. részben színes ill.

Építészek és alkotásaik. Rövid élet- és pályarajzok. Fotókkal.

961 SZELEKOVSKY László: Adatok gróf Bolza Pálról, a Bolza-családról, gr. Bolza Pál szarvasi kastélyáról és kastélyparkjáról. Szarvas, Öntözési Kutató Int. 1999. 70 p. ill. – Bibliogr. 69-70. p.

962 Szerepi falukönyv. (Szerk.: id. Gali Árpád.)(Szerep), (Szerző.) 1999. 116 p.

Rövid emlékezések a község közelmúltjára.

963 SZITHA Mária: Egy családtörténet lapjai. Nyh. Energia K. 1999. 99 p. 3 t.

A Szitha- család értékes iratai alapján készült családtörténet, melyeket a Jósa András Múzeumnak adományozott a szerző. Ritkaságnak számít az 1606. évi címereslevelük.

964 SZITHA Mária – SZITHÁNÉ PÖPPEL Anna: Egy családtörténet lapjai. 2. Nyh. Egregia K. 1999. 121, 4 p.

965 A szociális földprogram referenciái. (Szerk.: Nagyné Varga Ilona, Szoboszlai Zsolt.) Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Esély Szoc. Közalapítv. Regionális Szellemi Közp. 1999. 56 p.

Szociális Földprogramok Hálózatfejlesztő Központja projekt.

966 TAAR Ferenc: Bomló világ. Tanyák, sorsok, emberek.(Cikkek, riportok) (Db.) Csokonai K. (1999.) 231 p. (Csokonai irodalomkönyvek)

A Debrecen környéki tanyavilág (Haláp, Nagymacs, Ebes, Nagyhegyes - e két utóbbi már község) élete.

967 Tájékoztató Szabolcs-Szatmár-Bereg megye bentlakásos szociális intézményeiről. Összeáll., szerk.: Gálné Márk Borbála. Nyh. Sz-Sz-B. M. Önkorm. Módszertani Otthona, 1999. 122 p.

A megyében működő ápolást, gondozást, a rehabilitációs és az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények bemutatása, tájékoztató az igénybevételi lehetőségekről.

968 A tanyák értékei. A tanyák értékei 97 című tanyasiaknak meghirdetett pályázat díjazott pályaművei és összefoglaló értékelésük. (Szerk.: Ónodi Gábor.) Gödöllő, Bp. GATE Környezet és Tájgazd. Int. Agroiinform K. 1999. 216 p. ill

969 Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok, Debrecen, 1999. október 28-29. „A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúl mezőgazdaságáért”. Db. (Lícium-Art.) 1999. 6 db. 204, 210, 152, 286, 202, 176 p.

Hat kötetes kiadvány a hat szekció (Agrokémiai és Talajtani, Állattenyésztési és Takarmányozási, Környezetvédelmi, Növénytermesztési, Ökonómiai, Szaktanácsadási és Vidékfejlesztési) előadásából.

970 Top 50. Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legsikeresebb cége, 1998. (Szo.) (Jász-Nagykun-Szolnok M. Keresk. és Iparkamara.) (1999.) 40 p. ill.

A megyei vezető vállalatainak és vállalkozásainak adatai, statisztikák. Megjelent angol nyelven is.

971 TORMA József: Bérem bélő, Íkem ígő Karcag, 1999. 107 p. ill.

Mándoky Kongur István (1944-1992) nyelvtudós emlékére. Kun nyelv emlékei.

972 TÓTH Károly: A fundamentumtól a zárókőig. A hajdúhadházi kéttornyú református templom építése. Hajdúhadház, Polgármesteri Hiv.) 1999. 88 p. (Mocsár Gábor Irodalmi és Baráti Kör füzetek 14.)

973 TÓTH Sándor: Koszorút a hősnek sárhalmára Tanulmányok 1848/49-1998/99. Nyh. Nyíri Honvéd Egyes. 1999. 221 p. – Bibliogr. a jegyzetekben.

A tanulmányok Nyíregyháza és a megye szabadságharcos történetéhez kapcsolódnak.

974 TÖRÖK József – LEGEZA László: A Kalocsai Érsekség évezrede. Bp. Mikes. 1999. 40 p. ill. – Bibliogr. 37-38. p.

Történeti áttekintés, fényképekkel, német és szláv nyelvű összefoglalóval.

975 Történeti tanulmányok 7. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Történeti Intézetének kiadványa. Szerk. Takács Péter. Db. KLTE. 1999. 254 p. (Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae. Series historica 51.)

Két helytörténeti tanulmány a 16-18. században létezett böszörményi erődítésről és kastélyról, valamint a debreceni városi bíróság hatáskörébe tartozó 18. századi bűnügyekről. Szabó István: Történelem és élet c. előadása, 1946-ból.

976 Tudomány és társadalom. A "Magyar Tudomány Napja 1997" alkalmából rendezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tudományos konferencia anyagának bemutatása. Szerk.: Vass Lajosné. Nyh. Sz-Sz-B. M. Tud. Közalapítv. 1999. 243 p.

Előadások rövidített összefoglalása.

977 UDVARI István: A Mária Terézia féle úrbérrendezés ruszin nyelvű forrásai. Nyh. Bessenyei György Tanárk. Főisk. 1999. 125 p. (Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 6.)

Ruszin, szlovák és magyar nyelven.

978 UJVÁRY Zoltán: Miscellanea III. Db. (KLTE Népr. Tansz.) 1999. 392 p. (Folklór és etnográfia 101.)

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Kisebb írások (bevezetők, előszók stb.) és megnyitó, avató köszöntő beszédek szövege. Zömük lokális jellegű.

979 University Medical School of Debrecen. Annual Report 1997–98. Ed.: László Fésüs, Péter Kovács. Db. (DOTE Rektori Hiv.) 1999. 126 p.

List of Publications: 73-125. p.

980 Ünnepek és hétköznapiak a történelemben. Szerk.: Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Nyh. SZ-SZ-B. M. Önkorm. Lev. 1999. 101 p. – Bibliogr. 99-100. p.

17-19. századi életképek, ünnepek és ünneplések, a régi diákélet, a jótékonyág, a céhek belső élete megyénkben levéltári források alapján.

981 VÁRHELYI Ilona: Hej, Debrecen, ha rád emlékezem... Petőfi Debrecenben. Db. Hajdú-Bihar M. Múz. Ig. 1999. 162 p. (Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei 54.)

982 Városi polgárok a századelőn. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 1999. 126 p. ill.

A szolnoki Damjanich János Múzeum állandó történelmi kiállításának katalógusa.

983 Védőháló. A halmozottan sérült gyermekek nevelése, fejlesztése. Szerk., bev.: Barbócz Károlyné. Db. (DMJV Egészségügyi Gyermekotthon „Fény Felé” Alapítv. Kuratóriuma.) 1999. 125 p. [4] t.

A fennállása 35. évfordulóját ünneplő debreceni Egészségügyi Gyermekotthonban folyó munkáról.

984 VERESS Géza: Vásáry István politikai pályája. (Db.) Csokonai K. (1999.) 263, [8] p. (Csokonai história könyvek)

Történettudományi értekezés Debrecen két világháború közötti polgármesteréről, aki 1944-45-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere volt.

2000

ÁLTALÁNOS MŰVEK. KÉZIKÖNYVEK

985 Az 1848-1849-es polgári forradalom és szabadságharc emlékei, helytörténelmi, levéltártörténelmi tanulmányok. Szabolcs vármegye, 1848/1849-ben. Források. Vál., szerk.: László Géza. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lev. 2000. 591 p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. II. Közlemények 22.)

Eddig kiadatlan levéltári forrásközlések.

986 1956. Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára. I. II. kötet Szerk.: Tóth Ágnes. Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Levélt. 2000. 426, 400 p. – Bibliogr. 825-826. p.

I. kötet: Kecskemét, Baja és Bácsalmás járások 1956-os eseményei időrendi sorrendben, névtárral. II. kötet: Dunavecse, Kalocsa, Kiskőrös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas járásainak történelme, névmutatóval.

987 Adaléktár. Dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Adattárában. Sajtó alá rend.: Deák Istvánné, Laczkó Gabriella, Misák Marianna. Sárospatak, Sárospataki Ref. Koll. Tud. Gyűjt. 2000. 296 p. (Acta Patakina 3.)

Előbb a közigazgatási, egyházmegyéék szerinti csoportosítás, dokumntumok leírása a települések betűrendjében. Névmutatóval.

988 Az Alföld repertórium 1990-1999. Összeáll.: Sebők Vilma. Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 2000. 128 p.

989 Alföld és a Nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. (Szerk.: Dövényi Zoltán. Közrem.: Csapó Tamás.) Bp. MTA Földrajztudományi Kutató Int. 2000. 373 p. ill. – Bibliográfia a tanulmányok végén.

Településhálózat, földrajztudomány, regionális tudomány. Összefoglaló magyarul és angolul.

990 Almáskamarás-tól Zsadány-ig. Millenniumi kalauz. Békés megye. (Fel. szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Baukó Ildikó et al. Fotók: Bartolf Ágnes et al.)(Kiad.: Körösi Napvilág Kft.) 2. jav. bőv. kiad. Bcs. 2000. 160 p. ill.

1. kiad.: 1997. A települések rövid története, látnivalók, közérdekű információk.

991 Bács-Kiskun megye múltjából 16. (Szerk.: Tóth Ágnes.) Ke. Bács-Kikun M. Lev. 2000. 227 p. ill. – Bibliogr. a jegyzetekben és a tanulmányok végén.

Bács-Kiskun Megyei Önkorm. levéltárak évkönyve. Történeti tanulmányok.

992 A bajai ferencesek háztörténete. I. köt. 1694-1840. 2000. Előszó, jegyzetek: Kőhegyi Mihály, Ford.: Kapocs Nándor. Baja, Türr István Múz. 2000-. 2 db. 619 p. (Bajai dolgozatok 12.) – Bibliogr. 495-537. p.

A Historia Domus fordítása. Fogalmak magyarázata. Név - és tárgymutatóval.

993 BÁLINT László: 1956. A forradalom Szegeden. (Kiad.:) Magyar Politikai Foglyok Szöv. Sze. 2000. 306 p.

Előzmények, az események naponkénti ismertetése. Névmutató.

994 Bálint László: Ki kicsoda 1956-ban Szegeden és Csongrád megyében. Sze. (Somogyi-kvt.) 1999. 117 p.

Jelentős névsor, hiányos és bizonytalan, olykor téves adatokkal.

995 BÁLINTNÉ HEGYESI Júlia: Bitsey András író-újságíró munkássága. Szo. Verseghy F. M. Kvt. 2000. 59 p. ill.

Bibliográfia.

996 BALOGH Mihály – SZABÓ Sándor: Felső-Kiskunság, Dunamellék. Helyismereti olvasó- könyv. Kunszentmiklós, Baksay Sándor Ref. Gimn. 2000. 192 p. ill. – Bibliogr. 181-186. p.

Iskolai segédkönyv. Természetrész, helytörténet, néprajz. A fejezetek végén rövid összefoglalással.

997 BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet: Redemptusok. Gazdaság és életmód Kiskunfélegyházán a redempció első évszázadában. Db. Multiplex Media. 2000. 307 p. ill. – Bibliogr. 295-296. p.

A jászkun redempció. Földtulajdon-, használat. Mezővárosi életforma. Egy redemptus család és gazdaság bemutatása. Horváth Antal feljegyzései.

998 Békés megye. Békés-Bihar. Sarkad és térsége=Békés-Bihar small region=Békés-Bihar Kleinregion. (Szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Haász János et al.

Fotók: Fazekas Ferenc.) (Hatvan), Ceba K. 2000. 174 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistrégiói 3/4.)

A régióhoz tartozó települések rövid története, jelene, gazdasági, művelődési értékei, idegenforgalmi lehetőségei. Rezümé angol és német nyelven.

999 Békés megye. Körös-szög=Körös-szög small region=Körös-szög Kleinregion. (Szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Kutas Ferenc et al. Fotók: Fazekas Ferenc.) (Hatvan), Ceba K. 2000. 170 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistrégiói 3/5.)

1000 Békés megye. Közép-Békés=Közép-Békés small region=Közép-Békés Kleinregion. (Szerk.: Kőváry E. Péter. Szerzők: Kugler József et al. Fotók: Nyáryi Attila.) (Hatvan), Ceba K. 2000. 258 p. ill. színes, részben térk. (Magyarország kistrégiói 3/1.)

1001 Békés megye befektetési kézikönyve=Békés county investment guide. Szerk.: Kramon Bt. Fotó: Boldog Gusztáv. Kiad.: Békés M. Területfejlesztési Tan. (Bcs.) 2000. 160 p. ill.

Gazdasági helyzet. Beruházások. Magyar és angol nyelven.

1002 A Békés megyei múzeumok közleményei. Szerk.: Grin Igor. Bcs. Békés M. Múz. Ig. 2000. 355 p. (A Békés megyei múzeumok közleményei 21.) – Bibliogr. a tanulmányok végén és a jegyzetekben.

Múzeumi kutatások. Rezümé angol nyelven.

1003 BÉNYEI Miklós: Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye 1998. Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 2000. 133 p.

1004 BÉNYEI Miklós: Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye 1999. Db. (Hajdú-Bihar M. Kvt.) 2000. 133 p.

1005 BÍRÓ Ferenc: Körösladány helynevei. Eger, Liceum K. 1999[!2000] 177 p. (Körösladányi hely- és népismereti dolgozatok 1.) – Bibliogr. 14-22. p.

Bel- és külterületek távoli és közeli múltból származó földrajzi nevei. Névadás módjai, eszközei, a nevek változása, helytörténeti tények, földrajzi állapotok és változások, nyelvjárási jellegzetességek.

1006 BONYHAI Mihály: Mezőberény monográfiája. (Előszó: Kugler József.) Reprint kiad. (Kiad.: Mezőberényi Városszépítő és Városvédő Egyes.) Mezőberény, 2000. 324 p.

Eredeti kiadás: 1933-34. Rezümé szlovák és német nyelven.

1007 Bordány község története. (Szerk.: Kanyó Ferenc.) Bordány, Önkorm. 2000. 234 p. 16 t. részben színes ill. – Bibliogr. a fejezetek végén, a jegyzetekben.

Természeti viszonyok. A község előtörténete 1950-ig, az önálló község létrejöttétől 2000-ig. Mezőgazdaság, gazdaság, infrastruktúra fejlődése. Oktatás, közművelődés, egészségügy és szociálpolitika, egyházközség, sport, közélet feldolgozása önálló fejezetekben. Adattár. Mutatója nincs.

1008 BOTKA János: Jász-Nagykun-Szolnok megye jelképei. Szo. M. Önkorm. 2000. 160 p. ill.

A megyén belüli területi egységek címereinek, pecsétjeinek és zászlóinak kialakulása, a települések jelképeinek múltja és jelene. A bevezető angol, német és francia nyelven.

1009 BOTKA János: Kunok-jászok katonáskodása és ünnepi bandériumai a betelepüléstől a kiegyezés koráig. Lakitelek, Antológia. 2000. 334 p. ill.

1010 Csaroda: Tanulmányok Csaroda történetéről. Szerk.: Nagy Ferenc. Csaroda, Önkorm. 2000. 192. p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Településtörténet

1011 Csongrád megye építészeti emlékei. Szerk.: Tóth Ferenc. Sze. (Csongrád M. Önkorm.) 2000. 759 p. ill. Bibliogr. a szócikkek végén és a rövidítésjegyzékben, 687-705. p.

Nem műemléki, hanem építészeti topográfia. Korszakhatára: az államalapítástól 1944-ig. Maradandó, vagy történeti értékű épületek leírása. Rendezési elve a települések betürendje, ezen belül a földrajzi nevek betürendje. Csak fekete-fehér illusztrációkkal. Képjegyzék, névmutató.

1012 Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1593-94. Ford., sajtó alá rend.: Balogh István. Szerk.: Rác István. Db. Hajdú-Bihar M. Lev. 2000. 139 p. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 32.)

1013 Debrecen története 6. 1-5. kötet: Mutatók. Szerk.: Bényei Miklós. Db.(Csokonai K.) 2000. 332 p.

1014 A debreceni Déri Múzeum évkönyve 1999. (Szerk.: Sz. Máthé Márta, Selmeczi László.) Db. 2000. 477 p. (A debreceni Déri Múzeum kiadványai 74.)

Történeti, természetföldrajzi, régészeti, néprajzi tanulmányok, debreceni képzűvészek adataira (folytatás). Birkásné Vincze Rita: A Hajdú-Bihar megyei múzeumok munkatársainak bibliográfiája 1998-1999.-431-450. p.

1015 Debreceni egyetemi bibliográfia 1998. A Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatóinak és tudományos dolgozóinak szakirodalmi munkássága az 1998. évben. (Szerk.: Berényi Ernőné.) Db. (KLTE Kvt.) 2000. 222 p.

1016 DRAGOS Gyula: Életet az éveknek. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Életet az Éveknek Nyugdíjas Szöv. 2000. 125 p. 28 t.

A megyében működő nyugdíjas klubok, szervezetek, egyesületek kézikönyve.

1017 DRÁVICZKI Sándor: Tanítóképzés Északkelet-Magyarországon 1914-1959 között. Nyh. Stúdium. 2000. 191 p. – Bibliogr. 112-122. p.

1018 DUSEK László: Az Alföld. Bp. Cartographia. 2000. 208 p. ill. színes fotók (Magyar tájak)

Természeti viszonyok, vízrajz, kisebb tájegységek. Növényzet és állatvilág, nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek. Településismertetés, történeti, kultúrtörténeti adatok, látnivalók. Idegenforgalmi céllal készült.

1019 DUSNOKI-DRASKOVICH József: Nyitott múlt. Tanulmányok, történetek Gyuláról, Békés vármegyéről és a fordított világról. Gyula, Békés Megyei Lev. 2000. 392 p. ill. (Gyulai füzetek 12.) – Bibliogr. a jegyzetekben.

Rezümé német nyelven.

- 1020 Egyek története. Szerk.: Bencsik János. Egyek, (Önkorm.) 2000. 258 p.
- 1021 Elöljáróink. Szeghalom választott tisztségviselőinek névjegyzéke, 1571-1998. Szeghalom hajdana és jelene. Írások és képek, 1900-2000. (Összeáll., összekötő szöveg: Horváth László. Közrem.: Kele József.) Szeghalom, Önkorm. 2000. 78 p. ill.
- A település története az igazságszolgáltatás szempontjából. Fotókkal.
- 1022 Egyház és művelődés. Fejezetek a reformátusság és a művelődés XVI-XIX. századi történetéből. (Szerk.: Gáborjáni Szabó Botond, Fekete Csaba, Bereczki Lajos.) Db. Tiszántúli Ref. Egyházker. és Koll. Nagykv. 2000. 504 p.
- Számos hajdú-bihari vonatkozás, adalék: debreceni nyomda, prédikációs irodalom, liturgiátörténet, ötvösművészet, vallásbölcsélet stb.
- 1023 Ezredvégi helyzetkép: Heves megye (Kész.: Brinszkyné Hidas Erzsébet, Cseh Erika, Kulcsárné Kiss Anita, Nagy Erzsébet.) Eger, KSH Heves M. Ig. 2000. 116 p. ill. színes.
- Természeti, földrajzi adottságok, népesség, főbb népmozgalmi jellemzők, gazdasági helyzet, infrastrukturális fejlettség, társadalmi ellátottság, szolgáltatások; területi különbségek. Heves megye SWOT-analízise. A függelékben: a kistérségek településjegyzéke – üdülőkörzetek.
- 1024 FELD István: 16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon. A régészeti kutatások eredményei. Sárospatak, Rákóczi Múz. 2000. 161 p. 202 t. (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek 38.)
- Kastélyok, műemlékek BAZ és Sz-Sz-B megyében. Összefogl. német nyelven.
- 1025 Fülöpjakab. Millenniumi emlékkönyv. (Szerk.: Báthori Istvánné, Rigó Joakimné. Fülöpjakab, Fülöpjakabért Alapítv. Önkorm. 2000. 231 p. ill.
- 1026 Füzesabony 2000. Millenniumi városismertető. (Szerk.: Sipos Attila.) (Fotók: Kiss Helga, Rakovács Ferenc, Pilissy Elemér.) Füzesabony, Önkorm. 2000. 57 p. ill. színes fotók.
- Magyar, angol, német nyelvű ismertetések, a város múltja, műemlékei, gazdasági szervezetei, kultúra.
- 1027 GACSÁLYI Gábor: Bartha Mór élete és kora. Bp. Szenci Molnár Társ. 2000. 135,[5] p.
- Református lelkész, debreceni lapszerkesztő a 19-20. század fordulóján.
- 1028 Gávavencsellő. Tanulmányok Gávavencsellő történetéről. Szerk.: Nagy Ferenc. Gávavencsellő, Önkorm. 2000. 219 p. – Bibliogr. a jegyzetekben.
- Gáva és Vencsellő községek településtörténete.
- 1029 HABERMANN Gusztáv: Rengey-Aigner Ferdinánd és kora. Sze. Csongrád M. Múz. Ig. 2000. 1117 p.
- A jeles szegedi közéleti személyiség (1808-1858), gazdag életútján keresztül vizsgálja a szerző a kort. A mű sok tévedést hordoz, de hozzájárulás Szeged és az ország történetéhez.
- 1030 Hajdú-Bihar évszázadai. Szerk.: Angyal László András. Db. (M. Önkorm.) 2000. 479 p.1 mell.
- Igényes tanulmánykötet az államalapítás ezredeik évfordulója tiszteletére. Régészeti korokról, a középkorról, az új- és legújabb korról, az építészet és a népi építkezés történetéről, az ipar- és

egyházművészet emlékeiről, a műemlékekről, a temetőkertekről, majd - betűrendben haladva - az egyes települések múltjáról és építészetéről. Mellékletben: települések mai címerképei.

1031 Hajdú-Bihar megye. Hajdúság, Tiszamente és a Hortobágy. (Főszerk.: Pozsonyi József.) (Fotók: Vencsellei István.)(Bp.) Ceba K. 2000. 300 p. (Magyarország kistérségei 8/3.)

Hajdúság: Hajdúböszörmény, Balmazújváros, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Téglás, Bocskai kert, Hajdúszovát, Hortobágy, Nagyhegyes, Vámospércs; Tiszamente: Tiszacsege, Polgár, Egyek, Folyás, Görbeháza, Tiszagyulaháza, Újszentmargita, Újtikos.

1032 Hajdúböszörményi honismereti kézikönyv középiskolai használatra. (Szerk.: Csiha László, Gyulai Edit.)(Hajdúböszörmény),(Bocskai I. Gimn.)(2000.) 106 p.

Tanárok írásai a város földrajzáról, település-szerkezetéről, történetéről, társadalmi változásairól, művelődéséről, gazdasági életéről, néprajzáról, nyelvi sajátosságairól, képző- és iparművészetéről, vallási viszonyairól, környezeti értékeiről, utcaneveiről.

1033 Hajdúsámson. Szerk.: Gazdag István. (Bp.)(Száz magyar falu könyvesháza Kht.)(2000.) 177 p. (Száz magyar falu könyvesháza)

Története és néprajza ismeretterjesztő céllal.

1034 Hajdúsámson története és néprajza. Szerk.: Gazdag István. Hajdúsámson, (Önkorm.) 2000. 471 p. [10] t.

Tudomány igényű összegzés a község múltjáról és népéletéről, földrajzáról, mutatókkal. Bibliográfiai tájékoztató: Hajdúsámson. Összeáll.: Bényei Miklós. – 407-434. p. Gazdag István: Hajdúsámson történeti kronológiája. 389-403. p.

1035 HÁZI Albert: Okány krónikája. Okány, Önkorm. 2000. 168 p. (14) t. ill. – Bibliogr. 163-166. p

1036 HEGEDŰS István: Vitka történetének hét évszázada, 1300-2000. (Nyh.) Szerző. 2000. 224 p. – Bibliogr. 187-195 p.

Településtörténet, földrajzi nevek, térképek.

1037 HEGYESI Márton: Bihar vármegye 1848–1849-ben. (Gond., a mell. szerk.: Ruszoly József.) Bőv. jav. kiad. Db. (Hajdú-Bihar M. Lev.) 2000. 356 p. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 24.)

A Nagyváradon, 1885-ben megjelent munka új kiadása, személynév- és földrajzi mutatóval, bevezető tanulmánnyal a szerzőről.

1038 HERCZEG Mihály – KRUZSLICH István Gábor: Mártély. Szerk.: Blazovich László. (Bp. Száz magyar falu könyvesháza. 2000.) 196 p. ill. (Száz magyar falu könyvesháza) – Bibliogr. 178-184. p.

Történeti földrajzi adottságok. A település története a népvándorlás kori leletektől az önálló községgé váláson át a 1960-as évekig. Az egységes történeti földolgozásban a gazdálkodás, szokások, vallási élet, iskolák, egyletek, olvasókörök. Alkotó képzőművészek Mártélyon. Gazdag képanyag. Rövid kivonat angol és német nyelven.

1039 Heves megye városainak és községeinek iratai 1945-1950. XXII. (fondócsoport). Repertórium. Kész.: Szaniszló Ferenc (Szerk.: Bán Péter.) Eger, Heves M. Lev. 2000. 106 p.

Forráskiadvány.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

1040 Heves vármegye iratai. 1304-1944 (1963). IV. (fondfőcsoport). Repertórium és raktári jegyzék. Kész.: Nemes Lajos, P. Kovács Melinda. (Szerk.: Bán Péter.) Eger, Heves M. Lev. 2000. 292 p.

Heves-és Külső-Szolnok Vármegye Nemesi Közgyűlésének jegyzőkönyvei és iratai 1304-1850.

1041 Hódmezővásárhely jeles tudósai. Szerk.: Kovács István (et al.) Hmvh. Bp. Máyer Ny. és K. 2000. 269, 5 p.

1042 Itthon vagyok. Honismereti tankönyv jánoshalmi általános iskolások részére. Szerk.: Karsai Péter, et al. Lakitelek, Antológia K. és Ny. Kft. 2000. 191 p. ill.

Iskolai segédkönyv. Természetföldrajz, helytörténet, néprajz, közoktatás, gazdálkodás. Térképpel.

1043 Jászladány története. 3. köt. 1920-1999. Jászladány, Önkorm. 2000. 190 p. ill.

1044 Jász-Nagykun-Szolnok Megye közoktatási intézményei a millennium évében. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Ped. Int. 2000. 316 p. ill.

A megye közoktatási intézményeit bemutató kiadvány. Az intézmények elérhetőségét, pedagógiai programját, fontos jellemzőt összefoglaló adattár.

1045 Jászsági évkönyv, 2000. Jászberény, Jászsági Évkönyv Alapítv. (2000.) 274 p. ill.

Művészet, irodalom, történelem témájú tanulmányok és eseménytörténet a Jászság életéből.

1046 Kalocsa történetéből. Szerk.: Koszta László. Kalocsa, Önkorm. 2000. 438 p. ill. – Bibliogr. 413-433. p.

Tanulmányok. A kötet végén: Asbóth Miklós Kalocsa és környéke válogatott bibliográfiája c. munkája.

1047 KANYÓ Ferenc: Szeged és környéke második világháborús hősei és áldozatai. Sze. Csongrád M. Lev. 2000. 325 p. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből 23/A)

Pótlás a szerző e témában, 1996-ban megjelent Szegedre, valamint Kiskundorozsmára vonatkozó közléseihez. Algyő, Szöreg és Tápé hősei és áldozatai. Dokumentumok, tanulmányok, visszaemlékezések.

1048 Kápolna története. (Írták: Bán Péter et al.)(Szerk.: Bán Péter.)(Fotó: Lónyainé Nagy Éva.) Kápolna, Kápolna Községért Közalapítv. 2000. 387 p. [21] t. ill. színes.

Településmonográfia. A község történelme, közigazgatása, egészségügyi, oktatási-kulturális élete, sportja, néprajza. Bibliográfia, időrendi táblázat, olvasó-és képeskönyv zárja le.

1049 KARDOS Dezső: Vállaj község története. Vállaj, Önkorm. 2000. 207 p. + 1 térkép mell.

A nevezetes sváb község története a kezdetektől napjainkig.

1050 Ki kicsoda? Szarvas, 1990-2000. (Szerk. biz.: Búzás László et al. Fel. szerk.: Kutas Ferenc.) Szarvas, Szarvasi Krónika Alapítv. 2000. 282 p. ill. (A Szarvasi Krónika kiskönyvtára 8.)

Életrajzi lexikon.

1051 Kiskőrös. Írta: Araczkai László, et al. 2. átdolg. kiad. Ke. Alföldi Lapok. 2000. 70 [1] p. ill.

Természetrajz. Helytörténet. Kirándulások. Gyakorlati tudnivalók.

1052 Kiskőrös 2000-ben. Írta: Araczkai László et al. Kiskőrös, Kaffer Bt. 2000. 175 p. ill.

Kiskőrös múltja, jelene, fényképekkel. Térképpel.

1053 Kiskunfélegyháza. Képeskönyv. Szerk.: Borbélyné Szabó Katalin. Kiskunfélegyháza, Önkorm. 2000. 68 p. ill.

Magyar, angol, német és francia nyelvű bevezetővel és képjegyzékkel.

1054 Kiskunhalas története. I. köt. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a törökkor végéig. Szerk.: Ö. Kovács József, Szakács Aurél. Kiskunhalas, Önkorm. 2000. 416 p. [16] t. ill. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Kiskunhalas régmúltja. Régészeti emlékek. Középkori élet. A város címerének története. A három részre tervezett mű nyitó kötete.

1055 Komlósska citanka=Komlósi olvasókönyv. (Szerk.: Chlebniczki János, Gombos János, Szincso György.)(Kiad.: Magyarországi Szlovákok Szöv. Szlovák Kutatóint.) Bcs. 2000. 212 p.

A kétnyelvű kötet az ifjúság számára, tematikusan mutatja be a szlovákok által újjáalapított Tótkomlós két és fél évszázados történetét.

1056 A Kossuth Lajos Tudományegyetem évkönyve 1998. július 1.-1999. december 31. (Szerk.: Bazsa György.) Db. 1999. 389 p.

1057 KOZÁR Gyula: Dány község helytörténeti élete. Dány, Önkorm. 2000. 256 p. ill

1058 Köhler Mihály munkássága. 1-2. köt. (Szerk.: Nadas Zsuzsanna.) Db. (Köhler-Porta Bt.) 2000. 74, [21], 116 p.

A gyakorló és kutató agrárszakember élete, válogatás fontosabb írásaiból. Dr. Köhler Mihály szakirodalmi jegyzéke – 1. köt. 7-20. p.

1059 Költők, írók, kritikusok. A Kelet-magyarországi Írócsoport adattára. (Összeáll.: Simon Zoltán.) Db. 2000. 58 p.

1060 Könyv és könyvtár XXI. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. (Szerk.: Kun András, Szeszák Ferencné, Vecsey Beatrix.) Db. 1999[2000.] 394 p.

Irodalomtörténeti, történeti, könyvészeti tanulmányok.

1061 Középkori oklevelek a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban 1300-1525. Összegyűjt., átírta: Balogh István. Szerk.: Érszegi Géza, Közrem.: Henszel Ágota. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lev. 2000. 249 p. ill. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai 2. Közlemények.) – Bibliogr. 17-18. p.

Forrásközlés: 104 középkori oklevél, jelzetmutató, név- és tárgymutató.

1062 KUGLER József: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön. 1944-1948. Bp. Osiris K. MTA Kisebbségkutató Műhely. 2000. 260 p. ill. (Kisebbségek Kelet-Közép-Európában 3.) – Bibliogr. 163-173. p.

1063 LÁNYI Gusztáv: Magyarország, protestantizmus, társaslélektan. Hagyomány és megújulás konfliktusa Karácsony Sándor életművében. Bp. Osiris. 2000. 364 p.

Adatok az 1952-ben létrehozott település történetéről, gazdaságáról, oktatásáról és művelődéséről, de a címmel ellentétben nem rendszerezett történeti monográfia.

1064 LELE Ferenc: Dóc története és monográfiája. Dóc, Önkorm. 2000. 487 p.

Adatok az 1952-ben létrehozott település történetéről, gazdaságáról, oktatásáról és művelődéséről, de a címmel ellentétben nem rendszerezett történeti monográfia.

1065 Magyar Biblia Avagy Az Ó és Uj Testamentom könyveimből álló tellyes Szent Írás a Magyar Nyelven, Mellyet: a Sidó Cháldeai és Görög nyelvekből Magyar nyelvre fordított... Komáromi Csipkés György, megjelent 1685/1718-ban. Hasonmás kiad. Gond.: Ötvös László. Db. (Vizsolyi Alapítv. Kuratóriuma.) 2000. [IV], 1505 p. (Nemzetközi theologiai könyv 45.)

1066 Magyarország kistérségei. 2000.

- Dél-Alföld. (Kész.: Kaszóné Ágó Erzsébet et al.) Ke. Bcs. Sze. KSH Bács-Kiskun, Békés, Csongrád M. Ig. 108, 4 p. ill. részben színes

- Észak-Alföld. (Kész.: Hrabéczy Katalin et al.) Db. Szolnok. Nyh. Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Ig. 79, 4 p. ill. részben színes + 1 térk. mell.

- Észak-Magyarország. (Szek.: Kapros Tiborné.) Mís. Eger, Salgótarján, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád M. Ig. 96 p. ill. részben színes

- Közép-Magyarország. (Fel. szerk.: Kőváry Lajos.) (Kész.: Balogh Károly, Bezerédj Béláné.) Bp. KSH Budapesti és Pest M. Ig. 118 p. ill. részben színes

Népesség, településszerkezet, gazdaság, infrastruktúra, intézményrendszer, támogatási rendszer. Táblázatokkal, térképekkel.

1067 MAJSAI Károly: Az ezeréves Szalkszentmárton. Lovászföldétől Szalkszentmártonig. Szalkszentmárton, Szerző. 2000. 50 p. ill.

1068 MARJANUCZ László: Magyarcsanád. Szerk.: Blazovich László. (Bp. Száz magyar falu könyvesháza. 2000.) 217 p. ill. (Száz magyar falu könyvesháza) – Bibliogr. 200-205. p.

Történeti földrajzi adottságok. Településtörténet az újkori alapításától a 20. század végéig. Népesség és társadalom, három nemzetiség (magyar, román, szerb) együttélése. Iskola anyanyelven. Hagyományok. Ortodoxok, katolikusok, reformátusok. Gazdag képanyag. Rövid kivonat angol és német nyelven.

1069 Maroslele község monográfiája. (Szerzők: Halmágyi Pál, Rozsnyai János, Süli Attila.) Maroslele, Ált. Műv. Közp. 2000. 198 p. ill. – Bibliogr. a fejezetek végén, a jegyzetekben.

Korábbi nevén Püspöktele. Elsősorban történeti leírás, a kezdetektől a huszadik század közepéig. Fejezetek: gazdálkodás, demográfiai fejlődés, egészségügy, kultúra, a község képének változásai. Térképek, mellékletek, fényképek.

1070 Mezőtúri oklevelek, 1219-1526. Közread.: Benedek Gyula. Szó. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 2000. 215 p. ill.

99 latin nyelvű oklevél magyarul.

1071 Millenniumi emlékkönyv. Szo. (Zádorné Zsoldos Mária.) 2000. 342 p. ill.

Levéltári válogatás Jász-Nagykun-Szolnok megye írásos emlékeiből a középkortól napjainkig

1072 Mindennapok Szabolcs és Szatmár megyében a XIX. században. Forrás és szemelvénygyűjtemény. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lev. 2000. 427 p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. II. Közlemények 18.) – Bibliogr. 411-417. p.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mindennapi élete, tárgyi világa, természeti ill. épített környezete, a társadalmi csoportok, lakáskultúrája, öltözködési szokásai stb.

1073 Móra István élete és munkássága. Bibliográfia. Összeáll.: Urbán Miklósné. Kiskunfélegyháza, Petőfi S. Kvt. Móra F. Közműv. Egyes. 2000. 207 p. ill.

1074 NAGY Ferenc: Ibrány. Ibrány, Önkorm. 2000. 208 p. 5 t. – Bibliogr. 199-208 p.

Településtörténeti monográfia, régészeti emlékek.

1075 NAGY László: Egy szablyás magyar úr Genfben. A sokarcú Bocskai István. Hajdúböszörmény, (Hajdúsági Múz.)(Polgármesteri Hiv.) 2000. 309 p. (Studia oppidorum haidonicalium 4.)

1076 NÉZŐ István–PÉNZES Tiborc Szabolcs–PONCSÁK Angéla Eszter: A kisvárdai egyházak története Szent Lászlótól napjainkig. Kisvárdá, Városszépítő Egyes. 2000. 172 p. – Bibliogr. a fejezetek végén.

A kisvárdai római katolikus, református, görög katolikus, baptista, evangélikus, autonóm orthodox, izraelita hitközösségek története.

1077 NIKOLÉNYI István: A Szegedi Szabadtéri Játékok kézikönyve, 1992-1999. Második rész. Sze. Bába. 2000. 118 p. XX t. ill. (A Tisza hangja 74.)

Subjektív hangú történeti bevezetés, adattár, névmutató, fényképek.

1078 NYAKAS Miklós: Hajdúböszörmény a múltó időben. Hajdúböszörmény, (Önkorm.) 2000. 351 p.

Történeti tanulmány.

1079 A nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve (42. köt.) 2000. Főszerk.: Németh Péter. Szerk.: Almássy Katalin, Istvánovits Eszter. Nyh. Jósa A. Múz. 2000. 383 p. ill. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Indulás: 1958. Történelmi, régészeti, helytörténeti, műemlékvédelmi tanulmányok. A múzeumi munkatársak 1998-1999 évi publikációi. Szabolcs megye Pestí Frigyes 1864. évi helynévtárában.

1080 OPRE Csabáné: Vasvárba két úton kell bemenni. Fejezetek Tiszavasvári (Büdszentmihály) néprajzából. Tiszavasvári, Önkorm. 2000. 267 p. ill. kotta. – Bibliogr. a kötet végén.

Tiszavasvári néprajza.

1081 OROSZ Károly – SIPOS Kálmán: Dombrádi olvasóköny 4. Helytörténet. Nyh. 2000. 163 p.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

A dombrádi és a környéki zsidóság története, Rothmen (Győri) György tanár, újságíró, pedagógiai szakíró tanulmányával.

1082 Pest-Solt megye 1860. évi település-statisztikai leírása. Közread.: Horváth M. Ferenc, Szabó Attila. Bp. Pest Megyei Lev. 2000. 370 [1] p. ill. (Pest megye múltjából 9.) – Bibliogr. 341-342. p.

A Magyar Tudományos Akadémia 1860. évi felmérésének kérdései után a települések részletes statisztikai leírása Abony mezővárostól Vadkert községig. Képjegyzékkel, névmutatóval.

1083 PETŐ Melinda: Kerekegyháza. Kerekegyháza, Önkorm. 2000. 108 [16] p. ill. – Bibliogr. 105-108. p.

A várossá lett nagyközség története a kezdetektől 1960-ig.

1084 PETRUSÁN György – MARTYIN Emília – KOZMA Mihály: A magyarországi románok. (Bp.) Útmutató K. 2000. 128 p. (Változó világ 29.)

1085 PINTÉR Ilona: A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára XIV. Személyek fondőcso- port repertórium. Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Lev. 2000. 119 p. ill. (Segédletek 5.)

Ügyvédek, volt városi tisztviselők személyi anyagának iratai. Név - és tárgymutatóval.

1086 RÁCZ István: Parasztok, hajdúk, cívisek. Társadalomtörténeti tanulmányok. Db. (Kossuth Egyetemi K.) 2000. 421 p.

Tanulmányok, köztük néhány lokális téma is megjelenik: Hajdúböszörmény történetének kora újkori szakasza, a hajdúvárosok a rendi korszak végén, a cívis fogalma, a mezőgazdasági munkaerő Debrecenben a kései feudalizmus végén, Hatvani István professzor vagyona, a tanyarendszer kialakulása.

1087 RÉTHY Zsigmond – KISS László – MIKLYA Jenő: Gerendás története. (Fotó: Oravszki Ferenc.) Gerendás, Önkorm. 2000. 295 p. ill.

1088 Sáránd. Fejezetek a település múltjából és jelenéből. Szerk.: Baranyi Béla. Sáránd, (Önkorm.) 2000. 133, [12] p.

A címben jelzett historiai fejezeteken kívül a település földrajza, földrajzi nevei, népi táplálkozás, a jövő lehetőségei.

1089 SIMON Zoltán: Az Alföld ötven éve. Adatok és dokumentumok. Db. (Alföld Szerk.) 2000. 78 p.

A folyóirat fejlődéséről, életéről.

1090 SISA BÉLA: Karcag város építészeti emlékei Karcag, Önkorm. 2000. 166 p. ill.

Karcag történelme és építészeti emlékei.

1091 SUGÁRNÉ KONCSEK Aranka: A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben. Jászberény, Jász Múz. Kult. Alapítv. 2000 126 p. [3] t. ill.

1092 SZABÓ Attila: Tápióbicske. (Szerk.: Egey György. (Bp. Száz magyar falu könyvesháza.) 2000. 188, 2 p. ill. részben színes (Száz magyar falu könyvesháza) – Bibliogr. a jegyzetekben.

Összefoglaló németül és angolul.

1093 Szabolcs-Szatmár-Bereg. Szerk.: Zoltai Dénes, Vachter Péter. Nyh. Szerző. 2000. 242 p. – Bibliogr. 239-240. p.

Útikalauz, kulturális, népművészeti, vallási emlékek.

1094 Szabolcs-Szatmár-Beregi Almanach 10. Szerk.: Ésik Sándor. Nyh. In Forma Kft. 2000. 272 p. (In Forma Könyvek)

Megyei közéleti személyiségek portréi.

1095 Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv 14. Szerk.: Galámbos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lev. 2000. 320 p. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. I. évkönyvek 14.) – Bibliogr. a jegyzetekben.

A rezümék német és angol nyelven.

1096 Szatmár Vármegye Levéltára. Fondul Prefectura Judetului Satu Mare 1402-1919. Összeáll.: Kiss András, Lucia-Augusta Serdan, Henzsel Ágota. Nyh. Cluj Napoca. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lev. Romániai Orsz. Lev. Kolozs M. Ig. 2000. 187 p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványi V. Segédletek 2. Din publicatiile Arhivelor Nationale Cluj 14.)

Magyar-román közös történelem forrásanyaga tartalmazza, Nyíregyházán, Kolozsváron és Szatmárnémetiben őrzött levéltárrészletek egységes bemutatásával. Magyar és román nyelven.

1097 SZATMÁRINÉ MIHUCZ Ildikó: Középkori templomok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyh. Kelet-Press. 2000. 141 p. ill. színes. – Bibliogr. 12. p.

1098 SZECSKÓ Károly: Besenyőtelek története. Besenyőtelek, Önkorm. 2000. 256 p. 28 t. ill. részben színes fotók.

Településmonográfia. Híres Besenyőtelekiek.

1099 Szegedi ki kicsoda? 1998-1999. (Szerk.: Fülöpné Deák Sára, Forgó László et al.) Sze. Délmagyarország. (2000.) 253 p. ill.

Nem tudjuk, mik a kiválasztás szempontjai. Hiányos a névsor.

1100 Szentes helyismereti kézikönyve. I-II. Tanulmányok. Szerk.: Kis-Rácz Antalné, Labádi Lajos, Vörös Gabriella. (Kiad.: Csongrád M. Lev. Szentes, 2000. 1. köt. 263 p. 2. köt. 269-500. p. ill. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Didaktikai céllal létrehozott, várostörténet, a 6-18 éves korosztálynak. Párhuzamosan CD-rom is megjelenik. 1. köt. A város régészete, története. 2. köt. néprajz, művészet, sport. Mutatók nélkül.

1101 SZITHA Mária: Egy családtörténet lapjai 3. Nyh. Egregia. 2000. 148 p.

1102 SZITHA Mária: Egy családtörténet lapjai 4. Nyh. Egregia. 2000. 115 p. 14 t.

1103 Szolnok. A várispánságtól a harmadik évezred küszöbéig. Bp. Dinasztia. 2000. 324 p. ill.

Angol nyelvű összefoglalóval.

1104 SZUROMI Rita: Tenk. Tenk, Önkorm. 2000. 120 p. ill. főként fotók.

A település múltja, jelene, néprajza.

- 1105 SZÜCS István: Kisar község története. Nyh. Szerző, 2000. 88 p. ill.
Településtörténet.
- 1106 Szülőföldünk, szülőhelyünk Kótaj. Összeáll., sajtó alá rend.: Petrusák Magdolna. Kótaj, Önkorm. 2000. 55 p. 7 t. ill. – Bibliogr. 55. p.
Településtörténet.
- 1107 TÁLL Gizella: Tabák Lajos. Szo. MTA Jász-Nagykun-Szolnok M. Tud. Test. 2000. 85 p. ill.
A kötet a Jászkunság című folyóirat képzőművészeti melléklete. Tabák Lajos szociófotós (1904-) munkássága.
- 1108 TALPALLÓ Piroska: Túrkeve lexikona. 2. jav. kiad. Túrkeve, Szerző, 2000. 259, [7] p.[10] t.
- 1109 Tanulmányok Elek történetéhez. 1. (Szerzők: Kecskeméti János et al.) (Fotók, reprod.: Nagy Imre.) Elek, Önkorm. 2000. 207 p. ill. (Eleki évszázadok 1.) – Bibliogr. 197-206. p.
Tanulmányok a város történetéből a 18. századig.
- 1110 A Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke. (Szerk.: Szabadi István.) Db. (Tiszántúli Ref. Egyházker. és Koll. Lev.) 2000. 503 p.
- 1111 A Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság évkönyve 2000. Db. 2000. 107 p.
- 1112 Tiszasziget története. Szerk.: Gárgyánné Lampert Magdolna. Tiszasziget, Önkorm. 2000. 379 p. ill. Bibliogr. a jegyzetekben és a rövidítésjegyzékben, 359-364. p.
Korábbi nevén Ószentiván. Természeti földrajz. Településtörténet a régészeti emlékektől 1948-ig. Kronológia 1950-1999. Vallási élet. Néprajz. Fekete-fehér fotókkal, részben színes ábrák.
- 1113 TÓTH Ferenc: Apátfalva. Szerk.: Blazovich László. (Bp. Száz magyar falu könyvesháza. 2000.) 195 p. ill. (Száz magyar falu könyvesháza) – Bibliogr. 151-157. p.
Történeti földrajzi adottságok. Összefoglaló az egyházi birtokosságtól a 20. század végéig. Iskolák, szabadművelődés, közművelődés. Néprajz az építészetben, berendezésben. Gazdálkodás. Hagyomány a viseletben, táncban, hitben. Függelékben helyi nevezetes személyek. Gazdag képanyag. Rövid kivonat angol és német nyelven.
- 1114 TÓTH Ilona, G.: Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc szegedi dokumentumai a Csongrád Megyei Levéltárban. Sze. Csongrád M. Lev. 2000. 471, [13] p. ill. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből 28.) – Bibliogr. 417-422. p.
Válogatott iratközlés, a levéltári jelzet feltüntetésével. Névmutató.
- 1115 TÓTH József: Zsámboki krónika, Vác, Kucsák könyvkötészet és ny. 2000. 324 p. ill. részben színes
Településtörténet a kezdetektől 1994-ig.

1116 TÓTH Sándor: Zenei élet Nyíregyházán a XIX. században. Nyh. Nyíri Honvéd Egyes. 2000. 271 p. ill. (Nyíri Honvéd Egyesület Kiadványai. Helytörténet 1.) – Bibliogr. a jegyzetekben.

Nyíregyháza zenei életének első történeti feldolgozása, Szénffy Gusztáv tevékenységének összefoglalása.

1117 Tura története I-II. Szerző: Asztalos István (et al.) Tura, Önkorm. 2000. 589, 460 p. ill.

Kiadás a millennium alkalmából, a település története a kezdetektől napjainkig.

1118 Túrkeve földje és népe. 3. köt. Túrkeve, Képviselő-test. 2000. 543 p. ill.

Indulás: 1986. Zárókötet. A nagykunsági táj, az alföldi ember története.

1119 Újfehértó története. Szerk.: Buczkó József. Újfehértó, Képviselő-test. 2000. 534 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Településtörténet a kezdetektől napjainkig. a város földrajzi nevei, kronológia, mutatók.

1120 VÁLYI Katalin – ZOMBORI István: Ópusztaszer. Szerk.: Blazovich László. (Bp. Száz magyar falu könyvesháza. 2000.) 190 p. ill. (Száz magyar falu könyvesháza) – Bibliogr. 176-181. p.

Korábbi nevén Sövényháza. Természeti környezet. Régészeti feltárások. A szeri pusztaszer a honfoglalás előtt. Településtörténet a X. századtól a XX. század közepéig. Az emlékhely kultúrhistoriája. Rövid kivonat angol és német nyelven.

1121 Varázsos tájak. Az ezerarcú Nyírség. Szerk.: Tóth M. Ildikó. Nyh. Sóstó Fejl. Beruházási és Vállalkozási Rt. 2000. 375 p. + térk. – Bibliogr. 383. p.

A Nyírség településeinek története, természetföldrajza, néprajza, emlékei, természetvédelmi területei.

1122 Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 15. Szerk.: Zádorné Zsoldosi Mária. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Lev. 2000. 454 p. ill.

Német nyelvű kivonattal

TERMÉSZETI KÖRNYEZET

1123 ASZTALOS Miklós: A körösladányi árvízi napok. Naplórészlet, 1970. jún. 13-20. Körösladány, Önkorm. 2000. 63 p. (7) t. (Körösladányi hely- és népismereti dolgozatok 3.)

1124 Békés megyei túrák kalauza. A Körösök vidékén. (Írta, összeáll., szerk.: Boross László et al. Fotók: Boross László.) (Kiad.: Körös Klub Kazinczy Ifj. Csop.) Bcs. 2000. 84 p. 24 t.

1125 BENE ANDRÁS (et al.): Árvízvédelem Mezőtúr térségében, 1999-2000. Mezőtúr, Közép-Tisza Vidéki Vízügyi Ig. 2000. 72 p. ill.

Ismeretterjesztő kiadvány a város polgárai számára. A vízzel való törődés időszerezését az utóbbi évek árvizei és az ellentük való védekezés fontossága adja.

1126 Crisicum. 3. (Szerk.: Kalivoda Béla.) (Kiad.: Körös-Maros Nemzeti Park (Ig.) Szarvas, 2000. 276 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Évkönyv. Természetvédelem. A park területét érintő kutatási eredmények. A bevezetők angol nyelven.

1127 DUNKA Sándor: Hajdú-Bihar megye vízügyi múltja. Db. (Magyar Humánökológus Társ. Tiszántúli Képv.) 2000. 115 p.

1128 Élő táj. Válogatott írások természetről, térről, teremtésről. Szerk.: Buka László. Db. Dél-Nyírség Bihari Tájvédelmi és Kult. Értéktörző Egyes. 2000. 305 p.

Diákok természetvédelmi akciói, hajdú-bihari földábrák stb.

1129 A földrajz jövője, a jövő földrajzosa. Geográfus doktoranduszok III. országos konferenciája. Debrecen, 1998. szeptember 3-4. (Szerk.: Süli-Zakar István.) Db. Debreceni Egyetem TTK Földrajzi Tanszékcsop. 2000. 416 p.

A tanulmányok jelentékeny hányada hajdú-bihari (hortobágyi, debreceni, püspökladányi) témákkal foglalkozik.

1130 HOVÁTH Ildikó, T.: Hajdú-Bihar megye és a Hortobágyi Nemzeti Park természeti értékei. Válogatott bibliográfia 1987-1998. (Db.) Magyar Madártani és Természetvéd. Egyes. Hajdú-Bihari Csop. 2000. 72 p.

1131 KIRÁLY István: Iskolák és oktatásügy Balmazújvároson, 1473-2000. Balmazújváros, Önkorm. 2000. 189 p. [16] t.

1132 Kiskörös természeti-ökológiai adottságai. Szerk.: Juhász Ágoston. Bp. MTA Földrajztudományi Kutatóint. 2000. 182 p. ill. – Bibliogr. 141-148. p.

Angol nyelvű összefoglalóval.

1133 KORMÁNY Gyula: A Rétköz földrajza. A kistáj gazdaságának természeti és társadalomföldrajzi alapjai. Nyh. Nyíregyházi Főisk. Földrajz Tansz. 2000. 399 p. ill. térképek. – Bibliogr. 381-394. p.

Összefogl. angol nyelven.

1134 MENDÖL Tibor: Város a Kárpát-medencében. Nagyszénás, Önkorm. 2000. 123 p. (Fejezetek a község történetéből)

A Földrajzi Közlemények 71. 1944. 1-2. számában megjelent különnyomat új kiadása. Településföldrajz.

1135 NAGY Mihály: Színek, fények és formák az ásványok világában. A Debreceni Református Kollégium Szőnyi-féle ásványgyűjteménye. Db. Kossuth Egyetemi K. Debreceni Ref. Koll. 2000. 112 p. [100] t.

1136 A puszta, 1999. A "Nimfea" Természetvédelmi Egyesület évkönyve. Szarvas, "Nimfea" Természetvéd. Egyes. 2000. 444 p. ill.

Karcagi Alborátumról, a Tisza-tóról és a kunhalmokról is szóló természetvédelmi, biológiai tanulmányok gyűjteménye. Beszámolókat aktuális élőhelyfeltárási és faunisztikai felmérések eredményeiről.

1137 Sír a Tisza. Bp. Masszi. 2000. 175 p. ill. színes

Fotóalbum a Tisza 2000. eleji cián- és nehézfém szennyezése kapcsán.

1138 SZELEKOVSKY László: Békés megye famatuzsálemei. (Fotók: Szelekovszky László.) Kiad.: Körös-Maros Nemzeti Parkért Egyes. Bcs. 2000. 64 p. ill.

A megyeneves fái.

1139 Természeti örökségünk. Hajdúböszörmény város természeti értékei. (Szerk.: Molnár Antal.) 2. átd. kiad. Hajdúböszörmény, (Hajdúböszörményi Ifj. Természetvédő Kör.) 2000. 157 p.

1140 Tiszai krónika, 1999-2000. (Bp.) BM K. 2000. 235, [16] p. [12] t. ill. + 1 db füzet

1999 magas vízszintje, cián- és nehézfém-szennyezés.

1141 Tiszteletadás Szabó Józsefnek. Tanulmányok a földrajztudomány témaköreiből. Szerk.: Keményfi Róbert, Ilyés Zoltán. Db. (Eger), (Debreceni Egyetem Népr. Tansz.)(Eszterházy Károly Főisk. Földr. Tansz.) 2000. 207 p.

A Debreceni Egyetem Természeti Földrajzi Tanszéke tanszékvezető professzorának 60. születésnapjára.

1142 TÓTH Boldizsárné: A cserkészliliom gyökerei és virágai Mezőtúron. Mezőtúr, Szegedi Kis István Ref. Gimn. és Szakközépisk. 2000. 196 p. ill.

A túri cserkészlet története, az egyetemes és magyar cserkészlet értékein és jelentőségén keresztül.

1143 A víz szerepe és jelentősége az Alföldön. (Szerk.: Pálfai Imre.) Bcs. Nagyalföld Alapítv. 2000. 219 p. ill. (A Nagyalföld Alapítvány kötetei 6.)

Vízháztartás, vízgazdálkodás.

1144 WILHELM Sándor: Halak a természet háztartásában. Édesvízi halaink biológiája Kolozsvár, Szo. Kriterion. Tisza Klub. 2000. 176 p. ill.

Folyóink halfaunájának változása és a halak ökológiája, halbiológiai kutatások.

GAZDASÁG. TÁRSADALOM. KULTÚRA

1145 A II. világháborús áldozatok Kecskeméten és a környező településeken. Összegyűjt.: Szelei Béla. Ke. Szerző. 2000. 136 p. ill.

A települések világháborús emléktáblái, emlékművei az áldozatok névsorával, listáival.

1146 25 éves a Debreceni Orvostudományi Egyetem Urológiai Klinikája, 1974-1999. (Szerk.: Tóth Csaba, Soltész István.) Db. DOTE Urológiai Klinika. 1999. 157 p.

1147 30 év a szakképzésben 1970-2000. Csiha Győző Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskola, Hajdúnánás. (Szerk.: Koroknai Zoltán.)(Hajdúnánás),(Csiha Gy. Ip. Szakmunk. és Szakközépisk. (2000.) 116 p.

Rövid történeti áttekintés, az iskola jelene.

1148 30 éves munka a gyermek- és ifjúságégeszségügy terén. Debreceni gyermekek és fiatalok körében végzett epidemiológiai-auxológiai kutatások. Összeáll.: Szöllösi Erzsébet. (Db.) (Szerző.)(2000.) 359 p.

1149 47. Vásárhelyi Őszi Tárlat. Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely, 2000. okt. 8-nov. 26. Hmvh. Tornyai Múz. 131 p. ill.

1150 50 éves a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Kara. Db. Kossuth Egyetemi K. 2000. 308 p.

Történeti visszatekintés, adatok.

1151 Az 50 éves Péchy Mihály Műszaki Középiskola jubileumi évkönyve. (Szerk.: Zilahi János.) Db. 1999. 151 p.

A névadó építész munkássáról, az intézmény és a hozzá kapcsolódó kollégium történetéről, jelen helyzetéről.

1152 115 éves a Békéscsabai Ipartestület, 1885-2000. (Szerk.: Gécs Béla.)(Kiad.: Békéscsabai Ipartest.) Bcs. 2000. 55 p. ill.

1153 250 rokov v Slovenskom Komlősi. Prednásy zo sympózia o Slovákoch v Madarsku, 1996. (Red.: Ján Chlebnický.) (Vyd.: Slovensky vyskumny ústav.) Bcs. 2000. 186 p. ill. – Bibliogr. a fejezetek végén.

Szlovák nyelvű, rezümé magyar és német nyelven a fejezetek végén. A magyarországi szlovákokról Tótkomlő szlovákok által történt újratelepítésének 250. évfordulója alkalmából című szimpóziumon elhangzott előadások anyaga.

1154 ÁGOSTON Sándor: Dévaványai önkéntesek és honvédek az 1848-49-es szabadságharcban. Dévaványa, Szerző. 2000. 167 p. ill. – Bibliogr. 162-165. p.

1155 Apor Vilmos Gyulán. Válogatott dokumentumok. Összeáll.: Erdmann Gyula, Merényi-Metzger Gábor. (Kiad.: Békés M. Lev.) Gyula, 2000. 334 p. ill. (Gyulai füzetek 11.)

A dokumentumgyűjtemény a mártírhalált szenvedett püspök gyulai tevékenységéről.

1156 APRÓ Ferenc: Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje. Sze. Grimm. 1999. 81 p. ill.

A várost ábrázoló képeslapok 1896-tól 1944-ig. Színes, rövid ismertetővel.

1157 ATOMKI Annual report 1999. (Ed.: Z. Gácsi, G. Hock.)(Db.) (MTA Atommagkutató Int.) (2000.) 138 p.

1158 Barangolások a nagykunsági konyhákban. (Szo.) (Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig.) 2000. 34 p. ill.

Nagykunsági népi ételek és étkezési szokások néprajzi ismertetése receptekkel

1159 Barankovics István családi levelei az emigrációból Nagykállóba. Szerk., sajtó alá rend.: Salga Miklós. Nyh. Szerző. 2000. 128 p.

1160 A barátság emlékképei=Reflection on a friendship. Szerk.: Kováts Dénes. Nyh. Nyíregyházi Angol-Magyar Baráti Társ. 2000. 102 p.

Nyíregyháza M. J. Város és angliai testvérvárosa, St. Albans öt éves kapcsolatáról. Magyar-angol nyelven.

1161 BARCSA János: A hajdunánási ev. ref. egyház történelme. (Reprint kiad.)(Hajdúnánás), (Ref. Egyházközs.)(2000.) 65 p.

Eredeti kiadás: Debrecen, 1899.

1162 Baroque routes=Barokk utak A barokk-Európa és Debrecen-Nagyvárad c. konferenciára, 1999. november 10., Debrecen. Db. Tudomány és Technika Háza. (2000.) 60 p. (Európai kultúra útjai : Magyarország)

Az előadások szövege.

1163 BARTA László: Az 1956-os forradalom Szentesen. Szentes. Önkorm. 2000. 121 p.

A forradalom. Az ellenforradalom és a konszolidáció. A megtorlás. Függetlenségben a forradalom időrendje, a források jegyzéke.

1164 BÁTKEI Ferenc: Kecskemét 1956. október 26. A fegyveres felkelés igaz története. Ke. Szerző. 2000. 87 p. ill.

Az áldozatok és sebesültek jegyzékével.

1165 Békés Megyei Vízművek Vállalat. (Írta, szerk.: Bod Péter.) (Kiad.: Békés M. Vízművek Váll. Körösi Napvilág Kft.) Bcs. 2000. 64 p. ill. színes.

A vállalat története, tevékenységének bemutatása.

1166 BÉNYEI Miklós: Debreceni történelmi miniatűrök Db. (Ethnica.) 2000. 140 p.

Cikkek, könyvismertetések. a város 19-20. századi múltjáról; főleg művelődéstörténeti adatok.

1167 BODÓ László: A Nagykunság és Kunhegyes részvétele az 1848-1849. évi forradalom -és szabadságharcban. Bp. Szerző. 1999. 184 p. ill.

A honvédszázaljak és a két huszárezred története, kunhegyesi születésű személyiségek története, akik e honvédseregekben tűntek ki.

1168 Burai [István]. (Fotó: Sándor Margit, Hapák József.)(Ford.: Szilágyi Balázs, Meszesán Mária, Vitéz Ferenc.)(Db.)(Gyarmaty Romain Art du Monde Gallery.) (2000.) 63 p.

Debreceni grafikusművész.

1169 CSELŐTEI László: A paradicsomtermelés fejlesztése és fejlődése, 1948-1990. (Kiad.: Tessedik Sámuel Főisk. Mezőgazd. Víz- és Környezetgazd. Főisk. Kar.) Szarvas, 2000. 110 p. (Agrártörténeti füzetek 5.) – Bibliogr. 107-110. p.

1170 Csillagászat Baján. A bajai csillagászat 50 éve. Szerk.: Hegedűs Tibor [et al.] Baja, Ártér Alapítv. 2000. 185 p. ill. (Ártér könyvek 6.)

A csillagvizsgáló története. Tudományos munka. Személyes visszaemlékezések. Csillagászat a Délvidéken.

1171 CSOHÁNY János: Kirándulás a debreceni múltba. Régi emberek, régi sorsok. Bp. Szenci Molnár Társ. 2000. 79 p.

Cikkválogatás, 18-19. századi adalékok.

1172 CSORBA Sándor: Bessenyei György világa. Bp. Argumentum. 2000. 282. p. ill. (Irodalomtörténeti füzetek 145.) – Bibliogr. 269-273. p.

1173 Debrecen mesterséges kiemelkedései. Halmok, dombok, laponyagok, földvárak és régi templomok még fellelhető szent helyei. XXI. századi jelentés. (Szerk.: Gyarmathy István.) (Db.) Dél-Nyírség-Bihari Tájvéd. Egyes. 2000. 56 p.

Ajánlott irodalom. Összeáll.: Buka László – 55. p.

1174 A debreceni grafika két évszázada. XIX-XX. századi grafika Debrecenben. (Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kortárs képzőművészeinek grafikai

kiállítására) (Szerk.: Tamus István.) (Fotó: Gergely Attila.)(Db.)(Kölcsey F. Ref. Tanítóképző Főisk.) (2000.) 90 p.

1175 A Dél-Alföld három megyeszékhelye. (Kész.: Csillag Áron et.al.) Sze. KSH Csongrád M. Ig. 2000. 92 p. ill.

Békéscsaba, Kecskemét, Szeged: gazdaság, életkörülmények, földrajzi adottságok, regionális szervezetek

1176 Dévaványai oklevelek, 1332-1523. Szerk.: Hajdú József. Ford., közread.: Benedek Gyula. Dévaványa, Dévaványai Kult. és Hagyományőrző Egyes. 2000. 65 p. (Dokumentumok Dévaványa történetéhez 1.) – Bibliogr. a fejezetek végén.

1177 DOBOS László: A magunk útján. Bp. "A Jászságért" Alapítv. 2000. 115 p. ill.

A Jászok Egyesülete és "A Jászságért" Alapítvány első tíz éve. Angol és német nyelvű összefoglalás

1178 Egy szájjal és egy szívvel: A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola jubileumi emlékkönyve, 1950-2000. Szerk.: Ivancsó István. Nyh. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittud. Főisk. 2000. 223 p.

A főiskola 50 éves története, visszaemlékezések.

1179 Élményszerű kommunikáció tevékenységekben. Nevelési program, fejlesztő játékok gyűjteménye. Db. Hajdú-Bihar M. Ped. Int. 2000. 92 p.

Hajdúböszörmény, Polgári Utcai Óvoda.

1180 Emlékezés Barla Gyulára. (Szerk.: Ungvári János.)(Db.) Hajdú-Bihar M. Neveléstört. Egyes. 2000. 147 p.

Nyelvész és irodalomár, középiskolai tanár, és egyetemi oktatót volt. Életútjának vázlata, visszaemlékezések. Barla Gyula tudományos munkásságának bibliográfiája. Összeáll.: A. Molnár Ferenc – 123-126. p.

1181 Emlékezés Nagy Jánosra. (Szerk.: Ungvári János.)(Db.) Hajdú-Bihar M. Neveléstört. Egyes. 2000. 171 p.

Legendás irodalomtanár, jeles ismeretterjesztő volt. Pályakép, visszaemlékezések. Dr. Nagy János megjelent fontosabb tanulmányai, cikkei. Összeáll.: Nagy Beáta, Ungvári János – 141-145. p.

1182 Emlékezés Nagy Lászlóra. (Szerk.: Ungvári János.)(Balmazújváros), Hajdú-Bihar M. Neveléstört. Egyes. 1999. 116 p.

Fizika tanár, a KLTE Alkalmazott (majd Kísérleti) Fizikai Tanszékének oktatója. Pályafutása, visszaemlékezések tevékenységére, egyéniségére.

1183 Emlékezés Pertikás Árpádra. (Szerk.: Ferenczi István, Gerencsér Attila, Nanszákné Cserfalvi Iлона.) Db. Nyírmada, Alkotó Pedagógusok és Nevelőintézmények Egyes. 2000. 233 p. ill.

Írások a neveléstudomány egyetemi tanárának tiszteletére, búcsúbeszéd. Pedagógiai gondolkodásmódom... : Alapbibliográfia – 214-217. p.

1184 Emlékkönyv a szolnoki Mészáros Lőrinc Népi Kollégiumról. (1946-2000). 2. kiad. Szo. (Szerzők.) (2000.) 235, [2] p.

A Száleresi Ambrusról elnevezett, első szolnoki népi kollégium és a falusi tehetségmentő ösztöndíjas diákok Internátusának egyesítésével létrejött intézmény története.

1185 Az Erdey-Grúz Tibor Vegyipari Középiskola és Kollégium évkönyve. Db. (Debreceni Vegyiparisták Baráti Köre.) 2000. 143 p.

Borítón alcím: 1950-2000. Történeti áttekintéssel.

1186 Évkönyv '99. Debreceni Egyetem Női Klinika. (Szerk.: Major Tamás.) Db. (Debreceni Egyetem Női Klinikájának Orvosi Kara.) 2000. 101 p.

Kiadványok, közlemények 1999 – 95-103. p. Tudományos előadások 1999 – 105-125. p.

1187 Ezer év a Tisza mentén. "A Tiszavölgy: fajtánk bölcsője" Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 2000. 519 p. ill.

Millenniumi kiadvány a Tiszavölgy: fajtánk bölcsője c. kiállítására.

1188 FARAGÓ Jánosné: "Könyörtületesség a fegyverek között" Bp. (Jászárokszállás), Magyar Vöröskereszt. Önkorm. 2000. 219 p. ill.

Vöröskereszt Egyesület helyi fiókjának működése, és honvádkórház a II. világháború alatt.

1189 Fejlesztőprogramok Békés megyében, 1986-1996. Tanulmány és dokumentumgyűjtemény. Dombi Ildikó et al. Bp. Magyar Műv. Int. 2000. 120 p. ill. (Művelődés, műhely, információ 1/2.) – Bibliogr. a fejezetek végén.

Művelődés. Szociológia. A Békés Megyei Művelődési Központ által szervezett falu- és térségfejlesztő közművelődési folyamatok leírása.

1190 Fejezetek az 1848-49-es szabadságharc tiszafüredi eseményeiből. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 2000. 122 p. ill.

1191 FEKETE Istvánné – BORUZS Sándor: A Sebes György Általános Iskola története, 1953-1995. Szeghalom, (Sebes Gy. Ált. Isk.) 2000. 133 p. ill.

1192 FILEP Tibor: Debrecen 1956. Forradalom, nemzeti ellenállás, megtorlás. (Db.) Csokonai K. (2000.) 187 p. [14] t.

Tanulmány.

1193 FODOR Dénesné: Jászkóhalma és a Jászkun Kerületek 1849. évi szabadságharca és bukása a községi tanácsülések jegyzőkönyve alapján. Dokumentumgyűjtemény. Jászkóhalma, Szerző. 2000. 166 p., ill.

1194 FOHSZ Józsefné: Reformkor forradalom és szabadságharc. Irodalmi emlékhelyeink. Bp. Flaccus K. 2000. 78 p. (Regionális modulfüzetek. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

A reformkor megyénkhez fűződő irodalmi és történelmi eseményeinek kronológiája.

1195 FÜR Lajos: A berceli zenebona 1784. Kísérlet a történelmi pillanat megragadására. Bp. Osiris K. 2000. 503 p. (Osiris mikrotörténelem) – Bibliogr. a jegyzetekben.

Az 1784. évi tiszaberceli köznemesi családi viszályok története.

1196 GALLINA Zsolt: Honfoglalás kori köznép temetője Homokmégyen. Kalocsa, Kalocsai Múz.barátok Köre, Visky K. Múz. 2000. 48 p. ill. (Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 6.) – Bibliogr. 45-48. p.

Temetkezési szokások bemutatása régészeti leletekkel.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

1197 GRABARITS István: A kalocsai ásványgyűjtemény. A kalocsai Visky Károly Múzeum ásványtani állandó kiállításának vezetője. 2. jav. bőv. kiad. Kalocsa, Kalocsai Múz.barátok Köre, Visky K. Múz. 2000. 132 p. ill. (Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 5.)

1198 Gyakorlóiskolák I. országos konferenciája, 2000. március 23-24. (Szerk.: Ember Sándor, Tóth Pálné.) Db. (Kölcsy F. Ref. Tanítóképző Főisk.) 2000. 192 p.

Számos előadás a debreceni intézmények tapasztalataival foglalkozott.

1199 HANKÓ András: Két évszázad a Wenckheim családdal. (Fotó: Dunai Katalin.) Gyula, Linotype Betéti Társ. 2000. 264 p. 20 t. ill.

Családtörténet.

1200 HEKA László: A szegedi dalmaták. Sze. (Szerző.) 2000. 272 p.

Hiánypótló kutatás a Szeged történetében jelentős szerepet játszott népcsoport történetének feltárásában. Sok lexikális adattal.

1201 HELTAI Nándor: Tóth László, a hírlapíró és szerkesztő: a történelem krónikása. Ke. Kecskeméti Lapok. 2000. 191 p. ill.

Kecskemét irodalomtörténetéből.

1202 Heves megye sportévkönyve 1999. (Szerk.: Bocsi Lajos, Márton Attila.) Eger, Heves M. Önkorm. Sportig. 2000. 252 p. ill.

A megye sportjának éves eredményei. Eger és Gyöngyös város legjobb sportolói. 2000. évi versenynaptárak.

1203 A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1999. Hmvh. Máyer Ny. és K. 147 p.

1204 HOFFER András: Jászberényi futballkrónika, 1983-2000. [s.l.] Arany Borostyán Kft. (2000.) 479 p. ill.

1205 Hosszúpályi képekben. (Írta, szerk: Bódi István.)(Fotók: H. Csongrády Márta, Bódi István.) Hosszúpályi, (Önkorm.)(2000.) 112 p.

1206 HURSÁN György: A békéscsabai Hugonnai Vilma Egészségügyi Szakközépiskola jubileumi évkönyve, 1975-2000. Bcs. Hugonnai V. EÜ. Szakközépisk. 2000. 198 p.[16] t. ill.

1207 Az ígéret városa. Szabó Lőrinc Debrecen-élménye. (Szöveggond., szerk., tan. írta: Bíró Éva.) Db. Debreceni Irod. Múz. 2000. 196 p.

Dokumentum-kötet.

1208 „Így együtt voltunk valami”. Hajdú-Bihar az idők sodrában. (Fotók: Oláh Tibor.) Db. (M. Önkorm.) 2000. 119 p.

Képeskönyv, olvasmányos bevezető esszével és kronológiával. Bényei Miklós: Könyvajánló. 112-119. p. (Válogatott bibliográfia.)

1209 In honorem Tamás Attila. (Szerk.: Görömbei András.) Db. Kossuth Egyetemi K. 2000. 504 p.

A Debreceni Egyetem irodalom professzora tiszteletére kiadott tanulmánykötet, néhány helyi vonatkozású írással.

1210 Iskolatörténeti dolgozatok. A Hajdú-Bihar megyei iskolatörténeti konferencián elhangzott előadások. Alsójózsa, 1999. január 22. (Szerk.: Lévai Béla.) Db. Józsa, (Józsai Honism. Műhely.) (2000.) 100 p. (Józsai helytörténeti füzetek 11.)

Debreceni, hajdúböszörményi, hajdúhadházi, ebesei és főként józsai adatok.

1211 Jászberényi Városi Könyvtár és Információs Központ jubileumi évkönyve, 1900-2000. Jászberény, Szabó Jánosné. 2000. 146 p. ill.

100 éves nyilvános könyvtári ellátás Jászberényben.

1212 Jász-Nagykun-Szolnok megye agrárgazdasága. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Agrárkamara. (2000.) 56 p. ill.

Agrárvonatkozású területek reprezentatív bemutatása. A kiválasztott vállalatok az ágazat jeles helyi képviselői.

1213 Jász-Nagykun-Szolnok megye középtávú (2000-2006) területfejlesztési stratégiai programja. Szo. M. Önkorm. 2000. 114 p. ill.

Területfejlesztés.

1214 Jubileumi évkönyv 1990-2000. A debreceni Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Középfiskola és Kollégium 10 éve. (Db.)(2000.) 131 p.

Röviden az intézmény alapítása, a szakmai képzés itteni fejlődése.

1215 Jubileumi kiadvány a BIOCÉN Környezet- és Természetvédelmi Klub megalakulásának 10. évfordulójára. Szerk.: Budayné Kálóczi Ildikó.) Db. Tóth Á. Gimn. BIOCÉN Környezet- és Természetvéd. Klub. 1998. 147 p. (Zöld füzetek 4.)

1216 KÁLDY-NAGY Gyula: A csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Sze. Csongrád M. Lev. 2000. 274 p. + 1 térk. mell. (Dél-alföldi évszázadok 15.)

Névtudomány, a történeti földrajz, a településtörténet, a demográfia, a belső migráció és a helytörténet.

1217 Karácsony Sándor és a kollégiumi nevelés, családpedagógia tegnap és ma. Földes, Karácsony S. Műv. Társ. (2000.) 70 p. (Karácsony Sándor Művelődési Társaság füzetek 3.)

Konferencia-előadások.

1218 KARDOS Gézáné – VÁSÁRY Erzsébet: Naplótöredékek, emlékmorzsák életemből. Hajdúböszörmény, (Tabulár Bt.) 2000. 226 p.

A szerző a jeles debreceni Vásáry család sarja.

1219 Károlyi Sándor levelei Érsekújvárból és három várvédő szabályzata, 1710. április, október. Összeáll., bev., jegyzet: Bánkúti Imre. Vaja, Vay Ádám Múz. Baráti köre, 2000. 142 p. – Jegyzetek a fejezetek végén.

1220 KATONA Béla: Nagy írók Szabolcsban. (Előszó: Németh Péter.) Nyh. R&R Papír és Grafitt Ny. "R", 2000. 63 p. (Nyíri múzsza füzetek 6.)

Kölcsey Ferenc, Jósika Miklós, Vörösmarty Mihály, Tompa Mihály és Szilágyi István és Nyíregyháza kapcsolata.

1221 KATONA Béla: Nyírbátor és környéke irodalmi hagyományai. Nyírbátor, Városi Kvt. 2000. 45 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Tinódi Lantos Sebestyén, Kelemen Didák, Vörösmarty Mihály, Vasvári Pál, Réz Gyula, Milotai István életének és munkásságának Nyírbátorhoz fűződő részletei.

1222 A kisdedovási 100 éve. Debrecen mester utcai óvoda évkönyve. (Db.)(2000.) 179 p.

A debreceni kisdedovási múltja, az intézmény története és mostani tevékenysége.

1223 Kistérségi füzetek. (Szerk.: Szoboszlai Zsolt.) Szo. Kistérségek Fejlesztéséért Tud. Egyes. 2000. 91 p. ill (Kistérségi füzetek 1.)

Vidékfejlesztés.

1224 KOMISZÁR János: Debreceni paraván. Múterem mikrofonközlelől. Db. Cívís Hotels és Gasztronómiai Rt. 2000. 226 p. [23] t.

Rádióinterjúk debreceni és hajdú-bihari képzőművészekkel, kritikuskokkal, műpártolókkal.

1225 KOMISZÁR János: Újra „Szóla” paraván. Múterem mikrofonközlelől. Db. Cívís Hotels és Gasztronómiai Rt. 1999. 216 p. [21] t.

Rádióinterjúk debreceni és hajdú-bihari képzőművészekkel, kritikuskokkal, műpártolókkal.

1226 KOVÁCS János: Volt egyszer egy cukorgyár. Mezőhegyes, Város- és Környezetvédő Egyes. 2000. 52 p. (Mezőhegyesi füzetek 2.)

A mezőhegyesi cukorgyár története a kezdetektől (1889) a bezárásáig (1997).

1227 Körös tanulmányok. (Szerk.: Micheller Magdolna.) Bcs. Szarvas, Körös Főisk. 2000. 344 p.

Az Új kihívások új válaszok az ezredfordulón című fórumon elhangzott előadások.

1228 KUBINYI András: Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. Sze. Csongrád M. Lev. 2000. 197 p. + 1 térk. mell. ill. (Dél-alföldi évszázadok 14.) –Bibliográfia a jegyzetekben.

Városok, mezővárosok és központi helyek. A városfejlődés kérdései: a korai várostípus, a mezővárosok. A városok kereskedelme és fejlődése. Szeged a középkori magyar városhierarchiában.

1229 Kunhegyes képeslapok és fotók tükrében, 1885-1945. Kunhegyes, Kontra József. 2000. 112 p. ill.

Oláh Lajos gyűjteményéből készült album Kunhegyesről

1230 KÚTVÖLGYI Mihály: Fénybojtár. Pásztorok hagyatéka Bp. Timp. 2000. 131 p. ill.

Pásztorokkultúra hagyományait bemutató fotóalbum.

1231 KÚTVÖLGYI Mihály: Nagykunsági ízek. Hagyományos és mai ételek Bp. Timp, 2000. 131 p. ill.

Fotóalbum a Nagykunság és a Hortobágy "mellyéki" ízek bemutatásával. Receptgyűjtemény.

1232 Magyar nyelvjárások XXXVIII. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének évkönyve. Szerk.: Hoffmann István, Kis Tamás, Nyirkos István. Db. 2000. 501 p.

Köszöntő könyv Jakab László docens 70. születésnapjára.

1233 MALETICSNÉ RIBA Magdolna: Gy. Riba János élete és festészete Jászberény, Hamza Múz. Alapítv. (2000.) 64 p. [42] t. ill

1234 MÁRÓ Gábor: A hajdúnánási tűzoltóság 100 éves története. (Hajdúnánás), (Szerző.) 2000. 123 p.

1235 A Mátészalkai Gépészeti Szakközépiskola jubileumi évkönyve, 1975-2000. Mátészalka, Gépészeti Szakközépisk. 2000. 141 p.

Iskolatörténet.

1236 MERÉNYI-METZGER Gábor: A vitézvári báró Simonyi család története. Gyula, (Békés M. Lev. t.) 1999. 75, [5] p.

1237 Millenniumi Képzőművészeti Filmszemle, október 2-7.= Millennium Film Festival of Fine Arts, 2-7 October. Szo. Tisza Mozi Kft. (2000.) 121 p. ill.

Bemutatott alkotások, és készítőik.

1238 Módszerek és eljárások 11. A kémia tanításával kapcsolatos tapasztalatok és tanulmányok gyűjteménye. Szerk.: Tóth Zoltán. Db. DE TTK Kémia Szakmódszertani Részl. 2000. 137 p.

Oktatási segédanyag. Főként debreceni tapasztalatok.

1239 MÓDY György: Szovát a XVIII. századig. Az erődített templom története. Hajdúszovát, Polgármesteri Hiv. 2000. 80 p.

1240 MOLDOVA György: Európa hátsó udvara: Riport Keletről. 1-2. köt. Bp. Urbis K. 2000. 307, 187, [2] p. – Bibliogr. 187. p.

Szociográfiai riportkötet Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről.

1241 Múltlapozgató. Szolnoki képeskönyv. Szo. Fotogruppe K. Kft. 2000. 216 p. ill.

Kardos Tamás képeslap- és fotógyűjteménye alapján összeállított helyismereti kiadvány.

1242 Múltunk, örökségünk. Kabai falukönyv. (Szerk.: Papp Józsefné.) Kaba, Önkorm. 2000. 159 p. [6] t.

Rövid írások a község múltjáról, visszaemlékezések.

1243 MURÁNYI, István–PÉTER, Judit–SZARVÁK, Tibor–SZOBOSZLAI, Zsolt: Civil Organisations and Regional Identity in the South Hungarian Great Plain. Pécs, Centre for Regional Studies for HAS. 2000. 102 p. ill. (Discussion Papers 33.)

Civil társadalom, regionalizmus a Kelet-Alföldön, szociológiai szempontból.

1244 NAGY Attila: Tények terítéken. (Db.)(Uropath Bt.) (2000.) 85 p.

A városrendezés értékpasztításai Debrecenben.

1245 NAGY Mihályné–NYÁRI Erika: Örök a vártán. A Csapókerti Református Egyházközség és a Csapókerti Református Népiskola története, 1896-2000. (Db.) (Ref. Koll.) 2000. 212 p.

1246 Národopis slovákov v Madarsku =A magyarországi szlovákok néprajza. 16. Jubilejné vydanie z príležitosti 25. Vyročia edicie=25 éves jubileumi kiadvány,

1975-2000. Red.: Anna Divicanova, Juraj Ando. Bp. Magyar Néprajzi Társ. 2000. 203 p.

Tanulmányok szlovák nyelven. Rezümé magyar és német nyelven.

1247 A népvándorlaskor kutatóinak kilencedik konferenciája. Eger, 1998. szeptember 18-20. (Szerk.: Petercsák Tivadar, Váradi Adél.) (Fotó: Lónyai Éva.) Eger, Dobó I. Vármúzs. 2000. 534 p. ill.

Tematikája: „Kereskedelem, import, úthálózat”. A Heves megyét érintő előadások: Farkas Csilla: Kora szarmata sírok Füzesabony határában. Váradi Adél: Késő római-kora népvándorlás kori temető Szihalom Pamlényi-táblán.

1248 Növény- és talajtudomány a mezőgazdaságban. Talaj, növény és környezet kölcsönhatásai. IV. Nemzetközi Tudományos Szeminárium, Debrecen, 2000. Szerk.: Nagy János, Pepó Péter. Db. Debreceni Egyetem Agrártud. Centrum. 2000. 186 p.

Leginkább hajdú-bihari, debreceni kísérletek, eredmények

1249 Nyíregyháza Megyei Jogú Város hosszú távú fejlesztési stratégiát megalapozó társadalmi-gazdasági helyzetelemzés. Összefoglaló anyag. Szerk.: Filepné Nagy Éva. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Területfejl. Tan. Gazdaságfejl. és Befektetésösztönzési Kft. 2000. 91 p.+mell.: Nyíregyháza város hosszú távú település-fejlesztési koncepciója. Bp. Excellence Rt. 29 p.

1250 A nyíregyházi Ügyvédi Kamara 75 éves jubileumi évkönyve. Szerk.: Borsy Zoltán. Nyh. Nyh.-i Ügyvédi Kamara. 2000. 70 p.

1251 A Nyírség mezőgazdasága. Növénynevelés és fajtafenntartás a Debreceni Egyetem Kutató Központjában. Szerk.: Iszállyné Tóth Judit. Nyh. Debreceni Egyetem Kutató Közp. 2000. 141 p. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Kutatási eredmények és tudományos közlemények.

1252 Oktatási adatok intézményenként 1999/2000. tanév. (Kész.: Deák István, Pajtásné Gál Erika, Dobróka Zita.) Eger, KSH Heves M. Ig. 2000. 93 p. ill.

Összehasonlító statisztikai adatok a megye oktatási intézményeiről.

1253 Ónodi Gábor: Az alföldi táj és a tanyai birtok környezetgazdálkodási összefüggései. Doktori értekezés. Gödöllő, Szent I. Egyetem. 2000. 159 p. ill.

1254 Orosháza egészségügye. 1982-2000. (Szerk.: Bacsur Imre et al.) Orosháza, Önkorm. Kórház Ig. 2000. 288 p. (52) t. ill. - A kórház orvosainak szakirodalmi munkássága a 209-288. p.

A kórház története.

1255 Papp Ferenc akadémikus 70. születésnapjára. Barátok, pályatársak, tanítványok tanulmányai, visszaemlékezései. Szerk.: T. Molnár István, Klauzy Kinga. Db. Kossuth Egyetemi K. 2000. 360 p.

1256 Pedagógiai szakmai szolgáltatások, 2000/2001. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Ped. Int. 2000. 151 p.

Módszertani kiadvány. Pedagógiai programok és szolgáltatások.

1257 PÉTERNÉ FEHÉR Mária – TÁNCZOS Tiborné: A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában őrzött gazdasági szervek iratai. 1814-1953. Ke. Bács-Kiskun M. Önkorm. Levélt. 2000. 206 p. (A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának kiadványa 6. Segédletek 6.) – Bibliogr. 195-196. p.

Ipari üzemek, kereskedelmi és közlekedési vállalatok, termelő-, értékesítő-, fogyasztási szövetkezetek, pénz- és biztosítóintézetek, mezőgazdasági üzemek fondjainak repertórium, mutatókkal.

1258 A Petőfi Sándor Városi Könyvtár 50 éve. 1949-1999. Emlékkönyv. Szerk.: Urbán Miklósné, et al. Kiskunfélegyháza, Petőfi S. V. Kvt. 2000. 325 [10] p. ill.

A könyvtár múltja, jelene, jövője. A különgyűjtemények. A könyvtár történetének kronológiája.

1259 PETHŐ LÁSZLÓ: Araszolók. A Jászság az átalakulás éveiben, 1986-2000. Bp. M. Napló. cop. 2000. 145 p.

A jászsági emberek önképe az ezredfordulón. A rendszerváltás által hozott változások rögzítése a jászsági falvak életében, az útkeresés szociológiai megközelítése egy helybeli közíró és kutató tanár szemével.

1260 RISZIK Judit Katalin: A születéstől a keresztelésig. Szokások és hiedelmek Mátészalka magyar és cigány lakosságának körében. Szekszárd, Romológiai Kutatóint. 2000. 123 p. (Romológiai Kutatóintézet 2.)

Cigány néprajz. Összefoglaló angol nyelven

1261 "Roma Esély" Alapítvány. Pedagógiai program, 2000. Szo. Hegedűs T. András Alapítv. Középisk. Szakisk. és Koll. 2000. 103 p. [8] t. ill.

Az elsősorban cigánytanulókkal foglalkozó iskola pedagógiai programja.

1262 RUDOLF Rita: Mezőtúri Évkönyv. Mezőtúr, mint diákváros. (Mezőtúr), Szerző. (2000.) 128 p. ill.

Az iskolaváros általános iskoláinak, középiskoláinak és főiskolájának bemutatása. Oktatás és iskolatörténet.

1263 Simándy Pálról, Ady istenhitéről és korszakunkról. Írta, (szerk.): Ötvös László. (Dunaharaszti), NAP Alapítv. 2000. [VI], 185 p. (Népi Írók Baráti Társasága könyvsorozat 1.)

1264 Sipkay jubilumi évkönyv, 1975-2000. Szerk.: Kertész Sándorné (et al.) Nyh. Sipkay Barna Keresk. és Vendéglátóip. Idegenforgalmi Szakközépisk. és Szakisk. 2000. 134 p. ill.

Iskolatörténet.

1265 SÓCZÓ Elek: A gyomaendrői Sóczó Motormúzeum története. Gyomaendrőd, Szerző. 2000. 87 p. ill.

1266 Sport évkönyv. (Írta, szerk.: Kiss János.) Püspökladány, (Szerző.) 2000. 162 p.

1267 STEIGAUF Józsefné: A Kárpát-medence népviseletei. Abádszalók, Polgármesteri Hiv. (2000.) 87 p. ill.

Babakiállítás katakógusa, amely a paraszti világ öltözködési kultúráját mutatja be tájegységenként.

1268 SÜMEGI György: Kiskunsági Madonnák. Kiskunfélegyháza, Kiskun Múz. Barát Köre. 2000. 221 p. [21] t. ill. – Bibliogr. 195-201. p.

A Mária-szobrok származása, helyük, szerepük és osztályozásuk. Szoborkatalógus. Angol és német nyelvű képjegyzékkel és összefoglalóval.

1269 Svetits Intézet emlékkönyve, 1896-2000.(Szerk.: Medgyesiné Vághy Ida.) (Db.) (2000.)154 p.

Levelek, visszaemlékezések.

1270 SZABADOS László: A Kecskeméti Református Kollégium története 1945-től az 1948-as államosításig. Ke. Ref. Koll. Gimn. 2000. 200 p. – Bibliogr. 131-133. p.

Térképvázlatokkal.

1271 SZABÓ LÁSZLÓ (et al.): Hidak Jász-Nagykun-Szolnok megyében. (Szo.) Fotogruppe Kft. 2000. 168 p. ill. részben térk.

A 41. Hídmérnöki Konferencia építészeti kiadványa. Út - és hidépítő elődök munkája. Összefoglalás angol és német nyelven.

1272 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlesztési koncepciója. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közép- és hosszú távú fejlesztési stratégiája. Szerk. Filepné Nagy Éva. Nyh. Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Területfejl. Tan. 2000. 43 p.

A megye fejlesztési programja a 2000-2006. évekre.

1273 Szabolcs-Szatmár-Bereg a megyék adatának tükrében, 1999. Szerk.: Malakucziné Póka Mária, Szabó Sándorné. Nyh. KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Ig. 2000. 37 p.

Fontosabb statisztikai adatok más megyékkel összehasonlítva.

1274 Szakmaválasztási, át- és továbbképzési lehetőségek Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Keresk. és Iparkamara. 2000. 70 p.

1275 SZÁNTÓNÉ SZILÁGYI Ágnes: „Vásárhely közel van kerítve”. Honismereti szöveggyűjtemény általános iskolásoknak. Hmvh. Önkorm. 2000. 183 p.

Térképmellékletekkel.

1276 SZALAY Emőke, P.: Úrihímezések Hajdú-Biharban. Db. (Debreceni Egyetem Bölcsészettud. Kar Népr. Tansz.) 2000. 148 p. (Studia folkloristica et ethnographica 42.)

1277 SZATMÁRI Endre: Régi melódiák, hamis hangok. Egy XX. századi debreceni muzsikusi emlékei. Db. Kodály Z. Zeneműv. Szakközépisk. 2000. 304 p. Zenetörténeti adatok, emlékezések.

1278 Szegedi fotográfusok. (Szerk.: Tandí Lajos.) Sze. Önkorm. 2000. 124 p. ill. A szegedi fényképezés története. Művészek és alkotásaik, életrajzok. Fekete-fehér és színes fotók.

1279 SZEKERES Gyula: A gyógyító táltos. Kígyók – lelkek – sárkányok. Lélekvesztéses betegségek a magyar néphagyományban. Hajdúböszörmény, (Polgármesteri Hiv.)(Önkorm.) 2000. 134 p. (A Hajdúság néprajza 2.)

Elsősorban hajdúböszörményi és környékbeli adatok.

1280 SZEKERES Gyula: „Poródon a Bikás, Ríten a Tirimpó...” Csárdák, kocsmák, csapszékek Hajdúböszörményben és környékén. Hajdúböszörmény, (Hajdúsági Múz.)(Polgármesteri Hiv.) 2000. 167 p. (Studia oppidorum haidonicalium 2.)

1281 SZEKERES Gyula – FEKETE János: „Rajtuk maradt” Hajdúböszörményi ragadványnevek és adomák. (Ill.: Fekete János.) Hajdúböszörmény, (Hajdúsági Múz.)(Polgármesteri Hiv.) 2000. 264 p. (Studia oppidorum haidonicalium 3.)

1282 SZEKERES GYULA: „Tizenhárom ezüst pityke...” Néprajzi tanulmányok a Hajdúságból. Hajdúböszörmény, Szabadhajdú K. 2000. 215 p. (A Hajdúság néprajza)

Zömmel hajdúböszörményi témák, adalékok.

1283 SZÉMAN Zsuzsa – HARSÁNYI László: Social quartet. Civil actors in the social welfare field in four Hungarian towns. Szociális kvartett. Civil szereplők négy magyar város szociális életében. Bp. MTA Szociológiai Kutató Int. Nonprofit Kutatócsop. 2000. 174 p. ill. színes. (Nonprofit kutatások 10.)

Békés, Komló, Sárvár, Sátoraljaújhely. Szociálpolitika. Szociális gondoskodás. Társadalmi szervezetek. Angol és magyar nyelven.

1284 Szeretetszolgálatunk három nemzedéke. Tanulmányok, emlékezések, beszámolók Révész Imre hitvallásával. Karcag, Ötvös László. 2000. 102 p.

Tanulmányok. Bibliai teológia, egyháztörténet, gyakorlati teológia, vallásos szeretetotthonok, szeretetszolgálatok, karitatív tevékenységek.

1285 SZURMAY Ernő: Emlékjelek. Szolnok az irodalomban - szolnoki irodalom. Szo. Önkorm. 2000. 263 p. ill.

Szolnoki születésű és életük egy szakaszát itt töltő alkotók, Szolnok város irodalmi említése.

1286 TÁLL Gizella: "Jászkunságban születtem..." (Szo.) MTA Jász-Nagykun Szolnok M. Tud. Test. 2000. 221, [3] p. ill.

Interjúk.

1287 Társadalomföldrajzi vizsgálatok két évezred találkozásánál. (Szerk.: Becsei József.) Sze. JATE Gazdaságföldr. Tansz. 2000. 257 p. ill. – Bibliogr. a tanulmányok végén.

Tanulmányok a Dél-Alföld társadalom-, népesség-, regionális földrajzából. Gazdaság, infrastruktúra.

1288 Teológia a reménység örömeiben. Tanulmányok a 70 éves dr. Szathmáry Sándor tiszteletére.(Szerk.: Szűcs Ferenc.) Bp. Lux K. (1999.) 281 p. (Nemzetközi theologiai könyv 38.)

Bibliográfia (válogatások): Dr. Szathmáry Sándor professzor könyveinek és tanulmányainak jegyzéke – 5 -15. p.

1289 „A térség, amiben élünk.” Ifjúsági interetnikus kutatótábor. Elek, 1997. július 14-24., Mácsa (Románia) 1998. július 13-19. A gyűjtőmunka összegzései. (Szerk.: Jároli József.) Bcs. Karácsonyi János Honismereti Egyes. Békés M. Képviselő-test. Megyei Műv. Közp. és Kézműves Szakisk. 2000. 119 p. ill.

Néprajz. Nemzetiségi kérdés. Elek. Mácsa. A Békési Műhely különszáma.

1290 Tiszamenti ének. Vásárhelyi versek a XX. századból. Szerk.: Földvári László, Kőszegfalvi Ferenc. Hmvh. Szerdahelyi József Kht. 2000. 191 p.

1291 Tiszapüspöki oklevelek, 1261-1703. Szo. Jász-Nagykun-Szolnok M. Múz. Ig. 2000. 108 p.

A település középkori története közreadott korabeli oklevelek és iratok alapján.

1292 A Tisza-tó és környéke. (Kész.: Brinszkyné Hidas Zsuzsanna, Cseh Erika et al.) Eger, Szolnok, KSH Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok M. Ig. 2000. 81 p. ill.

A térség földrajzi jellemzői, infrastrukturális ellátottsága, környezetvédelme, idegenforgalmi tényezői, fejlesztési irányai. Térképek, grafikonok, táblázatok és bibliográfia egészítik ki.

1293 vitéz TISZAUGI-SZABÓ Tamás: Kecskeméti személyek, kecskeméti történetek és egyéb krónikák. Ke. Szerző. 2000. 240 p. ill.

Nevezetes kecskemétiokről, a piaristákról, a szabadságharcról, világháborúkról, Kecskemét és Tiszaug kapcsolatáról.

1294 Top 50. Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legsikeresebb cége, 1999. (Szo.)(Jász-Nagykun-Szolnok M. Keresk. és Iparkamara.)(2000.) 44 p. ill.

A megyei vezető vállalatának és vállalkozásainak adatai, statisztikák. Megjelent angol nyelven is.

1295 TÓTH Sándor: Az 1848/49-es szabadságharc és Szabadszállás. Szabadszállás, Petőfi Baráti Kör. 2000. 59 p. ill.

Levéltári dokumentumokkal.

1296 Történeti tanulmányok 8. A Debreceni Egyetem Történeti Intézetének kiadványa. Szerk.: Takács Péter. Db. Debreceni Egyetem. 2000. 186 p. (Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae. Series historica 52.)

A kötetben két helyi téma szerepel: az ember élete és testi épsége elleni bűncselekmények Debrecenben a 18. század közepén, a debreceni szabadkőművesség a dualizmus korában.

1297 TÓTH Boldizsárné: A pacsirta újra szól. Kisújszállás, Az Alföldkutatásért Alapítv. 2000. 208 p. ill.

A pacsirtadal című mű társkötet. Visszaemlékezések. Tájéltírás, gazdálkodás, növényismeret, mezőgazdasági eszközök bemutatása.

1298 „Tudomány és gyakorlat az Észak-Alföldi Régió mezőgazdaságában” című konferencia kiadványa. Debrecen, 2000. március 29. (Szerk.: Nemessályi Zsolt, Sárvári Mihály.) Db. MTA Debreceni Ter. Biz. 2000. [6], 141 p.

1299 Tudósaink, örökségünk... I. A debreceni nagy négyes. II. Diószegi Sámuel Megyei Természetismereti Verseny. (Szerk.: Budayné Kálóczi Ildikó.) Db. Tóth

Árpád Gimn. BIOCÉN Környezet- és Természetvéd. Klub.(2000.) 96 p. (Zöld füzetek 5.)

Klub története, írások Csokonai Vitéz Mihály, Földi János, Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály életéről és munkásságáról, jeles debreceni épületekről. Birinyi Péter: András templom. 63-64. p.

1300 TÜSKÉS Tünde (et al.): Szalamorszag. Törökszentmiklós, Műv. Közp. 2000. 96 p.14 t. ill.

Szalmafőzés hagyománya a 20. században Magyarországon

1301 ÚJ Imre: Mathiász János Kertbarát Klub 1968–1998. 30 év. Szerk.: Pethő Ferenc. Db. 1998. 113 p.

Történeti áttekintés, leírás a Klub munkájáról.

1302 „Új vizeken járok” A hajdúnánási 2. számú Általános Iskola pedagógiai programfejlesztő éve. (Szerk.: Dancs Ferenc.) Hajdúnánás, Iskolánk Gyermekeiért Alapítv. 2000. 194 p.

1303 Vállalkozási övezetek Észak-Magyarországon (Szerk.: Kapros Tiborné.) (Kész.: Fejes László, Brinszkyné Hidas Zsuzsanna, Sántha Imréné et al.) Mis. Eger, Salgótarján, KSH Borsod-Abaúj-Zemplén-Heves-Nógrád M. Ig. 2000. 56 p. ill.

Településszerkezet, demográfiai jellemzők. Társadalmi, gazdasági jellemzők. Intézményrendszer, infrastruktúra. Támogatások, kedvezmények a vállalkozási övezetekben. Statisztikai táblák, térképek. Vámúttá nyilvánított határátkelőhelyek Észak-Magyarországon.

1304 VERASZTÓ Antal: Az orosházi szárazmalmok, szélmalom nyomában, 1744-1891. Orosháza, Helios K. 2000. 208 p. [23] t. ill. (Millenniumi Könyvek) – Bibliogr. 203-208. p.

1305 Világnak világa. Egyházak a Körösök vidékén. (A kiállítást rend., katalógust szerk.: Havassy Péter. Közrem.: Bátovszky Gábor et al. Fotók: Nagy Imre.) Gyula, Erkel F. Múz. 2000. 151 p. ill. (Gyulai katalógusok 8.) – Bibliogr. a fejezetek végén a jegyzetekben.

Gyula, Erkel Ferenc Múzeum Dürer Termében rendezték 2000. október 20. és 2001. szeptember 16. A római katolikus, az evangélikus, a református, a román ortodox egyház és a zsidó hitközségek története röviden.

1306 VIRÁGNÉ KATONA Zsuzsanna: A pedagógiai programok módosításának egy lehetséges módszere. Szo. Szerző. 2000. 19, [48] p. ill.

Oktatási segédanyag vezető és gyakorló pedagógusok

1307 A visszafordított ág kivirágzik, 1992-2000. Millenniumi emlékkönyv az iskola fennállásának 470. évfordulójára. Mezőtúr, Szegedi Kis Ref. Gimn. és Szakközépisk. 2000. 302 p. ill.

Iskolatörténet.

1308 A Vöröskereszt Hajdúnánási Szervezetének története 1914-2000. Hajdúnánás, (Magyar Vöröskereszt V. Szerv.) 2000. 44 p.

1309 ZALAI György: Fejezetek Csorvás történetéből. (Szerk. és kiad.: Polgármesteri Hiv.) Csorvás, 2000. 208 p. – Bibliogr. a fejezetekben.

Előzmény: Nagyközség a Viharsarokban 1-2.

1310 Zsinati dokumentumok. A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye első zsinata 1999. Db. (Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye.) 2000. 183 p.

Római katolikus egyház.

Megyeszékhelyek, városok rövidítései a megjelenési adatok között:

Bcs.	= Békéscsaba	Mis.	= Miskolc
Db.	= Debrecen	Nyh.	= Nyíregyháza
Hmvh.	= Hódmezővásárhely	Sze.	= Szeged
Ke.	= Kecskemét	Szo.	= Szolnok

Szerkesztette: T. Gémes Tünde

Az alföldi megyei könyvtárak közreműködő munkatársai: Árvainé Zsíros Eszter (Jász-Nagykun-Szolnok megye), Bús Gabriella és Faragó Tiborné (Bács-Kiskun megye), Bényei Miklós (Hajdú-Bihar megye), Grósz Mihály (Békés megye), Guszmáné Nagy Ágnes (Heves megye), László Gézané és Magyarai Béláné (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), Kőszegfalvi Ferenc és Lovászi Józsefné (Csongrád megye), Pethő Németh Erika (Pest megye), Székelyné Forintos Judit (Borsod-Abaúj-Zemplén megye),

A szerkesztő jegyzete

A megyei könyvtárak helyismereti könyvtárosainak közreműködésével elkészült, és az érdeklődők számára ajánljuk a „Könyvek az Alföldről” soron következő két évének összeállítását. A millennium miatt megnőtt a kiadott művek száma, ezért az eddigiekhez képest is szigorúbb válogatásra kényszerültünk. Kéziratok, füzetes anyagok egy része, kalendáriumok, egy tanévet ismertető iskolai évkönyvek, statisztikai elemzések többsége, gyorsan avuló kiadványok helyszűke miatt nem szerepelnek a bibliográfiában.

A válogatás szerkezete – mint eddig is – tartalmi szempontokat vett alapul, sajnos minden szándékunk ellenére, ez sem segíti mindig megfelelően a tájékozódást. A művek sok esetben nem sorolhatóak egyértelműen csak egy fejezetbe. Alapvetően a következő módon történt a tartalmi tagolás: *Általános művek. Kézikönyvek.* Kézikönyvek, monográfiák, nem egy konkrét eseményt, hanem időben, térben, tartalom-ban átfogó jellegű ismereteket közlő munkák. *Természeti környezet.* Jól meghatározható természetföldrajzi, természet-, környezetvédelmi leírások. *Gazdaság. Társadalom. Kultúra.* Címben meghatározott tárgyú, konkrét eseményt, korszakot tárgyaló művek.

A folyamatos tételszámozást az eddigi évek gyakorlatának megfelelően alkalmaztuk, hogy a használatot könnyítő mutató (1995–2000) elkészülhessen. Ez a mutató terjedelmi okok miatt azonban nem az Alföldi Tanulmányokban, hanem Inter-

neten, a kiadvány szellemi műhelyének tekinthető MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet honlapján (www.rkk.hu) érhető majd el. Terveink szerint 2004 első felében elkészülünk ennek a munkálataival. Kérjük, látogassanak el honlapunkra!

Az Alföld-bibliográfiát az „Ezer írás az Alföldről” című kötettel útjára bocsátó Lisztes Lászlótól a múlt év során el kellett köszönnünk. A neves könyvtáros-bibliográfust életműve, közte ez a regionális bibliográfia nem engedi elfeledni sem a könyvtárosok, sem azok körében, akik időnként kézbe veszik munkáit.

Nyomdai munkálatok: Gyomapress Nyomda, Gyomaendrőd tel.: 66/282-326

960,- Ft

